
BIBLIOTECA NAZIONALE
VITTORIO EMANUELE
6
6 A
31

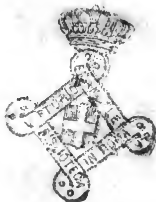

SCHOLA HVMANITATIS

Sub Præceptore

AELIO DONATO ROMANO.

ERVDITIONIS ANALECTA

SIVE

LVDVS HVMANITATIS

Romanorum illorum veterum Scriptorum, DONATI maximè Grammaticorum Didaſcali, ope reſeratus,

In quo

Vel rude donati Philologi,

Nedum pueri, qui viua Præceptoris voce deſtituuntur, ipſi ſuo quaſi ductu varia compoſitionum genera

breuì ac facilè condiſcere poterunt,

PER IO. BAPTISTAM CONRADVM à Monte D. Pauli Aſculanum Picenum.

ROMÆ, Formis Franciſci Monetæ. M. DC. LIII.

Superiorum Permiſſu.

Imprimatur,
Si videbitur Reuerendiss. P. S. Palatij Apost. Mag.

Ascanius Riualdus Vicesg.

APPROBATIO.

EGo Franciscus Cordella in Collegio de Propaganda Fide S. Theologiæ Professor ex mandato Reuerendiss. Patris Magistri S. Palatij Apostolici perlegi hoc opus, quod *à D. Io. Baptista Conrado Presbytero MonsanctopoIitano apud Picentes* summâ diligentiâ & studio compilatum, *Eruditionis Analecta siue Ludus Humanitatis inscribitur*. Et quia perspexi vtillimum fore studiosis & humanæ & sacræ eruditionis, vnà cum omni humaniorum literarum genere, addiscendæ; & cùm etiam nihil inuenerim, quod & moribus & Fidei Catholicæ aduersetur, ideò imprimi posse censeo. In quorum fidem, &c. Datum Romæ ex eodem Collegio Pridie Kal. Septembrias. 1652.

Idem Franciscus Cordella.

Imprimatur,
Fr. Vincentius Fanus Mag. & Socius Reuerendiss. Patris Magistri Sacri Palatij Apostolici, Ordinis Prædicatorum.

ILLVSTRISSIMO DOMINO

D. FRANCISCO ABB. NERLIO NOB. FLORENT.

IOANNES BAPTISTA CONRADVS à Monte D. Pauli Asculanus Picenus

In vtroque homine adolescere.

NON me fugit, Francisce optime idemque doctissime, plerosque, & cum primis eos, qui publicè ac vtiliter humanas litteras profitentur, admiraturos, & fortasse (vt nunc sunt maligna tempora) exsibilaturos hæc nostra eruditionis Analecta; eò quòd rem actam, vt in prouerbio est, studiosis agam. Quid quòd, mittenda ergò Analecta hæc, quia scopæ in pretio sunt? quia vel veterum litteraria copiosiùs monimenta personant? Vndè argutè Martialis.

In pretio scopas testatur palma fuisse:
Sed pretium scopis nunc analecta dabunt.

Meritò igitur etsi in alio sensu nos vtraque cum Poëta retinemus, scopas videlicet, & analecta, quippe quæ ad Grammaticos analectas transferens Seneca & ea laudauit, non explosit. Ephebus ipse cùm essem, & varia ex varijs, Angelicâ in Vrbe S. Augustini Bibliothecâ adiutus, excerpens colligensque auctoribus, libellum hunc concinnaui potiùs, quàm composui. quo an alius ordinatior, commodior, fructuosior inueniri possit, (facessat à me cenodoxiæ suspicio) Tuum, & fratrum tuorum tam ingeniosorum, quàm perstudiosorum Roberti ac Philippi, omniumque qui æquo poterunt animo iudicare, iudicium esto. Qualis tamen ea cunque sit, amplissime atque ornatissime adolescens, tibi gratulatur fœtura mea, tibique vel domi meæ progenita, fateor, at tuæ, fateberis, per duodeuiginti menses alta, non docendo sed discendo, eâ quâ Romanâ nobilitatus facundiâ es, Hetruscâ quâ natus, plurimùm debet. Ego ni diutiùs patior cum blattis & tineis rixari fœtum, qui quòd nec gratiam referre potest vllam, nec parem agere Tibi, quo in vita nihil vidi modestius, nihil suauius, nihil benignius, ingemiscit ac dolet: Ne patere Tu eruditissime adolescens, vt celeberrimi nominis tui titulus operi meo velut fax quædam præluceat; Te enim ex duplici capite delegi, cui libellum

bellum inscriberem, & ob morum tuorum integritatem, & propter singularem præcipuè in nostram Sacrosanctam Lauretanam Domum Clarissimi viri Petri patris deuotionem, qui singulis annis IV. Id. Dec. nitrati illius ac sulphurei pulueris tam magnificum dat donatque honorarium festo. Verùm enimuerò quid de docti & Musis consecrati sentire debeant, sum olim ausus commonstrare præclaro illi Pontificij Senatus atque adeò Christiani orbis lumini, Eminentissimo, inquam, Principi Ioann. Bapt. Cardinali Pallotto à Caldarola nuncupato, æternæ memoriæ hominum commendando, tam florentissimæ familiæ Tuæ beneuolo (quem semper honoris causà nomino) quo humaniorem, sapientiorem, prudentiorem an eduxerit extuleritque Picenum, dubito. Sed vt ad te redeam humanissime Francisce, tantùm dicam, Franciscum posse ab omnibus amari, pro meritis verò nunquàm satis laudari. Deum Opt. Max. ex animo precor, vt te veris & summis bonis repleat, & cum omnibus, quæ tibi sunt cara, semper tueatur. Vale adolescentum decus. Ex Nostra Sacrosancta Lauretana Domo ad IV. Nonas Apr anni ab exhibito in carne filio Dei. ƆIC.IƆC.LIII. Romæ.

DE DONATO

Testimonia veterum aliquot, & recentiorum Auctorum.

S. Hieronymus ad Pammachium & Marcellinum Apologiâ aduersus Ruffinum.

In Terentij Comœdias, Præceptoris mei Donati, æquè in Virgilium.

S. Hieronymus Romę habuit liberalium artium Magistrum Donatum, annum agens vndeuigesimum.

S. Gregorius Magnus Epist. ad Leandrum Episcopum Hispalensem in Expositione lib. B. Iob.

Vndè & ipsam loquendi artem, quam magisteria disciplinę exterioris insinuant, seruare despexi. Nam sicut huius quoque epistolæ tenor nuntiat, non metacismi collisionem fugio, non barbarismi confusionem deuito, situs motusque & præpositionum casus seruare contemno: quia indignum vehementer existimo, vt verba cælestis oraculi restringam sub regulis Donati.

S. Isidorus lib. 1. cap. 5. Etymologiarum.

Partes orationis primus Aristoteles duas tradidit, Nomen, & Verbum: deinde Donatus octo definiuit.

Eadem, quæ S. Isidorus, repetit Gulielmus Pastregicus Veronensis de Originibus rerum.

Venerabilis Beda restituit cunabula Grammaticæ artis Donati, quæ habentur in 1. tomo.

Ex

Ex Genebrardo lib. 3. Chronographiæ.

Donatum Grammaticum cum vtroque parente martyrio functum sub Iuliano, refert Gigas in temporum floreto.

Cledonius Senator Romanus, Cõstantinopolitanus Grammaticus in expositione Artis primæ & secundæ eiusdem Auctoris.

Fluentibus verbis scribis ad me, vt ea, quæ in arte vtraque doctissimi Donati nebulosâ caligine legentis obscurant inscitiam, lucido sermone ad te perferenda rescribam.

Laurentius Valla lib. 2. Elegant. Præfatione.

Tres illi tanquam triumuiri, de quorum principatu inter eruditos quęritur, Donatus, Seruius, Priscianus: quibus ego tantùm tribuo, vt post eos quicunque aliquid de Latinitate scripserunt, balbutire videantur.

Iacobus Philippus Forestus Bergomas Augustinianus in Chronicorum supplemento.

Donatus non minor Rhetor, quàm Philosophus & Grammaticus, D. Hieronymi Præceptor.

Ioannes Ludouicus Viues de disciplinis lib. 2. qui est de Grammatica.

Vndè sunt quęstiones super Donatum, & Glossa notabilis cum argumentis, & manulis, & alia iucundioria dictu, quàm lectu.

Iulius Cæsar Scaliger Poëtices lib. 3. c. 26.

Grammatici enim in cymbis quidem sunt, marisque transmittunt superficiem Maroniani: nihil tamen expiscantur. Solus Donatus meritus est, qui Poëtarum anima diceretur.

Pe-

Petrus Victorius variarum Lectionum lib. 23. cap. 24.

In Donati Terentianis Cōmentarijs, &c. Grammaticus ille, *scilicet Donatus*, diligens, & Magister dicendi non contemnendus.

Ex Catalogo Scriptorum Bibliothecæ Tigurinæ.

Ælius Donatus Grammaticus, Præceptor Diui Hieronymi scripsit artem Grammaticæ, quæ in manibus puerorum, quanquàm in epitomen redacta, Scripsit argumenta in P. Ouidij fabulas, vitam Terentij, & Virgilij.

Marianus Victorius Episcopus Reatinus in vita S. Hieronymi.

S. Hieronymus Romæ non solùm disciplinas humaniores, Latinas, & pariter Græcas litteras didicit, Præceptore vsus Donato. De Victorino Rhetore ambigitur.

Antonius Mancinellus Veliternus ille in epist. ad Pindarum, Quintum, & Sextum filiolos suos.

Verùm plerosque arbitror id miraturos, putantes rem facilem esse, Donati opus exponere seù docere; minimè namque aduertunt, quibus locis sit difficultas.

P. Lucidus Mancinellus Monsanctopolitanus iste Asculanus Picenus Ordinis Minorum Sancti Francisci in illa sua Encyclopadiæ disputatione nouissimè habita, ac typis mandata.

De Grammatica, inquit; Donatum, & Guarinum Sector.

Diony-

Dionysius Petauius Aurelianensis è Societate Iesu in Rationario temporum par. prima lib. VI. cap. IV, ab anno 237. Christi ad 301.

Doctrinæ laude celebrantur Eusebius Cæsariensis, qui anno 340. decessit: Victorinus Rhetor: Donatus Hieronymi Præceptor.

Tandem Nos in alterius editionis Donati an. 1647 dedicatoriâ ferè totâ encomiasticâ ad Romanam iuuentutem, siuè Latialis eloquentiæ candidatos, in qua oramus, vt omnes Aelianam caussam herculeè tueantur, hæc scripsimus.

EX cuius Grammatices officinâ, tanquam ex equo Troiano, quot iam reuerà, trecesimum ab hinc ferè & millesimum annum, exierunt præditi viri? Iurisconsulti, Philosophi, Theologi, vrbiũ Rectores, Reges, Imperatores, Religiosi, Episcopi, Cardinales, ipsique Summi Romani Pontifices, & Eximius denique ante alios Doctor Stridoniensis S. Hieronymus, cuius inimitabilis doctrina in Ecclesia Dei semper habita fuit, semperque habebitur. Hinc Grãmatico huic opusculo tanta facta est auctoritatis accessio, vt tot præteritis iam sæculis apud eruditiores Grammaticos per Ἀ'ντονομασίαν excelentiam latinè, Donatus appellatus sit, Donatusque apud tyrunculos, vel penitùs ineruditos appellatur, appellabiturque, velint nolint Donatomastiges, si qui sunt Musæi litteratores vniuersæ humanæ posteritati; solusq. hic dignus erit, cuius libelli paginæ manu diurnâ atque nocturnâ ab omnibus versentur:

De

De nonn ullis magis illustribus viris, qui litteras, & optimas artes, earumque studiosos prouexère, vel adiuuerunt.

C. Mecœnas Eques Hetruscus fuit Fautorum Princeps, qui inter Augusti amicos ob fidem ac diligentiam in rebus vel secundis, vel aduersis præstitam, vt quiuis alius celebratur, maximè à Virgilio, Ouidio, Horatio, & Propertio.

Pomponius Atticus Ciceronem exulantem sestertijs ducentis & quadraginta millibus adiuuit. Cornel. Nepos in illius vita.

Scipio Africanus à Q. Ennio laudatus eundem genti Corneliæ inseruit. Ex Lilio Giraldo.

Alexander Macedo Aristotelem prẹter alia Stagiris oppido & instaurato donauit. Ex eodem, qui & Virgilium ab Octauia Augusti sorore multo ære donatum esse ait.

Et ex nostris S. Fulco natione Scotus, Episcopus Papiensis quindecim studiosos pauperes cum prẹceptore alebat. Ferrarius 26. Octobris.

Ioannes XX. Pont. Rom. adolescentibus indigis opitulabatur, quò literarum studium explere possent. Platina.

Leo X. extitit omnium bonarum artium studiosorum perfugium. Tursellin. lib. 10. Epitom. histor.

Gregorius XIII. nunquam satis laudatus quot Collegia etiam in remotioribus mundi plagis erexerit, in Aula huius Romani, prẹpter Auctores, inspicitur.

Sixtus V. qui nunquam immeritos ad dignitatum apicem extulit, imitatus Nicolaum illum IV.

Ascula-

Afculanum, qui omnes pariter, vt inquit Platina, amabat: nec plus fe debere affinibus & cognatis, quàm cuiuis bono arbitrabatur; nam virtutes & vitia faciebant, vt in hunc magis, quàm in illum inclinaret, Picentinis ciuibus fuis adolefcentibus Bononiæ Collegium: Fratribus verò fui Ordinis Romę illud S.Bonauenturæ nuncupatū, cōſtituit.

Paulus V. Burghefius Doctores, qui in Lycæo Romano, *Sapientiâ* vulgo appellatâ, iuuentutem bonis litteris informarent, acciuit, in pretio habuit, pręmijs, ac honoribus propofitis inuitauit. Adolefcentes, quorum ingenij pręftantiam, & indolem ad virtutem pręlucentem, res domi angufta opprimebat, pecunijs collatis fuftentauit, & beneficentiâ profusâ ad optimarum artium ftudia inflammauit. F. Abrahamus Bzouius Polonus Ord.Præd. in eius vita.

Sed quid de Vrbano VIII. qui Collegium de fuo nomine Vrbanū nuncupatū de Propaganda Fide in Vrbe erexit, dicā? Iugiter collachrymāt eū Musę.

Denique Carolus Septimus, Sexti Filius, Gallorum Rex folenni Epifcoporum concilio Pragmaticam inftituit fanctionem, vt qui magnâ olei impensâ euafiffent litterati, ad Sacerdotia proueherentur; Priùs enim curę animarum (quas vocant beneficia) mulionibus, aut etiam lenonibus pręfulum dabantur: ita vt vtilius multò videretur, in aulica vita eius rei gratiâ parafitari, & fcurram agere, quam ftudium litteris impertiri. Afini enim portabant myfteria: doctos oportebat fuâ famâ contentos viuere, nec aliquid fperare quidquam.

Ex Officina Textoris. IN-

INDEX

Eorum, quæ in his Grammaticis analectis continentur.

Com-

Re-

PRÆ-

PRAELVDIVM

De Humanitate, siue Eruditione cùm Humana, tùm Diuina.

T faciliùs, & benè intelligatur, quid sit Humanitas (ea nimirùm, quæ apud authores pro Eruditione sumitur) repetenda sunt nonnulla ex nostris cõpendiarijs, quas iuxta Logices principia in vniuersam Grammaticam Latinam quinque ab hinc annos in lucem edimus, quæstionibus. In illis enim profectò diximus, duas esse Grammaticæ partes (secundarias scilicet; nam primariæ quatuor sunt, videlicet litera, syllaba, dictio, & oratio) Methodicen, & Historicen, Methodice est finitiua Grammatica. quæ præcepta, rationemque loquendi breui quadam via demonstrat. Historice verò est enarratiua, atque expositiua Grammatica, quæ authores enarrat, atque exponit. Hac Grammatici exornati dicuntur eruditi, idest humani, vulgò humanistæ, quorum partes ex Politiano hæ sunt, vt omne scriptorum genus, Poëtas, Historicos, Oratores, Philosophos, Medicos, Iurisconsultos excutiant, ac vertant. Nostra ætas paruà peritia rerum veterum nimis breui gyro Grammaticum sepsit. Et apud antiquos olim tantum au-

ctoritatis hic ordo habuit, vt censores essent, & iudices scriptorum omnium soli Grammatici, quos ob id etiam Criticos vocabant. Methodice in infimis, Historice olim in supremis docebatur classibus ab eruditis illis Grammaticis. quod iure, & sapienter, nunc nostri retinent in suis scholis. Ergo Humanitas, quæ Historice Grammatica nobis dicitur, potest definiri bonarum artium scientia. Vel vt Gellius lib. 13. cap. 15. Humanitas est eruditio institutioque in bonas artes, quas qui sinceriter appetunt, ij sunt vel maximè humanissimi. His enim artibus ætas puerilis ad humanitatem informari solet, pro Archia inquit Cic. Et artem definiunt esse facultatem, quæ præceptis quibusdam, ac regulis cõtinetur. Hinc artes ipsæ liberales, Humanitatis studia appellata sunt apud eundem Tullium, eò quòd ingenio coluntur, & propterea dignæ sunt liberis hominibus. Sed Humanitatem, Historicem Grammaticam esse ex eo colligimus, quòd cum Humanitas Græcè παιδεία dicatur, quæ Latinè etiam eruditionem, disciplinam, castigationem, sapientiam, literarum studium, educationem, institutionẽ in bonas artes, rationẽ instituẽdi sonet: Eruditio non est, nisi multarum rerum, vt puto, notitia cum elegantia adsit, sine qua authores à magistris enarrari, vel exponi suis sanè non poterunt auditoribus: fiat id vel voce, vel scriptis. Quare Arist. lib. 1. de part. animal. ait, duos esse modos contemplandi & docendi: nobiliorem esse ἐπιστήμην id est scientiam: alterum ignobiliorem, παιδείαν id est eruditionem

hoc

hoc est, humanitatem, siuè peritiam, non solùm ad animi tutionem, sed corporis etiam. Et meritissimò, ac certa ratione id Peripateticorum Magister astruxit; cum scientia, quæ est certa alicuius rei per propriam, & necessariam causam cognitio ex vsu, qui sæpè mutatur, licèt hunc non negauerim eum Cicerone esse optimum magistrum, qui si frequens fuerit, omnium magistrorum ex eodem opera superabit. Hæc de Humana Eruditione.

Diuina autẽ docta est à Salomone Prouerbiorũ c.1. in hæc verba: Parabolæ Salomonis filij Dauid regis Isräel ad sciendam sapientiam, et disciplinam, ad intelligenda verba prudentiæ, et suscipiendam eruditionem doctrinæ, iustitiam, et iudicium, et æquitatem. Vt detur paruulis astutia, et adolescenti sciẽtia, et intellectus. Audiens sapiens, sapientior erit: et intelligens, gubernacula possidebit. Animaduertet Parabolam & interpretationem, verba sapientũ & ænigmata eorum. Timor Domini principium sapientiæ. Sapientiam atque doctrinam stulti despiciunt. Item *Danielis cap.* 1. *Et ait Rex Asphenez præposito Eunuchorum, vt introduceret de filijs Israël, & de semine regio, & tyrannorum pueros, in quibus nulla esset macula, decoros formà, & eruditos omni sapientia, cautos scientiâ, & doctos disciplinâ, & qui possent stare in palatio regis, vt doceret eos literas, & linguam Chaldæorum. Dixerat etiam Dauid psal.89, Dexteram tuam sic notam fac, & eruditos corde in sapientia. Hoc est Dexteram tuam* Christum tuum *sic notum fac*, vt disca-

mus bona æterna, non terrena: *& eruditos* redde nos *corde* humano *in sapientia* cœlesti. *Declarans hanc diuinam eruditionem L. Cœlius Lactantius Firmianus, in quo summa pietas cum admirabili eloquentia est coniuncta, lib. 3 de falsa sapientia cap. 13.. Superest, inquit, pars illa philosophiæ tertia quam vocant Logicam, id est rationalem, in qua tota dialectica, & omnis loquendi ratio continetur. Hanc diuina eruditio non desiderat: quia non in lingua, sed in corde sapientia est: nec interest, quali vtatur sermone: res enim, non verba quæruntur. Et nos non de grammatico, aut oratore, quorum sciẽtia est, quomodo loqui deceat, sed de sapiẽte disserimus, cuius doctrina est, quomodo viuere oporteat.*

Hæc satis pro intelligentia vtriusquè Eruditionis siuè Humanitatis, quam hodiè manè inter B. Catharinæ Virginis, & Martyris lectiones diuinæ psalmodiæ recitandas agnoscimus Hæc enim à prima ætate studia liberalium artium cum fidei ardore coniungens, breui ad eam sanctitatis & doctrinæ perfectionem peruenit, vt decem & octo annos nata eruditissimum quemque superaret. Vna ergo ancilla Christi (inquit Marulus) disputando vicit, quos tota Platonis Academia vincere non potuisset.

PRAE-

PRAECEPTIONVM DE CONSCRIBENDIS EPISTOLIS EPITOME.

VID est Epistola? Est absentium amicorum quasi mutuus sermo.

Vnde dicitur Epistola? ἀπὸ τοῦ ἐπιστέλλω quod est mitto, aut per literas absenti aliquid significo.

Quod est epistolare officium? Est de re familiari, aut quotidiana conuersatione aliquid scribere, & quodammodo absentes inter se presentes fieri, dum mutuò, quid aut velint, aut gestum sit, nunciant. licèt interdum confabulationis tale conuiuium, doctrinæ quoque sale condiatur. Sic S. Hieronym. tom.3. epist. 130. ad Marcellam.

Quare inuenta fuit Epistola? Vt certiores faceremus absentes, si quid esset, quod eos scire, aut nostrâ, aut ipsorum interesset.

Quænam est materia Epistolarum? Sunt res, quę animo conceptæ insinuantur absenti amico.

Quinam est finis? Est absenteis velut presenteis alloqui.

Qualis debet esse Epistola? Quales sunt amicorum mutuę confabulationes.

Quemnam characterem amat Epistola? Humilem, proximúque ad Comicam phrasin accedentem

tem, & (vt planiùs dicam) simplicem, festiuam, dilucidam, minimèque fucatam scribendi rationẽ, quæ suam tamen elegantiam non negligat Quæ res Doctissimorum magis obseruatione, quàm scholaribus præceptis acquiritur.

Quot sunt genera dicendi, vel scribendi? Tria, Primum graue, siuè sublime, & amplum, quod crebris figuris adornatum rebus heroicis conuenit, vt in Tragœdijs. Secundum humile, vel infimum, quod citra fucum, & magnificum cultum humi serpere videtur, vt in Comœdijs. Tertium mediocre, quod medio modo se vtrique attemperat, vt in Historijs. Hinc tria Epistolarum Genera.

Quæ Epistolæ cõtinentur sub priori genere? Nimirum illę, quæ de diuinis rebus agunt, vt sunt Epistolæ Apostolorum, & quæ Ecclesiasticę dicuntur, de quibus infra in Breuiario.

Quæ ad infimum genus reducuntur? Quę de rebus familiaribus, vt sunt illę Ciceronis, & aliorum.

Quæ ad mediocre? Quæ de rebus seueris, vt de Rep. de Imperio, de statu Regnorum, & de id genus alijs.

Da distinctiùs Epistolarum species. Alię sunt de moribus, vt Senecę, item Augustini, Hieronymi, Ambrosii, Cypriani, & aliorum, quæ continent etiam multa de rebus diuinis. Aliæ sunt de rebus, seueris tamen vel grauibus, quę quotidie accidunt, vtpotè, quę tempore pacis, vel belli, aut ex castris ad vrbem, aut ex vrbe in exercitũ scribuntur. ferè similes historiæ. Aliæ, quæ de rebus

bus nouis qualescunque acciderint, certiores faciũt absentes. Aliȩ consolatoriæ, vt si vel propinqui alicuius, vel amici mors, aut calamitas interuenerit. Aliæ commendatitiȩ, vt cum amicum aliquem, aut familiarem, aut alioquin notum siuè ignotum literis commendamus. Aliæ horratoriæ, vt cum filios, affines, familiares, discipulos, principes, aut quosuis alios, ad mores, ad studia, ad laudem, ad decus, ad gloriam cohortamur. Aliȩ de rebus familiaribus, atque domesticis, vt de prædijs, pecore, vino, frumento, seruis, & reliquis huiusmodi. Aliȩ mixtȩ, quȩ varias epistolarum species tangunt.

Quot sunt genera causarum? Tria Demonstratiuum, Deliberatiuum, Iudiciale.

Quid facimus in genere Demonstratiuo: Laudamus, aut vituperamus personas, nempe diuos, & homines: facta nempe diuorum, & hominum res gestas: & res alias quaslibet, nempe quæ neque personȩ, neque facta sunt, vt si Dauidem commẽdemus; personam laudamus: si μονομαχίαν (quod est duellum, siue singulare certamen duorum) eius, qua Goliath Gethȩum fortissimè strauit, factum laudamus. De vituperationibus idem iudicium est.

Quid in Deliberatiuo? Suademus aut dissuademus, hortamur aut dehortamur, poscimus aut negamus, precamur aut deprecamur, consolamur &c. Vt si studia Græcarum literarum suadeam aut dissuadeam, aut tepentem ad alacrita-

tem horrer, poſcam ſubſidium, deprecor pœnã, &c.

Quid in Iudiciali? Pro diuerſis ſtatibus accuſamus aut excuſamus, ſeu defendimus, expoſtulamus, &c.

Oſtende Genus Demonſtratiuum Perſonarũ. Huius Generis epiſtolę per ſe quidem rarę ſunt; frequenter autem in alijs Epiſtolarum generibus, aut laudationes, aut vituperationes incidunt. Si itaq; in aliqua epiſtola, aut generis Deliberatiui vt frequenter, aut generis Iudicialis, vt frequentiſſimè Perſona laudanda, aut vituperanda eſt, id fiet his locis ſequentibus.

A Natalibus, ſi ſplendidis, nobilibus, & honeſtis parentibus ortus, deducendo laudes ab auis, abauis, atauis, & ſanguine coniunctis.

A Pueritia, ſi bonæ indolis, ſi rectè educatus, & bonis moribus, & Chriſtianis legibus inſtitutus; ſi felici ingenio præditus ſit.

Ab Adoleſcentia, vt quàm honeſtis ſe ſtudijs occupauerit, quàm propenſus ad litteras, ad philoſophiam, ad probitatem, & quemlibet honeſtum laborem, quàm morigerus parentibus, quàm obſequens ſenioribus, quàm procul ab omnium laſciuia, quàm abſtinens vini, & Veneris.

A Iuuentute, ſeu Virili ætate, vt quàm decenter & publicè & priuatim ſe geſſerit, quàm prudenter (videlicet) Remp. & domeſticam adminiſtrauerit, quàm iuſtè innocentes defenderit, & in facinoroſos animaduerterit, quàm pudicè ſobrieque coniugem, liberos, & totam familiam aluerit. Nam hoc loco conducet (maximè ſi varię ſint) ſecundũ

qua-

quatuor genera virtutum Prudentiæ, Iustitię, fortitudinis, & Temperantię res gestas explicare, & in ordinem quendam redigere.

Ab ipsa Senectute pari ratione atque à Virili ętate. Ab vltima Morte quoque, si quid laude dignũ occurrerit. Nec minùs enim Senectuti, quàm Iuuentuti, imò tutiùs committi solet rerum administratio. Et in ipsa Christiani hominis Morte, tum virtus, tum fiducia in Deum plerunquè magis elucebit.

Porrò iu Vituperationibns hos locos in contrarium torquebimus, vt à Natalibus improbis, vel obscuris. Ab indole peruersa, & mala educatione. A studijs adolescentię inhonestis, &c. Inter hęc licebit nunc dotes animi, nunc corporis cum laude commemorare, aut eorum monstrositatem vituperare. Item commendare solemus personam à Natione, à Patria, ab Habitu, à Conditione, à Fama, & cæteris personarum circumstantijs. Et quia Demonstratio personarum tota fermè in laudum commemoratione versatur, præter Narrationem aliam ferè orationis partem non habet, nisi fortè occurrat in vita hominis aliquid laude dignum, quod vel defendendum, vel excusandum est. Perorationem, quoque admittit, dum auditores vel ad imitationem, vel ad gratulationem, vel ad Dei laudem optimi viri laudibus incitamus.

Explana Demõstratiuũ Factorũ. In Demõstratione Factorũ narramus breuibus, si facti ratio satis auditoribus non cõstat. Si cõstat, tantùm summariam facti

facti rationem, hoc est, capita verbis paucissimis memoramus, vndè totius causę Propositionem ceu statum elicimus. Est igitur factum laudandum ab his locis Confirmationis.

Ab Honesto, sub quo Iustũ, & Pium comprehẽdo.

Ab Vtili, sub quo Necessarium, & Iucundum.

A Difficili, sub quo Facile pro aduersario.

Honestas virtuti coniuncta est. Quicquid enim vel ipsa virtus est, vel virtuti cognatum est, vel à virtute proficiscitur; vel ad virtutem conducit, honestum iudicatur. Nam Ciceroni Honestum diuiditur in rectum, & laudabile. Rectum dicitur quod cum virtute, & officio fit. Id quoque diuiditur in Prudentiam, Iustitiam, Fortitudinem, & Modestiam, seù Temperantiam. Videndum est itaque quemadmodùm secundùm has virtutes non modò Factum in hoc genere, verùm etiam res quęlibet laudari possit, aut his contrarium vituperari. Laudabile est, quod rectè factum cum laude commemorationem habet. Quicqnid igitur ad veram amicitiam, fidem, officium, æquitatem, obedientiam, gratitudinem: Quicquid ad pietatem in Deum, patriam parentes, liberos, & proximos: Quicquid ad seueritatem legum, animaduersionem in facinorosos, remuuerationem, & defensionem benemerentium attinet: Quicquid ad malorum tolerantiam, longanimitatem periculorum pro religione, patria, parentibus liberis, amicis aggressionem attinet: Quicquid ad castitatem, sobrietatem, frugalitatem, & rebus in

om-

omnibus moderamen attinet honestum, ijsque contrarium inhonestum semper iudicamus.

Vtilitas, commoda varia ex facto prouenientia complectitur, quibus, vel instantia, vel consequētia pericula vitari posse ostendemus. Vtilitatem tamen longè superat Necessitas, si inde argumentum ducatur.

Difficultas ex circumstantiis rei gestæ, colligitur, quæ partim Personis, partim Rebus conueniētes hoc versiculo suggerantur.

Quis, quid, vbi, quibus auxilijs, cur, quomodo, quando.

In constitutione ijsdem locis per contrarium vtimur, vt in laudibus: quam aduersarius dixerit stultitiam, nos contra prudentiam: quam ille sæuitiam, nos seueritatem: quam ille temeritatem, nos fortitudinem: quam ille tenacitatem, nos frugalitatem ostendamus.

Perorationem generaliter supra declarauimus, qua sub hoc genere auditorum animos post præcipuorum enumerationem argumentorum, vel ad gratulandum in prosperis, vel ad commiserandum in aduersis, per amplificationem mouemus. Hos locos paulò fusiùs prosecutus ideò est præceptor illius magni Estii, Macropedius inquam (ex quo magnam partem, imò ferè totam, & ad verbum excerpsimus) quia non tantùm huic generi Demonstratiuo factorum, sed etiam rebus laudandis conueniant, & nihilominus toti generi Deliberatiuo.

Per-

Perſpicua facito Demonſtratiua rerum. In rebus laudãdis, aut vituperandis fermè iiſdem locis, quibus in Factis, vtimur in Confirmatione. Narratio in hoc genere rarò locum habet, cuius loco poſt exordium vtimur Propoſitione. Confirmationis, itaque tres ſunt loci præcipui, vt in ſuperiore genere.

Honeſtum, ſub quo Iuſtum, Pium, &c

Vtile, ſub quo Neceſſarium, & Delectabile, Facile, vel difficile,

Nonne ſunt aliæ diuerſę res, quæ laudari poſſunt? Etiam, & quidem variæ, quę non in homine, ſed in ſe laudari, in quarum laudibus, ſeù vituperationibus diuerſis pro diuerſa earum conditione locis vtimur.

Regiones enim laudamus à regibus earum ſiuè ducibus, ab vrbium in eis frequentia, à copia annonæ; à tranquillitate rerum, à tuto tranſitu, &c. Vrbes laudamus à Reip. adminiſtratione, à religione, & literis, à Populi frequentia, à ciuium bellicoſitate, vrbanitate, concordia, ab ædium magnificentia, à rerum neceſſariarum facili copia, à ſalubritate aëris, à fluminibus allabentibus, à *villis* montibus, fontibus, ſyluiſque vicinis. Vituperamus à contrariis.

Aedificia laudamus à ſitu, à proſpectu, à figura, à magnitudine, ab amplitudine veſtibuli, à magnificentia atrii, à pulchritudi ne cubiculorum, cõclauium, tricliniorum, penetralium, ab hortis adacentibus. Item à precioſitate lignorum, lapidũ, va-

variaque eorum sculptura, & ornatu.

Agros laudamus à fertilitate, declarantes, quid ferant, & quantum ferant, item quo ritu colantur cuiusmodi cultores habeant, item à planitie, seù montositate vtili, & amœna.

Flumina laudamus ab ortu, à colore, à cursu, ab amplitudine, à locis quos præterfluunt, & quos influunt: à genere piscium, nauigiorum, ratium, & cæteris vsibus, ab agris, syluis, nemoribus, quæ irrigant.

Fontes laudamus à perpetua, & abundanti scaturigine, ab aquæ dulcedine, & salubritate, item si quid memorabile, aut prodigiosum habent.

Montes laudamus à radicibus, ab altitudine verticis, à vini, frumenti, & aliarum rerum feracitate, item si quid nouum, prodigiosum, aut preciosum in se continent,

Sic alias res quaslibet, consideratis earum circumstantiis laudare, aut vituperare poterimus. exempla apud Poëtas, Oratores, Historicos, & alios authores obseruanda sunt.

Quid sentiendum de generis Deliberatiui epistola? Partes orationis huius generis easdem ponunt Rhetores, quas nos supra in Demonstratiuo posuimus, nisi quòd narratio rara est.

Quid de Genere Iudiciali, quod Rhetoribus olim coram Iudicibus tractari consueuit? Respondeo, vt supra. Sed narratio frequens.

Quotuplex est Status generis Iudicialis? Triplex. Coniecturalis videlicet, Iuridicialis, & Legitimus.

Quid

Quid est Status? Caput causę seù quæstionis sũmarium generale, ad quod Orator omnia confert argumenta, & auditores præcipuè spectant.

Ex quotuplici quęstione nascitur Status? Ex triplici, videlicet, an sit factum quod alicui obiicitur, quale sit, & quod sit.

Status Coniecturalis, qui & Inficialis dicitur, vndè nascitur? Ex quęstione An sit. In eo siquidem coniecturis, seu temerariis (vt Græci dicunt) agitur, an is, de quo suspicio est, scelus admiserit.

Status Iuridicialis, qui & Qualitatis & Negocialis dicitur, vnde oritur? Ex quæstione Quale sit. Cum iam non coniecturis agitur, quia de facto cõstat, sed an iure, an iniuriâ factum sit, disceptatur,

Status Legitimus, seù Legitima constitutio, qui & definitiuus dicitur, vnde nascitur? Ex quęstione Quid sit, cum videlicet generali propositione statuimus, quid velimus: aut iudicemus de facto. Spectat autem maximè ad scholas, & doctorum disputationes, & in epistolas pręsertim familiares rarenter incidit.

Quæ Epistolę continentur sub Genere Demonstratiuo? Hæ numerantur apud Capharum doctè & distinctè.

Eucharistica, quę est circa gratiarum actiones.

Gratulatoria circa cuiusque boni lætitiam.

Laudatoria circa fortunæ, corporis, animi bonorum laudes.

Iocosa circa ludicra, iocos, & huiusmodi.

Narratoria, seu expositoria circa cuiusq; narrationẽ

Nun-

Nunciatoria, seù Communis circa publicarum, aut domesticarum rerum nuncium.
Criminatoria seù Detestatoria circa vitiorum detestationem.

Quæ sub Deliberatiuo? Hæ:

Commendatoria, cum absenti quidpiam commẽdamus.
Monitoria, cum aliquid absentem monemus.
Consolatoria, cum absentes consolamur de re tristi.
Suasoria, seù Hortatoria, cum absentibus aliquid suademus, vel ad aliquid eosdem hortamur.
Dissuasoria, seu Dehortatoria, cum à re aliqua dehortamur absentes, vel dissuademus aliquid ijsdem.

Iracunda, vel Inuectiua, cum in aliquem literis inuehimur.

Petitoria, cum aliquid ab absentibus petimus.

Pollicitatoria, seù Munifica, cum munificè aliquid absentibus pollicemur.

Quæ sub Iudiciali? Hæ:

Conquestoria, seù Lamentatoria, cum de re quapiam in absentem querimur.

Accusatoria, cum aliquem accusamus.

Excusatoria, seù Expurgatoria, cùm nobis obiecta expurgamus

Reprehensoria, cum aliquid in absentem redarguimus.

Indicatiua, seu Cõposita, vel Mixta potest esse diuersi generis, quia varias epistolarũ species tangit.

Didactica etiam epistola, quæ & ea Dialecti-

lectica, hoc est, Disputatoria dicitur, varium admodùm habet dicendi genus. Per hanc enim docemus amicum exactè de re qualibet sacra vel profana.

Quot sunt partes Epistolæ? Quinque, Salutatio, Exordium, Narratio, Petitio, & Conclusio.

Suntne omnes istæ partes necessariæ? Minimè. Sed Narratio sola tenet totum ferè corpus *Epistolæ*. Vt in familiaribus multoties post Salutationem, aut narramus, aut petimus. Et Cicero in suis raro, aut nunquam Exordiis vtitur.

Quæ sunt generales eiusdem partes? Salutatio, Valedictio, & Superscriptio.

Estne certus ordo in epistolis scribendis? Nequaquam, sed pro re nata scribendum, & exordiendũ vndecumque libuerit.

Vnde incipit Salutatio? A tertia scribentis persona, & procedit ad tertiam, eius videlicet ad *quē* scribitur, hoc modo: Tullius Curioni salutem dicit. Item adiunctis prænomine, & cognomine sic: M.T.C. Lentulo proconsuli suo *S.D.*

Quid in hoc cauendum? Ne aut nostro nomini: aut eius, ad quem scribimus, titulorum *syluam* adiiciamus: nisi velimus, vel arrogantiæ, vel *adulationis* argui, Sufficit enim quantumuis illustribus ita scribere, Ludouicus Gallorum Rex Matthiæ V. Imperatori semper Augusto Sal. dicit. Itaque pro diuersis hominum statibus solent citra fucum, & calamistrum nonnullis apponere hæc epitheta, siue compellationes. Quod prudentes, & inge-

ingeniosi viri non probant. Neque enim libris M. Tullij adijcit quisquam Oratoris facundissimi, vel Aristotelis, Philosophi acutissimi. Sed moderanda immodica.

Papam, inquam, appellant illi beatissimum, Pontificem Maximum, Optimumque, Sanctissimum D. Petri Successorem, Summum Rumanorum Antistitem, Sanctissimum Christi in terris Vicarium, vigilantissimum Christiani gregis Pastorem.

Cardinalem nouè Principem Eminentissimum.

Reliquos Episcopos, Amplissimos, Sanctissimos, vigilantissimos: Abbates, religiosos, venerandos, suspiciendos, obseruandos: Decanos & Præpositos item venerandos ac venerabiles.

Cæsarem appellabimus Augustum, Inuictissimũ Romanorum Imperatorem, Felicissimum totius orbis moderatorem, faustissimum rerum potitorem, Incomparabilem orbis Monarcham, Diuum Cæsarem semperque Augustum, togatorum Principem inclytissimum, totius orbis triumphatorem.

Regem, inuictissimum: Ducem, illustrissimum: Imperatorem militarem, fortissimum: Principem, clementissimum, generosissimum, clarissimum, splendidissimum, præpotentem.

In magistratu sæculari Consulem appellabimus vigilantissimum: Senatorem, splendidissimum; clementissimum: Ædilem, magnificentissimum: Iudicem, incorruptissimum; Prætorem, integerrimum.

Inter literarum professores, Theologum appellabimus grauem, absolutum, syncerum, sacrum, diuinum: Iurisperitos, iuris vel iure cõsultissimos, prudentissimos legum, iuris vtriusque iuxta doctos: Rhetorem, disertissimum, facundissimum suaueloquentissimum: Poëtam, sacrum, diuinum, clarum, inclytum: Dialecticum, acutum, argutum: Medicum, peritissimum, fidum, eximium: Mixtè doctos, vndequaque vel vndecũque doctissimos: Scholasticum, eruditum, bonarum literarum studiosum, doctum, literarum haud expertem.

Inter Cognatos & affines, Patrem dicemus optimum, honorandum, venerandum, obseruandum. Matrem indulgentissimam, Fratrem charissimum. Patruum obseruandum. Cæterùm Nepotes, Generos, Affines, Sodales, Commilitones iuxta appellabimus mellitissimos aut iucundissimos.

Ex illis, qui nulla officij dignitate insignes sunt, diuites, & auctoritate præstantes dicimus Viros, optimates, summates, primarios, nobiles, graues, ornatos uirtute, aut moribus ornatissimos, eruditione præcellentes, obseruandos, honorandos, colendos, eximios, egregios, prudentes, spectatos, perspicaces, suspiciendos, circunspectos, non indiscretos. Matronas primarias, integerrimas, probas, pudicas. Adolescentes, ingeniosos, literarum studiosos, probos, modestos, lectissimos, optimæ spei, eximiæ vel generosæ indolis. Milites fortissimos, exercitatissimos. Opifices industrios, solertes, exquisitos, accuratos, &c.

Quo-

Quomodo vtimur Exordio? Tali pacto, si eum, ad quem scribimus, nobis attentum, vel docilem, vel beneuolum faciamus.

Quot sunt Exordij partes? Duæ iuxta Ciceronem: Alteram vocat principium; nam Græcis *προοίμιον* quasi præambulum dicitur: Alteram vocat insinuationem, & à Græcis *ἔφοδος* quasi latens ingressus dicitur.

Vndè captamus beneuolentiam? Ab officio personæ nostræ, cùm præcipuè ad nos attinere ostendimus, vt dicamus vel scribamus: aut ab aduersariorũ persona, præsertim in genere Iudiciali, cùm eos in odium vel contemptum auditorum adducimus: aut à commodis eorum, ad quos scribimus vel dicimus: aut à rebus ipsis, quæ tractandæ sunt.

Quo pacto auditores attentos reddimus? Si de rebus vtilibus, necessarijs, magnis, iucundis, aut nouis indicemus nos esse dicturos aut scripturos; & quæ maximè ad pietatem, vel ad Remp. pertinere videbuntur, aut ad patriæ conseruationem.

Qua via Dociles facimus? Si nos dilucidè & planè dicturos aut scripturos, & summam causæ breuiter exposituros promittimus.

Vndè exordiendum? A circunstantia loci vel temporis, item à voto, ab insigni aliqua sententia, à fabula, ab adagio, ab affectus vocabulo, vt sunt, Gaudeo, doleo, demiror, & similia.

Quid summoperè in Exordio cauendum? Ne in eo diffluamus, aut prolixiores simus. Nam in bre-

uibus præsertim epistolis, vno aut altero verbo, seù breuiusculâ sententiâ beneuolentiam captare docti consueuerunt.

Quæ est altera exordij pars? Insinuatio.

Quomodo vtimur insinuatione? Si aut causæ, turpitudo adnexa est, aut animum auditorum â nobis alienum sentimus, aut ipsos auditores præuia oratione fatigatos, nostraue oratione, vel epistola fatigandos suspicamur.

Ob quid dicta est Insinuatio Latinis? Ob hoc quòd per dissimulationem occultè, & quasi non datâ operâ in animos auditorum subrependo nos insinuamus; hoc est, latenter immittimus. Vt si Græcarum literarum studium, quæ pluribus præcipuè earum ignaris (quòd fortassis nonnulli eis abuti videntur) aut suspectæ aut exosæ sunt, laudare vel suadere velimus, dicamus non personam, sed rem spectari debere, nec scientiam aliquam aut studium, propter eorum vitam, qui in ea studiosi sunt, vituperarì debere: & deinde pedetentim in animos auditorum illapsi, ad nostram sententiam proponendam deueniamus.

Quid est Narratio? Est breuis, dilucida, & verisimilis rerum gestarũ, vel quasi gestarum ad causam pertinentium, expositio. Vel, vt frequenter in Epistolis incidit: Est rerum gerendarum honesta petitio.

Qua ratione Narratio fiet breuis? Si, vndè necesse erit, cœperimus: si summatim & non particulatim narrabimus: si non vltra necessarium prose-

seque-

sequemur: si transitionibus & digressionibus non vtemur: si per ea quæ dicimus, ante facta intelligentur: si dicta non iterabimus.

Quid faciet Narrationem dilucidam? Ordo rerum gestarum, ordo temporum, & ipsa breuitas.

Quid faciet verisimilem? Si, vt mos, opinio, natura, spacia temporum, personarum dignitas, cōsiliorum rationes, & locorum opportunitates postulabunt, dixerimus.

Quid si in Epistola Narratio desit? Loco eius post Exordium Propositio subiungitur, qua aliarum rerum comparatione thema aut statum causæ proponimus. Nota, quòd Propositio nulli causarum generi deesse debet.

Muniendane est aut corroboranda Propositio in Confirmatione argumentis? Ita, & quidem varijs.

Quid si ab aduersario aliquid vel obiectum sit, vel obijci possit, vel ipsi propositioni contrarium videatur? Sub Confutatione refellimus aut excusando diluimus.

Quid est Confutatio? Est contrariorum locorum dissolutio.

Quid est Petitio? Est verecunda officij, beneficij, aut veniæ imploratio.

Quot rebus constat Petitio? Quatuor, Possibilitate, Honestate, Modo, & Remuneratione.

Quando petendum officium? Vbi iusta est petendi propter merita reciproca ratio.

Quando implorandum beneficium? Dum nulla præcesserunt merita.

B 3 Quan-

Quando venia? Quoties præcesserit culpa.

Quid est Conclusio? Artificiosus orationis aut epistolæ terminus quo, quod plurimum optamus, aut dictum factumue volumus, enunciamus.

Estne idem Conclusio, & Peroratio? Maximè.

Quid facimus Peroratione? Post breuem præcipuorum argumentorum Confirmationis enumerationem studemus auditorum mouendis *affecti*bus; quibus duobus peculiaribus locis, nempe Enumerationi, & affectui Cicero etiam Amplificationem adnectit.

Ex partibus orationis Rhetoricæ colliguntur ne benè speciales singularum epistolarum partes? Ita.

Quænam sunt & quot orationis Rhetoricæ partes? Hæ sex, scilicet Exordium, Narratio, Propositio, Confirmatio, Confutatio, & Peroratio. Quas nonnulli in quinarium, Propositionem à Narratione, cui adnexa est, non separantes: Alij in quaternarium, Confirmationem & Confutationem sub vna Contentione comprehendentes contrahunt. Sunt alij qui & septimam nempe Distributionem Propositioni adiungunt. Nos medio modo, aut sex ponimus has superiores, aut illas quinque iuxta tritum versiculum: *Exorsus, Narro, Firmo, Confuto, Peroro*. Sub Narratione Propositionem continentes.

Suntne accommodæ vel necessariæ omnes istæ partes? Etiam respondent nonnulli, sed Epistolis doctè scribentium. Mihi hoc planè superuacaneum

neum esse videtur, cùm nulla sit ferè epistola, quæ habeat quinque illas partes. Imò tenera hæc puella tantum non sustinet artificium.

Quoniam verò de Epistolis dicere instituimus; Conclusio, Valedictio dicta quomodo debet claudi? Ita ferè: Vale. Benè vale. Cura vt valeas. Valetudinem tuam cura diligentissimè. Da operam vt rectè valeas. Incolumem te seruet Deus O. M. Vale mi Arasine. Vale & benè age. Vale, & me, vt facis, ama. Aueto & me, vt cœpisti, amare pergito. Vale mi Mancinelle literarum decus. Vale mi P. Ludouice Riccie morum columen, aut rerum mearum præsidium: & familiares tuos, amicos vel meo nomine saluere iube; aut, plurimâ salute impertire. Cicero verbo Vale nihil addere consueuit. Veteres, si quid vel exciderat vel veniebat in mentem, vt adderent, sine præfatione id faciebant, rursus apponebant Vale. quòd si iterũ libèret quicquam adscribere, faciebant ad eundem modum, iterum, vel tertiò Vale.

Ante verbũ *Vale* quid solent apponere nonnulli? Semper insigne aliquod dictum, maximè Plinius in suis epistolis, quas ita concludit:

Scio quem animum, quod hortor ingenium, tu modò enitere, vt tibi ipse tanti sis, quanti videberis alijs, si tibi *fueris*. Vale.

Hæc tibi *scripsi*, quia æquum erit te pro amore mutuo non solùm omnia mea facta dictaque, verùm etiam consilia cognoscere. Vale.

Obsequar consilio tuo, cuius mihi auctoritas

pro ratione sufficit. Vale.

Satiùs enim est, vt Atilius noster eruditissimè simul & facetissimè dixit, otiosum esse, quàm nihil agere. Vale.

Voluptatem percipio, si ea quæ mihi denegantur, amicis video superesse. Vale.

Seriò peto, fac sciam quid agas, quod sine sollicitudine summa nescire non possum. Vale.

Vt in cæteris rebus, ita in audiendi officio perit gratia, si reposcatur. Vale.

Sed hoc ipsum amantis est, non onerare eum laudibus. Vale.

Neque enim magis decorum & insigne est statuam in foro Populi Rom. habere, quàm ponere. Vale.

Solicitiùs custodiendus est honor, in quo etiam beneficium animi tuendum est. Vale.

De seruis venalibus meliùs auribus, quàm oculis iudicatur. Vale.

Erit confusioni meæ non mediocre solatium, si tu nihil quereris. Vale.

Sed iam finem faciam, ne modum (quem etiam orationi adhibendum puto) in epistola excedam. Vale.

Igitur memento nihil magis esse vitandũ, quàm ista luxuriæ & sordium nouam societatem, quæ cùm sint turpissima, discreta, ac separata, turpiùs iunguntur. Vale.

Ostende modò velle te, nec deerunt qui, quod tu velis, cupiant. Vale.

In

In summa, nisi æquè longam epistolam reddis, non est quòd postea nisi breuissimam expectes. Vale.

Rogat enim & quidem efficacissimè qui reddit causas rogandi. Vale.

Sumus solito rariores, quod initium est gradatim desinendi. Vale.

Habent hunc finem assiduæ querelæ, quod queri pudet. Vale.

Id elige, in quo vicerit ratio : à te enim ratio exigetur, nos excusabit obsequium. Vale.

Trade filium præceptori, à quo mores primùm, mox eloquentiam discat, quæ malè sine moribus discitur. Vale.

Hic erit epistolæ finis. literam nō addam, etiam si aliquid adhuc præterisse me sensero. Neque enim hi sumus, quos vituperare ne amici quidem possunt, nisi & simul laudent. Vale.

Dedit mihi quantum maximè potuit, daturus ampliùs, si potuisset. Tametsi quid homini potest dari maius, quàm gloria, & laus, & æternitas. Vale.

Studeamus ergo, nec desidiæ nostræ prætendamus alienam : sunt qui audiant, sunt qui legant, nos modò dignum aliquid auribus, dignum chartis elaboremus. Vale.

Vt in corporibus, sic in imperio grauissimus est morbus, qui à capite diffunditur. Vale.

Finem epistolæ faciam, vt facere possim etiam lacrymis, quas expressit epistola, Vale.

Hortor, vt quàm plurima proferas, quæ imitari plures concupiſcant, nemo, aut paucißimi poſſint. Vale.

Neſcit ſemel incitata liberalitas ſtare, cuius pulchritudinem vſus ipſe commendat. Vale.

Aliud eſt epiſtolam, aliud hiſtoriam, aliud amico, aliud omnibus ſcribere. Vale.

Dices oportere me tuis rebus, vt meis, vti. Etiam, ſed perinde illis ac meis parco. Vale.

Nequando filium duriùs, acerbiùſque tractes, memineris te hominem etiam, & hominis patrem. Vale.

Concluſio ſeù Valedictio quibus conſtat? Perſonâ nimirùm Vale, Loco vt Romæ, Tempore vt III Kal. Nouembris 1649. Sic Datum Romæ. Scriptum Aſculi vel ex Aſculo. Et omiſſo verbo vel participio, ita ſimpliciter: Aſculi vel ex Aſculo. Item Ex ludo noſtro litterario, Ex meo Muſæo. Ex naui, &c. Item Octaua Octobris. Prima Nouembris. Et Poſtridiè Epiphaniæ, ferialis diei. Primo Pentecoſtes. Natali Seruatoris, Virginis Matris, Ferijs S. Martini, Conuerſionis Pauli. Poſſunt & his menſium diebus anni præmitti hoc modo. Anno à Chriſto nato vel paſſo. A nato Domino Ieſu, ab orbe redempto, à Filio Dei incarnato, à partu Virginis. Milleſimo ſexcenteſimo quadrageſimo nono, vel Anno Meſsiæ quadrageſimo nouo ſupra milleſimum & ſexcenteſimum, Quarto Nonas Nouembrias vel Nouembris, Nocte intempeſta, de media nocte, conticinio noctis, crepuſcu-

puſculo diei, multò manè, bene manè, de medio die, horis veſpertinis.

Quid cauendum in fine Valedictionis? Ne nomen tuum ſubſcribas, niſi fortè ob nouè aſſumptum ſalutandi formulam, omiſeris. Quod hodiè vulgo non obſeruatur.

Extra Epiſtolam iam clauſam, & ſignatam quomodo facienda eſt ſuperſcriptio? Nulla noſtri nominis facta mentione, hac vel ſimili forma: Doctiſſimo apud Piſanos latinarum litterarum profeſſori Paganino Gaudentio, amico ſingulari. Magnæ eruditionis & probitatis adoleſcenti Ruperto Nerlio Fratri optimo Romam. Philippo Nerlio Florentino nepoti clariſsimo ſuauiſsimoque.

Nonne certo modo loci vocabulum, quem habitat is, cui ſcripſimus, in ſuperſcriptionibus annotari poſſet? Non; ſed quouis modo id fiat, ſufficit, vt patet; habitâ tamen ſemper ratione nominis localis, vt docet Donatus in ſua Grammatica, exempli gratiâ: Romam ad ædem Sancti Ioannis Florentinorum. Studioſo adoleſcenti Patauij bonis literis inſudanti, vel, Probo negociatori Venetijs agenti.

An ſecundùm Rhetoricũ artificium pertineant ad rectam epiſtolarum compoſitionem Inuentio, Diſpoſitio, & Elocutio? Ita. Non ſecus enim in Epiſtola, quàm in oratione Rhetorica, primùm per inuentionem excogitandum eſt quid ſit ſcribendum: deinde curandum quomodo inuenta ſint Diſponenda: tertiò quomodo diſpoſita ſint aptis

ver-

verbis & sententijs eloquenda, satagendum est.

Cur non Epistolicam cum orationis artificio coniunximus? Tum quia illa ad hanc proximè accedit, tum etiam vt tu iam puer industrius discas ex paruis subinde grandiora tentare.

Quid est Inuentio Epistolaris? Excogitatio rerum scribendarum. Quæ apud Rhetorem consistit in excogitatione argumentorum verorum aut verisimilium, quæ probabilem quæstionem reddant.

Quid est Dispositio? Commodus eorum, quæ ex singulorum generum locis per inuentionem collecta sunt, tum verborum, tum rerum ordo, ad orationis perspicuitatem nō parùm conducens.

Vtrùm verborū ordo ad vnguem (quod aiunt) hoc est, ad plenum præceptis tradi possit? Non.

Quomodo hic verborum ordo apprehendendus est? Solâ doctissimè loquentium & scribentium sagaci obseruatione.

Quotuplex est Dispositio apud Rhetores? Triplex, Partium videlicet orationis, Locorum, & argumentorum, præcipuè eorum, quæ ex locis Confirmationis & Confutationis ad probandum vel improbandum sumuntur.

Vtrùm Ordo seù Dispositio partium fermè maneat idem, qui secundùm naturam singulis generibus præscriptus est? Maximè.

Quomodo id fiet? Vt videlicet ab Exordio sequatur Narratio, si necessaria sit: deinde Propositio: post quam sequitur Confirmatio cui subiuncta sit, vel interiecta Confutatio. Pars nouissima semper Peroratio. An

An contingat aliquando confundi tum in orationibus, tum in epistolis hanc partium dispositionem? Maximè, & quidem datâ operâ, & non sine Rhetorico artificio, vt videlicet pars Confutationis præcedat Confirmationem, seù alia naturâ posterior præcedentem. Sed de his non est huius loci disputare. Dispositio quoquè locorum ipsam naturam sequatur, aut illum ordinem, qui pro singulis orationis partibus eius præscriptus est. Naturâ siquidem Pueritia præcedit Adolescentiã, Honestum Vtile, Voluntas Facultatem, & sic de reliquis.

Curatne hìc magnoperè libertas Epistolica, vtrũ prius ductum sit argumentum ab Honesto, an ab Vtili, vel Delectabili? Nequaquàm.

Quod iudicium ferendum est de exemplis? Horum, si appositè adhibeantur, non tantùm in orationibus generis Deliberatiui, sed etiam in epistolis pulcherrimus est vsus: vt scilicet primo loco extranea, deinde nostratia, & ex his aliena, exinde peculiaria & domestica ponantur. Vt exhortaturi quemlibet ad studium & laborem litterariũ, primùm ponamus exempla Græcorũ philosophorum, osteudendo quantis laboribus, ærumnis, calamitatibus philosophiam apprehenderunt: deinde Romanos seù Latinos Ciceronem, Virgilium, aliosque complures, ostendendo nihil non pro eruditione consequenda tentauisse, aut aggressos esse: dein si is, quem extimulare niteris, vel patruum habuerit, vel auum, vel nepotem, ve fra-

fratrem, vel patrem, qui cum laude non finè labore docti euaserunt. Item si familiarem, amicum, æmulum. &c.

Quid est Elocutio? Idoneorum verborum & sententiarum ad inuentionem accomodatio: qua videlicet sub prima artis parte res inuentas verbis efferimus congruis, hoc est. Latinis, proprijs, puris, minimèque duris, sordidis, vel obsoletis, & quorum compositio (vt quidam ait) æquabilis, gratiosa, facilis, minimèque per concursum vocalium hiulca, aut per illisionem, seù immoderatum concursum, vel literæ R aspera sit: vel literæ M obtusa sit: vel literæ S sibilans vel blesa sit. Qua præterea sententiæ dilucidæ, solidæ, & minimè triuiales sint, sed vel iustâ Latini sermonis, & propriâ phrasi, vel honestâ figuratione venustæ & elegantes sint. Quanquàm enim simplicitas, & psoprietas tum verborum, tum sententiarum maximam, adeoque præcipuam adfert orationi venustatem, non parù tamen lucis & ornamenti superinduunt vel addunt ei Tropi & schemata, si per ea fuerit moderatè pro dicenda oratione variata.

Quod est munus Elocutionis? Vt doceat, quod necessitatis est: vt delectet, quod suauitatis est: vt flectat, quod victoriæ est.

Qualis ratio præcipuè consistit in Elocutione? Delectandi, & flectendi.

Quot habere debet in se Elocutio? Tria, Elegantiam, Compositionem, & Dignitatem.

Ex quibus constat Elegantia? Ex Latinitate, & Explanatione. Quid

Quid eſt Latinitas? Quæ ſermonem purum, ab omni vitio tam barbariſmi, quàm ſolœciſmi remotum conſeruat.

Quid eſt Explanatio ſiuè perſpicuitas? Eſt quæ reddit apertam & dilucidam orationem. Quod fit verbis proprijs & vſitatis.

Quæ ſunt verba propria? Sunt certa cuiuſque rei ſua, & penè vnà nata cum rebus ipſis.

Quæ dicuntur verba vſitata? Quæ verſantur in ſermone & conſuetudine quotidiana.

Quid eſt Elegantia? Venuſta verborum concinnitas, dulcem auribus ſonum afferens. Sicut enim in corpore (inquit Clichthoueus) debita membrorum proportio adinuicem, vt vnum alteri aptè reſpondeat, illorumque ornatus & decentior cultus Elegantia eſt, ſic in oratione pulchra dictionum adinuicem ordinatio, vniuſcuiuſque ſuo loco collocatio, Elegantia dicitur. Et ſicut concordantibus neruis cithara dulci modulatione perſonat, & audientium animos magnâ capit dulcedine, ſic oratio elegans & culta permulcet audientes & gratiſsimè illorum illabitur auribus. Ad orationis ergo elegantiam recta cuiuſque dictionis conſtitutio requiritur, ſicut ad placidam modulationem chordarum omnium concordia. Hinc Quintilianus lib 2. de inſtitu. Orato. Sicut cithara, inquit, ita oratio perfecta non eſt, niſi ab imo ad ſummum omnibus intenta neruis conſentiat. Et idem in IX. Feliciſsimus ſermo eſt, cui & rectus ordo, & apta iunctura, cùm his numerus opportune

tunè cadens contingit. Proinde nos ad cognoſcendum hunc dictionum in oratione aptiorem ſitum, ſequentes notandas ex auctoribus collegimus regulas, quarum:

Prima eſt, In oratione obliqui caſus primum ſibi locum vendicant rectis præpoſiti: & quæ in conſtructione poſteriora ſunt, ſitu priora; quæ verò priora in conſtructione, poſteriora in oratione collocentur: vt Virtus commendat ſuos cultores magnis præconijs: Sic elegantiùs, Magnis præconijs ſuos cultores virtus commendat. Potiùs verò itidem verbo, quàm aliâ quacunque dictione claudenda eſt oratio. Quintil. in IX. Verbo, inquam ſenſum claudere multò (ſi compoſitio patiatur) optimum eſt. In verbis enim Sermonis vis ineſt. Saluſt. Concordiâ paruæ res creſcunt, diſcordiâ magnæ dilabuntur.

II. Dictiones vniuerſales cùm affirmatiuæ, vt Omnis; tùm negatiuæ, vt Nemo, Nihil, Non aliquid, Neſcio, Ignoro, Nuſquam; Non vſquam, Nunquam, Non vnquam, eleganter in fine orationis ponuntur: vt Tuam virtutem mirantur omnes. Et Ter. Neſcio an quæ mihi dixit, ſint vera omnia. Quæ mihi iuſſeris, exequar omnia. Me tui amantiorem habes neminem. Virtute præclarius eſt nihil. Tui immemor ero nunquam. Qui tui amantior, inuenies nuſquam.

III. Nomen inſigne, quod nimirùm excellentiam & eminentiam ſignificat, vt Præclarus, egregius, eximius, inſignis, nobilis, illuſtris, generoſus, præ-

præſtans, excellens, ingenuus, &c elegãter ponitur in fine orationis: vt Quæ Alexander ille Magnus edidit opera, ſunt præclara. Quis Iulij facta negauerit eſſe eximia? Virtutis pæconia ſunt inſignia.

IV. Aduerbia eleganter in fine ponuntur quibuſdam, præſertim quæ qualitatem ſignificant, vt diligenter, vigilãter, exactè, accuratè, familiariter, & cætera id genus. Ter. Faciam id equidem ſedulò. Idem. Reiecit ſe in eum flens quàm familiariter. Te multos annos vſus ſum familiariter. Alij verò eadem aduerbia qualitatis volunt in oratione indifferenter poni, pro ſcribentis arbitrio, vbi aptior eorum locus viſus fuerit. Sed maximam afferunt orationi venuſtatem, quando ſtant iuxta verbum, quod determinant. Omnis enim determinatio propè ſuum determinabile locari petit: vt Me tua beneficentiâ benigniter ſubleuaſti. Ille me hoſpitio humaniter ſuſcepit. Aduerbia tamen ſuſpenſiua, quæ vno verbo non ſunt contenta, vt completam faciant ſententiam, ſed duas ſaltem requirunt orationes, qualia ſunt, Quum primùm, Vbi primùm, Quando primùm, Poſteaquàm, Simul ac, Simul atque, Donec, Dum, in principio debent poni: vt Quum primùm te ſanum eſſe percepi, non mediocriter gauiſus ſum. Aduerbia itidem ſuperlatiua in calce orationis aptè locantur: vt Tuæ voluntati parebo quàm libentiſſimè. Inter verbum autem & aduerbiũ ſequens eleganter ponitur iſta coniunctio, Et qnidem: vt Tuo deſiderio ſatisfaciam, & quidem libentiſsimè.

V. Adiectiuum elegantiùs præponitur substantiuo, non minùs in ligata, quàm in soluta oratione. Hæc regula intelligitur de adiectiuo nominali, vt sincerus amor, summa beneuolentia, clarum ingenium. item de pronominali, vt tuus animus. Deniquè de participiali, vt spectata fides, laudata virtus crescit.

VI. Inter adiectiuum & substantiuum venustè ponitur genitiuus, aut alius casus ab adiectiuo ac substantiuo rectus: vt Magna virtutis claritas mirum in modum relucet. Firma amoris constantantia nullâ aduersitate frangitur. Egregia Romanorum virtus vbiquè prædicatur.

VII. Inter adiectiuum & substantiuum in genitiuo casu posita eleganter ponitur accusatiuus, aut alius casus regens illius substantiui, vt Tui beneuolentiam animi haud satis laudare possum. Magnæ virum sapientiæ cõmendare solent omnes. Hæc sunt nostri monumenta laboris. Hoc munus est synceri pignus amoris. Insuper obseruo, inter adiectiuum & substantiuum aliquando poni etiam pronomen, aliquando verbum, aliquando aduerbium, & sic de alijs partibus orationis. vt Perpetuo tibi obsequio deuinctus sum. Magno videtur honore dignus qui honorem parui facit. Quintil. in X. Pigri est ingenij contentum esse his, quæ ab alijs inuenta. Et in XII. Breuis est institutio vitæ honestæ beatæque, si naturæ credas Natura enim nos ad mentem optimam genuit, ideò discere meliora volentibus promptum est, vt intuenti mirum

sit

ſit illud magis, malos eſſe iam multos. Tuæ quidem voluntati moremgeram. Vera ſemper amicorum dilectio in aduerſitate probatur. Magnum profectò laborem pro te cepi. Eâ de re certi nihil habeo. Eſt eadem regula de demonſtratiuo pronomine, quod vim quandam adiectiui obtinet. vt Tuus ille ſingularis in me amor mihi profectò eſt gratiſsimus.

VIII. Licèt parùm ſeruetur, eſt. Quando oratio incipit ab antecedente obliquo, recto à verbo alterum verbum ſequente, & poſt tale obliquum immediatè ſequitur relatiuũ cum ſuo verbo, quaſi parentheſi incluſum, eleganter verbum ſecundarium ponitur inter obliquum illum, & relatiuum; fitque verbum primarium, & verbum relatiui fit ſecundarium: vt Amicitiam (quæ ſummum eſt inter homines bonum) in primis laudo. Elegantiùs dicitur, Amicitiam in primis laudo, quæ ſummum eſt inter homines bonum.

IX. Si relatiuum poſitum fuerit in obliquo caſu, venuſtiùs antecedens in relatiui caſu poſitum poſtponetur. Et licèt illud antecedens mutatum in caſum relatiui præponi poſſet, vt Ter. Eunuchũ quem dediſti nobis, quas fabulas fecit? elegantiùs tamen poſtponitur antecedens ſuo relatiuo: vt Literæ, quas ad me dediſti, fuerunt gratiſsimæ. ſic elegantiùs dicitur, Quas ad me literas dediſti, fuerunt gratiſsimæ. Neque in tali orationum genere eſt vllum grammaticæ vitium, immò maximus ornatus,

X. Si nomen ſubſtantiuum accuſatiui vel ablatiui caſus ponatur cum præpoſitione, potiſsimùm cum iſtis, ob, propter, ſecundùm, pro, & ſimilibus, elegantiùs mutabitur illa præpoſitio in relatiuum qui, quæ, quod, nominatiui caſus, eiuſdem generis cum nomine ſubſtantiuo caſualis prępoſitionis, & illud nomen ſubſtantiuum etiam in nominatiuum transferri debet, vt relatiuo in genere, numero, & perſona reſpondeat. Denique adiungendum eſt verbum ſubſtantiuum Sum, es, eſt, cuius hoc ſubſtantiuum erit ſuppoſitum: vt Secundùm benignitatem ſuam Chriſtus nos redemit. ſic elegantiùs dicitur, Quæ ſua benignitas eſt, Chriſtus nos redemit. Sic, Pro mea in te beneuolentiâ hoc te munere donare volo: ſic elegantiùs dicitur, Quę mea beneuolentia eſt, hoc te munere donabo.

XI. Relatiuum quod verbo primario additum eſt, ſæpius in ſecundarium transfertur: vt, Virgilius qui poëtarum doctiſſimus fuit, cæteros poëtas carmine antecellit. ſic elegantiùs dicitur, Virgilius poëtarum doctiſſimus fuit. qui cæteros carmine antecellit. Et, Cicero qui eloquentiſſimus fuit, cæteris Oratoribus in dicendo præſtitit: quod elegantiùs dicemus, Cicero eloquentiſſimus fuit, qui cæteris Oratoribus in dicendo præſtitit.

XII. Diuiditur in duas partes. Prima eſt, quòd adiectiuum inſigne & excellentiam denotans eleganter pro ſuo ſubſtantiuo poſtponitur cum pronomine Idem, Hic, vel Is, vel cum coniunctione Quidem: vt, Accepi ex te literas mihi gratiſſimas.

ſi.

ſic elegātiùs dicitur, Ex te literas accepi & eaſdem mihi gratiſsimas. Cicero Orator eſt præcipuus. ſic elegantiùs, Cicero orator eſt & quidem præcipuus. Idque in omnibus adiectiuis quoque ſeruandū eſt, etiam non ſignificantibus excellentiam. Secunda pars, Aduerbium inſigne eleganter ſuo verbo poſtponitur, intercedente hac coniunctione Quidem: vt, Ioannes me amat ſingulariter. Sic elegantiùs, Ioannes me amat & quidem ſingulariter. Et hoc in omnibns aduerbijs qualitatis obſeruare operæprecium eſt: vt, Quæ tibi profutura cognoſcam, exequar & quidem diligenter.

XIII. Sicut in mediocri dicendi ſtylo, quo (quia facilis & leuis eſt) res familiares & pro temporis cōditione oblatas amicis ſcribimus, quoue in epiſtolis vtendum eſt, à re nuda priùs incipere oportet, deinde rudis oratio paulatim exornari debet, perinde atque pictores indigeſtam primùm figuram, & confuſa trahunt lineamenta, poſtea ſingulis membris ſuum addunt decorem, & ſingulis veriùs diſtinctiùsque efformant. Sic in ſtylo graui, ſublimi, altiloquo, & grandiloquo, quo res magnæ, & propemodùm diuinæ memorantur, & hic hiſtoriographis, aut diuina conſcribentibus peculiaris eſt, ab exornatu incipere debemus; in eo enim nihil dicendum, niſi cultum & ſeruatis elegantiæ regulis decoratum: vt, Nullus poſſet ſatis exprimere dignitatem veræ amicitiæ. Sic in ſtylo facili exornatur, Veræ dignitatem amicitiæ verbis conſequi poſſet nemo. In graui verò ſic, Sūmam veri amo-

ris dignitatem ne humana quidem lingua eloqui satis posset.

XIV. Genitiuus semper cæteris præponitur: vt, Romanorum virtus totius mundi imperiū adepta est. meliùs quàm, Virtus Romanorum adepta est imperium totius mundi. Quintil. in VII. Probi verò mores, & anteactæ vitæ integritas nunquàm non plurimùm profuerunt. Sic, Ob virtutis excellentiam, Pro animi tui beneuolentiâ, elegantiùs, quàm ob excellentiam virtutis, Pro beneuolentia animi tui. Idem dicendum de Ablatiuo à comparatiuo recto, inquit Sulpicius. Vnde rectiùs dices, Scipione clarius nihil est: quàm, Nihil est clarius Scipione.

XV. Nihil pulchrius, quàm si pro gerundijs vtemur gerundiuis nominibus: idque fiet, quum gerundium vel di, vel do, vel dum, à verbo transitiuo veniens ponitur in oratione Latina cum accusatiuo casu, ille accusatiuus elegantiùs mutatur in eum casum, cuius est gerundium, & gerundium in eundem numerum & genus, cuius est ille casus substantiuus, & ex gerundio cum suo apposito (est enim appositum gerundij obliquus post gerūdium rectus) cōstituetur oratio ex adiectiuo & substantiuo: vt, Homines nati sunt gratiâ acquirendi virtutem. sic elegantiùs, Homines virtutis acquirendæ gratiâ nati sunt, vel Homines acquirendæ virtuti nati sunt. Similiter. Ad consequendum artem exercitium est necessarium. sic elegantiùs. Ad consequendam artem, &c. Sic in componendis

episto-

epistolis breuitati studendum est. potiùs quàm in componendo epistolas. Gerundium quidem si nominatiui casus est, adiungitur verbo substantiuo, sequente præsertim datiuo, aut casu sui verbi: vt, Abeundum est,idest Debeo abire. Quid.Vtendum est ætate, cito pede labitur ætas.

XVI. Cum Relatiuũ præsertim Qui, quæ, quod, duobus substantiuis diuersorum generũ, aut numerorum interponitur, quorum sequens fuerit proprium cuiuspiam rei nomen, relatiuum cum sequente semper conuenire debet, nec cum præcedente Latinè conuenire potest, Vnde illud Sallustij tritum: Est locus in carcere,quod Tullianum appellatur. Ly Tullianum non est adiectiuum possessiuum à Tullio, sicut est Tullianum opus, Tulliana oratio, sed est proprium nomen illius loci in carcere, inquit Ascensius Sic, Est vrbs in Venetia, quod Patauium appellatur, & non quæ. Est flumen apud Florentiam, qui Arnus dicitur, & non quod Arnus dicitur.

XVII. Si dictionis alicuius significationem augere volumus, Positiuis quidem siuè nomina sint, siuè aduerbia, dictio Per, vel Perquàm, vtraque pro valdè,iungi debet: vt, Pergratus est mihi tuus aduentus, vel Perquàm gratus est mihi de tua valetudine nuncius. Excipias tu aliquas dictiones positiui gradus, quæ, Per, non recipiunt in compositione, sed loco eius hanc præpositionem, Præ: vt, Præclarus, præclarior, præclarissimus: Præcelsus, præpotens, prægrandis, præditus. Augetur

etiam significatio positiui additione aduerbiorum significantium valdè, & hoc sine compositione, qualia sunt Admodùm, mirum in modum, maiorem in modum, apprimè, in primis, sanè, egregiè. Per, non est dubium, iungi cum verbis, si accipiatur pro eo, quo perficit actum verbi. Vndè dicimus, Persero, peruigilo, perdisco, perlego. Vel pro eo, quod est, per medium: vt, Perfluo, perluceo. Sed etiam pro valdè verbis præponitur: vt, Perplacet, vel perquàm placet, idest valdè placet, peruelim idest valdè velim, &c. Non dices, Omnes optimi, sed Optimus quisque. Sunt qui vetant, apprimè, verbis iungi: Nam apprimè placet, non probant. Iunguntur enim solis nominibus, vt apprimè vtile, in primis bonum.

Comparatiuis autem longè aut multò aduerbia adiungenda: vt, Virtus multò est dignior opibus, & rebus caducis longè præstantior E diuerso valdè aduerbium positiuis & verbis adiungitur, non autem comparatiuis & superlatiuis: vt valdè sapiens, benè dicimus: non, valdè sapientior, nequè valdè sapientissimus. Præterea multò & longè iungũtur nominibus & aduerbijs diuersitatem significantibus: vt, Longè alia mihi mens est. Ter. Verùm multò aliter euenire intelligit. Ornatè etiam adduntur verbis excellentiam significantibus, qualia sunt Præsto, antecello, vinco, supero: vt, Cicero longè præstat cæteris eloquentiâ. Deniquè iunguntur & illis præpositionibus Ante, & post: vt, Multò ante te veni, longè post te recessi.

Su-

Superlatiuis autem Quàm pro valdè aduerbium iungendum eſt:vt,Quàm beatiſſimus eſt qui fluxas mundi diuitias contemnit. Ago tibi quàm maximas gratias. Quintil in X.Quàm maximum,ſilentium ſcribentibus maximè conuenire nemo dubitauerit. De huius aduerbij Quàm ordinatione quinque notandæ ſunt regulæ. Prima eſt, Quàm pro valdè non adiungitur poſitiuis, niſi præcedant hæc aduerbia, ſanè, admodùm, oppidò, nimis, valdè: vt, non dicimus, Quàm iucundus eſt mihi tuus aduentus,ſed ſanè quàm doctus, admodùm quàm ſuauis,oppidò quàm libens id feci idest valdè multùm libens. Nimis quàm improbus. Valdè quàm paucus. II.Quàm pro valdè ſuperlatiuis venuſtè adiungitur: vt, Quàm plurima in me beneficia contuliſti,& non complurima. E diuerſo complura dicimus, & non quàm plura. III.Quàm pro quantùm poſitiuis & verbis pulchrè præponitur: vt, Quàm beatus forem, ſi mihi tecum viuere liceret Quàm gauderem, ſi te ſanum eſſe intelligerem. IV. Quàm pro quantùm nunquàm iungitur ſuperlatiuis,niſi ſequatur hæc verba, Poſſum, valeo, queo: vt, Faciam hoc quàm optimè potero. Ter. in Eun. Niſi vt te redimas captum quàm queas minimo. V. Neque Quàm pro valdè vel pro quantùm comparatiuis adiungi poteſt: vt non rectè dicemus, Hæc mihi eſt res quàm gratior: neque,faciam quàm meliùs potero: ſed bene, faciam quantò meliùs potero.

XVIII. Cùm nomen adiectiuum ſignificans vtilita-

litatem vel damnum; honeſtum vel turpe: delectabile vel triſte, adiungitur verbo ſubſtãtiuo Sum, es, eſt, elegantiùs mutatur in ſuum ſubſtantiuum datiui caſus: vt Hoc eſt tibi vtile, ſic elegantiùs, Hoc eſt tibi vtilitati. Hæc res eſt mihi damnoſa. ſic venuſtiùs, Hæc res eſt mihi damno.

XIX. In rebus paribus Tùm vel Et geminatum ponimus. In imparibus verò Cùm & Tùm, ſed Cũ præponitur rei leuiori & minori, Tùm verò poſtpoſitum rei grauiori maiorique adijciatur. Res pares dicuntur, quæ eiuſdem precij momentique apud homines cenſentur, vt diuitiæ & generoſitas ſi eandem apud homines æſtimationem habent, pares dicuntur Impares verò, quarum vna alteri dignitate & perfectione præſtat, vt diuitiæ & virtus. Exemplum primi, Cicero tum eloquentia, tum virtute præſtat. Eandem vim habet hæc coniunctio Et geminata ad duo adiectiua vel ſubſtãtiua, eiſdem æquè attributa; vt, Cato & virtute præditus & doctrinâ inſignis. Vel, Cato & probus & doctus eſt. Æneas & fortis & pius fuit. Exemplum ſecundi. Cùm ſcientia tùm virtus expetenda eſt. Te mirificè amo cùm ob tuam in me humanitatem, tùm ob ſingularem vitæ probitatem. Significat illa oratio vitæ probitaten efficaciorem eſſe amoris cauſam, quàm humanitatem. Præterea cum aliquid vniuerſaliter priùs explicatur, & deinde ad aliquid particulare oratio conuertitur, debet vniuerſale adiunctâ dictione, Cùm, præcedere, & particulare additâ dictione, Tum,

ſe-

ſequi: vt, Cùm omnes amare debemus, tùm eos, qui de nobis benemeriti ſunt.

XX. Aliquem ſi laudare aut vituperare voluerimus, tripliciter id facere poſſumus, aut cum genitiuo, quod magis Poëtarum eſt, vt Cicero vir eſt magnæ virtutis, acris ingenij, præclaræ indolis. Aut cum nominatiuo & ablatiuo: vt, Cicero vir eſt magnus virtute aut ingenio, præclarus indole, Aut cum ablatiuo ſolo, & hòc eſt ſplendidiſſimum & perpolitum, vt Cicero vir eſt magna virtute, acri ingenio, præclara indole.

XXI. Verbum infinitiuum regens accuſatiuum poſt ſe, elegantiùs mutatur in participium præteriti temporis accuſatiui caſus eiuſdem generis & numeri cum accuſatiuo ſubſtantiuo: vt Hanc rem facere curabo rectiùs dicitur. Hanc rem factam curabo. Te exoratum velim vt me adiuues, ideſt exorare. Et contingit hoc potiſſimùm per hæc verba finiti modi, Curo, volo, oportet, habeo. Ter. Adoleſcenti morem geſtum oportuit ideſt gerere. Huius rei te præmonitum habui. Aliqua tamen verba loco infinitiui habent accuſatiuum nominis gerundiui in Dus, qualia ſunt, Mando, loco, habeo, puto, duco, decerno, ſtatuo, exiſtimo. Virg. Threicio regi furtim mandarat alendum: Hanc domum habitandam locaui: Negocium difficile admodùm expediendum habui: Meam valetudinem tibi litteris ſignificandam duxi: Meos tibi ſucceſſus pandendos exiſtimaui: Hanc tibi fortunam aperiendam decreui, &c. At verò ſi hoc nomen Opus cum infi-

infinitiuo ponatur, mutatur eleganter verbum infinitiuum in ablatiuum singularem participij præteriti temporis in neutro genere sine substantiuo positum: vt, Quid opus est facere? pulchriùs dicitur, Quid facto est opus? sic Opus est tacito, pro tacere. Hinc illud Sallustianũ: Nam & priusquàm incipias, consulto: & vbi consulueris, maturè facto opus est.

XXII. Cum adiectiuum & substantiuum in eodem casu ponuntur, elegantiùs mutatur adiectiuũ in vocem substantiuam neutri generis, singularis numeri, nominatiui vel accusatiui casus, cuius prius fuit (in illis enim casibus hæc regula frequentiùs locum habet) & nomen substantiuum mutatur in genitiuum eiusdem numeri, cuius priùs fuerat: vt, Cato multam habuit sapientiam. sic pulchriùs dicitur, Cato multum habuit sapientiæ. Sic & in pronominibns primitiuæ speciei. Ter. Sed quid hoc negocij est? Id causæ est; quòd ad te non venerim. hoc est, Ea causa. Similiter in aduerbijs, Sat, satis, parùm, abundè: vt Consilij satis. Ouid. Sat rationis. Virg. Abundè ingenij & otij, & verborum Alexandro & Scipioni fuit, ex Au. Gell. Deniquè in hac dictione, Nihil, hæc regula tenenda est: vt, Nihil ad me litterarum dedisti, idest nullas. & ibi, Nihil est nomen significans non aliquid. Nihil quãdo etiam est aduerbium significans Non. Ter. Nihil circuitione vsus es. Ante omnia autem seruanda est ratio numeri illius genitiui, secũdum quem si fuerit singularis, tota oratio singulariter

expo-

exponetur: vt, Plurimum prudentiæ, ideſt plurima prudentia. Sin genitiuus pluralis fuerit, tota quoquè oratio pluraliter exponetur: vt, Multum verborum, multa verba ſignificat.

XXIII. Quando idem adiectiuū duobus ſubſtantiuis adiungitur, non eſt illud ad ſingulum eorum repetendū, ſed in orationis principio ponendum, & ſubſtātiua per particulam Tùm, aut coniunctionem Et, copulata, poſtponenda: vt, Alexander fuit magnus Rex, & magnus Imperator. elegantiùs dicitur, Alexander fuit magnus. & rex, & imperator. Illuſtris tum vir, tum philoſophus. Quòd ſi duobus adiectiuis idem ſubſtantiuum adiungatur, debet illud ſubſtantiuum pręponi, & adiectiua per Et, vel Tum geminata poſtponi: vt, Orator & grauis & eloquens. Amicus tum bonus tum fidelis. Breuiter quando duæ dictiones rectæ eandem habent dictionem regentem, debent illæ geminato Tum vel Et copulatæ, ſuæ dictioni regenti ſemel tantùm poſitæ adiungi: vt, Et virtute & doctrinâ inſignis. Cicero tum ingenio, tum eloquentiâ valuit.

XXIV. Cum in oratione ponetur adiectiuum & ſubſtantiuum, à quo quidem adiectiuo poſſit formari ſubſtantiuum diuerſæ ſignificationis à priori ſubſtantiuo, tunc adiectiuum & ſubſtantiuum potiùs in duo ſubſtantiua vertenda ſunt, & coniunctione copulatiuâ connectenda: vt, Adoleſcentum probitatem & mores commendo.

XXV. Si nomini adiectiuo adiungatur gerundium accuſatiui caſus cum præpoſitione poſitum, ele-

elegantiùs illud transfertur in vltimum supinum: vt, Hoc est facile ad dicendum, sed difficile ad faciendum. sic elegantiùs dicitur, Hoc est facile dictu, sed difficile factu.

XXVI. Cum nomen superlatiui gradus asperum, & prolatione durum occurrit, loco eius positiuum ipsius ponendum est cum aduerbio Maximè: vt, Memorabilissimum edidit facinus. meliùs dicitur, Maximè memorabile edidit facinus. Et præcipuè in comparatiuis itidem hęc regula obseruari operæprecium est: vt, Hoc negocium magis arduum est, quàm vt viribus meis suscipiatur pro arduius: magis tenue, pro tenuius.

XXVII. Dupliciter laudare vel vituperare aliquem possumus, aut mediocriter, aut vehementer. Mediocriter quidem laudantes aut vituperantes, causam laudationis aut vituperationis in ablatiuo cum istis verbis neutralibus, Clareo, polleo, valeo, floreo, emico, præsto, & similibus ponemus: vt, Cicero in primis eloquentiâ claruit. Lucius Catilina coniuratione damnatus est. Si verò vehementer & impensè id facere volumus, laudationis aut vituperationis causam in genitiuum trăsferemus cum istis ablatiuis, si laudationis, Laude, gloriâ, decore, famâ, splendore: si vituperationis, Vitio, scelere, facinore, flagitio: vt, Cicero eloquentiæ gloriâ plurimùm valuit. Lucius Catilina coniurationis scelere damnatus est.

XXVIII. Quoties singularis & pluralis numerus connectuntur, respondemus viciniori: vt Virg.

Hìc

Hìc illius arma, Hic currus fuit: non autem fuerunt. Ter Amantium iræ amoris redintegratio est. Xenophon deliciæ meæ sunt. Hostes eorumq; exercitus properabit. Idem fit in diuersis generibus. Nam siuè masculinum, siuè fœmininum est, vicino respondemus: vt, Vir atquè mulier optima ad me venit. Si verò plurali numero vti velimus, ad masculinum transire necesse est: vt, Vir & mulier læti properant. Alexander & Olympias clari extiterunt. Hìc de substantiuis res animatas significantibus intelligitur. Quòd si duo substantiua rerum inanimatarum siuè eiusdem generis & numeri, siuè diuersorum, copulentur ad vnum adiectiuum pluralis numeri, illud debet in neutro genere poni: vt, Studiosus animus & vitæ probitas in adolescentibus commendanda sunt,

XXIX. Cùm comparatiuus in oratione rerum comparationem non significat, tunc stat loco positiui, & maiorem eidem orationi ornatum affert: vt, Sæpius ad te litteras dedi, idest sæpè. Hic ad me iuerit tristior, idest tristis. Virg. Tristior & lacrymis oculos suffusa nitentes.

XXX. Subiunctiuus modus pro indicatiuo, & illius tempora pro huius temporibus non illepidè ponuntur: vt, Tibi persuasum esse velim, nihil mihi tuo amore gratius esse, idest volo. Sic gererem pro gerebam, dilexerim pro dilexi, fecissem pro feceram, fuerit gratum pro erit gratum, feceris pro facies. Idq; e apportunis locis agatur iuxta aurium consuetationem.

XXXI. Cum

XXXI. Cum aliquod positiuum exornare volumus, cõtrario eius negationem præponamus tam in nominibus, quàm in aduerbijs: vt, Magno affectus sum gaudio: meliùs sic, Non mediocri affectus sum gaudio. Quintil. in II. Disertum præceptorem, prudentem quoquè & non ignarum docendi esse oportebit, submittentem se ad mensuram discentis: vt velocissimus quis si fortè iter cũ paruulo faciat, det manum, & gradum suum minuat, ne procedat vltra quàm comes possit. In aduerbijs: vt, Non parùm gaudeo, pro valdè. Non mediocriter te amo, pro multùm.

XXXII. Cum sequentibus ex centurijs in artis Oratoriæ progymnasmata Francisci Syluij. Comparatiuum & Superlatiuum substantiuo postpones elegantiùs, licèt nonnulli, inter quos est Valerius Maximus, diligenter parùm id obseruent: vt Cic. Quid T. Albutius? Numne animo æquissimo. Idem Cic. Cùm & honoribus amplissimis, & laboribus maximis perfuncti essemus. Et. Cùm quotidiè mecum haberem homines doctissimos.

XXXIII. Nomina ea, quæ numerum significant substantiuis eleganter postponuntur, quæ sermone quotidiano præponi solent. Plaut. Pluris est testis oculatus vnus, quàm auriti decem. Quintil. Sufficiebant alioqui libri duo à Domitio Afro in hanc rem compositi, quem adolescentulus senem colui. Cic. Chari sunt parentes, chari liberi, propinqui, familiares: sed omnes omnium charitates patria vna complexa est.

XXXIV. Adie-

XXXIV. Adiectiuum dissylabum substantiuo plurium syllabarum frequentiùs postponitur. Frequentiùs inquam, quia non semper magnis authoribus obseruatur; attamen cõcinnitatem multam habere senties aurium iudicium si non neglexeris. Quintil. Nec præceptor bonus maiore se turbâ, quam vt sustinere eam possit, onerauerit. Sallust. Auaritia pecuniæ studium habet, quam nemo sapiens concupiuit: ea quasi venenis malis imbuta, corpus animumque virilem effœminat: semper infinita insatiabilisque est, nequè copiâ, nequè inopiâ rerum minuitur. Cic. Quis animo æquò videt eum, quem impurè ac flagitiosè putet viuere? D. Hieronymo non obseruatur, qui: Grandes, inquit, materias ingenia parua non sufferunt, & in ipso conatu vltra vires ausa succumbunt.

XXXV. Vox hæc Omnis post substantiuum locari postulat. D. Hieronymus. Vigilando timor omnis excluditur, fiducia nascitur, caro maceratur, vitia tabescunt, charitas roboratur, recedit stultitia, accedit prudentia, mens acuitur, error obtunditur, criminum caput diabolus gladio spiritus vulneratur. Ter. Matres omnes filijs in peccato adiutrices & auxilio in paterna iniuria solent esse. Corn. Celsus. Quadrupes animal omne, si lactans est, minus alimenti præstat. Cic. Virtutis laus omnis in actione consistit: à qua tamen sæpè fit intermissio. Idem. Atquè ratio omnis dicendi tribus ad persuadendum rebus est nixa, vt probemus vera esse, quæ defendimus, vt conciliemus nobis

eos, qui audiunt, vt animos eorũ ad quemcunquè causa postulabit motum vocemus. Idem. Quid dicam de thesauro rerum omnium memoriâ? quæ nisi custos inuentis cogitatisq; ue verbis & rebus adhibeatur, intelligimus omnia, etiamsi præclarissima fuerint, in Oratore peritura.

XXXVI. Quòd Nullus post substantiuum non ineleganter collocari soleat. Cic. Maius mihi dare beneficium nullum potes. Idem. Sæpè videmus fractos pudore, qui ratione nullâ vincerentur.

XXXVII. Adiectiua, aliud, alterum, vtrunquè, solum, vllum, tale, & si qua sunt generis eiusdem substantiuis postponenda esse, legendis probis autoribus obseruamus. Quibus adiunge, Quoduis, quodlibet, totum, cætera, reliqua, aliaque huiusmodi, quæ multitudinem significant: vt, Vires alienæ. Fortuna alia. Dictum vtrunque, &c. Au. Gellius. Multa nos quoquè apud veteres, scriptores locutionum talium copiam offendimus. Cic. Quid de nostris ambitionibus? Quid de cupiditate honorum loquar? Quæ flamma est, per quam non cucurrerint ij, qui hæc olim punctis singulis colligebant?

XXXVIII. Talis, aut tale, & alius, a, vd particulas venustè sequuntur Nemo, nullus, quisquam, quispiam, quidam, nihil, quippiam, quicquam, aliquid, quiddam, & pronomina speciei prioris: vt Cic. Tales nos esse putamus, vt iure laudemur. Sic, Tale nihil de amico vnquam putassem. Alias quasdã accepi litterâs. Præterea concinniùs Omne id,

id,& Vnum id dixeris cum Ter. & Cæcilio, & contra, vt Quintilianus, qui: Discipulos, inquit, id vnum moneo, vt præceptores suos non minùs, quàm ipsa studia ament, & prudentes esse non quidem corporum, sed mentium credant. Multùm hæc pietas confert studio.

XXXIX. Pronomen adiectiuum substantiuo suo frequenter aptè postponitur. Ter Munus nostrum ornato verbis, quoad poteris. Idem. Satietas me iam tenet studiorum istorum. Plaut. Homo hic ebrius est, vt opinor. Lucillus. Discere labora, ne res ipsa, ac ratio ipsa refellat. D.Hieronymus. Omnes enim homines vitijs nostris fauemus, & quod propriâ facimus voluntate, ad naturæ referimus necessitatem. Corn. Celsus. Beneficio tuo in scholam redeo. Quintil. Nec interest discentium, quibus quidque nominibus appelletur, dum res ipsa manifesta sit. Idem. Hippocrates clarus arte medicinæ videtur honestissimè fecisse, quòd quosdam errores suos, ne posteri errarent, confessus est. Val. Max. Ea demum tuta est potentia, quæ viribus suis modum imponit. Cic. Periucundæ mihi fuerunt literæ tuæ. Idem. Res ipsa parua, sed animi mei dolor magnus est. Hanc præceptionem obseruari semper ne putes, Nam Ter. Vnum etiam vos oro, vt me in vestrum gregem recipiatis. Postponuntur etiam composita cum quis: vt Plin. iunior: Longiùs me prouexit dulcedo quædam tecum loquendi. Quintil. Verecundia est timor quidam reducens animum ab ijs, quæ facienda

da sunt. Cic. In animis omnium est ferè natura molle quiddam, demissum, humile, eneruatum, quodammodo & languidum, senile. Sed aliud nihil est in homine deformius.

XL. Nomina significantia tempus in accusatiuo casu venustiùs ponuntur, vt Diem totum magistris operam das. Mensem vnum te expectaui. Plato. Ad literas pueri decennes proficiscantur, ibique triennium insistant. M. Cic. filius: Sum totos dies cum eo, noctisque sæpenumerò partem. Cic. Nemo est tam senex, qui se annum non putet posse viuere. Neque admodùm placet illa Nonij Marcelli differentia: Quoties, inquit, per accusatiuum casum annos vel dies loquimur, iuges annos vel dies vocamus: quoties per ablatiuum, per interuallum interiectis aliquibus annis vel diebus. Nam cùm tempus aliquod totum dicis, siue iuge sit, siue per interuallum; accusatiui quàm ablatiui maior est elegantia. sed tum ablatiuo vti solemus, quum temporis partem dicimus. Vt si parte aliqua noctis ægrotaui, dicam: Valetudo mihi nocte familiaris non fuit. Ad te visam anno proximo. Suetonius de diuo Augusto. Non ampliùs, quum plurimum, quàm septem horas dormiebat, nec eas quidem continuas. Ne tamen præceptionem hanc ita tibi obseruandam proponas, vt ab ea discedendum non putes, nonnunquàm in ablatiuo nomen significans tempus continuum inuenias positum. Plin. Nihil salutare est, nisi quod toto anno salubre. Ter. Quem ego hodiè toto non vidi die. Suet. de

diuo

diuo Tyberio. Biennio continuo post adeptum imperium pedem portâ non extulit.

XLI. Nomina tempus significantia additis numeris, vnum, duo, tria &c. in accusatiuo: additis primo, secundo, tertio in ablatiuo vsurpanda, vt Annos viginti Platonem Aristoteles audiuit. Vrbem Romam Senones Galli octo menses vastauere. Regis Alexandri equus Bucephalus vixit annos triginta. Post euersam Troiam anno centesimo sexagesimo, & annis totidem ante conditam vrbem Romam natus est Homerus. Plato anno ætatis suæ octogesimo primo mortuus est. Anno post vrbem Romam è Gallorum manibus recuperatam septimo natus est Aristoteles. Ex Platone. Pauciores annos, quàm sexaginta, natus non sit, qui secundùm sacras leges, diuinas res sufficienter tractaturus sit. Censorinus. Horarum nomen non minùs annos trecentos Romæ ignoratum esse credibile est. M. Cic. Duodequadraginta annos tyrannus Syracusanorum fuit Dionysius, quum quinque & viginti natus annos dominatum occupasset. Exceptio. Ciceronianum illud alienum est. Cum decimum iam diem grauiter ex intestinis laborarem. Huiusmodi nominibus præpositionem præponi inuenias, licèt id rarius sit, vt apud Gellium legimus, In decimo mense, & in vndecimo mense.

XLII. Substantiuum nomen syllabis multis factum in orationis principio vsitatè multùm collocetur. Arist. Annulorum ornatum Carthaginienses accipiunt pro numero expeditionũ, in quibus

militauerint. Cic. Commemoratio autem antiquitatis exemplorumque probatio summâ cum delectatione & auctoritatem orationi affert & fidem. Idem. Iracundia libidinis est pars. Sic enim definitur: Iracundia vlciscendi libido.

XLIII. Polysyllabum nomen substantiuum in fine orationis non minùs eleganter poni potest. Plin. iun. Recta ingenia debilitat verecundia, peruersa confirmat audacia. Quintil. Vulgo dicitur, scelera non habere consilium. Idem. Artem memoriæ primus ostendisse dicitur Simonides. Idem. Nihil est ad conciliandum gratius verecundiâ. Val. Max. Est illa vehemens, & constans animi militia, literis pollens, venerabilium doctrinæ sacrorum antistes philosophia. Cic. Est autem amicitia nihil aliud, nisi omnium diuinarum humanarumque rerum cum beneuolentia & charitate summa consensio. Idem. Nihil laudabilius, nihil magno & præclaro viro dignius placabilitate & clementiâ.

XLIV. Adiectiuum polysyllabum in principio orationis canorum est. Cic. Diuinus enim Plato escam malorum voluptatem appellat, quòd eâ videlicet homines capiantur, vt hamo pisces. Idem. Sapientis est carere patriâ, duri non desiderare.

XLV. Canora est collocata adiectiui syllabas multas habentis in fine orationis. Cic. Omnium societatum nulla præstantior est, nulla firmior, quàm quum boni viri moribus similes sunt familiaritate coniuncti. Idem Neque enim turpis mors forti viro potest accidere, neque immatura consulari, nec misera sapienti. XLVI. Col-

XLVI. Collocari poteſt & in principio,& in fine orationis vocabula in dus, in da, aut in dum, quæ neceſſitatem quandam ſignificant. Cic. Videndum eſt primùm, ne obſit benignitas, & ijs, quibus benignè videbitur fieri & cæteris. Idem. Faciendum mihi putaui, vt tuis literis breuiter reſponderem. Idem. Habenda autem eſt ratio rei familiaris, quam quidem debabi ſinere flagitioſum eſt. In fine Idem. Scientia, quæ remota eſt à iuſtitia, calliditas potiùs, quàm ſapientia eſt appellanda. Idem. Breue tempus ætatis ſatis longum ad benè beatèque viuendum.

XLVII. Comparatiuum in principio & in fine orationis ponitur non inuſitatè. Cic. Promptiores eſſe debemus ad noſtra pericula, quàm ad communia. Idem. Orationem autem latinam efficies profectò legendis noſtris pleniorem. Idem eſto iudicium de Superlatiuis. Cic. Optimum autem & in priuatis familijs, & Rep. vectigal duco eſſe parſimoniam. Idem fit non lepidè parùm de voce, Omnis. Cic. Omnis autem & animaduerſio & caſtigatio contumeliâ vacare debet. Et. Omnis enim peregrinatio, quod ego ab adoleſcentia iudicaui, obſcura & ſordida eſt ijs, quorum induſtria Romæ poteſt eſſe illuſtris. Idem. Aut nulla virtus eſt, aut contemnendus eſt dolor omnis.

XLVIII. Negatiua vocabula nonnunquàm haud illepidè & in principio & in fine orationis ponuntur. Cic. Neminem habeo chariorē, quàm reipſum. Et. Nihil autem amabilius, nec copulatius, quàm

morum similitudo bonorum. Et. Nulla gens tam fera, nemo omnium tam sit immanis, cuius mentem non imbuerit deorum opinio. Idem. Ego habeo cui plus, quàm tibi debeam, neminem. Et. Idem Cic. Quæ igitur ea cupiditas eius legis ferendæ, quæ turpitudinem summam habeat, gratiam nullam?

XLIX. Verbum modi finiti multis syllabis constans non ineleganter ponitur in principio & in fine orationis. Cic. Delectant enim magnifici apparatus, vitæque cultus cum elegantia, & copiâ. Idem. Ego vos hortari tantùm possum, vt amicitiam omnibus rebus humanis anteponatis.

L. *Esse videatur*, in orationis calce non infrequenter à Cicerone ponitur: adeò vt nosse se quosdam dicat Quintilianus, qui se pulchrè expressisse illud huius mirabilis in dicendo viri Mar. Tullij sibi viderentur, si in clausula posuissent, *Esse videatur*. Aqua orationis clausula Quintilianus ipse non abstinuit. Eius verba sunt. Si qua in his ars est dicentium, ea prima est, ne ars esse videatur. Cic. Sulpitius autem fortissimo quodam animi impetu, plenissima & maxima voce, summa contentione corporis, & dignitate motus verborũ quoque eâ grauitate & copiâ est, vt vnus ad dicendum instructissimus à natura esse videatur.

LI. Verbum Sum, es, est, ponitur eleganter in principio orationis. Ter. Est genus hominum, qui esse primos se omnium rerum volunt, nec sunt. Quintil. Fuerit penè ridiculum, malle sermonem,

quo

quo locuti sunt homines, quàm quo loquantur. Cic. Est profectò animi medicina philosophia. Idem verbum substantiuum ponitur eleganter in fine orationis, si præcedat Comparatiuum aut Superlatiuum. Plato. Voluptas esca mali maxima est. Quintil. Hæc ipsa magis pertinaciter hærent, quæ deteriora sunt. Idem. Senibus auctoritas maior est: quòd plura nosse & vidisse creduntur. Cic. Nullum theatrum virtuti conscientiâ maius est. Idem. Conscientia benè actæ vitæ multorumque benefactorum recordatio iucundissima est. Vsitatius est etiam hoc dicendi genus, vt post Comparatiuum aut Superlatiuum in principio idem verbum collocetur. Melius esse Aristippus dicebat, mendicum euadere, quàm imperitum. Plin. Validiora esse corpora, quæ frumentato pane aluntur. Quintil. Patentior est laboris natura pueris, quàm iuuenibus. Idem. Difficillima est grauissimi cuiusque sceleris fides. Cic. Miserrima est omninò ambitio honorumque contentio. Idem. Facilius est currentem, vt aiunt, incitare, quàm commouere languentem. Idem verbum in fine post substantiuum. Arist. Honor virtutis præmium est. Idem. Rectè dicitur, neminem benè imperare posse, qui non ipse priùs sub imperio fuerit. Ter. Omnium rerum vicissitudo est. Idem. Ius summum sæpè summa malitia est. Sallust. Idem velle, idem nolle, ea demum firma amicitia est. Cic. Ineuntis ætatis inscitia senum constituenda & regenda prudentiâ est. Idem verbum collocatur vsita-

vſitatè multùm in principio & in fine poſt adiectiuum. Cic. Suauis eſt præteritorum malorum memoria. Idem. Deforme eſt, de ſeipſo prædicare falſa præſertim, & cum irriſione audientium imitari militem glorioſum. Idem. Odioſum eſt, quum à prætereuntibus dicitur: O domus antiqua quàm diſpari domino dominaris. D. Hieronymus. Experimento didici, aſellum in via, quum laſſus eſt, diuerticula quærere. Plin. iun. Præcipere, qualis debeat eſſe princeps, pulchrum quidem, ſed oneroſum, ac propè ſuperbum eſt. Sall. Diuitiarum & formæ gloria fluxa atque fragilis eſt Cic. Mihi videtur perſalſum illud apud Næuium:

Quid ploras pater mi? Mirum ni cantem, qui condemnatus ſum.

Idem Cic. Beati qui honorati ſunt. Eleganter etiam collocatur idem verbum in fine orationis, ſi præponatur & nomen exiens in dus, da, dum, quod neceſſitatem ſignificet. Plato. Pueri tanquam ludentes in diſciplinis enutriendi ſunt. Idem. In primis iuuenum cura ſuſcipienda eſt, vt viri fiant quàm optimi. Quintil. Vt vaſa oris anguſti ſuperfuſam humoris copiam reſpuunt: ſenſim autem influentibus, vel etiam inſtillatis complentur: ſic animi puerorum quantum excipere poſſunt, videndum eſt. Cic. Quæ enim videntur vtilia, honores, diuitiæ, voluptates, & cætera generis eiuſdem: hæc amicitiæ nunquam anteponenda ſunt. Verbum idem haud illepidè ponitur in orationis principio poſt vocabula Nullus, nemo, aut nihil.

Cic.

Cic. Nihil est enim virtute amabilius, quàm qui adeptus erit, vbicunquè erit gentium, à nobis diligetur. Idem. Nulla fuit timoris significatio. Idem. Nemo est, qui hoc viri boni fuisse neget. In orationis medio collocatur idem verbum post Comparatiuum, superlatiuum, substantiuum, & adiectiuum. Cic. Ignoratio futurorum malorum vtilior est, quàm scientia. Idem. In omnibus malis acerbis est videre, quàm audire. Ter. Pudore & liberalitate liberos retinere satius esse credo, quàm metu. Catilina apud Sallustium. Semper in prælio ijs maximum est periculum, qui maximè timent. Audacia pro muro habetur. Ennius. Flagitij principium est nndare inter ciues corpora. Quintil. Error honestus est magnos duces sequentibus. Item particula Non ponitur non ineptè ante verbum Sum in fine orationis positum. Plato. Morbi, nisi periculosissimi sunt, pharmacis irritandi non sunt. Quintil. Mors misera non est: aditus ad mortem miser est. M. Cic. Pueris non omnem licentiam ludendi damus, sed eam, quæ ab honestis actionibus non sit aliena.

LII. Elegantem admodùm compones orationem, in qua aduerbium postpositum sit adiectiuo aut aduerbio quod factum sit ab adiectiuo: idq; te ei si adiaceat, aut si præponatur. vt, Fida parùm amicitia est eorum, qui student auaritiæ. Eleganter multùm ad me scripsisti. Aliquantò es ad rem auidior. Cic. Faciliùs multò pro tua singulari prudentia iudicabis. Plutarchus. Paucis admodùm

dùm contingit, felices esse simul, & sapere. Plato. Difficile admodùm est reperire hominem ingeniosum simul, & præ cæteris mansuetum atque virilem.

LIII. Oratio non inuenusta ea est, in qua duo nomina cõparabilia vicissim sic se regant, vt quod fuerat positiuum genitiui casus rectum à superlatiuo, fiat superlatiuum, & regat illud prius superlatiuum in genitiuo absoluto. vt, Charorum mihi amicissimus es, & amicorum charissimus. Doctorum sapientissimus, sapientumque doctissimus. Perditorum sceleratissimus, & sceleratorum perditissimus. Cic. loquens de Q. Scæuola in libro de Oratore primo ait: Atque vt ego soleo dicere, iurisperitorum eloquentissimus, eloquentium iurisperitissimus. Non ita dissimile est illud eiusdem Ciceronis, quàmuis de duobus dictum sit: Crassus, inquit, erat parcissimus elegantium, Scæuola parcorum elegantissimus. Eleganter etiam cum adiectiuo substantiuum nomen ab adiectiuo factum, fit adiunctum, quod in adiectiuum redeat, & alterum adiectiuum substantiuum fiat. vt, Perfecta consummatio, consummataque perfectio. Erudita compositio compositaque eruditio. Hoc facere nõ queas, nisi magna inter vtraque sit conuenientia.

LIV. Superlatiui à Comparatiuo recti in ablatiuo, aut alio casu significatus multùm augetur. vt, Felicissimo felicior es. Mihi amicissimus es: esses tamen amicior, si ad me scriberes. Cic. Vale igitur, mi Cicero, tibique persuade, te mihi quidem

dem esse charissimum, sed multò fore chariorem, si talibus monimentis praeceptisque laetabere. Alia multa, quae superlatiuo adiungi solent, de industria omittimus, propterea quòd ea & aliorum scriptis ignota non sunt, & à nobis suo loco in Donato nostro recensita.

LV. Particula Vel, adiuncta cum superlatiuo apud Oratores habet multùm venustatis. vt, Litterę ad me tuę amicitię nostrę testes, mihi fuerunt, vel iucundissimae. id est, non iucundae solùm, sed etiam iucundissimae. A. Gellius. Super hac quaestione tum ab alijs, sicuti dixi, multis, tum vel diligentissimè à Theophrasto disputatur. Cic. Fidibus Musicorum aures vel minima sentiunt.

LVI Particula Eò quòd, cum Comparatiuo posita dicitur pro eo, quod est praecipuè quia. vt, Litterae mihi tuae fuerunt eò iucundiores, quòd eis huc te venturum scribis. Hoc scribendum suscepimus eoque diligentiùs, quòd elegantiâ carere mihi visum non est. Plinius iunior, & Cicero pro eò dixerunt etiam hoc. Idem Cicero dixit etiã quia pro quòd, sed rarò. Quod eò magis miror, quia scriptum à discipulo eius Possidonio est, triginta annos vixisse Panetium, postquàm illos libros edidisset.

LVII. Pronomen Is, ea, id, non inusitatè dicitur pro relatiuo Qui, quae, quod, cum ab alijs autoribus multis, tum maximè ab A. Gellio, & M. Cic. vt Litteras tuas recepi: ijs profectò supra fidem delectatus sum. Cic. Socratem fidibus docuit nobilis-

bilissimus fidicen, is Conus vocitatus est.

LVIII. Is vel hic pro tali multam habent elegantiam. vt, Non is sum, quem contemnere debeas, idest non sum talis, vt tu me debeas contemnere. Is fuit Cicero, cuius de laudibus sæculum nullum conticescet. Vel vt apud Ciceronem, Præsta te eum, qui mihi à teneris, vt Græci dicunt, vnguiculis es cognitus, idest præsta te talem, qualis à me es cognitus. Hoc dicendi genus non parùm familiare est ætatis nostræ Oratoribus.

LIX. Non scio, dicendum non esse, sed haud scio, aut nescio. Hinc Cic. lib. de Orat. Non scire, inquit, quiddam barbarum minimum haberi videtur: nescire dulcius. Sic Malle, & Nolle pro magis velle, vel non velle semper ferè dicuntur: Et elegantiùs Non quite, quàm nequire. Elegantissimè, Nec satis scio, T. Liuius.

LX. Dignitatis nomen aut officij nomini proprio elegantiùs præponitur. Sic Orator Cicero alijque ordinis eiusdem, sed in primis Valerius Maximus: vt, Pontifex Maximus Paulus Quintus. Imperator Ferdinandus. Rex Ludouicus. Cognomina etiam proprijs præposita non veteribus tantùm, sed etiam Politiano Angelo, alijsque recentioribus. Angelus Politianus: Caue putes Hermolaë, non diem dixerim, sed horam penè vllam præterire, in qua non ego de litteris, de prudentia, de consilio, de humanitate, de candore, de studijs denique tuis propè declamitem. Testis Medices Laurentius meus, hic Mirãdula Picus heroës, arbitror,

duo,

duo, non viri. Sic Pompeius Marcus, apud Suetonium. Apollinaris Sulpitius, apud A. Gellium. Æmilius Paulus, apud Val. Max. Et Phaleræus Demetrius apud Cic.

LXI. Inter prænomen & nomen; aut inter nomen proprium & cognomen aliquid interponitur. Angelus Politianus. Picus ipse Mirandula sacras omnes litteras enarrat. Idem. Marsilius noster Ficinus. Laurentius ipse Medices. Et apud Cic. Marcum verò Cethegum leges, &c.

LXII. Nomina singularis numeri, quæ collectiua dicunt, etiam in prosa oratione adiectiuis verbisquè in numero multitudinis adiungi possunt. Licèt Grammatistarum multitudo putet, id poëtarum esse tantùm, non Oratorum, sed perperam. Nam A. Gell. In vestibulo ædium Palatinorum, omnis ferè ordinum multitudo opperientes salutationem Cæsaris constiterant. Sallust. Vterquè graues inimicitias cum illo exercebant. Lege Val. Max. Varronem, Catonem, Plin.

LXIII. In citandis autoribus obseruatio. Quum quis auctor personam aliquã in opere suo loquentem inducit, si quid quod persona illa dicat, citare vis, personam autore memorato cites vt, Lælius ille Ciceronianus. Phauorinus ille Gellianus. Homericus senex. Homericus Phœnix. Zethus ille Pacuuianus. Terentianus ille Chremes.

LXIV. Plenum genitiuo elegantiùs, quàm ablatiuo adiungitur sæpiùs apud veteres. vt, Plenus vini, eruditionis, perfidiæ, superbiæ, exemplorum,

erro-

errorum, vnguenti, apud Cic.

LXV. Genitiuus hominum pro humano sæpè dicitur. vt, Genus, vita, mores hominum. Cic.

LXVI. Res gestæ, quàm gesta, dicuntur vsitatiùs. Cic.

LXVII. Aliquot dicitur elegantiùs, quàm quod vulgo dici solet, nescio quot. Cic. Accepi à te aliquot epistolas vno tempore, quas tu diuersis temporis dederas.

LXVIII. A verbis Deponentibus, aut Communibus non fiunt Impersonalia vocis passiuæ, quorum loco in sermone generali persona tertia numeri pluralis ornatiùs vsurpanda est. vt, Tantam esse amicitiam nostram, admirãtur. Cic Virg. Plin. In Actiuis verbis idem potest retineri. vt, Dicunt, & dicitur: cœnant, & cœnatur: ludunt, & luditur. Cic. Et Xenophontis voce Musas quasi locutas ferunt.

LXIX. Si quid, quàm si aliquid dici elegantiùs solitum est: vt, Si quas ad me dedisti litteras, redditæ non sunt Et Cic. Si quid ad me fortè scripseris, perficiam.

LXX. Contra pro è contrario eleganter ponitur Cic. & Gellio. At è contra à Plinio ferè vsurpatur.

Hic esto præceptiuncularum collocandorum in oratione verborum finis.

Sed quia exempla seù paradigmata rudibus non minùs, quàm præcepta conducunt, vbi hæc potissimùm obseruanda? Apud Ciceronem, & Classicos. Apud Tullium inquam vt:

Com-

Commendatitiæ Epiſtolæ habentur lib.1. Ep.3. Aulo Trebonio.lib.2.ep.5. Nondum erat auditum. lib.2.ep.13. Marco Fabio. lib.3. ep.1. Si ipſa Reſp. lib.6. ep.9. Cum A. Cecinna. lib.7, epiſt.5. Vide quàm mihi. lib.7. ep.22. Silij cauſam. lib.9. ep.13. Caius Suberinus. lib. 11. ep.4. Si de tua in me voluntate. lib.11.ep.5. Lupus familiaris noſter. lib.11. ep.16. Permagni intereſt. lib.11.ep.17. Lamiâ vno omnium. lib.11.ep.22. Cum Appio Claudio lib.12. ep.6. Qui ſtatus rerum. lib.12.ep.21. Caius Anitius. lib.12. ep.27. Sextus Aufidius. lib.12. ep.29. Non modò te.

Commendatitiarum reſponſiones. lib.5. ep.11. Grata tibi eſſe. lib.15. ep.14. Marcum Fabium.

Petitoriæ epiſtolæ. lib.3. ep.2. Cum & contra. lib 3. ep.3. Ad XI. Cal. lib.5. ep.4. Literæ Quinti Fratris. lib.5. ep.9. Si vales, benè eſt. lib.5. ep.13. Coram me tecum. lib.6. ep. 16. Si mihi tecum. lib.11. ep.2. De tua fide. lib.11. ep.4. Si de tua in me. lib.15. ep.4. Summa tua auctoritas. lib.15. ep.7. Te & pietatis in tuos. lib.15. ep.10. Quando id accidit. lib.15.ep.13. Maximè mihi fuit. lib.15. ep.20. Oratorem meum. lib.16. ep.6. Variè ſum affectus.

Petitoriarum reſponſiones. lib.5.ep.10. Si vales, benè eſt. lib.7. ep.20. Vide, quanti. lib.12. ep.7. Quanto ſtudio.

Laudatoriæ epiſtolæ. lib.9.ep.6. Caninius noſter. lib.12. ep.16. Si vales, benè eſt. lib.16. epiſtol.16. De Tirone mi Marce.

E Mo-

Monitoriæ epistolæ. lib.4. ep.15. Accepi perbreues. lib.6. ep.21. Dederam triduo. lib.8. ep.6. Non dubito quin perlatnm. lib. 10 ep. 3. Cum ipsum Furnium. lib. 14. ep. 18. Considerandum vobis.

Monitoriarum responsiones. lib 7. ep.26. Quod epistolam conscissam. lib.10. ep.4. Gratissimæ mihi tuæ literæ. lib.10. ep.7. Plura tibi de meis.

Lamentatoriæ, seù Conquestoriç epistolç. lib. 14. ep.1. Et literis multorum. lib.14 ep.2. Noli putare me. lib.14 ep 3. Accepi ab Aristocrito. lib.8. ep.12. Pudet me tibi confiteri.

Iracundæ, vel Inuectiuæ epistolæ. lib.5. epist.1. Si vales, bene est. lib.12. epist.3. Auget furorem. lib.12. ep.23. Nos hic cum homine.

Iracundæ epistolæ responsio. lib.11. ep.3. Literas tuas legimus.

Consolatoriæ epistolæ. lib.4. ep.3. Vehementer te esse solicitum. lib.4. epist.5. Posteaquàm mihi. lib.4. ep.13. Querenti mihi. lib.5. ep 14. Si vales, benè est. lib.5. ep.16 Etsi vnus ex omnibus. lib.5. ep.17. Non obliuione. lib.5. ep. 18 Etsi egomet, lib.6. ep.1. Etsi ea perturbatio. lib.6. ep.2. Peto à te. lib.6. ep.3. Superioribus literis. lib. 6. epist 4. Noui quod ad te scriberem lib.5. ep.5. Quotiescunque filium. lib 6. ep.10. Ego quanti te faciam. lib.6. ep.13. Gratulor tibi. lib 6. ep.14. Etsi si tali tuo tempore. lib 6. epist.22 Etsi cùm hæc ad te. lib 7. ep.3 Persæpè mihi cogitanti.

Consolatoriarum responsiones. lib.4. ep.6. Ego verò Serui. lib.5. ep.13. Quanquàm ipsa consolatio.

Gra-

Gratulatoriæ epiſtolæ. lib.2. ep.7. Sera gratulatio. lib.2. ep.9. Plurimùm tibi. lib.3 ep.11. Cùm eſſem in caſtris. lib.3. epiſtol.12. Gratulabor tibi. lib.6. ep.12. Dolabellam antea. lib.6. ep.15. Tibi gratulor. lib.8. epiſt.13. Gratulor affinitate. lib.9. ep.12. Gratulor Baijs. lib.9. ep.14. Etſi contentus eram. lib.12. ep.20. Libentiſſimè legi. lib.15. ep.5. Quod & Reſp. lib.15 epiſt.7. Te & pietatis. lib. 15. ep.8. Maximâ ſum lætitiâ. lib. 15. ep.9. Marcellum tuum. lib.15. ep. 12. Etſi mihi nunquàm.

Gratulatoriarum reſponſiones. lib. 4. epiſt.14. Binas à te accepi. lib.15. ep 6. Lætus ſum.

Accuſatoriæ epiſt. lib.2 ep.10. Tu vide quàm, lib.3. ep.6. Cum meum factum. lib.5. ep.3. Hominis importuniſſimi. lib.8. ep.15. Ecquando tu hominem. lib.16. ep.26. Verberaui te.

Excuſatoriæ ſiuè expurgatoriæ epiſtolæ. lib. 2. ep 1. Quanquàm me negligentiæ. lib. 3. epiſt.7. Pluribus verbis. lib.5. epiſt.2. Si tu, exercituſque tuus. lib.5 ep.20, Quoquo modo. lib.6. ep.7. Quod tibi non. lib 7. ep 28. Miror, cur me accuſes. lib.9. ep.5. Mihi verò ad Nonas. lib.10. ep.2. Meum ſtudium. lib. 10. ep.35. Si vos, liberique veſtri. lib.11. ep.2. De tua fide. lib.11. ep.2 7. Nondum ſatis. lib.11. ep.28. Magnam voluptatem. lib.12. ep.18. Quod extremum fuit. lib 14. epiſt.17. Si quid haberem.

Excuſatoriæ epiſtolæ reſponſio. lib.4 ep.4. Accipio excuſationem.

Suaſorię ſeù hortatorię epiſtolæ. lib.2. epiſt. 18.

Officium meum erga. lib.4 ep.1. Caius Trebatius. lib.4. ep.7. Et si eo te, lib.4. ep.8. Neque monere. lib.4. ep.9. Etsi perpaucis. lib.4. ep. 10. Etsi nihil noui. lib.5.ep.19. Et si mihi nunquam. lib.5.ep.21. Gratæ mihi. lib.6. ep. 8. Cum esset mecum. lib.6. ep.12. Dolabellam, lib.7. ep 6 In omnibus meis, epist-9- Iam diù ignoro. ep. 11. Nisi ante Romã. ep.32. Facilè perspexi, lib.8. epist.16. Exanimatus sum. lib.10. ep.3. Cùm ipsum Furnium epistol.5. Binas à te. ep.10. Etsi satis. ep.12. Etsi Reip. ep.14. Gratam famam. ep.16. Nihil post epist.27. Quod mihi. lib.11. epist.5. Lupus familiaris. ep.7. Cùm adhibuisset. ep.9. Pansâ amisso. epist.12. Tres vno die. ep.15. Etsi mihi. ep.20. Quod pro me. ep.23. Nos hic valemus. lib.12. ep. 6. Qui status. ep. 10. Lepidus. ep.24. Ego nullum locum. lib.16. ep.25. Etsi iusta.

Suasoriæ responsio. lib. 4. epist.11. Plurimùm valuisse.

Dissuasoriæ seù Dehortatoriæ epistolæ. lib.5. epistol.14. Si vales, benè est. lib.6. ep.19. Maculam officio, ep.23. Non ea res. lib.7. ep.21. Amabilior. lib.8. ep.5. Quæ tu curâ. lib.10. ep.6. Quæ locutus est. epist.25. Si interest. ep.26. Lectis tuis. lib.15. ep.5. Quod & Resp.

Nunciatoriæ epistolę. lib.10. ep.8. Si cui fortè. Ep.21. Puderet me. lib.12. ep.24. Omnem conditionem. lib.14. ep.15. Si vales, bene est. Ep.19. In maximis meis. Ep.23. Si vales, bene est. Ep.24. Si vales. Et lib. 16. ep.12. 13. 14.

Eucha-

Eucharisticæ epistolæ. lib. 10. ep. 11. Immortales ago gratias. Epist. 20. Ita erant omnia. lib. 15. ep. 11. Quantæ tibi curæ meus honos.

Eucharisticarum responsiones. lib. 2. epist. 18. Officium meum. lib. 10. ep. 19. Quanquàm gratiarum actionem.

Iocosę epistolę. lib. 1. epist. 10. Cur enim tibi. lib. 7. ep. 6. Ego te commendare. Ep. 10. Legi tuas literas. Et Ep. 12. 13. 14. 15. 16. 33. lib. 8. Ep. 7. Quàm citò. lib. 9. ep. 10. Non sum ausus. Ep. 16. Delectarunt. ep. 18. Cum essem. Et Ep. 19. 20. 21. 23. 24. 25. 26. lib. 12. Ep. 21. Gratę mihi. lib. 15. ep. 16 Puto te iam.

Indicatiuæ, seù Compositæ, vel Mixtæ epistolę. lib. 10. ep. 14. Gratam famam. lib. 11. ep. 15. Etsi mihi tuæ. lib. 12. ep. 31. Itane pręter. lib. 19. ep. 2. Noli putare. Ep. 4. Accepi. Ep. 4. Ego minus. ep. 5. Si tu. Ep. 6. Nec sæpè. epist. 7. Omneis molestias. ep. 8. 12. &c. lib. 15. ep. 1. & 2. Si vos bene valetis. ep. 3. Cum ad me. ep. 18. Longior epistola.

Didacticæ, seù Dialecticę, hoc est, Disputatorię epistolę. lib. 7. ep. 23. Illuseras heri. lib. 9. ep. 4. Περὶ δυνατῶν me scito. Et ep. 22. Amo verecundiã.

Ex Plinio lib. 1. epist. 20. Frequens mihi disputatio.

Ex Angelo Politiano. lib. 2 epistol. quę incipit: Ostendet plenum. lib. 2. Dictata tua illa. lib. 3. Irasceris obtrectatoribus. lib. 5. Et tu mihi. lib. 9. Ego quidem mi Hermolaë. lib. 12. Quantoperè me semper.

Sic etiam à Platone de Philosophia scribitur ad Dionysium, & alios, à Seneca ad Lucilium, à Hieronymo, Ambrosio, & Augustino, & Cypriano de rebus sacris ad varios. Citantur Catonis Censoris, & multorum Iurisconsultorum libri de quæsitis, aut responsis per epistolam.

Trade iudicium Ioannis Ludouici Viuis Valentini de Auctoribus circa epistolas scribendas. Ciceronis epistolæ, inquit ille, amissæ quidem multæ, sed multæ & in hanc vsque ætatem reseruatæ, in quibus præter verba, & dictiones, quibus vir ille cæteros omnes Scriptores Latinos duntaxat tanto post se interuallo reliquit, plurimum inest & ad res publicas & ad priuatas iudicij ac prudentiæ.

Senecæ epistolæ volumina sunt de philosophia.

Accõmodatior ad vsum Plinius Cæcilius eorum præsertim quæ de negotijs priuatis, aut Rep. ferè succinctus, & festiuus, & facetus, & acutus, & frequens concinnis sententijs, doctis atque acutis ingenijs mirificè est aptus.

Tertullianus durus nempè Afer.

S. Augustinus etiam, qui a Afer, mollior, sed minus tersus, ac comptus.

D. Hieronymus ardens & vehemens, vt videatur semper ad iudices dicere de causa capitali.

S. Ambrosius lenior, ac placidior, aliquot interdum locis subturbidus.

Symachus nec magnitudine rerum ac genere sermonis potuit conseruare famam posterorum.

Sido-

Sidonius Apollinaris Aluernas obſcurus, perplexus, fauorem iudiciorum nec conſecutus eſt, nec meretur.

Franciſcus Petrarca prolixus ac pleriſque locis moroſus, difficiliſque, & multum trahens ex rubigine ac ſitu ſuorum temporum.

Duo Philelphi Tolentinates Piceni pater, & filius ſententijs inanes, nec compoſitione ſatis gratâ.

Pius II. Pont. qui & Æneas Syluius, naturâ felix, infelix arte.

Sabellicus vbique copia & facilitate & iucunditate ſui ſimilis.

Pomp. Lætus Romanæ puritatis adeò ſtudioſus, vt nec Græcè quidem ſcire voluerit.

Ioannes Picus, & Angelus Politianus magni; huius verba facilè complectaris atque exoſculeris: illius non poſsis non probare: ille ſententiarum pondere & ſanctitate dictionis excellens: hic acumine & feſtiuitate amabi'is.

Hermolaus Barbarus diſciplinarum cognitione ſine vlla prorſum comparatione excultior, quàm Politianus, ſed duriuſculus & perplexus.

Marſilius Ficinus dictione inuenuſta & moleſta.

Epiſtolis Franciſci Pici etſi minus terſis, quàm Patrui, magis tamen deeſt genus, quàm dictionis elegantia, vel ſententiarum pondus.

Chriſtophorus Longolius nimiâ curâ, imitatione bonam naturam corrumpit. Verba ſunt Ciceroniana. Senſus eſt ineptior, propterea dicta gran-

dia rebus exiguis aptabat. Exprimit totum Ciceronem.

Hactenus de Epistolis, quæ prophanæ dicuntur. Nunc breuiter de Ecclesiasticis ex libris Francisci Bernardini Ferrarij.

DE ANTIQVO

Epiſtolarum Eccleſiaſticarum genere Breuiarium.

VÆ, & quot, quibuſue nominibus nuncupatæ ſunt Epiſtolæ Eccleſiaſticæ? Hæ numerantur, licèt vna & eadem varijs & pluribus nominibus dicatur interdum, videlicet:

Abſolutoriæ,
Amicæ,
Canonicæ,
Captiuorum,
Catholicæ,
Circulares,
Clericæ,
Commendatitiæ,
Commonitoriæ,
Communicationis,
Communicatoriæ,
Communionis,
Conciliatrices,
Concordiæ,
Confeſſionis,
Confeſſoriæ,
Confeſſorum,
Decretales,
Dimiſſoriæ,
Encyclicæ,
Expoſitionis,
Expreſſoriæ,
Formatæ,
Generales,
Memoriales,
Orbiculares,
Pacatæ,
Pacificæ,
Pacis,
Paſchales,
Priuatæ,
Reuerendæ,
Reuerentiales,
Siſtaticæ,
Solemnes,
Synodales,
Synodicæ,
Teſtimoniales,
Tractatoriæ,
Tractoriæ,
Tranquillitatis.

A qui-

A quibus exordiendum? Ab illis, quas Græci Canonicas, Latini Formatas vocarunt, tanquam antiquioribus & principalioribus.

Ex quo Canonicæ siuè Formatæ fuerunt epistolæ appellatæ? Ex eo, quod iuxta certos ac determinatos Canones, & sub Regulis quibusdam solemnibus, siuè formis, quales solent apponi in publicis instrumentis & edictis, statuerunt Patres vt conciperentur, ac formarentur. Ex Zonara ad Can.42. Synodi Laodicenæ, & est apud Atticum Constantinopolitanum Episcopum ad finem Chalcedonensis Concilij.

A quibus & Vbi excogitatæ & inuentæ fuerunt Canonicæ siuè formatæ Epistolæ? Ab illis trecentis decem, & octo Patribus in Nicæna Synodo congregatis. Ex eodem Attico.

Si in Nicæna Synodo excogitatæ fuerunt epistolæ hæ, cur nulla earum in illius canonibus mentio fiat. Quia canones illi (plures enim quàm viginti eos fuisse certissimum est) per summam Arianorum fraudem ac malitiam vel compressi vel igne consumpti fuerunt. Ita testantur Athanasij, & aliorum Aegyptiorum Episcoporum literæ ad D. Marcum Papam datæ. Extat hæc epistola, sicut & Marci Rescriptum inter opera Athanasij.

Exempla Formatarum vbi habentur? Apud Iuonem in decreto 6 parte de causis Clericorum. cap.434 Apud Burchardum 2. decretorum suorum lib cap. 227. Vide etiam Gratianum in suo Decreto prima parte distinct. 73. cap. 1.

Quot

Quot potissimùm colliguntur fuisse olim à Patribus in huiusmodi Epistolis conscribendis accuratè ac diligenter obseruata? Nouem. Primum est, adhibita semper fuisse prima elementa Græca Patris, & Filij, & Spiritus Sancti, hoc est π, υ, α hoc modo, In nomine π, Patris, & υ, Filij, & α, Spiritus Sancti. Secundum, primam literam principis Apostolorum, Petri, nimirùm π Tertium, primam literam Episcopi Formatam exarantis. Quartum, secundam literam eius, ad quem scribebatur. Quintum, tertiam literam deferentis epistolam. Sextum, quartam literam loci, ex quo Formata dabatur. Septimum. numerum Indictionis anni illius, quo literę scribebantur. Octauum, terminatam semper fuisse epistolam voce hac, ἀμὴν Nonum demum, characteres hosce omnes in vnū collectos, ordineque distributos ad finem cuiusque epistolę tanquam numerorum notas positos semper fuisse.

Canonicę seù Formatę ad quas genus sunt? Ad Communicatorias, Dimissorias, Commendatitias, & Pacificas. Hę igitur epistolę sub Canonicis seù Formatis tanquàm sub genere continentur.

Communicatorię, quę à Latinis interdum Communicationis, Communionis interdum literę, à Græcis τὰ κοινωνικὰ γράμματα fuerunt non semel appellatę, quęnam dicebantur? Ex, quibus muniti olim Christi fideles quicunque peregrinaturi, Catholicos se ac Catholicâ proinde Communicatione dignos vbique terrarum probabant, & quatum

rum commercio vniuersę Christi Ecclesię vnitas seruabatur, ac monstrari solebat.

Communicatio Catholica quid olim fuerit in Christi Ecclesia? Nihil aliud, quàm indiuiduæ vniuersę Christi Ecclesię vnio, seù vinculum concordię in vna fidei consensione inseparabiliter cohęrentis inter Ecclesię caput, Romanum videlicet Pontificem, ac membra, hoc est, vniuersos Christi fideles. S. Cyprianus ep.45. & lib. de Vnitate Ecclesię. D. Aug. ep.163. Optatus Mileuitan. lib.2. aduersus Parmenianum.

Quotuplex olim Communio? Triplex, videlicet in Conuictu, in Precibus, & in Sacramento. Communio in Conuictu ea dicebatur, qua Christianis licebat Sanctorum Fratrum conuictu ac consuetudine vti. Communio in Precibus, qua in fundendis ad Deum precibus solemnibus, votisque pijs, communis erat Christi fidelibus conuentus. Per Communionem demum in Sacramento liber patebat Catholicis accessus ad Eucharistię Sacramenti vsum ac participationem.

Quid igitur Communio fuit? Non impedita aut Conuictus, aut communium Precum, aut Eucharistię Sacramenti participatio.

Vndè habetur triplex ista Communionis Forma? Ex Niceph. lib.13. cap.11. vbi sic de Chrysostomo loquitur: *Ille viros*, nempe Isidorũ, Dioscorum, & alios à Theophilo ex Aegypto pulsos, *benignè acceptos in honore habuit*; Ecce Communionem in Conuictu, *& ad communes in Ecclesia pre-*

ces *adhibuit*, ecce Communionem in precibus, *ad Diuinorum aut mysteriorum Communionem non admisit*, ecce tandem Communionem in Sacramento indicatam. Meminerunt etiam Socrates lib.6. cap.9. Sozomen. lib.8. cap.10. Metafrastes in vita Chrysostomi.

Vbinam indicatur, Peregrinaturos quoscunque Christi fideles, siuè Clericos, siuè Laicos necesse olim habuisse ab Episcopo vnumquemque suo literas Communicatorias accipere, quò tanquam Catholici, & Catholica Communicatione digni liberè possent, ac sine erroris periculo in aliena plebe communicare? Non obscurè in Can. 7. Concilij Carthaginen. primi. Et Can. 52. Concilij Agatensis. Similiter Can. 25. Concilij Elyberini. Deniquè ex D. Augustino epist. 163. ad Eleesium & Socios. Et supra epist. 162.

Ob quam causam Romani Pontifices, vt Gelasius Papa Primus epistol. ad vniuersos Dardaniæ Episcopos datâ, electionem suam Episcopis omnibus Communicatorijs significabant, & vice versâ Episcopi omnes Romano Pontifici electionem Cõmunicatorijs gratulabantur? Ad Ecclesię Catholicę vnitatem probandam. Cuius moris meminit etiam Cyprianus ep. 42. ad Cornelium Pontificem Romanum.

Dimissoriarum quotuplex nomen? Multiplex. Gręci *ἀπολυτικὰς* nominarunt ἀπὸ τῶ ἀπολύειν quod est dimittere, Iurisconsulti libellos Dimissorios, Apostolos, & Reuerentiales. In Concilio Tridentino

tino

tino ſeſſ. 7. cap. 10. Reuerendę vocantur.

Dimiſſorię quę? Erant illę, quę ex Antiſtitis voluntate ac dimiſſione oſtendebant, vel Laicum, vel Clericum, vel Epiſcopum in alienam Diœceſim tranſiturum; Laicum quidem, vt inibi ordinaretur; Clericum, vt vel ordinaretur, vel ordinatus ſacrificaret, vel in alienę Eccleſię cathalogum referretur; Epiſcopum demum vt aut longiùs peregrinari poſſet, aut ad Comitatum, hoc eſt, Regem vel Imperatorem proficiſci. Patet ex pleriſquè Conciliorum Canonibus. Dimiſſoria appellatur etiam Abſolutoria, vt in Commentarijs (qui Gręcè ac Latinè M.S. aſſeruantur in Bibliotheca Ambroſiana) Matthęi Blaſtaris vertit Interpres anonymus. Et interdum Expreſſoria, Expoſitio interdum dicitur Dimiſſoria, vt Balſamon ad Canonem 26. Carthaginenſis Synodi tertię ex Herueti interpretatione.

Commendatitias ſeù Commendatorias, quas etiam Conciliatrices, Teſtimoniales, ſeù Viaticum appellabāt, ob quot cauſas tribuebant antiquitùs Epiſcopi? Ob tres. Primò tradebant peregrinaturis quibuſcunque ſiuè Clericis, ſiuè Laicis, vt huiuſmodi epiſtolis tanquam Hoſpitalitatis teſſerâ muniti, vbiquè terrarum ab æquè Catholicis benignè exciperentur hoſpitio. Deinde Clericis ad eorum ordinationem comprobandam ac declarandam. Poſtremò ignotis hominibus, aut ſuſpectis, vt eos, vel notos redderent, vel iniuſtè accuſatos, criminèue ſolutos, vel pœnis tandem libe-

liberatos ostenderent. Vide CollectoremCanonum Apostolicorũ Canone 32. Tertull. lib de Præscriptione aduersus Hæreticos cap.20. D.Greg.Nazianzenum orat. 1. in Iulianum. Sozomenum lib. 5. c.15. Nicephorum lib.10.c.21.Paulum Diaconum Histor. Miscell. lib. 11. in Iuliano. Blastarem ad Canonem 33. Apostolorũ. Balsamonem ad Canonem II Synodi Chalcedonensis, & alibi. D.Paulum ad Corinthios ep.2. cap.3.

Pacificæ literæ, à Græcis εἰρηνικαὶ dictæ, quæ? Dicebantur eæ,quibus Episcopi pauperibus iniquè oppressis, ceterisque quoquomodo auxilio indigentibus, eaq; de causa ad Ecclesiam confugientibus pacem adferebant, ac conciliabant. Chalcedonensis Concilij Canone II ita cõstitutum fuit, *Omnes pauperes, & qui auxilio indigent, cum examinatione, & Epistolis, seù Pacificis Ecclesiasticis viam ingredi statuimus*. Hunc Canonem explicans Blastares. *Pauperibus*, ait, *qui ad Ecclesiam accedunt, auxiliumque precantur, Pacificas Epistolas dari oportere dicit*. Idem ad eundem Canonem dicit Zonaras: *Qui igitur quoquomodo præsidio indigebant, ijs literæ ab Episcopis tradebantur, opem auxiliumque afferentes, & Pacificæ vocabantur, quasi Pacem conciliantes ijs, qui ob Principum iracundiam, vel potentiorum libidinem iniquo iudicio damnabantur*. Hinc refutatur Pacificarum,seù Pacis literarum descriptio allata à Francisco Turriano viro docto lib. 3. pro Epistolis Pontificum cap. 4. quibus asserit Roma-

nam

num Pontificem approbare Ecclesiarum, ad quas eas mittebat, fidem, communionem, ac societatem: & licèt pro se citet Tertullianum lib. aduersus Praxeam cap. 1. dicimus solùm Pacis nomine Pacificas illas fuisse à Tertulliano appellatas, re ipsa tamen Communicatorias esse, vt consideranti patet. Pacificæ nuncupatæ sunt etiam Amicę, Pacatæ, & Tranquillitatis literæ, Vnitiuum, Conciliatrices, Concordiæ, ac Pacis literæ. Ex D. Athanasio epistolâ ad solitariam vitã agentes. Ex Euagrio lib. 3. cap. 13. & 14.

Tractoria quid apud I C? Tractoria fuit primò Iuris vocabulum, diplomata, seù literas publicæ euectionis præbitionisque significans; quæ nimirùm dabantur missis, vel euocatis ab Imperatore, vt & cursu publico vti possent, & statiua haberent, hoc est diuersoria, & mansiones, in quibus sumptu publico alerentur. Barnabas Brissonius de verb. signific. verb. Tractoriæ, Iacobus Cuiacius ad tit. 51. lib. 12. Codic. Iustinian. & alij. Hinc extat, vt refert idem Cuiacius, fragmentum cuiusdam edicti, seù potiùs epistolæ Constantini Magni, in qua (vides huius Imperatoris quasi lumen elucens, humanitatem ac pietatem) non Catholicis tantùm, sed Donatistis etiam, hoc est, Schismaticis Episcopis Tractorias concedi à Proconsule iubet.

Quænam Tractoriæ Ecclesiasticæ Epistolæ? Eæ dicebantur, quibus Primates, seù Metropolitani, Episcopos suos ad Synodum euocabant, & veluti rahebant, & quarum ostensione in singulis Prouinciç

nincię Ecclesijs benignè excipiebantur ijdem Episcopi, ac Christiana charitate fouebantur. D. Augustinus lib. ad Donatistas post Collat. cap. 24. & Epist. 217. Eusebius lib 10. Hist. Eccles. cap. 5. Concilium Meldense capit. 71.

Nunc à Tractorijs transeamus ad Tractatorias, quę cũ vocabulo non dissimili nominentur, errandi plerisque ansam prębuerunt. Ergo Tractoriatum Epistolarum genera quot fuerunt? Duo apud veteres Ecclesię Scriptores reperiuntur: nam aut excusatorię erant, aut denunciatorię seù declaratorię. Primi generis eæ dicebantur, quibus Episcopi ad Concilium per Tractoriam euocati excusationem Primati suo afferebant, cur Cõcilio adesse non possent. Si quis etenim ex euocatis Episcopis aut senectute, aut valetudine, aut alia graui necessitate impeditus ad constitutã diem tempusque Concilio adesse non poterat, is tenebatur impedisui rationem omnẽ in Tractatoria Primati exponere. Conci l. Carthaginen. 5. cap. 10. & African. ub Bonifacio, & Cęlestino cap. 43. Secundi generis Tractatoria, diuersa planè, erat illa, qua Episcopi publicè denunciabant, seù declarabant, hunc vel illum excommunicatum esse, aut damnatum, obidque admonebant eos, ad quos scribebant, vt ab illius commercio cauerent. D. August. concione 2. in Psal. 36. & epist. 162.

Cardinalis Baronius tom. 2. ad ann. Christi 142. doctissimè quidem, sed nimiùm ipsi vocabulo inhęret, dum dicit, Tractatoriam epistolam illam

fuiſſe, qua quid de aliqua re geſtum eſſet, Epiſcopi alios reddebant certiores.

Paſchales Epiſtolę, à Caſſiano Collatione 10. cap.1.Solemnes etiam appellatę, quænam? Erant eæ, quas ſingulis annis, vel Epiſcopus Alexandrinus Romano Pontifici,vel Pontifex Romanus vniuerſis Eccleſię Epiſcopis dabat ad certum Paſchalis Feſtiuitatis diem patefaciendum. Porrò autem id operis ac muneris Alexandrinę Eccleſię Epiſcopo fuit aſſignatū quia ſupputationis peritia Aegyptiorum maximè propria eſt. S.Ambroſius ep 83. lib 10. S. Leo epiſt 64 ad Martianum Auguſtum.

Paſchalis futurus dies cuiuſlibet anni quo die in ſingulis Eccleſijs denunciabatur a Diaconis Populo inter Miſſarum ſolemnia? Sacro Ephiphaniorum die. Synodus Aurelianenſis quarta Can.1. Quod Paſchatis denunciandi Epiphaniorum diem inſtitutum nunc etiam retinent multę Eccleſiæ, Mediolanenſis maximè, quippè quę veteres Eccleſiaſticos ritus ſemper obſeruauit.

Encyclicę Epiſtolę, quas Latini, tum Circulares, tum Orbiculares appellant, quę dicebantur? Eæ,quę ad omnes Chriſtifideles in rebus,aut fidei, aut Eccleſiaſticę diſciplinę dabantur, vel à Synodo, vel à Summo Pontifice,vel à quocunque alio. D.Clemens Pont. Rom. huiuſmodi literas exarauit, vt ab Epiphanio Hęreſi 30. refertur. Exararunt etiam S. Pius Primus, Conſtantinus Imperator, Gregorius Septimus, &c. Oecumenius in ſuis ad Epiſtolam Iacobi commentarijs appellat illas ſe-

ſeptem epiſtolas Sanctorum videlicet Iacobi, Petri, Ioannis, & Iudæ Catholicas, hoc eſt, vniuerſales, ſeù generales, *quaſi* (inquit) *Encyclicas; non enim ſeparatim gentem vnam, aut ciuitatem, quemadmodū D. Paulus Romanos aut Corinthios, his epiſtolis alloquitur talium Domini Diſcipulorum ſacer Chorus,* Iacobus nimirùm, Petrus, Ioannes, & Iudas, *ſed in vniuerſum Fideles omnes, &c.* S. Epiphanius ad D. Hieronymum ſcribens Generalem appellauit.

Decretales epiſtolæ quænam fuerunt appellatę? Eæ, quibus Romani Pontifices, aut aliorum Conſultationibus reſpondebant, aut aliquid ſeruandum vitandumue decernebant. Prioris generis Decretales ſunt eæ, de quibus meminit Gelaſius in ſuo de Apocryphis ſcripturis Decreto; & eæ, quibus Vigilius Papa Eutherij Conſultationibus reſcribit & Nicolaus Primus ad Bulgarorum conſulta reſpondet. Alterius verò generis ſunt eæ, quę Decretales inſcribuntur, tribus tomis collectæ, & iuxta Pontificum ac temporum ſeriem diſtributæ ac collocatæ. Et ſanè in his grauiores declarantur cauſæ, Catholicę fidei dogmata ſtatuuntur, damnantur Hæreſes, Eccleſiaſtica Iura decernuntur, abſoluuntur iniquè damnati, atque ea ferè omnia, quæ ad vniuerſę Eccleſię politiam pertinent, in ijs reperiuntur.

Synodicæ, ſeù Synodales Epiſtolæ quæ? Illæ cōmuniter dicebantur, quas Synodus quacunque occaſione exarabat. Separatim autem illæ Syno-

dicæ fuerunt nuncupatę, per quas aut Pōtifex Romanus ad Pontificatus fastigium primò euectus rectę fidei Formulam Patriarchis, ac Metropolitanis, aut ipsi Patriarchę, ac Metropolitani recens creati Catholicam fidem apud Romanum Pontificem profitebantur, eiusque causas cum eodem conferebant. Ex Gelasio Primo Pontifice Sanctissimo & Sapientissimo in epistola ad Laurentium de Lignido Episcopum. Ex Gregorio lib.5. epist.64. ad Anastasium Presbyterum. Vndè harum epistolarum genus hoc certissimum est, scituque, ac cognitione dignissimum, quo Patres vniuersi, qui in Synodum aliquam conuenerant, Canonum à se sancitorum confirmationem à Romano Pontifice deposcebant. Etenim Ecclesiastico iure traditum fuit, ac obseruatum semper, vt Decreta Synodica tantum roboris haberent ac firmitatis, quantum eis Apostolica Sedes auctoritate sua impertiret, *Ad Romanum* si quidem *Pontificem*, vt inquit Photius Constantinopolitanus ad Nicolaū primū scribens, *pertinet confirmare, & authenticam facere Synodi sententiam*.

Clericæ epistolę quęnam? Erunt eæ, quas Romanus Clerus Sede Apostolica vacante subtracti Pontificis onera sustinens pro quocunque Ecclesiastico negotio exarabat. Ex Cypriano epistol.4. ad Romanum Clerum. De Cleri Romani cura, & onere pastorali erga Catholicam Ecclesiam per totum orbem diffusam, sublato eius capite vide Baronium tomo 8. ad ann. Christi 639. & plura

pas-

passim idem de eadem re in ijsdem Annalibus.

Confessoriæ, seù Confessionis, aut Confessorum literę quænam dicebantur? Quas olim Confessores lapsis dabant, quò possent ab Episcopis Pacem impetrare, iusque Communicationis recuperare. Ex Concilijs Eliberitano seù Eliberino, & Arelatensi.

Quinam erant isti Lapsi? Qui aut sacrificauerunt Idolis, aut necessitatem sacrificandi pecunia apud magistratum redemerant, accepto ob id etiam Securitatis libello à Confessoribus, hoc est ab ijs, qui *persecutionis tempore* (sunt verba Cypriani ep. 5.) *gloriosâ voce Deum confessi in carcere detinebantur*, literas exorabant, quibus pacem ab Episcopis acciperent, iusque Communicationis recuperarent. Ex Tertull. lib. ad Martyres cap. 1. & Cypriano ep. 10. 11. 12. & alibi.

Hęc Pax, istudque Communicationis ius quid? Non aliud videtur fuisse, quàm relaxatio pręscriptæ satisfactionis per Episcopum lapso impositæ, atque ad Ecclesiæ communionem ante expletum constitutę pœnitentię tempus ob Confessorum cõmendationem admissio. Ex eisdem Patribus, & Concilijs. Ex quibus colligitur, stare non posse, quod doctissimus Garsias Loaysa ad Concilij Spalensis 2. caput septimum scribit, Confessarias literas eas fuisse, quę Confessoribus, vt munere suo possent fungi, dabantur.

Priuatæ literæ quæ? Quas Catholicis Episcopis aut ad Hęreticos, aut ad Schismaticos, aut etiam

ad Paganos dare licebat. Ex D.Augustino ep. 162. ad Glorium, Eleusium, Felicem, & Socios.

Cur Priuatæ literæ, ita fuerunt appellatæ, cùm essent quidem publicæ: publicè enim ab omnibus eas legi cupiebat S.Augustinus maximè ad Donatistas scribens? Quia eis publica Catholicæ Communicationis Symbola, pacis nimirùm, salutis, ac benedictionis, non licebat apponere.

Captiuorũ literæ quæ fuerunt nuncupatæ? Quas Episcopi pro Captiuorum redemptione exarare consueuerunt. Ex Concilio Lugdunensi 2. cap. 2 D.Greg. tomo 2. Epistolarum Decretalium.

Commonitoriæ seù Memoriales literæ quæ dicebantur? Quibus Legati, aliiue Nuncij, quid in suscepta legatione deberent agere, per singula admonebantur. Ex Concilio Africano can. 98. Vincentio Lirinens. aduersus profanas Nouatorum Hæreses. Huiusmodi literæ fuerunt etiam vnico vocabulo Cõmonitorium appellatæ à S.Cyrillo ep. 1. ad Successum Isauriæ Episcopum, à D.Augustino ep. 129. & 158. & à Sidon. Apoll. lib. 8. in carmine ad Lamprid.

Per Epistolæ Inscriptionem quid intelligitur? Totum id, quod Epistolæ de more præmittitur, Nomina videlicet, ac Salutatio.

In Nominibus quid fuit vsu receptum apud omnes tam sacros, quàm profanos Scriptores? Vt in ipsa epistolæ fronte bina semper ponerentur, Scribentis & Accipientis, proprio præposito, etiamsi ad digniorem scriberetur; ob eam fortasse ratio-

nem,

nem, quòd prima legentis cogitatio ea est, ac desiderium, scire à quo scripta epistola. Quamquàm veteri more abrogato, is deinde inualuit, vt honoris gratiâ alienum præponeretur.

Quid insuper olim, maximè nascentis Ecclesiæ primordijs in nominibus religiosè obseruatū est? Vt ea nuda, absque ornatu, ac sine blandientibus Titulis adhiberentur. Quemadmodùm Symmachus lib 3. ep.44. ad Siburium scribens testatur his verbis, *Vis, vt Epistolis nostris more Maiorum nuda nomina præferantur?* Sic D. Cyprianus ijs literis, quas ad Cornelium, Lucium, & Stephanum Pontifices Romanos dedit, propriò tantùm nomine eos compellat, hoc modo: Cyprianus Cornelio Fratri salutem. Et cōtra, Cornelius Cypriano Fratri salutem. Excipiuntur tamen Dignitatis, Professionis, seù muneris, ac officij Tituli, quos Nomini adijcere consueuit Antiquitas. Ita ipsi Confessores, hoc est, ij, qui persecutionis tempore in carcere ob Christiani nominis Confessionem detinebantur epist. 17. Vniuersi Confessores Cypriano Papæ salutem. Quod Papæ nomen antiquitùs Episcopis omnibus erat commune, vt patet ex Ambrosio, Hieronymo, Augustino, Rufino, & alijs.

Sed cur procedente tempore Papæ nomen Romano tantùm Pontifici tributum sit? Quia Schismatici in odium ejusdem Romani Pontificis superbè sibi nomen illud vindicabant; & ideò Gregorius huius nominis Septimus collectâ Romæ Synodo id in primis constituit, vt Papæ nomen vni-

 uerso

uerſo Chriſtiano orbe, vniq́ue Romano Pontifici tribueretur. Ex Baronio in Notis ad Martyrologium ad diem 10. Ianuarij.

Tituli quandonam apud Eccleſiaſticos in ſcribendo adhiberi cœpti? Poſtquàm Conſtantinus Chriſtianam Religionem palàm profeſſus eſt, paxq́ue reddita eſt Eccleſiæ. Nam Diuus Hieronymus non tantùm Damaſum Romanum Pontificem, *Dominũ* ac *Beatiſſimum* appellauit, ſed & Diuum Auguſtinum, à quo ipſe viciſſim *Dominus* & *Sanctiſſimus* fuit nuncupatus. Concilium Calcedonenſe Actione 3. appellauit Leonem Pontificem Romanum, *Archiepiſcopum vniuerſalem*: Cõſtantinus Auguſtus Imperator *Patrem Patrum* nuncupauit S. Syluestrum Papam. Gregorius quoque Nyſſæ quondam Epiſcopus appellari ſolitus fuit in Concilio Nicæno 2. ſeſſ. 5. *Pater Patrum*. Sidonius quoque lib. 6. ep. 1. Lupum Tricaſſinum Epiſcopum *Patrem Patrum* appellat, & *Epiſcopum Epiſcoporum*. Nunc verò hic vltimus titulus peculiaris eſt vnius Romani Pontificis. Card. Baronius tom. 2. ad ann. Chriſti 216. Sic etiam *Pontifices Maximi* & *Summi Sacerdotes* appellati fuerunt quicunque Epiſcopi. Ex D. Auguſt. quęſt. 10. ex vtroque mixt. & Tertull. lib. de Baptiſmo c. 17. Deinde ſolus etiam Pontifex Romanus inſignitur titulo Pontificis Maximi, Summiq́ue Sacerdotis, & Beatiſſimi atque Sanctiſſimi. Cæteri Epiſcopi *Reuerendiſſimi*, aut *Venerabiles* dicuntur. D. Gregorius ſeptimus *Seruum Seruorum Dei* vocauit;

vt ex Ioanne Diacono lib. 2. cap. 1. scripsit etiam M. Marulus lib. 1. cap. 5. de humilitate appetenda tom. 1. in hæc verba. Veruntamen quid Abbates Monachosue tantoperè miramur? Ipse Summus Pontifex Gregorius primus se Seruum Seruorum Dei appellauit, ac ne dictu id illi, quàm factu facilius fuisse putes, aduenienti Ioanni Abbati assurrexit, & prior honoris gratiâ in terram prouolutus est Pontifex, quàm Abbas. Cæteri deinde Maximi Pontifices nomenclaturę istius titulum omnes vsurparunt, opus rari. Omnes se Seruos Seruorum Dei dici, pauci esse voluerunt etiam qui imitari neglexerunt. Hac inscriptione vsi sunt etiam alij Episcopi, vt D. Augustin. ep. 107. *Augustinus Episcopus*, inquit, *Seruus Christi*, *& per ipsum Seruus Seruorum ipsius*, *Vitali Fratri in ipso salutem*. Peccatoris titulum proprio nomini subijciebant interdum Episcopi scribendo: vt *Domino Illustri Codulpho Desiderius peccator*. Vide epistolas B. Petri Damiani Cardinalis, à Domno Constantino Caietano Ordinis S. Benedicti viro eruditissimo ac meo quondam in Vrbe fausto, felici, fortunatoque Mecœnate editas, & aliorum.

Quomodo pij Veteres salutem impertiebant? D. Paulus, ac cæteri Apostoli Pacem cum Gratia optabant salutantes, hoc modo: *Gratia vobis, & Pax à Deo Patre nostro, & Domino Iesu Christo*. Et 2. ad Thessalonicen. 3. *Salutatio, mea manu Pauli: quod est signum in omni epistola. ita Scribo. Gratia Domini Nostri Iesu Christi cum omnibus*

vobis. Amen. Græci Patres præfigebant olim epistolis suis *Salutem in Domino*. S. Augustinus suos de Trinitate libros ita exorsus est, *In Nomine Domini susceptum opus aggredimur*. Iustinianus Imperator suis Institutionibus illud dedit initium, *In Nomine Domini nostri Iesu Christi, &c.* Quam consuetudinem nos quoque nunc passim in condendis testamentis vsurpamus. Crux olim in Epistolarum, aliorumque Scriptorum fronte prænotabatur: sic Leo IX. Pontifex Maximus suam orditur epistolam, † *Leo Episcopus seruus seruorum Dei Gunderadæ dilectæ in Christo filiæ, &c.* Amplius consueuerunt Veteres, Christi nomen scriptis non rarò præfigere, ijs elementis X. P. expressum. Videtur Romæ in Inscriptionibus. Aliquando etiam additum *A, & Ω* A *Alpha, & Omega*, idest principium, & finis, qui est Christus omnium Actionum ac Rerum. vt Apocalypsis cap. 1. & 22. Latini Patres ita salutabant, *Salutem in Domino*, aut *Salutem in Domino Deo*, aut simpliciter *Salutem*. Vsurparunt etiam pro salute, Fœlicitatem, Benedictionem, Consolationem, Gaudium, Obedientiam, Obsequium, Dilectionem, Orationis munus, Deuotionem, Charitatis vinculum, Pacis osculum, & alia huiusmodi. Cletus Romanus Pontifex, omnium primus, salutans tribuit *Apostolicam Benedictionem*, seù *Gratiam*. Polydorus Virgil. de Inuention. rerum lib. 8. c. 2. & Gilbertus Genebrard. in Chronologia lib. 3. ad ann. Christi 93. Quam consuetudinem deinde ab

eo mutuati reliqui Pontifices retinuerunt. Prçclara denique est illa in scribendo salutandi formula, dignitati Pontificiæ maximè consentanea, iam inde ab Innocentij tempore communiter, etiam à Principibus recepta, vt venerationis causâ *Pedum osculatio* præscribatur. Vladislaus Rex Poloniæ Ioanni Pontifici ita scribit: *Sanctissimo Domino Ioanni Diuinà prouidentià Sacrosanctæ Romanæ, & vniuersalis Ecclesiæ* Summo *Pontifici, Vladislaus Rex Poloniæ deuotus filius ad pedum oscula beatorum.* Eduardus Rex Angliæ ann. 1343 Clementem salutat in hçc verba: *Sanctissimo Patri ac Domino Domino Clementi dignà Dei prouidentià Sacrosanctæ Romanæ & vniuersalis Ecclesiæ Summo Pontifici Eduardus Dei gratià Rex Angliæ deuota pedum oscula beatorum.*

Clausula Epistolæ cuiusmodi erat? Eiusmodi communiter: *Vale*. D. Petrus pro clausula ep. 1. cap 5. habet, *Salutate inuicem in osculo sancto*. Sic D. Paulus ep. ad Rom. cap. 16. & 1. Corinthiorum 16. & alibi. Hoc eodem modo clausit epistolam S. Ignatius scribens ad Tarsenses, & ad Antiochenos. Eadem est salutatio *in Christo Iesu* cum salutatione *in osculo sancto*. S. Paulus ad Philippenses cap. 4. Ijdem honorum tituli sub finem epistolæ iterati sunt, qui fuerant initio positi. Augustini epistola 12. ad Hieronymum illud habet initium. *Domino charissimo, & desideratissimo, & honorando in Christo Fratri Hieronymo Augustinus.* Sub finem autem, *Memor nostri exaudia-*

ris

ris à Domino in omni sancto desiderio tuo, Domine charissime, & desideratissime, & honorande in Christo Frater. Hieronymi epistola 18. ad Augustinum sic incipit, *Domino verè sancto & beatissimo Papæ Augustino Hieronymus*. Eadem sic terminatur, *Incolumen te, & memorem mei Christus Deus noster tueatur omnipotens, Domine verè sancte, & beatissimè Papa*. Crucis signo in hanc formam † terminabantur interdum epistolæ, vt ex Leonis ep. 9 ad Gunderadam Mangoldi Comitis filiam perspicuum fit.

Quid demum addebant Veteres ad epistolas? Horarum interdum momenta tam diei, quàm noctis: notatum diem, mensem, annum, & locum.

Quibus perferendæ tradebantur Ecclesiasticæ Epistolę? Non quibusuis, sed certis, ijsque probatis hominibus. Sic D. Paulus, vt prçclarè adnotauit Baronius tom. 1. ad ann. Christi 60. Tychico omni virtutum genere cumulato viro, Tabellario non semel vsus est, vt ad Colossenses cap. 4. & ad Ephesios 6. Quin etiam Tabellariorum munere nonnisi Ecclesiastici viri fuerunt olim in Ecclesia perfuncti, vt ex Cypriani epistola 24. Hic missurus literas Romano Clero, & cùm abessent Clerici, quibus id erat officij assignatum, nouos creare ad id muneris obeundum, necessarium duxit; vndè & Saturum ordinauit Lectorem, & Optatum Subdiaconum. Mos idem in vsu etiam fuit temporibus Augustini & Hieronymi.

Quæ partes requirantur in perfecto Ecclesiastico,

co Tabellario? S, Augustinus epist. 10. ad S. Hieronymum pulcherrimè eas expressit: *Ex quo cœpi*, inquit, *ad te scribere, aut tua scripta desiderare, nunquàm mihi melior occurrit occasio, quàm vt per Dei seruum, ac ministrum fidelissimum, mihique charissimũ, mea tibi afferretur epistola, qualis est filius noster Cyprianus Diaconus. Per hunc certè ita spero literas tuas, vt certius in hoc rerum genere quicquam sperare nõ possim: nam nec studium in petendis rescriptis memorato filio nostro deerit, nec gratia in promerendis: nec diligentia in custodiendis, nec alacritas in perferendis, nec fides in reddendis*. Hactenus Augustinus.

Ex quibus petenda phrasis, hoc est eloquentiæ Ecclesiasticæ corpus, siuè dicendi modus? Ex Patribus. Atquè hæc de conscribendis Ecclesiasticis Epistolis satis.

DE

DE
DIALOGO.

IALOGVS est disputatio plurium, interrogationem, mutuamque responsionem continens. vel,

Dialogus est sermo ex interrogatione & responsione compositus, de ijs rebus, quæ vel philosophiam, vel Reip. partes attingant, cum decorâ congruentique personarum, quę induuntur, expressione accurataque verborum compositione. Ex Laërtio Diogene lib. 3. in Platonis vita.

Dialogus dicitur à verbo græco διαλέγομαι, quod est differere, seù disputare. Hinc Cicero epistol. Fam. lib. ad Lentulum, Dialogum disputationem interpretatur. Malè igitur affirmarunt quidam, Dialogum sermonem esse inter duos tantùm: quod verum esset, si græcè scriberetur per ypsilon, & non per iota: & Plato in suis Dialogis non solùm duos, sed plures sæpenumero inter se colloquentes non introduxisset.

Primus omniũ Dialogos conscripsit Zeno Eleates, ex eodem Diogene: Ex Aristotele verò Alexamenus Teius.

Plato rude adhuc & impolitum, tantùmque inchoatũ Dialogorũ genus expoliuit atque perfecit,

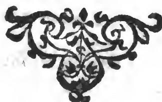
Ci-

Cicero ſicut in alijs ſcribendi generibus maiores ſuos omnes ſuperauit, ita etiam in Dialogis.

Platonici faciunt duo Dialogorum genera: alterum ὑφηγητικὸν appellant: alterum ζητητικόν.

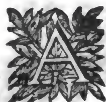
Dialogus ὑφηγητικὸς dicitur is, in quo præcepta quædā vel ad mores, vel ad doctrinam ſpectantia traduntur. Qualis eſt Ciceronis Partitionum liber, & Lælius ſiuè de Amicitia, & Cato Maior de Senectute, & ſecundus ac tertius liber de Oratore. Quod quidem Dialogorum genus latine, ſi libet, diſputatio diſciplinabilis dici poteſt.

Dialogus verò ζητητικὸς, in quo diſputatur in vtranque partem, & opiniones variæ traduntur. Ita in primo de Oratore, in libro de Finibus, in Lucullo, in Diuinatione, & hoc genus appellari poteſt Diſputatio controuerſa. Vide Maioragium in Dialogo de Partitione Oratoria M. T. C.

DE

DE ANAGRAMMATIBVS.

NAGRAMMA est quædam compositio ex iisdem numericè & specificè elementis disiitis præstita.

Anagrammatum peritia pars est Cabalæ secretioris eius nimirùm anagogicæ vel allegoricæ sapientiæ. Ex Sixto Senensi in sua Bibliotheca.

Elementaria explanatio (inquit Sixtus) à qua dicti sunt Elementarij expositores, ea est, quæ circa significationem simplicium elementorum, siuè litterarum versatur.

Hæc explanatio diuiditur in duos explanandi modos iuxta duo litterarum significata, quæ recipiunt indiuiduæ syllabarum partes, & Notæ numerorum indices, præsertim apud Græcos, & Hebræos, qui omne numerorum genus per litteras repræsentant.

Primus modus est ex resolutione elementorum cuiusque dictionis & rursus ex noua diuersaque eorundem elementorum connexione, multiplices sensus tam historicos, quàm mysticos ex scripturis sanctis deducens. Hic modus secatur in duas partes, hoc est Resolutoriam, & Componentem. Pars Resolutoria diuellit & separat litteras alteram ab altera, & ex vnaquaque littera dictiones quasdam extra-

extrahit ab eadem littera incipientes. Pars Componens eadem eiusdem dictionis elementa, priùs dissita ac disiuncta, iterum nouo ordine transponens, & alterum pro altero variatâ sede reponens connectit; & nouas conflat ex eis syllabas, voces, orationis partes, & sermonis formulas. Ista expositione vsi sunt etiam Græci, Plato in Cratylo, Æsopus Phrygius, &c.

Secundus modus dici potest Arithmeticus, qui laborat in inuestigandis significationibus numerorum, quos litteræ in dictionibus & syllabis positæ repręsentant. Apud nos hic modus incognitus: apud Hebręos & Gręcos vsitatus ob ipsorum litteras singulas, quæ numerum aliquem significant. Apud Latinos sunt septem numerorum indices, C, D, I, L, M, V, X.

Hebraeis tribuenda est principiò anagrammatizandi ars, quæ ad viros vndequaquè doctissimos duntaxat pertinet. estque adulationis expers.

Anagrammatum compositio ortum habuit ab Anastrophe figurâ, quam inuersionem interpretantur, idest duorum verborum ordinem præposterum, vt Italiam contra, pro contra Italiam.

Dicitur Anagramma græcè ab ἀνὰ re vel sursum, & γράμμα littera, hoc est, quasi retrolittera.

Diphtongi vt sunt, currant.

Licentiæ tres tantùm sunt, nec plures, nec pauciores, nimirùm addendi vnam, diminuendi alteram, alteramque commutandi.

Anagramma potest stare quidem cùm tetrasti-

 cho,

cho hexasticho, & octasticho; meliùs tamen cum disticho, & sine his.

Sequuntur paradigmata Anagrammatum primi modi, secundæ partis scilicet Componentis.

ANAGRAMMATISMVS

In quo transpositis literis contentis in nomine Iudas Iscariothes, præter, O, quæ, in M, commutatur, quid sub infelici nomine lateret, ostenditur.

Iudas Iscariothes.
Ah sic tradis IESVM?

Sic anagrammatizauit Lælius Gratianus Romanus, vir eruditissimus & amicus, illiusque Disceptationum forensium iudiciorum Auctoris Stephani Gratiani I. V. D. germanus Frater.

Aliud Anagramma.

Ex eodem nomine *Iudas Iscariothes*, deductum, fortasse sine licentia, sic & cum additione vnius H, quæ plerisque omnibus preter Pierium cum Probo, non est litera, sed adspirationis nota.

Ah ad os IESV Christi?

Carolus à S. Antonio Patauino, Anconitanus ex pau-

pauperibus Matris Dei Scholarum Piarum Sacerdos multò, quàm alij, fœliciùs hac nostra tempestate anagrammatizare & purè & piè à doctis censetur, & tanta vbertate, vt Vrbs tota eá mirificè capiatur. Est hic Pater grammaticis literis perpolitus, imò vel maximè humanissimus. Cuius tale de Christi Præcursore anagramma.

Diuus Ioannes Baptista Domini Iesu Christi
Præcursor.

Anagramma purum.

Insani Herodis (res impia!) diro iussu capite
obtruncatus.

Aliud

DE SANCTA CAECILIA.

Sancta Cæcilia Virgo, & Martyr.
Magistra cantu & cilicio rara.

In hoc non habetur ratio diphtongi, æ; nam lex est, Diphtongos currere, vt sunt; neque Y, quia I Latinum pro I Græco.

Aliud

DE SANCTO LAVRENTIO.

In quo nulla licentia.

Diuus Laurentius.
Viuus ardens tuli.

Distichon.

Vritur en felix Laurus, sed viuus in igne:
Nil crepitat, miror, cùm sua sit propria.

Pro paradigmate sequens etiam purum & sine cura vlla accuratum anagramma vnà cũ suo breui & arguto epigrammate, quod ad Sereniss. Principem Paulum Iordanum II. Vrsinum Bracciani Ducem, Sacri ROMANI Imperij Principem, &c. Musarum delicium dabat Fr. Io. Baptista Hacquetus Ord. Præd. Mag. In quo vno vt solida S. Augustini doctrina (quicquid hypocritacè & artificiosè, prudentiæ carnis inhærentes, quæ Deo inimica est, blaterent per hæc tempora Pelagianorũ reliquiæ) sic clara D. Thomæ explicatio enitet, vti pro pediem testabitur Controuersorium eius illud Theologicum in Scholis dictatum & auidè exceptum, quod nunc Romæ sub prælo est apud Iacobum Phæũ Andreæ Filiũ, eruditis in hæc verba ponitur:

PAVLVS IORDANVS VRSINVS.

Anagramma.

Vnus plus aurora, an sydus?

Epigramma.

Præterit Aurora, at Sydus non præterit vsquàm
Vrsa polo splendens, lux nequit ista mori.
Principis Vrsini Musæ splendore perennes;
Plus Aurora Vnus lumine; Sydus erit.

Se-

Sequitur exemplar eiusdem primi modi primæ partis, hoc est, Resolutoriæ.

Anagramma.

De Sacrosancta LAVRETANA Domo.

PICENVM.

Portabitur in Comero ædicula Nazarethana Virginis MARIÆ.

Licentiæ in hoc sumptæ indicantur initio Compendij vulgaris Ortographiæ Syluij Conradi Fratris germani mei.

Aliud

Elementarium Cabalisticum Anagramma constans partim primo, partim secundo modo, Arithmetico dicto, in nomine Henrici Francorum Regis, quod olim, aiunt, Romæ fuisse inuentum.

HENRICVS.

Henricus Eiusdem nominis Rex I. idest, primus Caroli V. idest, quinti Successor.

Appionis grammatici Alexandrini, ex Sixto supra citato, extat explanatio in primam dictionem Homericæ Iliados μῆνιν Appion enim dicere solebat, Homerum artificiosè à syllaba μη librum suum inchoasse, nimirum vt his duabus literis comprenderet totum numerum octo & quadraginta voluminum, quibus absoluitur vniuersum corpus Iliados, & Odysseæ à se editum; numerum

enim octo & quadraginta per μ & ν Græci designant. Hactenus idem doctissimus Pater Sixtus Senensis Dominicanus.

Est & aliud purum Arithmeticum siuè numerale Anagramma, quod non easdem specificè literas, quas nomen seù nomina habent, retinet. Numericè verò aliquando anagrammatizatum nomen ab anagrammate vnâ pluribusue literis, vel cōtra anagramma ab anagrammatizato superatur: Aliquando vtrumque totidem, hoc est, literas habet. in summa tamen necesse est, vtriusque pares esse numeros. Cuius rei talis datur regula. Numerantur elementa ab A descendendo vsquè ad Z inclusiuè, præter K, cuius vicem supplet C iuxta Quintiliani sententiam, non tamen Donati & aliorum. Esto igitur ad libitum literæ huius ratio. A, verbi gratiâ, signat vnum, B duo, C tria, D quatuor, & sic deinceps vsquè ad Z, inclusiuè, excepto ypsilon, quod ad calculum non reuocatur, sed I latinum pro græco computatur. At lubet in præsentia mihi apponere vnum eius generis paradigma, quod cùm deuotè, tùm ingeniosè excogitauit, perfecit, edidit Domnus Bernardus Philippinus Aprutinus, qui ad nouam quasi exurgentem poësin natus videtur, & in Vrbe auditur, (quicquid in eum scioli quidam & insulsi blaterent poetæ) verè amicus, quia mihi finitimus quia æqualium eruditorū hominum amicitiâ clarus: in honorem S. Antonij, quem de Padua nuncupant.

Ana-

Anagramma Arithmeticum, siuè Numerale, in quo K non numeratur, & in vtroque totidem sunt literæ.

A	1	Hic Antonius lux maxima Minorum.
b	2	20 101 49 53 91
c	3	
d	4	20
e	5	101
f	6	49
g	7	53
h	8	91
i	9	
l	10	*Eccl.45.* 314
m	11	In verbis suis monstra placauit.
n	12	21 68 62 88 75
o	13	
p	14	21
q	15	68
r	16	62
s	17	88
t	18	75
u	19	
x	20	314
z	21	

At Franciscus Paparettus omnigenæ literaturæ iuuenis Romanus, qui puer & adolescens æqualibus suis, (modò fortunæ bona dempseris) in humanis ac philosophicis studijs versans, longè antecelluit,

celluit, cum alijs viris doctis in numeratione literarum alphabeticarum aliter procedit, nimirùm post decadem, quæ completur in L, non numeratâ tamen K per eosdem, qui volunt huius vicem, sicut primi, suppleri per C, singulis sequentibus elementis duplicat decusses vsque ad V inculusiuè, quod hecatontadem, idest, centenarium significat. X duplicat, Z verò triplicat centenarium: soluit diphtongos: & licentiam addendi, vel diminuendi, necnon commutandi numerum pro numero afferit posse retineri; vt in sequenti eius paradigmate facile est videre.

A	1	Sanctus	Ioannes	Baptista.
b	2	80	9	2
c	3	1	40	1
d	4	30	1	50
e	5	3	30	90
f	6	90	30	9
g	7	100	5	80
h	8	80	80	90
i	9	——	——	1
l	10	384	193	——
m	20	——	——	323
n	30		384	——
o	40		195	
p	50		323	
q	60		——	
r	70		902	

Præ-

ſ 80	Præcurſor	Verbi	Dei	Meſſihae.	
t 90	50	100	4	20	
u 100	70	5	5	5	
x 200	1	70	9	80	
y 300	5	2		80	
	3	9	18	9	
	100			8	
	70			1	
	80	186		5	
	40				
	70			208	
	494				

489
186
18
208

901

Nos ſcribentes *Meſſiæ* ſinè h, quod non abijciunt Hebræi ſcribentes Meſſiah, vt Sanctes Pagninus, vtranque parem colligemus ſummam, retentâ earundem ſolutione diphtongorum, ſic:

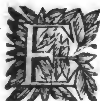
1 Præcurſor Verbi Dei Meſſiæ.

Redige tu Lector vtriuſque in ſummam numeros, & videbis.

Sed

Sed ex alijs etiam humanis fontibus peti possunt anagrammata: verùm enimuerò quæ ex sacris literis(modò anagrammatizatis ea quadrent) non paruo semper æstimata fuerunt. Et hæc ferè de tota angrammatizandi ratione.

DE
ELOGIO.

LOGIVM dicebatur, quoties sententia aliqua numeris includebatur in commendationem, vel detestationem alicuius personæ. siuè, Elogium est celebre aliquod dictum dignum memoriâ, laudem alicuius, vel vituperationem, vel aliquod aliud declarans.

Simplicissimum Elogium in imagine Ennij:

Aspicite ò ciues senis Ennij imaginis formam:
Hic vestrum pinxit maxima facta patrum.

Extant etiam solutâ vel pedestri oratione Elogia apud veteres. Honoris apud Cic. in Cato. maiore. Attilius Calatinus, in quem illud Elogium, Vnicum plurimæ consentiunt gentes populi primarium fuisse virum Vituperationis. Apud Quintilianum Declamat. 2. Non est, Iudices, quòd pu-

teris

tetis ideò nullum adiectum ad exhæredationem iuuenis elogium, quia de scelere constaret. Vide Laurentium Vallam lib.4. cap.66.

Hinc Suetonius in Claudij vita cap.1. Nec contentus Elogium tumulo eius versibus à se compositis insculpsisse, etiam vitæ memoriam prosâ oratione composuit.

Illustrium quoque domi militiæque cùm Græcorum tùm Romanorum (vt epistola ad lectorem in suis Belgij Scriptorum Elogijs notauit Aubertus Miræus Canonicus Antuerp.) vitas Plutarchus cõparauit; Aemilius Probus, seù potiùs Cornelius Nepos Imperatorum Græciæ, Philosophorũ Laertius Diogenes, Sophistarum Philostratus atque Eunapius, Rhetorum verò ac Litteratorum vitas idem Suetonius, collegerunt.

In hoc scriptionis genere & quidem peruetusto præter illos Græcos & Romanos versati sunt prisci illi Ecclesiæ Patres, Hieronymus, Gennadius, Gregorij, Isidorus, Honorius, Ildefonsus, Photius, Sigebertus, cæteri, quorum exemplo Ioan. Trithemius, & Paulus Iouius illustres sui sæculi Scriptores litteris consignarunt; & singulatim Ligures suos Vbertus Folietta, Hispanos Ferd. Mattamorus, Britannos Guil. Lilius, Germanos Corn. Callidius, Frisios Suffr. Petrus, Gallos Scæuola Sammarthanus prædicarunt. Plerique etiam singuli Religionis suæ laudauerunt Auctores & Doctores. quod nouissimè præstitit P. Lucas VVaddingus Hibernus ex Ordine S. Francisci Minorum assumptus, cuius

exi-

eximiæ doctrinæ splendor debitis laudibus nunquàm carebit. Hunc sequutus est in eandem sententiam laconicè sed scitè Auctor Bibliothecę Marianæ, Pater, inquam, Hippolytus Marracius Lucensis, Theologus Congregationis Clericorum Regular. Matris Dei, vir sanè in hoc genere, sicut & in cæteris nulli secundus. Nec prætereundus mihi est Iacobus Philippus Thomasinus Patauinus, qui nostrâ ætate magnâ cum doctrinæ gloriâ typis tradidit Illustrium Virorum Elogia vnà cum Memorijs, & Epitaphijs, Numismatibus, ac Stemmatibus. Deniquè non tacendus Ignatius Bomplanus Iesuita, in quo celebrando non est, quòd desudem; iuuentus enim Romano in Collegio à se plurimos annos quà declamando, quà dictando exercita meritò ac iure eum collaudat. Qui id genus scribendi, quod Recentiores in Elogia & Inscriptiones sunt partiti, complexus, Inscriptionibus relictis, Elogia tanquam amœniore (vtar ipsiusmet verbis) stylo exaranda excoluit. Appingatur amâbo hic in iuuentutis siuè studentium gratiam vnum paradigma, quod est postremum ex eius Sacro-moralium edito libello, qui Soram vel Arpinum Romà profecturus ad hunc modum scripsit:

RO-

ROMA

Extra ROAM.

Romam desero
Sed Roma etiam extra Romam est.
Non Roma Romam facit,
Sed mens Romana;
Hoc est agens, & patiens fortia.
Vbique fortia & agere & pati licet.
Ergo non Romam desero;
Immò quæro,
Dum eò proficiscor,
Vnde Roma creuit.
Quis Romæ olim vtilior
Marco Tullio?
Quis nuper magis optandus
Cæsare Baronio?
Illum Arpinum, Sora hunc dedit.
Horum parriam dum peto,
Par Romæ domicilium quæro.
Roma est, vbi Roma fit.

Nunc vnum & alterum de S. Hieronymo Ecclesiæ Doctore ex Petro Adriano Flandro-Belga, publico olim eloquentiæ professore, cuius eruditi viri, præceptorisque eximij apud Gymnasium Beyghemiense memoria semper valebit.

Hiero-

Hieronymi adolescentia.

ELOGIVM I.

Sub Donato præceptore
integérrima Hieronymi adolescentia
non tam fide, & litteris informata,
quàm absoluta,
suis primò in vrbe patria,
exteris dein omnibus
cultui & admirationi fuit.
hinc
ingens Roma à fide, & fama
adolescentem Stridone euocat,
non minus Diuorum Martyrum,
quàm Numinis, & Suadæ
amantem.
Cur quæris?
maior futura est Roma
sub hoc Astro, quod ab axe Italo
sectarum nymbos dissipabit.

ELOGIVM II.

*Hierouymus Romæ Martyrum sepulchra
rursum inuisit.*

Tenacissima Pietas
in solo tenacis animæ

quas

quas semel radices egit,
æuo demittere
non didicit.
Cryptas, Martyrum sepulchreta,
Si olim pius visit
tenax propositi Pater,
hoc superest modò,
vt constantes illos in fide Manes
ita animo & mente amplexus fuerit,
vt
illius desiderio
Martyrij meritum
defuisse non possit.

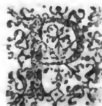
Deniqne audi Augustinum serm. 18. de Sanctis, qui est 2. de Annuntiatione Dominica: Pręcisum est in ea (inquit) illud Euæ infelicitatis Elogium, quo dicitur: In dolore paries filios tuos: quia ista in lætitia Dominum peperit.

DE

DE PHRENOSCHEMATE,

Quod vulgò Impresia appellatur, & de Emblemate.

HRENOSCHEMA seù Insigne quædam figura est, quæ vnà cum breui sua sententia aliquid nobis indicat, & qua nos breuiter vtimur ad palàm subsecretò aliquãtulum alicui faciendum animi nostri conceptum.

Phrenoschema non debet esse adeò obscurum, vt interpretatione semper indigeat, nec etiam adeò clarum, vt illud imperita multitudo cogitatione comprehendat. Sit speciosum & decorum; figuræue cum dicto ita sint connexæ, vt nec dictũ seù sententia ex se, nec figuræ suâpte naturâ mentem & sensum Authoris aperire valeant.

Veteres indicta gestabant in vexillis Insignia, non aliâ certè ratione, nisi vt ea maiori in honore haberentur; nam quò aliquid occultius, eò honorabilius est. Et Aegyptij occultabant diuina figuris, varijsque animalium signis, ne plebi ita vilescerent. Ita Pierius Valerianus in suis Hieroglyphicis. Michaël Mercatus tract. de Obeliscis, qui Romæ hodiè visuntur.

Ma-

Marius in vexillo gestabat elephantem, Augustus sphingem.

Paradigma Phrenoschematis Antonij Leuæ, vt refert Iouius. Figura. *Examen apum*. Dictum. *Sic vos non vobis*. Quo ostendebat, se Mediolanensem Ducatum adeptum esse, ab alijs verò percipi fructus.

Præterea optima sunt sequentia, studiosis interpretanda relicta.

Luna defectionē Soli efficiens depingatur, cum hoc dicto. Quo ingrata refulget.

Ruscellus Fortunæ causâ turrim combustā pinxit, cum hoc: Opes, non animum.

Ferreum collare caninū cuspidatum, cum hoc: Sanciat, & defendit.

Follis subleuatus, cum hoc: Concussus surgo.

Arundines, cum hoc: Flectimur, non frangimur vndis.

Adamas in igne malleis tusus, cum hoc: Semper adamas.

Aspis caudâ aurem obturans, cum hoc: Mentem ne læderet auris.

Vas apum fumo expulsarum, cum hoc expressit Ariostus: Pro bono malum.

Solent etiam italicâ linguâ depingi phrenoschemata. verbi gratia, Flamma cum dicto:

Bella da lungi, mà mortal d'appresso.

Et illud de luto apricante: *Per te m'ergo, & immergo.*

Tandem vimineus fascis, cum dicto: *Piegando*

 mi

mi lego. In quo aduertendum, italicæ particulæ *Mi* duos inesse sensus.

In hoc scriptionis genere, sicut & in alijs multis, multa lusit iuuentute tũ furente Mancinus Mancinellus à M. D. Pauli Asculanus Picenus, qui postea ex ordine S. Francisci Minorum assumptus vocatus est Fr. Lucidus, qui quantus nunc theologus sit, silent indocti, clamant docti & exteri & ciues.

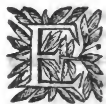
Emblema, quod Phrenoschemati est affine, dicitur quicquid interseritur ornatus causâ, non modò parietibus & pauimentis, sed & rebus alijs permultis, vt vasis, pateris, vestibus, cuiusmodi sunt clauiculi, aut imagines aureæ vel argenteæ, ceteraque generis eiusdem.

Hinc Emblemata vocantur carmina, quibus imagines, agalmata, pegmata, & id genus alia scitè adinuenta, variè & eruditè explicantur. Sed & oratio varijs verborum rerumque pigmentis referta dici figuratè potest.

Nec semper necesse est, in Emblemate esse adiectum Epigramma.

Sententia & Emblema differunt vt verba & res, seu signa quędam rerum, & res signatæ. Denique non est adagium vel paroemia, quia Emblema est aliquid ingeniosè ab ingeniosis excogitatum, vt ita dicam: adagium verò sermo in ore omnium versatum. Plura petas ex commentarijs Claudij Minois in Emblemata Andreæ Alciati I. V. C. qui in hoc scriptionis genere maximè omnium excelluit. De Emblemate Cic. ad Brutum, & 6. in Verrem. Vide etiam Budæum. DE

DE EPITAPHIO.

PITAPHIVM propriè dicitur inſcriptio, quæ fit ſupra ſepulchrum in laudem defuncti. Hac docetur, cuius oſſa tegantur eâ mole, quod eius plerunque nomen, ætas, dignitas, munus, facta, & huiuſcemodi alia.

Huius materia diuersâ ratione tractatur vel verſu, quia ſpecies Epigrãmatis eſt; vel prosâ, pro Imperatore, milite, Sacerdote, Epiſcopo, Pontifice, Theologo, Phyſico, Iuriſperito, &c.

Hoc aliquando fit per exclamationem, modò per interrogationem, vt noſmetipſos rogemus, vt expectemus reſponſionem; deinde percontemur alia, vt loquamur cum vrna ſiuè tumulo. Significemus, quid nos loqui, quid ſilere cogat, quo dolore afficiamur. Decet inuehi in mortem, in cauſam mortis: ſi peſtis, ſi bellum, ſi caſus, ſi aqua, ſi ignis, ſi mare, ſi ager, ſi villa.

Fuerunt veterum præter viuida illa Martialis, ſimpliciſſima Epitaphia, nonnunquam etiam culta & elegantia. Extat illud Poëtæ Pacuuij.

> Adoleſcens tametſi properas, hoc te ſaxum rogat,
> Vt ſe aſpicias, deinde quod ſcriptum eſt, legas,

Hìc ſunt Poëtæ Pacuuij Marci ſita
Oſſa : hoc volebam, neſcius ne eſſes. Vale.

Illud Plauti.

Poſtquam è morte captus Plautus,
Comœdia luget, ſcena eſt deſerta,
Deinde riſus, ludus, iocuſque, & numeri,
Innumeri ſimul omnes collacrymarunt.

Illud Ennij cenodoxiæ captatoris.

Nemo me lacrymis decoret, nec funera fletu
Faxit, cur? volito viuus per ora virùm.

Illud Virgilij.

Mantua me genuit, Calabri rapuere, tenet nunc
Parthenope, cecini paſcua, rura, duces.

Aliud apud eundem Virgilium de Daphnide Ecloga V.

Et tumulum facite, & tumulo ſuperaddite carmen.
Daphnis ego in ſyluis, hinc vſque ad ſydera notus.

Proſaica quoque & illa lectiſſima atque elegantiſſima cœnotaphijs marmoreis ſuis veteres Ethnici incidebant epitaphia, quæ vel maximè Romæ cùm in ædibus, tùm in villis vndiquè etiam nunc, Dijs vel Dis Manibus inſcripta, leguntur.

Feſtiua & iocoſa tum ligata, tum ſoluta vernacula ſunt illa:

Qui giace Fronoſin Soldato brauo,
Che con la Spada ſua non fè mai ſangue.

Hoc ſolutum eâdem vernáculâ linguâ.

Qui

Quì riposa la buona memoria di Messer Trauaglia valente Ciauattino.

Alia eiusdem modi lepida sed ligata Epitaphia leguntur apud eruditum virum Ioannem Franciscum Lauredanum nobilem Venetum, vt est illud de Aulico:

Don Filippo son' io, condotto à morte,
C'hebbi in premio al seruir mille mal anni;
Tutt' i Prencipi miei furon Tiranni:
Altro non posso dir. Fuggi la Corte.

Sed pleniora sunt eruditione atque doctrinâ, quę in nostris sacris ædibus, maximè Romæ, passim recitantur, quia Catholica, hoc est, vniuersaliora, veriora. Hinc illud Epitaphium sepulchri Sancti Eugenij Archiepiscopi Toletani, quod ipsemet acrosticis versibus imponi iussit in Basilica Sanctæ Leocadiæ Toleti, vt refert Baronius tom. 8. ann. Christi 657.

E xcipe, Christe potens, discretā corpore mente M,
V t possim picei pœnam vitare barathr I.
G randis inest culpa, sed tu pietate redunda S.
E lue probra, Pater, & vitæ crimina toll E.
N on sim pro meritis Sanctorum cœtibus exu L.
I udice te prosit Sanctum videre tribuna L.
V is, Lector vno quis sim, dignoscere vers V?
S igna priora lege, mox vltima nosse valebi S.

nempè Eugenius Missellus.

Hinc etiam illud carmen ad eandem formam artificiosè contextum cecinit D. Antonino Martyri Hieronymus Spadius Placentinus, cum solutine tantùm diphtongi Ae in principio vltimi versus.

A t quis, diue, tuis A ris solennia don A
N unc Non iure ferat? N obis placabile Nume N
T u reddis, Tua nos T utos cusTodia præsta T
O rci tu rabiem miserO mOnstra omnia mund O
N oxia refrænas & N igrum strenuus agme N
I nclyte, dux, altI uIa' sIs ad limen Olymp I
N os rege; Nos refoue; N e sperne igNobile carme N
V im Vince hostilem; lętoV ota accipeVult V
S upplex quæ tua genS offert tib, diue, quotanni S
S is bonus, ò nostræ siS felix ciuibus Vrbi S
V rbs Vario & facili V igeat per sæcula Vict V
N on aruis Nebulæ N oceant, noN tortile fulm eN
I mpia sanguine I sInt Irrita bella Gradiu I
N on hic larga Ceres N on desit vinifer Eua N
O ramus pacem tOto O rbe, Omnique remot O
T urbine tuTa salus T erris optaTa quiesca T
N umiNe diuino, duce N ostro sospite Nome N
A eternum tribuas; celsA hunc, nosque erige ad astrA

Appo-

Apposita Nota pro acrosticis versibus.

IN hoc carmine litteræ maximæ à minutis distinctæ in singulis versibus & primæ & mediæ & finales acrosticæ sunt, nominisque *Antoninus* decuplam sursum, & deorsum, nec non decussatim constituunt lectionem. Lexicon Græco Latinum Iacobi Tusani habet vltimam syllabam per χ quod Ch sonat; sic enim duobus in locis legit: Α'κρόςιχα, ideſt ſummi verſus, ſeù verſuum ſummitates. Et Α'κροςίχις ἶδος ἡ ſummitas verſuum, ideſt primæ literæ. Huic concordat Theſaurus latinæ linguæ in hæc verba: Acroſtichis, penult. corr. huius acroſtichidis penul. etiam corr. f. g. Quum ex primis aliquot verſuum continuo ordine ſequentium literis oratio aliqua connectitur, vt in quibuſdam Ennianis, & Sybillinis. Cælius Antiq. lect. lib. 13. cap. 39. & Cic. de Diuin.

S. Hieronymus cur epiſtolam, quam ſcripſit ad Euſtochium Virginem, quæ eſt vigeſimaſeptima, inſcripſerit Epitaphium Paulæ matris, video ex omni parte, cùm in calce literarum Epitaphium ſit appoſitum. Vale, inquit, ò Paula, & cultoris tui vltimam ſenectutem orationibus iuua. Fides & opera tua Chriſto te ſociant: præſens faciliùs, quod poſtulas, impetrabis. Exegi monumentum tuum ære perennius, quod nulla deſtruere poſſit vetuſtas. incidi Elogium ſepulcro tuo, quod huic volumini ſubdidi; vt, quòcumquè noſter ſermo peruenerit, te laudatam, te in Bethlehem conditam lector agnoſcat.

Sequitur titulus ſepulcri.

Scipio quam genuit, Pauli fudere parentes,
Gracchorum ſoboles, Agamemnonis inclyta proles,
Hoc iacet in tumulo, Paulam dixere priores,
Euſtochi genitrix, Romani prima ſenatus
Pauperiem Chriſti, & Bethlehemitica rura ſecuta eſt.

In fronte ſpeluncæ.

Aſpicis anguſtum præcisâ rupe ſepulcrum?
Hoſpitium Paulæ eſt, cæleſtia regna tenentis.
Fratrem, Cognatos, Romam, patriamque relinquens,
Diuitias, ſobolē, Bethlhemiti conditur antro.
Hic præſepe tuum Chriſte, atque hic myſtica Magi
Munera portantes, hominique Deoque dedère.

Dormiuit ſancta & beata Paula VII. Kal. Febr. tertia Sabbati poſt ſolis occubitum. Sepulta eſt V. Kal. earundem, Honorio Auguſto Sexies & Areſtenio conſulibus. Vixit in ſancto propoſito Romæ annos quinque, Bethlehem annos viginti. omne vitæ tempus impleuit annis quinquaginta ſex, menſibus octo, diebus viginti, & vno.

Etiam intelligo aliquâ ex parte vigeſimam nonam ad Theodoram, ſub hoc titulo, Epitaphium Lucinij Bætici; propè finem enim S. Hieronymus hæc habet: Itaquè, cariſſima filia, hanc epiſtolam amoris mei in illum habeto Epitaphium.

Qua-

Quare verò sequentem ad Oceanũ, epitaphium Fabiolæ nuncupet? tertiaque superior ad Heliodorum scripta qua gratiâ sub nomine epitaphij Nepotiani appareat? eàdem ratione tenemus; quòd in illis Epitaphij fiat mentio, hoc est, defuncti laudentur. Itaque epistolæ, quæ defunctorum laudes continent, etiam Epitaphij nomenclaturà insigniri possunt.

De Nænia.

NAenia epitaphiũ dicebatur seù carmen, quod ad rogum canebatur: si verò sepulturæ inscriberetur, Epitaphium. Acron docet esse fictitium nomen, à similitudine vocis eorum, qui queruntur & dolent. Metaphoricè S.Hieronymus dixit pro ineptia cuiuslibet cantus aut sermonis contra Rufinum: Qui, inquit, tuas emendaret Nænias. Author huius carminis fuit Simonides Lyricus. Vide plura de hac voce in Calepino vel Thesauro verb. Nænia.

De Epicedio.

EPicedium erat carmen, quod pronunciabatur in exequijs, dum iusta soluerentur. Nam ex Ammonio, Epicedia sunt, quæ laudem demortui continent cum commiseratione. Solebat, inquam, cani ante cadauer sepultum: aliter, scribit Siponcinus, nænia vel monodia dictum. Sic etiam Seruius Virgilij interpres & Lexicon Græco-Latinum voce Ἐπικήδιον

De-

De Monodia.

MOnodia erat carmen lugubre, quod ab aliquo voce subtristi canebatur ad mouendos affectus & eliciendas lacrymas.

De Threno.

THrenus græcè θρῆνος, Latinè luctus, fletus, lamentatio, fuit genus carminis, quo deflebant veteres euersionem vrbium, vt in diuinis litteris vatem sanctissimum videmus deflere casum acerbũ ciuitatis sanctæ Hierusalem ex S. Hieronymo, qui: Habes, inquit, in lamentationibus Hieremiæ quatuor alphabeta, è quibus duo prima quasi sapphico metro scripta sunt: quia tres versiculos, qui sibj connexi sunt, & ab vna tantùm litera incipiunt, heroici comma concludit. Tertium verò alphabetum trimetro scriptum est: & à ternis literis, sed eisdem terni versus incipiunt. Quartum alphabetum simile est primo, & secundo.

De Palinodia.

PAlinodiam primus dicitur composuisse Stesichorus poëta Siculus. Erat autem Palinodia certum genus Epigrammatis in laude consumptũ. Nam cùm priùs aliquem vituperasset poëta, cuius scriptionis se pœnituisset, recantabat iterum, & cum,

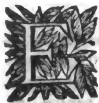
eum, quem accusarat, laudabat rursus: pro quo etiam dicimus, Palinodiam canere, quod est diuersum ab ijs, quæ prius dixeris, dicere. Plato in Epistol. apud Pindarum.

De Aeno.

AEnus Epigrammatis genus, in quo inerant fictiones secundum Hesiodum, & quasi quædam picturæ, & rerum imagines, cùm aliud apertè præseferunt, aliud verò significant, & tacitè profitentur. Aenos differt à mytho, id est fabula: quia Aenos, vt Aristophanis interpretes produnt, non pueris concinnatur, sed ad viros dirigitur: nec consolatorius modò, sed parænecticus quoque, idest præceptorius vel admonitorius: admonet enim & docet. quod eundem Hesiodum fecisse animaduertimus. Cælius lib.8. Antiqu. lect. c.47. Dicitur etiam Aenos, quod alio nomine Griphus, sermo implicitus, vt apud Clearchum, Vir non vir, Auis nec tamen auis, Lignum non lignum, Lapis non lapis: pro Eunucho, vespertilione, ferula, pumice. Aenon sunt qui apologum interpretentur, item prouerbium quandoque.

DE

DE EPIGRAMMATE.

PIGRAMMA nihil eſt aliud, quàm breue poëma cum ſimplici rei cuiuſpiam indicatione vel perſonæ, vel facti.

Epigramma aliud ſimplex, in quo vnam tantùm rem exprimit Poëta: aliud compoſitum, in quo diuerſa.

Non ſolùm oratio certis numeris aſtricta Epigramma dicitur, ſed inſcriptiones monumentorum etiam oratione ſoluta ſcriptæ epigrammata vocari conſueuerunt.

Dictio in Epigrammate pura eſſe debet, lecta, ſincera, elegans, quæ rei dignitatem, quantum fieri poteſt, augeat.

Prima inuentio vſuſque Epigrãmatis fuit in ſtatuis & ſignis, imaginibus, trophæis; & quibuſque monumentis; vt qui Herculi ſignum erigebat, illi inſcriptionem addebat: Magno Alcidi, ſiuè Herculi patri: Cuſtodi Vrbis, ſiuè Orbis domitori, & huiuſmodi.

Forma Epigrammatis quaſi anima & ſpiritus eſt argutia, ſine qua iacet & languet. immò ſi argutiâ careret, Epigramma non diceretur. Felix in argutijs Catullus, felicior Martialis; quàmuis rebus

bus alijs multò ſit inferior, minuſque cultus & limatus.

Concluſio Epigrammatis, quod totum illuſtre, elaboratum induſtriâ, perfectum ingenio, ſtudio abſolutum eſſe debet, arguta & admirabilis expectatur. Eſt quidem eius finis laudare vel vituperare, ſed argutè. Eadem enim ex Martiale epigr. 24. lib. 7. eſt ciborum & epigrammaton conditio, vt placere nequeant, niſi additâ micâ ſalis aut aceti.

Quare imitatione & iudicio perficitur & abſoluitur Epigramma. Ad cuius cõpoſitionem multa arte opus eſt; ſale, vt dictum eſt, acumine ingenij, breuitate decora, ſolertia quadam, & iudicio. Nam in hoc breuitas delectat, acumen excitat, concinnitas capit, hæret ſententia, lepor voluptate incredibili animum perfundit. Aduerte tamen cum eodem Martiale lib. 2. epigr. 77. quòd Epigramma multorum verſuum, ſi benè compoſitum ſit, longum videri non poteſt; benè, Diſticha Caſconij malè compoſita, longa ſunt.

Ad huius Scriptorem pertinet non tam delectare, quàm iuuare, magnâ cum auditoris vel lectoris admiratione iocando. Quia licèt Epigrammatis lex ea præcipua ſit, ex Palladio in Catullum epiſtolâ ad Lectorem, vt nudis ſimplicibuſque ferè verbis iocandi, cauillandi, deridendiq; licentiâ laſciuiat; nonnunquam tamen laudat, atque ad aliquid agendum, quod peractum laudem ſit allaturum; eum ipſum, ad quem ſcribitur, vehementer hortatur. Hoc autem à Satyris differunt, qui ſcribunt

bunt Epigrammata, quod illi vitia tantùm acriùs capunt, hi autem etiam honesta laudant, & nos ad virtutem amplexandam plerunque adhortantur. Præterea Satyrarum Scriptores aspera oratione, & verborum copiâ: hi leui nonnunquam, breuique sermone ferè semper vtuntur.

Insuper alias leges habet Epigramma, nimirùm Noua & ficta admittit: Solœcismum interdũ cum dignitate interponit, vt Martialis: Barbarismum non refugit, vt Catullus: Distortam dictionem non spernit, sed inserit venustè, vt idem Martialis.

Totum Epigramma cultum, limatum, expolitum, teres, rotundum, affectuum plenum, molle, argutum, suaue, placidum, decorum esse debet; quod animum capiat, & in sensus legentium intimos se se insinuat: quod excitet, quod moueat eum, quem velis affici, quo volueris, modò non vi impellat, sed iucunditate alliciat. Non ita exultet, vt nesciat suo loco consistere, hæreat animo, relinquat in auribus vestigium sui; Non atterat, non affluat, non labatur; repetatur sæpiùs, & eò magis probetur, quò magis legitur: Condiatur multo sale, ornetur, affabrè poliatur, aceto nonnunqnam aspergatur, si res, & tempus postulauerint: Relinquat ambages, & tritas fabulas fugiat, nihil vulgare nec plebeium admittat, omnia in Epigrammate lucem & nitorem quendam præseferant. Verba sint propria, & rebus illustrandis apta: translata decore: adhibeantur accomodata, non grandia; nitida, expressa, rotunda, aptè

ficta,

ficta, non popularia, non sordida, non obsoleta, non aspera, non mista ex varijs linguis, etiamsi poëtæ græca interdum interponant, nec sine laude. Ne ponatur vllum verbum otiosum ad explendum versum magis, quàm ad rem significandam comparatum.

Ille in adhibendis appositis non errabit, qui ea addiderit, quæ Virgilius, Lucretius, Tibullus, Catullus, Ouidius, Horatius, Martialis adhibuit. Nos nullo negocio apposita hæc, siuè Epitheta suis adiuncta substantiuis, & vice versâ, substantiua cũ suis coniuncta Epithetis planissimè inueniemus in indice M. Val. Martialis concinnato ac edito à Iosepho Langio Cæsaremontano. Noua tamen apponi possunt, quæ dignitatem habeant, & idonea sint, & significantia.

Genera Epigrammatum censenda sunt ex rerum natura, de quibus Epigramma componitur. Tot enim sunt genera, quot rerum, de quibus texitur.

Sunt quædam Epigrammata mollia, tenera, varijs diffusa affectibus, amoris, & beneuolentiæ in quo genere laus est maxima, & decorum (quod honestum & pulchrum, & probabile est) languor quidam. Alia sunt acria, vegeta, & viuida.

Alterum genus est, in quo Poëta sibi fel proponit & amarulentiam quasi quandam. Sunt in hoc genere frequentes obiurgationes, detractiones, maledicta, virus quasi quoddam diffusum.

Tertium est illud, quod quantum fieri potest absti-

abſtinet à maledictis, acumine tamen quodam mordet. Totum videtur comparatum ad excuſandum, & accuſat : videtur laudare & vituperat. Genus eſt acutum, mordax, dicax. In eo Poëta argutè carpit, & ſalsè eludit eum, in quem componitur.

Quarta forma eſt tota ſale condita & iucunda vrbanitate, lepida, & venuſta. In hoc genere requiritur ſalſus quidam & vrbanus lepor, qui ſenſus animi iucunditate quadam perfundat, riſumque moueat, non nimia dicacitate, nec mordacitate. Vitantur hìc contumelioſa verba, abſunt maledicta, & quæ fœdè & ſine decoro fiunt, ad riſum comparantur, non ad inferendam iniuriam, non ad iocum & ludum.

Quinto genere Epigrammata quædam componuntur eâ ratione, vt ſibimet inſtent, tota ſint denſa, conferta, & multiplicia : quando ita ſingulis quibuſque locis & partibus res grauiter & acutè comparantur, vt quouis loco & quauis parte ſententia terminari concludique poſſit. Deducitur verò, vt ſententia ſemper creſcat. Hoc ingenijs fœlicibus vſuuenit, non quibuſque. Nam magno artificio opus eſt, ſingulari acumine, & prudentiâ.

Sextum genus, Nobile & magnificum, generoſum & ſplendidum, abſolutum prudentia quadã & æqualitate plenum : in quo cum grauitate venuſtas miſcetur, acumen cum lenitate temperatur: numerus quaſi ibi natus videtur, non aliundè

cò

eò deflexus: non translatus ambitiosè, aut labore quæsitus. In quo semper vsque ad extremam conclusionem legentis animus est suspensus: cuius desiderium expletur, sententiâ exceptâ. Conditur enim ex quæsita quadam argutia, & numeroso dicendi genere perficitur. In eo respondent aut partes partibus, & extrema conclusio superioribus omnibus.

Septimum est amatorium, molle, & placidum, quod influat in sensus & moueat. Non tamen amet turpitudinem, fugiatque illam obscœnitatem, quā de industria sectati sunt plerique spurci & fœdi homines in componendo. Habetque hoc genus epigrammata, quæ sint liberalia, & ingenua, sint verecunda, modesta, candida, culta, tersa, mollia, affectuum plenissima, & quàm varius est amantium affectus, tam varia sint ipsa. Sed cauendum, ne sint frigida, languida, inculta, puerilia.

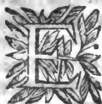
Octauum est iucundissimum, acutum, & facetum, cum Echo in fine versuum respondet vel in medio, & sententiam vel illustrat eandem, vel diuersam exorditur. In hoc genere Latini fœliciores fuerunt Græcis.

Breuitas Epigrammatis ferè constat binis, ternis, quaternis, quinis summum distichis: licèt apud Martialem, & Catullum, longius vno disticho vnum vel alterum inueniatur.

Epigramma constans solis hexametris est sexagesimumquartum libri sexti apud Martialem;

quàmuis Epicæ poësis, hoc est, heroicæ Epigramma particula sit. Hinc carmen Epicum, id est, Hexametrum propriè dicitur. Pleraque de Epigrammate, ac reliquis sequentibus Poësis speciebus adolescens ad verbũ summutuatus ex Bibliotheca selecta P. Antonij Posseuini, qui inter Scriptores Societatis Iesu multis nominibus eminet.

DE ELEGIA, ET ODE.

ELEGIA (quatuor syllabarum pen. prod.) est carmen miserabile, ab ἐλεέω, misereor, quòd hoc potissimùm genere carminis hominum ærumnæ, & amoris querimoniæ soleant decantari; quanquàm postea rebus etiam lætis seruire didicerit. Ex Calepino. Elegeia etiam pen. corr. quinque syllabarũ, propter solutionem diphtongi Græcæ scribitur, vt ἐλεγεία.

Romani id genus carminum, quod cum lamentatione adcanitur mortuis, næniam dixerunt. Hinc Epitaphia quoquè defunctorum, elegis versibus conscribuntur.

Ele-

Elegorum Author petatur ex Horatio, qui in Arte sic scribit:

Quis tamen exiguos elegos emiserit author,
Grāmatici certant, & adhuc sub iudice lis est.

Licèt nonnullis ab Theocle Naxio, seù magis Erythræo manasse placeat, dum per amoris insaniam vociferaret αἰ αἰ αἰ. Alij ab ea quidem particula dictam non negant: verùm quam non Theocles, sed Phrygiæ Rex Midas emiserit, quando matri iusta persolueret; adiectisque aliquot literis inde Elegiam vocitatam. Ego quoquè non negarim, Midam in funere matris eius vocis primam syllabam sæpius emisisse, vt dicunt: sed non desino ab his, vel à Parrasio maximè percontari, Qua gratiâ non scribatur Elegia neque à nobis, neque à Græcis per Αι, sed per E tantùm?

Finis Elegiæ est questus siuè lamentatio. Officium ergo Elegiographi erit dicere tam flebiliter vt audiaris animumq́. ad pietatem moueat. Estq́ue Elegia pars Epicæ. Nec propterea, quòd elegi versus ad flebilis tibiæ vtricularis sonum canerentur, Melicæ, & non Epicæ poësis sunt. Elegia enim chorum non habet, quem Melica requirit. Neque quod canitur, Melicum est: cum Heroicum Poëma ad citharæ sonum caneretur.

Sed quemadmodùm Ode ad res lætas refertur, ita Elegia ad tristes. Ode Lyricis versibus mandatur, Elegia verò elegis. Item Elegia est audacior, quæ bella attingere audeat: at Ode verecundior; aut si quando aliquid ausa est, se ipsam reuocat ac

reprehendit. Sæpè etiam in Ode, quæ liberior & facilè digreditur, & in qua principium sæpè ducitur ab honorifica appellatione eius, cui inscribitur, aut mittitur, fit mentio Lyræ, citharæ, barbiti, tibiæ: in Elegia non item, nisi rarò, in qua genus dicendi non nimis graue, neque magnificum, sed potiùs tenue, elegans, & pellucidum. Porrò etsi querimonia erat propriè Elegiæ materia, latiùs tamen patuit deinceps ad gratulationes, cohortationes, consolationes, historias item, & fabulas. Huius clausula insignis est, quæ inscriptionem alicuius aut sepulcri, aut doni complectitur: quæ sanè in mortem Domini, in martyrijs Sanctorum, in anima Deum sitiente, in virtute celebranda, in Epinicijs, & Epicedijs virorum, qui pro Catholica fide occubuerunt, & alijs sexcentis, locum habet insignem.

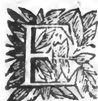
In Elegia rarò adhibentur hæ dictiones, Quis, qui, quæ, cui, quem, & in fine Pentametri, Meus, tuus, suus, sibi. Nam loco Quis vel qui, si Anastrophe fiat, melius,

Elegorum Scriptores potissimùm gaudere debent exemplis, & similitudinibus.

Denique Ode nihil aliud est, quàm apta verborum cõpositio cum harmonia, hoc est, lyrico concentu, sub certo numero, ac determinata mensura.

Ode latinè sonat cantionem, cantilenam, modulum, cantiunculam, canticum, cantum.

DE EPOPOEIA.

POPOEIA, Ἐποποιία, idest, versuum contextus, carminum compositio, carmen, versificatio, poësis. Suid. narrationem interpretatur heroico carmine complexam, & quæ fabulis caret. Epopœiæ tractatio sita ferè est omnis in inueniendo, in collocando, in orando. Eius materia ex Arist. debet esse vnius actio insignis tota atque perfecta.

Leges Poëticæ eædem cum illis Picturæ, quæ sicut & Poëtica pro fine habet vtilitatem, & iucunditatem. adiunge honestatem; nam castum (inquit Plato) decet esse Poëtam, pium: nec lutulentas sues, & spurcos canes imitari conuenit. Estque Poëtica ex eodem Platone quadruplex, sicut & Pictura, diuina scilicet, naturalis, moralis, & fabulosa. Diuina, inquam, nam boni Poëtæ, & Pictores quædam naturæ miracula sunt, cum potiùs nascantur, quàm fiant; ideòque ab eodem Platone Poëtica tribuitur diuino cuidam numini, vt in dialogo, qui Ion inscribitur. Quamobrem artem esse negat, quam non tam industriâ & labore, quàm diuino afflatu comparatur. Aristoteles verò naturalem quidem etiam esse dixit, sed tamen quæ arte iuuari queat & perfici. Diuinam

attẽtarunt imitari Orpheus, Musæus eius discipulus, alijque Græci antiquiores: sed hi vt liquidam cælestium rerum notitiam non hauserant, poëticam ipsam contaminarunt. Naturalis fuit Empedoclis, Nicandri, Oppiani, Arati, Lucretij, Pontani, Fracastorij, & reliquorum. Moralis, Phocylidis, Pythagoræ, Theognidis, & aliorum. Oeconomica poësis, Hesiodi, & Virgilij in suis Georgicis. Politica siuè ciuilis, Solonis, Tyrtei, &c. Et alia, vti Epica, Lyrica, Comica, Tragica, Epigrammatica.

Inter Ethnicos Poëtas primas tulit Virgilius, quem cum Homero alij, Ludouicum Ariostum, & Torquatum Tassum cum Virgilio contulerunt.

Iul. Cæs. Scaliger lib. 3. de Arte Poëtica cap. 47. Virgiliana carmina ad hoc musicum exemplum modulari nos docuit.

Arma virumque cano Troiæ qui primus ab oris.

DE CENTONE.

SCRIBENTIVM duo sunt genera: alterum eorum, à quibus res ipsæ inueniuntur: alterum illorum, qui quod scripturi sunt, ab alijs sumunt. Quod genus in duas partes iterum diuiditur. Quia qui ab alijs res accipiunt, vel suis verbis eas exponunt, vel ad sententias suas aliorum verba transferunt atque traducunt, id quod ad eos pertinet, qui Centones conscribunt.

Cento igitur, ex Ausonio, est varijs de locis sensibusque diuersis quædam carminis structura in vnum solidata versum, vt coëant; aut cæsi duo, aut vnus, & sequens cum medio. Nam duos iunctim locare ineptum est, & tres vna serie, meræ nugæ: Necessitas quandoque coget ad retinendam carminis integritatem & gratiam, vt cæsuras, ac dimensionis figuras adhibeamus; & interdum, M, literâ finitæ voces, non modò insequente vocali non sorbentur, sed productæ perstare possunt, vt priscè.

Græcis κέντρων appellatur additâ literâ, ρ quam Latini abijciunt. Extant adhuc Homerocentones Eudociæ Leonis Atheniensis philosophi filiæ, ac Theodosij Imperatoris coniugis, & Virgiliocentones Probæ Falconiæ Centonæ clarissimæ fœminæ

Adelphi proconſulis vxoris à D.Hieronymo comprobatæ.

Probæ Vatis Cento è Virgilij Carminibus

DE NATIVITATE IESV CHRISTI.

e 8 Iamque aderat promiſſa dies, quo tempore primùm
eodem Extulit os ſacrũ diuinæ ſtirpis imago *e* 5
Miſſa ſub imperio, venitque de corpore virtus *eodem*
g 4 Mixta Deo, ſubijtque cari genitoris imago. *e* 11

Inſtitit poëtriæ Falconiæ veſtigijs hac noſtra ætate Petrus Angelus Spera Pomaricanus Sacerdos verè amicus & eruditus, qui in hoc ſcribendi genere immortalem ſibi gloriam peperit. quique ſuo tertio de Paſſione D. N. Ieſu Chriſti Virgiliocentonis libro ex eo quòd reſponderunt Iudæi, Chriſtũ debere mori, quia Filium Dei ſe fecit, hæc carmina contexta, quaſique conſuta repoſuit:

*Aen.*8. Contra autem magno, & multo clamore ſequuntur: 9.*Aen.*
*Aen.*2. (Exegit cœcos rabies) Quaque improbus iſte 9.*Aen.*
*Aen.*11. Morte luat: manibus hominum perijſſe iuuabit 3.*Aen.*
*Aen.*2. Infandum, veteriſque Dei ſe more tenentem. 7.*Aen.*

Vti-

Vtinam ego auguralem meum Centonē ex VI. Æneidos, quem, interrogatâ & respondente Sibyllâ, acrosticis versibus N. exhibebam III. Idus Iun. M. DC. XLVI. hìc possem modò appingere. Sed: Secreti cælant calles, Ne quære doceri. Talis fuit Centonis conclusiò.

Cento pars est Rapsodiæ Ethnicæ expositionis, de qua Sixtus Senensis.

De variationibus Hexametri versus.

HExameter versus in duas partes secari potest, quarum vna communibus pedibus: proprijs altera constat. Proprij enim sunt dactylus & spondæus in quinta & sexta sede. Communes sunt quatuor priores, quorum variationes notandæ erunt ex dictionibus variatis. Variationes sunt sedecim.

I. Est, vt omnes quatuor sint spondæi.
II. In qua omnes dactyli.
III. In qua tres dactyli & vnus spondæus
IV. In qua duo dactyli, & duo spondæi.
V. In qua dactylus primus & tres spōdæi.
VI. In qua duo spondæi & duo dactyli.
VII. In qua primus spondæus & tres dactyli.
VIII. In qua vnus dactylus, alter spondæus, tertius dactylus, & quartus spondęus.
IX. In qua primus spon. secundus dact. tertius spon. quartus dact.
X. In qua duo dact. tertius spon. & quartus dact.

XI. In

XI. In qua vnus dact. duo ſpon. & quartus dact.

XII. In qua vnus ſpon. duo dact. & quartus ſpon.

XIII. In qua vnus ſpon. alter dact. tertius & quartus ſpon.

XIV. In qua primus dact. alter ſpon. & duo dact.

XV. In qua tres ſpon. & quintus dact.

XVI. In qua duo ſpon. tertius dact. & quartus ſpon.

De Heterophonia quorundam populorum.

HEterophonia græcè ſonat diuerſitatem vocis. Hinc Galli canunt, Germani vlulant, Hiſpani lamentantur & flent, Itali contemplantur, Pœni gemunt & ſingultiunt, Æthiopes, & Arabes balbutiunt, & clangunt, alij alio delectantur ſono, quiſque ſuum probat.

De Poëmatis ſtylo.

POëmatis ſtyli genera tria ſunt: aut enim actiuum vel imitatiuum, Gręcis δραματικὸν dictum, in quo ſolæ perſonæ agunt, abſque Poëtæ interlocutione, vt ſunt Tragœdiæ, & Comœdiæ. Aut enarratiuũ, quodque Græci διηγηματικὸν appellant, in quo Poëta ipſe ſine interpoſitione perſonæ loquitur, vt tres primi Georgicorum libri; item

Lu-

Lucretijs carmina. Aut commune & mixtum, gręcè μικτόν, vbi & poëta ipse loquitur, & introductæ personę, vt est Virgilij Aeneis. Exegematicus stylus, hoc est, enarratiuus reperitur etiam in illis duabus Virgilianis Eclogis: Sicelides Musæ, &c. Prima Syracusio, &c.

DE
TRAGOEDIA.

RAGOEDIA, ex Theophrasto, est heroicæ fortunæ narratio. vel, Tragœdia est imitatio per actiones illustris fortunæ exitu infelici, oratione graui metrica. Scaliger lib. de Poëtica.

Tragici poëmatis subiectum & materia est dolor, lacrymæ, odium, insanæ cædes. Propterea iambica rabie ferueścit carmen tragicum, in quo primas obtinet Sophocles, & Euripides, qui Sophoclem imitatur, & multa carmina de Sophocle in suum transtulit poëma.

Tragœdia genus poëmatis est grande & plenũ, in quo heroës, duces, & reges habentur. Vnde Ouidius, Omne genus scripti grauitate tragœdia vincit. Et in hoc differt à Comœdia, in quà humiles

miles & priuatæ personę introducuntur, anxijque amores, ac virginum raptus habentur.

In Tragœdia tristes sunt exitus, immò totum argumentum est luctuosum: in Comœdia verò semper iucundus & lætus finis, sed initium turbulentum.

Duplex Tragœdiæ dos, scilicet vt animis misericordiam ingeret atque terrorem.

Tragici Poëtæ officium est docere, delectare, mouere. Docet aliquas infelicitates, & fortunam esse mutabilem, ne nos rerum mundanarum fidamus prosperitatibus. Delectat, præter versus, dicendique ornatus lenitatem, cantu choreaque. Mouet, vt iam diximus, ingerendo animis misericordiam vel terrorem.

Tragœdiæ finis ex Arist. est cum delectatione passionibus animum liberare.

Quod in Oratione exordium, Procemium in cæteris, Prologus dicitur in Comœdia, Prologusq. sed latè sumptus in Tragœdia appellatur. Aliqui Prologum à Tragœdia exterminant, & tunc loco ipsius Prologi erit primus actus.

Vtilitas ex Tragœdijs multa, vt carminis nitor: elegans, & venusta dicendi copia: cognitio rerum varia, &c.

Quot debeant esse actus, pręscribit Horatius:

Neue minor, neue sit quinto productior actu.

Actum vltra scenam septimam non extenderunt veteres.

Aeschylus primus tragœdias edidit; deinde So-

Sophocles,& Euripides illustrarunt; apud Latinos Pacuuius; & Ouidius ex Quintiliano in hoc genere Medeam scripsit: sed his perditis, solus restat Seneca.

Tragœdiæ gloria ea fuit, vt nemo, nisi qui Athenis probatus esset, poëtæ nomine dignus censeretur.

DE COMOEDIA.

OMOEDIA est imitatio vitæ, speculum consuetudinis,& imago veritatis. Cicero. vel, Est fabula diuersa instituta continens affectuum ciuilium, ac priuatarum rerum, qua discitur, quid sit in vita vtile, quid contra euitandum. Donatus. vel, Est fabula quædã ciuilis priuatæque vitæ imaginem velut in speculo repręsentans. Calepinus.

Comœdiæ autem aut motoriæ sunt, aut statariæ, aut mixtæ. Motoriæ, turbulentæ: statariæ, quietiores: mixtæ ex vtroque actu consistentes.

Comœdia per quatuor partes diuiditur, prologum, protasin, epitasin, catastrophen.

Prologus est velut prętatio quędam fabulæ, in quo licet pręter argumẽtum aliquid ad populum vel ex poëtæ, vel ex ipsius fabulæ, vel ex auctoris commodo loqui.

Pro-

Protasis primus actus est initiúque dramatis.
Epitasis, incrementum turbarum, ac totius erroris motus.

Catastrophe conuersio rerum est ad iucundos exitus patefactâ cunctis cognitione gestorum.

Comœdia multas habet species: aut enim palliata est, aut togata, aut tabernaria, aut attellana, aut mimus, aut rhyntonica, aut planipedia. Planipedia autem dicta ob humilitatẽ argumenti eius ac vilitatem actorum, qui non cothurno aut socco vtuntur in scena aut pulpito, sed plano pede.

Omnium scripta comœdiarum ex quatuor rebus omninò sumuntur: nomine, loco, facto, euentu: nomine, vt Phormio, Hecyra, Curculio, Epidicus: loco, vt Andria, Leucadia, Brundusina: facto, vt Eunuchus, Asinaria, Captiui: euentu, vt Commorientes, Crimen, Heautontimorumenos.

Comœdiarum formæ sunt tres: Palliatæ græcum habitum referentes: quas nonnulli tabernarias vocant: Togatæ iuxta formam personarum habitum togatum desiderantes: Attellanæ salibus & iocis compositæ, quæ in se non habent nisi venustam elegantiam.

Veteres solebant ponere in scena duas aras, dexteram scilicet Liberi, & sinistram eius Dei, cui ludi fiebant; nam incensis iam altaribus, & admoto hirco, id genus carminis sacer chorus reddebat Libero patri, hoc est, Baccho, vel Dionysio vini repertori. Græci poëtæ choros adhibebant ad distinguendos actus: Latini tibias adhibuere in co-

mœdia

mœdia graui dextras, in leui sinistras. Quare grauem sonum dextræ, acutum sinistræ emittebant, vt sono comœdiæ, vel leuitati, vel grauitati responderent. Quod vt fieret commodius, impares fiebant dextræ, hoc est, vnico foramine; sinistræ pares & geminæ, vt cum duobus foraminibus exiret sonus distractus, & dissectus acutior ad aures perueniret. Adhiberi vtręque solebant, quum mixta è genere vtroque erat comœdia.

Initium Comœdiæ, & Tragœdiæ à rebus diuinis est inchoatum: quibus pro fructibus vota soluentes, operabantur antiqui. Tragœdia ex eo dicta est, quòd primum eius poëmatis pręmium hircus fuerit, aut certè vter hircinus vino plenus. Comœdia à vicis, vel à Como, lasciuiæ & comessationis deo. Ex Calep. Atheneus verò lib. 2. ait, vtramque repertam fuisse eo ipso tempore, quo vindemia fiebat.

Homerus fecit Odysseam ad imaginem Comœdiæ, Iliadem instar Tragœdiæ.

Fabula generale nomen est. Eius duæ primæ partes sunt Tragœdia, & Comœdia.

Liuius Andronicus Comœdiam & Tragœdiam primus reperit, vocatque Comœdiam quotidianę vitæ speculum, quę à Græcis Romam traducta est.

Membra Comœdiarum tria sunt, quibus priscę texebantur: Diuerbium, Canticum, Chorus. Personæ Diuerbiorum aut duæ, aut tres, aut rarò quatuor; ideò ait Horatius; Nec quarta loqui persona laboret. Nam vltra augere numerum non li-

licet. In canticis vna tantùm debet esse persona aut si duæ fuerint, ita esse debent, vt ex occulto vna audiat, nec loquatur nisi secum. In Choris non est personarum numerus definitus.

Geminatæ fabulę dicuntur illæ, quę vnà cum priuatis & abiectis personis heroicas atque diuinas introducunt. Vndè Tragicomœdiæ appellatæ.

Comicus introducit Equites, Doctores, Medicos, mercatores, agricolas, seruos, parasitos, meretrices, lenones, senes, adolescentes, iuuenes, matresfamilias, dominas, nutrices, vxores, famulas, nurus, socrus, maritos, filios, nationes. Naturaliter Gręci sunt leues; superbi Itali; ingeniosi Siculi; inepti Galli; Cenodoxi Hispani; callidi Africani.

Iocandi licentia in Comico modum habeat atque mensuram.

Res comicę vnius sint diei, vel ad summum duorum.

Puellę non apparent in Comœdia, sicuti in Tragœdia, & si aliqua introducitur, velut in Plautina Poësi videmus, non autem in Terentiana, facta est ancilla.

Nuptę in Comœdia sunt honestę: in Tragœdia impudicę.

Senes in Comœdia, non autem in Tragœdia amore ideò capiuntur, quia senis amor excitat risum, quem tantoperè in Tragœdia abominamur, quantoperè in Comœdia expetimus.

Co-

Comicis ſenibus candidus veſtitus attribuebatur: Adoleſcentulis diſcolor: ſerui comici amictu exiguo contegebantur, paupertatem præſeferendo antiquam, aut quò forent expeditiores: Paraſiti cum intortis pallijs ad collum veniebant: Læto, veſtitus candidus: Aerumnoſo obſoletus: Purpureus diuiti: Pauperi phœniceus dabatur: Militi chlamys purpurea: Puellæ habitus peregrinus: Lenoni varij coloris pallium: Meretrici ob auaritiam luteus amictus.

Deſcriptio Romani & Græci Theatri.

1. Scena. 2. Pulpitum. 3. Chorus. 4. Proſcenium. 5. Orcheſtra. 6. Caueæ & cunei. Scenam pulpito, pulpitū proſcenio ſuperius habebant. Sed præcipuæ eius partes duæ ſunt, Scena & Cunei. Scena triplex eſt, tragica, comica, ſatyrica. In ſcena tres partes, media vbi regiæ aulæ, ſiniſtra, & dextra vbi humiliora ædificia. In ſcena item Epiſcenia, paraſcenia, hypoſcenia, proſcenium, pulpitum, machinę, aræ, ἀγυιαὶ, columnę, & alia pleraque.

Ingreſſus. A ſiniſtra, venitur à ciuitate, à dextra rure.

Monitores in Scena erant, qui actoribus verba ſuggererent, ſi fortè memoria laberentur.

DE
SATYRA.

SATYRA fabula fuit, in qua non heroës aut reges, quod tragici faciunt, sed Satyri ludendi iocandique causâ inducebantur; simul etiam vt spectator inter res graues ioco ac lusu aliquo reficeretur.

Satyra itaque à Satyris nemorum numinibus dicta est.

Sed quomodo Satyri in comœdiam introducerentur, exemplum non habemus.

Fabulę huius, personę ex Iulio Polluce, Satyrus tum canus tum barbatus, & Silenus Bacchi nutritius & pædagogus.

Hęc fabula, quę poësis pars est scenicę, agebatur in theatris, sicut & tragœdia, atque comœdia.

Huius scena ex Vitruuio, ornabatur arboribus, speluncis, montibus, reliquisque agrestibus in topiarij speciem deformatis.

Theatrales omnes fabulæ vno nomine Satyræ ab historicis nostris appellatæ fuerunt.

Descripta Satyra, auctoribus Liuio atque Valerio Maximo, primùm apud Romanos cantu motuque congruenti peracta fuit.

Satyrici habitus: alij vestiebantur pellibus caprinis, aut ceruinis, vel alterius animalis, aureâ

K pur-

purpurâ consutis & fimbriatis : alij exiguis perlucidi coloris habitibus:villosis cycladibus alij:prout auctoris ætas & qualitas postulabat. Baccho versicolores tribuebant habitus. Pan ceruinâ pelle induebatur stelliferâ.

Satyra etiam, vt Festus inquit, cibi genus fuit ex varijs rebus conditum : & lex multis alijs confecta legibus : & genus carminis vbi de multis rebus disputatur, quódque sanè maledicum fuit, & ad carpenda hominum vitia inuentum.

Ex quibus cum Domitio Calderino breuiter & clarè agnoscimus duo Satyrarum genera: alterum antiquitus tam à Græcis,quàm à Latinis vsurpatũ: & recentius alterum, quod ab antiquiore ortum est & à Latinis tantùm excultum. Prius illud sola varietate carminum constat, personisque introductis, comœdiæ par, sed maiore lasciuit licentiâ salibusque & iocis absoluitur. Satyris igitur introductis Satyra nomen accepit: quam appellationem hæc recentior seruauit: & ex licentia illa veteri Satyrorum in apertam hominum reprehensionem & obiurgationem exiuit,mutato carminis colore & numeris; nam in hexametros assurgit, cùm prior intra iambicos & eius generis versus contineretur. Legatur Decius Iunius Iuuenalis Aquinas,qui non minus laudis adeptus est,quàm Lucilius, aut Horatius, nisi fortè magis Latinam Satyram illustrauit.

DE PAROEMIA, ET PARABOLA.

PAROEMIA est accommodatum rebus temporibusque prouerbium. Ita Donatus, quem sequitur Beda. Estque Parœmia, vt idem scribit Donatus, sine auctore sententia:

Prouerbium, quod in ore debet versari, modò est simplex, hoc est, clarum: vt, Obsequium amicos, veritas odium parit; Ter. Modò obscurum, & aliud significans, quàm verba denotare videantur: vt, Equus Seianus, qui significat homines calamitosos. v. g. cum dicimus, Tibi est Equus Seianus, vel tu habes Equum Seianum, id est, Tu es calamitosus. Ex A. Gellio lib. 3. cap. 9. Et Cic. de Senect. Pares cum paribus, veteri prouerbio, facillimè congregantur.

Hoc nomine Græci appellarunt librum Parabolarum Salomonis.

Conducit autem Parœmiarum cognitio cùm ad alia permulta, tùm potissimùm ad quatuor; ad philosophiam, ad persuadendum, ad decus & gratiam orationis, ad intelligendos optimos quosquè authores, &c.

Quod

Quod Arist. in Rhet. de adhibendis Epithetis admonuit, id nos in vsurpandis adagijs obseruare debemus: nempè vt illis nos vtamur non tanquam cibis, sed veluti condimentis, idest non ad satietatem, sed ad gratiam.

Adagium potissimum locum habet in soluta oratione; in Epistolis tamen Familiaribus licebit paullò liberiùs hoc genere ludere: in oratione seria sicuti parciùs, ita etiam accuratiùs adhibenda sunt prouerbia.

Pleraque prouerbia metaphoram habent admixtam. Reliqua videantur apud Manutium initio libri Adagiorum.

Sapientiam omnium antiquorum exquiret Sapiens, & in Prophetis vacabit. Narrationem virorum nominatorum conseruabit, & in versutias parabolarum simul introibit. Occulta prouerbiorum exquiret, & in absconditis parabolarum conuersabitur. Ecclesiastici 39.

Parabolico dicendi genere ad plebem Dominū nostrum vsum esse, Euangelia testantur. Hunc morem à Syris, & præcipuè Palæstinis in omni ferè sermone fuisse seruatum, diuus Hieronymus in suo super Matthæum commentario affirmat.

Parabola per figuras & similitudines docet nos vitia vitare, scelera fugere, virtutes amplecti. Legantur quinquaginta Marci Marnli luculentissimæ Parabolæ.

DE IMITATIONE.

MITATIO, quæ naturam alienis bonis auget, artem exemplis illustrat, exercitationem quasi pabulo quodã alit atque sustentat, non modò à statuarijs, pictoribus, ceterisque artificibus, verùm etiam à Scriptoribus cuiusque generis retenta & culta est. Certè huius virtutis beneficio diligenter Latini Scriptores ferè Græcorum gloriam non solùm adæquarunt, sed interdum superarunt.

Qui tamen in aliquo genere vult esse perfectus, vnum deligere debet authorem, quem sequatur, eum videlicet, qui in eo genere omnibus excellat, non tamen omnes; nam sic multos sequens, monstrum aliquod effingat, necesse est, ex diuersissimis naturis, facultatibusque conflatum. Exempli gratiâ in eloquentia nobis solus Cicero est imitandus, qui omnes omnium Oratorũ virtutes vnus complexus est: illud autem vitandum, ne cum M. Tullius in multis dicendi generibus floruerit, imitationis studio in diuersum genus rapiamur. Quare vt in scribendis Epistolis epistolas, in Dialogis dialogos, ita in Orationibus orationes nobis proponemus ad imitãdum; sua enim cuiquè pro-

posita lex, suus cuique decor. Imitandi autem ratio in inueniendo, collocando, eloquendo potissimùm cernitur. Obseruandum itaque, quã callidè M. Tullius artis præcepta tenuerit; cognitâ enim & perspectâ causâ, quæ à Cicerone tractatur, licebit eius consilia, progressiones, exitus notare, in inueniendo acumen, in collocando prudentiam, in dicendo varietatem & copiam obseruare; & hęc gradatim. Nacti autem cõsimilem causam, & si non totam aliquam Ciceronis orationem, partem certè aliquã imitari possumus, vt huius principiũ, illius narrationem, confirmationem item, aut perorationem, aut aliquam minorem partem. Quod fecit Virgilius in Homeri imitatione, quam Macrobius. 5. Saturnal. cap. 2. diligenter exponit: & Cicero, qui Demosthenem imitatus est. Ergo de verbo in verbum ab exteris authoribus sumere, quemadmodùm à Græcis Latini, & ab vtrisque nostrates sumpserunt, fuit semper, eritque omni tempore laudabile. Non tamen vnquam laudandus qui quod à sua gente sumpserit, vt Italus ab Italo, Gallus à Gallo, Hispanus ab Hispano; nisi suum quisque ita proprium sibi redderet, vt non ampliùs alienũ appareret. In hoc enim scribentis laudatur industria, cui similitudo est cũ illa apum, quæ sic florum suauitatem in mellis dulcedinem cõuertunt, vt nihil illorum præterea cognoscatur.

Item quod ad elocutionis imitationem attinet, Paulus Manutius epistolâ ad Stephanũ Saulium, cùm Longolium perstrinxisset, qui totas Ciceronis

periodos in sua scripta transferret, duas tradit huius imitationis vias: Vnam sententiarum, cum praeclara aliqua sentẽtia alijs verbis ornatur atque vestitur: alteram verborum, cum illustris aliqua locutio in alias atque alias res transfertur. Locutionis autem nomine etiam translationes, allegorias, cæterosque tropos interpretor. His addi potest tertia imitandi via, cum & verba & sententiæ retinentur, sed ita vt aliquid addas, atque detrahas, aut cõmutes. Legendus est Macrobius lib. 6. cap 1. vbi, cum demonstraturus esset, quomodo Virgilius Latinos esset Poëtas imitatus, hunc lectionis esse fructum vel maximum docet; vt quæ eleganter ab illis dicta sunt, aptè in nostra scripta transferamus. Licet etiam interdum imitari ex contrario, cum præclaram aliquam sententiam in contrariam partem conuertimus. vt, illud quod est in Orat. Cum gratiæ causâ nihil facias, omnia tamen sunt grata, quæ facis. Hæc ad eius similitudinem conformatur: Cùm gloriæ causâ nihil facias, omnia tamen sunt gloriosa quæ facis. Quæ quidem sententia etiam in verborum sententiarumque luminibus exprimendis cernitur, licet enim præclaras figuras eadem ratione imitari, sed non furari. De reliquis consule Quintilianum lib. 10. cap. 2.

APHTO-

APHTONII CLARISSIMI RHETORIS

Ab ANTONIO BONFINIO Asculano Piceno, Philosopho ac Historico clarissimo traducti, Praeexercitamentorum vnà cum exemplis Paraphrastica methodus per Io. Bapt. Conradum conciuem.

MINORA dicendi facultatis opera, iuxta Quintiliani consilium, in quibus priùs adolescentes exercendi sunt, quatuordecim: Fabula, Narratio, Chria, Sententia, Confutatio, Confirmatio, Locus communis, Laudatio, Vituperatio, Comparatio, Ethopœia, Descriptio, Thesis, Legislatio.

DE FABVLA.

FAbula è Poëtis promanauit, & à verbo Fari ex Varrone nomen habet.

Fabula est falsa oratio veritati similis.

Fabularum dispositio sumitur à natura animalium, & locis, in quibus versantur. v. g. si quis vellet ostendere aliquem suæ pulchritudinis iactatorem, Pauo fabulæ subiectum præbebit: Si astutum, Vulpes: Si aliorum imitatorem, Simia.

Rhe-

Rhetores vtuntur fabulis, pueros alliciendi causa: Oratores argumentorũ loco, vt persuadeant; sic Menenius ille Arippa, qui, recitata conspiratione membrorum in ventrem, plebem Romanam placauit, Senatuique reconciliauit.

Inter antiquos Hesiodus vsus est fabellâ lusciniæ, Archilocus vulpis, Horatius muris.

Fabula secundùm inuentores sortitur nomina, vt Sybariticæ, Cilissæ, Cypriæ. Vsus tamen obtinuit; vt potiùs ad Æsopum referretur, quippe qui optimè omnium fabulas conscripsisse dicitur.

Fabularum alia rationalis, alia moralis, alia mixta. Rationalis est, in qua quid faciens aut dicens homo fingitur. Moralis est, in qua irrationalium mores imitamur, hoc est, quæ de moribus animalium ratione carentium agit. Mixta, quæ ex vtrisque, rationali scilicet & irrationali efficitur.

Fabulæ bipartitò narrantur, videlicet strictim & diffusè. Strictim, si summam fabulæ breuiter narramus: v. g. Simiæ conuenerunt, & de vrbe condenda consultarunt, ex quibus vna cæteris iunior suasit vrbem esse condendam, altera verò senior dissuasit: Sic breuiter narrabis. Diffusè narramus: Si non solùm fabulam summatim narramus, sed etiam & personis & animalibus introductis sermonem accommodamus. v. g. Si introduceres Simiam iuniorem habere orationem artificiosam ad persuadendum quod intendit. Et seniorem illi vicissim respondere.

Fabulæ simplici, & puta & clara elocutione proferantur.

Mo-

Monitionem seù Allusionem, cuius causâ fabula constituitur, si præposueris, Promythion appellabis, idest Præfabulare, Præfabulamentū, quasi primam fabulæ partem. Si verò postposueris, Epimythion, hoc est, Adfabulationem vel Affabulamentum.

EXEMPLVM.

Fabulæ Cicadarum & Formicarum breuiter narratæ.

FEruente iam æstate musicum concentum cicadæ efferebant. Formicas labor & magna legendi fructus cura inuaserat, quò hyeme nutriri possent. Subeunte iam brumâ, formicæ pro quo tantoperè insudauerant, frumenti aceruo pascuntur. Cicadas perniciosa voluptas ad inopiam redegit. Sic iuuentus in florida ætate subterfugiens laborem, in senectute subire cogitur egestatem.

Potest etiam Fabula dilatari, Ab Autoris laude, A Præfabulari, A Natura illius animalis, A Sermocinatione per prosopopœiam; A Collatione, A Contrario, deinde ponitur Conclusio.

Fabula generis est Deliberatiui, licèt secundùm Bonfinium possimus etiam eâdem vti in Iudiciali & Demonstratiuo.

DE

Narrationi sex accidunt, Persona agens, actum negotium, tempus secundum quod, locus in quo, modus quomodo, causa per quam. Quæ circunstantiæ hoc versiculo comprehenduntur; Quis, quid, vbi, quibus auxilijs, cur, quomodo, quando.

Narrationis virtutes quatuor sunt: Dilucidi-tas seù claritas, breuitas, verisimilitudo vel probabilitas, & in nominibus propria linguarum ratio, hoc est, electorum verborum proprietas.

Narrationes explicantur quintuplicitet; Per rectum, per obliquum, per conuictiuum, per comparatiuum, & dissolutiuum.

Per rectum, quando incipit à recto: vt, Bonifacius, ciuis Romanus, quòd cum Aglaë nobili matrona impudicè versatus esset, tanto illius intemperantiæ dolore captus est, vt pœnitentiæ causâ se ad conquirenda & sepelienda Martyrum corpora contulerit. In eius vitâ Pridiè idus Maij. Per rectum enim omnia ferè dicuntur.

Per obliquum, quando ab obliquo: vt, Nicolaum, illustri loco Pataræ in Lycia natum, parentes à Deo precibus impetrarunt. In Breuiario VIII. Idus Decemb.

Per modum conuictiuum, quando per interrogationem ita narramus, vt aduersarios conuincamus, & rem ipsam fateri cogamus. Hoc modo, Nonne Iudas Christum tradidit? Nonne IESVM Saluatorem mundi triginta argenteis vendidit?

Per modum comparatiuum, quando per comparationem ostendimus id non esse factum, quod

na-

natura & hominum consuetudo postulat: vt, Iudas, qui Christi Apostolus fidem seruare debuit, auaritiâ victus suum vendidit præceptorem.

Per dissolutum propter sublatas coniunctiones celeriter narramus; vt, Iudas Christum osculo excepit, Redemptorem prodidit, Magisttum vendidit.

Rectus Historicis magis, ac Oratoribus; & poëtis conuenit. Obliquus certaminibus Oratorijs magis quadrat. Conuictiuus ad arguendum est perappositus. Dissolutus perorationibus maximè congruit. Comparatiuus potest omnibus aptari.

Narratio est generis Deliberatiui. Et iuxta Bonfinium potest adhiberi etiam in reliquis, vt de Fabula.

Exemplum Narrationis Fabulæ de rosa.

QVi rosæ pulchritudinem admiratur, eum Veneris plagam considerare oportet. Deam enim Adonem amabat, & Deam Mars, & quod Venus Adoni, id Veneri Mars præstabat: Deus Deam ardebat, & Dea hominem sequebatur. Cùm simile desiderium genus perturbaret, Deus nimiâ zelotypiâ laborans Adonem interficere statuit, ratus ex Adonis morte amoris solutionem futuram: proinde Adonem percutit. Hoc docta Venus iuuare contendit, ac nimio studio in rosam demissa in spinas concidit. Pedis planta grauiter perforatur. Sanguis è vulnere defluens rosæ colorem

lorem in proprium mutauit aspectum. Rosam igitur à principio albam, in quod nunc videtis, hoc modo deuenit.

DE CHRIA VEL VSV.

CHria est, quæ breuem commemorationem in aliquam personam decenter refert. vel Chria est commemoratio breuis factum vel dictum alicuius personæ aptè referens.

Chria ab vtilitate in dicendo nomen accepit; vel ab vsu, quia maximè apud Oratores fit in vsu.

Chriæ pars altera in verbis, altera in rebus versatur, tertia media dicitur. vel Chriarum alia verbalis siue orationalis, alia actiua, alia mixta.

Verbalis verbis ostendit vtilitatem: vt, Plato virtutis ramos ex sudoribus laboribusque constare dicebat.

Actiua, actione vtilitatem repræsentat, hoc modo, Pythagoras, quanta esset hominum vita, interrogatus, breue quid ostendens, se abscondit. mensuramque vitæ breuem illum conspectum fecit.

Mixta seu Media ex vtrisque oratione & actione conficitur, hoc modo: Diogenes puerum videns stulta agitantem, eius pædagogum verberauit, dicens: Cur hæc doces?

In exercitanda Chria his octo capitibus vtemur: Laudatione, paraphrasi hoc est interpretatione seù expositione ipsius Chriæ, ratione seu causâ,

causâ, argumentatione à contrario, parabola hoc est comparatione siue similitudine, exemplo antiquorum, testimonio, breuique epilogo.

Vtimur laudatione, quando summatim autorem illius facti vel dicti commendamus: vt, Cicero & sapiens & eloquens semper est habitus.

Vtemur expositione, quando alijs verbis idem dictum latiùs & clariùs explicamus.

Reddimus rationem seu causam, quãdo ostendimus, parentes charissimos nobis esse debere, quòd ab his vita, patrimonium, libertas, ciuitas tradita est. Cic. post redit. in Sen.

Vtimur argumentatione à contrario, quando docemus, pecunias imperijque libidinem esse quasi materiem omnium malorum. Sallust. in Catilinario.

Adhibemus parabolam, hoc est cõparationem, quando per similitudinem loquimur. v.g. Vt non satis est clauus, neque frænum, nisi adsit qui arte meditatur: ita nòn sufficit eloquentia ad moderandum populum, nisi accesserit sermonis moderatrix ratio. Plutarchus in Moral.

Adiungimus exemplum antiquorum, hoc modo: D. Paulus corpus suum castigabat & in seruitutem redigebat, &c. Corinth. 1. cap. 9.

Accedit eorundem veterum testimoniũ, quando adducimus authoritatem alicuius, qui idem dixerit & senserit, vt D. Hieronymus qui in epist. dixit, Nullum laborem durum, nullum tempus longum videri debere, quo gloria æternitatis acquiritur.

De-

Denique artificiosè concludimus Epilogo breui seu peroratione ex dicto siue facto alicuius sapientis, hortantes ad aliquid faciendum, vel à faciendo dehortantes.

Chria continetur sub genere Deliberatiuo; nec non in Iudiciali ex Bonfinio stare potest.

Variatur Chria ex Diomede Grammatico per sex casus.

Per Nominatiuum, vt D. Paulus 1. Cor. 6. scripsit Auaros regnum Dei non possessuros.

Per Genitiuum. Diui Pauli sententia est, Auaros, &c.

Per Datiuum. D. Paulo visum fuit dicere, Auaros, &c.

Per Accusatiuum. D. Paulum scripsisse scimus Auaros, &c.

Per Vocatiuum. D. Paule benè scripsisti, Auaros, &c.

Per Ablatiuum. A D. Paulo scriptum habemus, Auaros, &c.

Similiter in plurali, vt Apostoli dixerunt. Apostolorum fuit sententia. Apostolis visum est. Apostolos omnes ita sentire videmus. O Apostoli primi omnium hoc prædicastis. Ab Apostolis omnibus hoc fuit comprobatum.

EXEMPLVM VERBALIS CHRIÆ.

Argumentum.

ISocrates disciplinæ radicem amaram dicebat, fructus verò suauissimos.

A Laudabili.

ISocratis artem admirari par est. Hic enim nomen ipsi clarum ostendit, & quanta illa esset, exercendo demonstrauit, artemque magno præconio diffudit: non ipse ab arte prædicatus est. Quæcunque igitur vel regibus leges dando, vel quenque monendo, vt bonam hominum vitam formaret, philosophatus est, narrare longum esset. Sed quæ de disciplina disseruit, videndum est.

Expositio.

HIc disciplinæ opus à laboribus inchoat, qui in vtilitatem desinant, quæ vbi philosophatus est, hæc deinceps admiremur.

A Causa.

DIsciplinæ enim amatores à disciplinæ autoribus instruuntur: quos adire timor est, relinquere verò stultum. Semper enim pueros, & eos qui sunt, & qui erunt, timor circumuenit. Magistris pædagogi succedunt, & pro his haberi solent: qui cum aspectu formidolosi sint, verberando longè maiorem timorem incutiunt. Periculum timor antecedit, timorem pœna sequitur. Namque puerorũ delicta puniunt, domesticaque officia iudicant. Sed pædagogis patres longè videntur difficiliores: cum deambulare iubent, iter obser-

obſeruant, & in foro quàm maximè: & ſi prohibere opus eſt, naturam ignorant. Inter hos igitur verſatus puer, ſi inter homines prodierit, virtute coronatur.

A Contrario.

SI quis autem hoc timens, magiſtros fugiat, patres euitet, pædagogos auertat, omninò rationis expers erit: & dum metum fugit, orationibus diſciplinisſque priuabitur. Hæc omnia Iſocratis ſententia monet, amaram diſciplinæ radicem referens.

A Simili.

SIcut enim qui terram colunt, cũ labore ſeminant, & cũ voluptate fructus legunt: ita diſciplinæ autores poſt laborem gloriam adipiſcuntur.

Ab Exemplo.

SI Demonſthenis vitam mihi definieris, quid aliud dices, niſi quoque oratore laborioſiorem, mox rhetorem factum, omnium oratorum fuiſſe clariſſimum? Et quò plus ſtudij præſtitit, eò plus decoris & gloriæ ſibi vendicauit, ſummum ornamentum à virtute ducens. Ea quidem laboribus impendit, quæ cęteri ad voluptates referunt.

A Teſtimonio.

PRoindè Heſiodum admirari oportet, qui aſperam virtutis viam, ſummitatem verò facilem referebat, conſimilem Iſocraticæ ſententiam philoſophatus. Quam Heſiodus dixit, Iſocrates vario nomine radicem vocauit: vterque vnam ſententiam commentatus eſt.

Ab Epilogo.

QVæ quidem omnia qui conſiderant, Iſocratem admirari debent, optima quæque de disciplina philoſophatum.

Inſuper quædam alia cùm verbalis, tùm actiuæ Chriæ exempla iuxta præſcriptos Aphthonij locos tractata ſtudio exercendi, habentur in ſcholijs Reinhardi Lorichij Hadamarij in eundem Aphthonium.

Aliud Chreiæ prioris generis exemplar, quod puer inter declamandum excipiebam in Scholis.

Argumentum.

QVi virtutem habet, nullius indiget, dicebat Cicero.

Laudatio.

M. Tullius Cicero inter Romanos Oratores eminentiſſimus iure optimo (candidiſsimi in literaria palæſtra commilitones) à ſapientiſſimis viris ſemper habitus fuit non modò dicendi, ſed intelligendi etiam grauiſſimus auctor & magiſter. Nam philoſophicas diſciplinas ita cum eximia dicendi arte coniunxit, vt & abſolutiſſimũ in ſuis libris Oratorem effinxerit, & perfectiſſimũ ſaluberrimis præceptionibus informarit ciuem. Quod quidem in multis, quas protulit, ſententijs apparet, ſed vel maximè in ea, in qua dixit, Virtutis poſſeſſorem nullius alterius rei indigum eſſe.

Ex-

Explanatio.

INtelligebat enim sapientissimus vir, non honoribus, non diuitijs, non alijs caducis, fluxisque naturæ bonis, non varijs fortunæ casibus subiectam esse virtutem, sed Reginæ ac Dominæ instar, sesipsâ contentam subter se, quæ cadere in hominem possunt, omnia habere.

Causa.

ENimuerò mirandum non est, si, qui virtute præstat, rebus alijs non indigeat. Cùm videlicet quod honestum & cum virtute est, id solum bonum existimandum sit; cuius rei indigens poterit esse is, qui virtutem possidens, in omnium est possessione bonorum? Nemo potest non beatissimus esse, qui sese totus aptus est, quique in se vno sua ponit omnia.

Contrarium.

COntra verò qui virtutis expers, in omnium hæret flagitiorum cœno demersus. Quàm omnium egenus est vel in summa rerum copia insciùs atque ignorans! Quàm inops inter opes, inter honores inglorius, inter voluptates miser! Quid enim illo miserius, quid ieiunius inueniri potest? At sapiens suarum virtutum & robore & flore vegetus ad liberaliter viuendum facilè paruo contentus nihil appetit immoderatum, commoditate fœlix partes omnes fœlicitatis suæ cumulatissimè explet.

Similitudo.

ET vti Ægyptus laudibus ſolet efferri; cum primis quòd alendis augendiſque ſeminibus aptiſſima vbertati ſuæ, nihil imbribus cœloque debeat, ſed proprio ſemper amne irrigata, tantis abundat ſegetibus, vt feraciſſimis quibuſque terris comparetur: ſic virtuti hæc maxima debetur gloria, quòd rectè factorum conſcientiâ freta, ac innocentiæ ſuæ perpetuâ voluptate perfuſa, delicias alias omnes aſpernatur; cùm vbertate bonorum omnium per ſe ipſam effloreſcat.

Exemplum.

ITaque nimirùm hoc illud nouerat ſapientiſsimus philoſophus Bias, qui publicis & priuatis actionibus neglectis, diuitijs & voluptatibus abiectis, vt nudus & expeditus nudam & ſolam ſequeretur virtutem, nullius rei indigere ſe ſentiens, cũ nihil haberet, omnia tamen ſecum bona portare dicebat. *Teſtimonium.*

QVæ enim alia bona deſiderari poterant in eo, qui virtutem habebat, vnicum illud, vt ait Seneca, hominum bonum, & vt Peripateticæ doctrinæ Princeps confirmauit, mercedem ac finem hominum, & diuinæ particulam beatitatis.

Breuis Epilogus.

EX quibus omnibus liquidò perſpicere poſſumus, quàm meritò dixerit Latini eloquij parens, Virtutis poſſeſſorẽ nullius rei indigere poſſe.

Ad huius ſimilitudinem Chriæ facile eſt reliqua contexere genera.

DE

DE SENTENTIA.

SEntentia est oratio in enunciationibus primaria ad aliquid conuertens vel diuertens. vel, Sententia est cõpendiarius sermo ad aliquid hortans vel dehortans.

Sententiarũ octo sunt species. Suasiua: vt, Oportet hospitem aduentantem osculari, & discedere volentem.

Dissuasiua: vt, Non oportet noctem dormire virum consilia ferentem.

Enunciatiua: vt, Opus est nummis: & sine his eorum, quæ necessaria sunt, nihil fieri contingit.

Simplex, idest sine contrario: vt, Optimum id augurium est, pugnare pro patria.

Coniugata, hoc est, coniuncta, siue composita, quia cum contrario: vt, Non bene multorum dominatio, vnus esto Rex.

Verisimilis siue probabilis est: vt, Talis est quisque, quales sunt amici, quibus delectatur.

Vera: vt, Vitam iucundam, vel tristitiá carentem in nemine contingit inuenire.

Hyperbolica, idest, excessiua siue superlatiua, quia supra veritatem: vt, Nihil imbecillius homine terra nutrit.

Sententia constat eisdẽ capitibus, quibus Chria: v.g. posita hac sententia: Dedecus est, totam consultum stertere noctem. In exornatione huius sententiæ primo loco Homerũ laudabimus, qui eam protulit. Secundo eam explicabimus latiùs ostendendo

dendo quid significet, & quomodo vera sit. Tertio afferenda est causa, propter quam hæc sententia digna laude videatur. Quarto afferemus contrarium. v.g. vigiliam pro præsenti, vt inde magis oppositum vitium, idest, rhoncus appareat: quia opposita iuxta se posita ex philosopho magis elucescunt. Quinto aliqua similitudine, vt Gubernatorum nauium, sententiam illustrabimus. Sexto adducemus exemplũ viri alicuius illustris, qui illud idem, quod laudamus vel vituperamus, cum laude vel ignominiâ præstiterit. In præsentia exemplum vigilantissimorum Ductorum. Septimo testes aduocabimus veteres Heroës siue sapientes, Historicos vel Poëtas, quorum illustris aliqua sententia in re nostra maximè faciat. Postremò breui Epilogo concludemus in exhortationẽ, aut dehortationem. Exemplum hoc desumptum est ex Prisciano, vt in scholijs in Aphthonium Reinhardus.

Sententia differt à Chria, quòd hæc aliquando est in factis: illa semper in verbis. Deinde quia Chria personis indiget. Sententia verò sine personis effertur.

Sententia locatur in genere Deliberatiuo.

Sententiæ persuasiuæ exemplum, & declamatio.

Pauperiem fugiens, vndas, pontumq́. profundum,
Inuia saxa simul Cyrne coactus obit.

A Laudatiuo.

POësim Theognis accusari non sustinuit pro fabulis vitæ documenta tradens. Videns enim

poë-

poëtas, qui multa fingunt, dimissis fabulis, rectè viuendi documenta carmine exarauit,& cum carmine gratiam retinuit,& documenti emolumentum intulit. Si quis autem de multis rebus Theognim laudet, in his maximè laudare debet, quæ de paupertate philosophatus est.

Ab Interpretatione.

QVid enim dicebat? Qui cum paupertate viuit, præcipitem dari cupit. Item, Quantò meliùs è vita decedere, quàm solem pudoris testem possidere? Et quæ in hunc modum scripsit, haud ab re erit, quā pulchrè philosophatus est, considerare.

A Causa.

NAm qui cum paupertate degit, primùm quidem si puer est, virtutem nullam exercet: si inter homines prodierit, difficilia quæque subibit: si legatus erit, pro pecunia patriam deseret: si conciōnetur, pro argento exclamabit: si iudicium sortiatur, pro largitionibus iudicabit.

Ex Contrario.

NE tales quidem esse videntur, qui rerum inopiâ liberati sunt: si pueri fuerint, in quacunque re se pulcherrimè gerunt: si in homines exierint, præclarissima quęque operantur: in festis ac bello varia edunt munera.

A Collatione.

SIcut enim qui graui vinculo obstricti sunt, nullam operandi facultatem habent, ita qui in paupertate degunt, omnem audendi difficultatem subire coguntur.

Ab

Ab Exemplo.

COnsideres Irum, qui Ithacensis fuit, qui nemini ciuium suam egestatem communicauit, tantâ inopiâ laborauit, vt nomen mutarit: Arneus primùm dictus, mox Irus appellatus: à seruitute, & labore nomen accepit. Sed quid Irum dicimus? Vlyssem memoriâ repetamus Ithacæ dominum: qui postquàm in patrium solum descendit, paupertatem statim simulauit: cuius etiam malorum haud expers fuit, postquàm domi positus à seruis vndiquè circunuentus est, Difficilis est itaque paupertas quantum vix animo existimari posit.

A Testimonio antiquorum.

PRoinde Euripidem sic mirari opus est, qui non habere, malum esse dicit, & impossibile esse nobilitatem mutare paupertatem asserit.

Ab Epilogo breui.

QVare, vt par est, Theognim mirari debemus, hæc ipsa de paupertate philosophantem.

DE REFVTATIONE, & CONFIRMATIONE.

REfutatio est propositæ rei improbatio. Confirmatio est propositæ rei approbatio. Refutanda aut confirmanda sunt, quæcunque ancipitem habent opinionem. Nam nimis certa, & quæ non penitus imposibilia sunt, hoc est, manifestè falsa vel vera. nec refutantur, nec confirmantur. Huiusmodi sunt fabulæ vel historiæ, quæ nullam dubitationem habent.

Opor-

Oportet refutantes de eorum, qui dicturi sunt, calumniâ dicere: post hæc rei expositioné afferre. Confirmantes verò contrarijs vti refutationis legibus: & primùm quidem dicere approbationem eius, qui dicturus est; deinde in parte ponere expositionem.

Sex modis refutamus, Ab Incerto vel obscuro: vt, Incertum est, quo tempore vixerit Narcissus.

Ab Incredibili: vt, Supra fidem est, Daphnen à flumine Ladone, & terrâ prouenire.

Ab Impossibili: vt Nulla ratione fieri potest, vt Arion delphinû equitans incolumis sit seruatus.

Ab Inconsequenti, vel ab non cohærente, seù contrario: vt, Non est dicendum, neque sentiendum, Ciceronem, qui libertatem Romanam seruauit, eam voluisse perdere.

Ab Indecenti, vel indecoro: vt, Indecens est, Apollinem, cùm sit Deus, amatorem fuisse libidinosum.

Ab Incommodo, seù Inutili, cùm aliquid nulli vel vsui vel honori futurum sit: vt, Eijciunda hæc mollities animi, ex qua nulla commoditas vel vera gloria promanat.

Eisdem modis confirmamus, sed contrarijs. Vtimur enim pro incerto certo, pro incredibili credibili, & possibili pro impossibili: & consequente pro inconsequenti, & decenti pro indecenti, & commodo pro incommodo. Exercitatio autem ipsa omnem complectitur artis potentiā vel difficultatem:

Tam

Tam Refutatio, alijs vocabulis confutatio, improbatio, reſtructio, dicta, quàm Confirmatio, etiam his vocibus vocata, ſcilicet probatio, aſtructio, demonſtratio, item ſtructura ab Alicarnaſeo: hoc eſt, opificium Rhetoricum, & artifex compoſitio, reponuntur in genere Iudiciali, & per Bonfinium in Deliberatiuo quoquè.

Refutationis exemplum.
Argumentum.
Quòd non ſunt veriſimilia, quæ de Daphne à Poëtis dicuntur.

Procœmium ex dicentium calumnia.

POëtis aduerſari, & contra eos dicere, abſurdum eſt. Sed aduerſus ſe ipſi dicunt, inuicemque congrediuntur. In Deos primi hæc confabulati ſunt. Quomodo igitur non abſurdum eſt illos Deorum nullam habere rationem, & nos magnam quidem habere poëtarum? Iniurias, & opprobria omnium Deorum apprimè doleo, ſed quã maximè Apollinis, quem ſuæ artis ducem faciunt & autorem. De Daphne demùm Apollinis hæc fingunt.

Ab Expoſitione.

DAphnem ex terra & Ladone productam aſpectuque multis præſtantiorem ferunt. Cuius amatorem Apollinem faciunt. Hic amans puellam ſequebatur: nec ſequens mutuo amore ab ea redamari ſentiebat. Terra puellam excepit: ramum

mum sui nominis extulit, quem in coronam continuò transtulit, & ob puellæ amorem in Pythium tripoda recondidit. Ramum igitur hunc poëticæ artis insigne esse iussit. Et alia in hunc modum poëtæ fabulantur, quos confutare haud erit iniquum.

Ab Incerto, & Ab Incredibili.

DAphne ex Ladone & terrâ prouenit: quam generationis fidem hoc habet? num hæc homo? num aliam isti naturam præter hanc habebant? Quo pacto Ladon suo alueo disfluens cum terra coiuit? num omnes fluuij terræ mariti cognominantur, qui eam interfluunt? Si ex fluuio homo prouenit, profectò fluuium ex hominibus prouenire, par est. Mutuæ enim successiones qui futuri sunt, ostendunt. Cur fluuij & terræ nuptias nominant? Sensibilium enim hymeneus. Terra verò sensibilis esse nequit. Vel igitur Daphne inter fluuios computanda, vel Ladon inter homines ponendus.

Ab Impossibili.

VErùm si concedatur poëtis, ex terra & Ladone Daphnen esse natam, hæc edita à quibus enutrita est? Quòd si generatio concedatur, impossibilis erit educatio. Vbi enim viuendi modum habuit? A parente quidem. Et quis hominum fluuio viuendi modum affert? Celabat pater suo familiam profluente demergens, vel suis vndis aluit. At sub terra à matre puella viuendi modum habuit? Nam latebat: & si latebat, videri

non

non poterat. Cuius enim pulchritudo celatus, desiderium creari non poteſt.

Ab Indecenti.

QVòd ſi hoc etiam poëtis iam concedi velis: quonam pacto Deus pro deſiderio ſuā mentitur naturam? Amor enim omnium, quæ ſunt, difficillimus eſt. Dijs autem grauiſsima adſcribere, impium cenſeri ſolet. Si morbos Dij ſubeunt, quid à mortalibus differunt? Si amorem omnium rerum miſerrimum patiuntur, cur alios liberant, & miſeriam omnium grauiſsimam ferunt? Verùm neque affectum natura vidit, neque Apollo amator viſus eſt.

Ab Inconſequenti.

QVo enim pacto puellā inſecutus eſt Pythius? num mortali inferior factus eſt? Viri mulieribus præſunt, anne mulieres nunc maiora iura, quàm Dij, ſortiuntur? Num quod viris ſubeſt, Dijs præeſt, & imperiosè dominatur? Cur mater puellam fugientem excepit? An malorum nuptię? Et quonam pacto ipſa mater effecta eſt? Quippè bonorum. Quid puellam bonis priuauit? Proinde vel mater non fuit: vel ſi fuit, mala exiſtimatur.

Ab Incommodo.

CVr idoneis operibus terra aduerſatur? Cur Pythium ingenti triſtitiā confecit, ſi ſalutem erat allatura? Quòd ſi ademptura erat, quonam pacto illum in vitam reuocauit? Reuocare non oportebat, ſi enecare volebat. Cur Deus eo germine coronatus? Cur inſigne voluptatis arborem apud

apud tripoda statuit? Virtutis signum diuinatione ostenditur. Quonam igitur modò Pythius cum his coiuit, quibuscum misceri non potuit? Cur mortalis occasio, terminus vero immortalis.

Ab Epilogo.

SEd hic poëtarum finis esto, ne contra poëtas clamasse videar.

Confirmationis exemplum.

Argumentum.

Quòd decentia sunt, quæ de Daphne dicuntur.

Exordium à laude dicentis.

QVi contra poëtas dicit, profectò contra musas mihi dicere videntur. Si enim quęcunque poëtæ loquuntur, è musarum sententia veniunt, quonam pacto hic musis non aduersatur, qui de poëtis maledicere studet? Omnium poëtarum sententias magnifacio, & eius quàm maximè, qui Daphnen à Pythio amatam philosophatur, cui plerique non credunt. Daphne, vt hic refert, ex terra & Ladone edita est.

Ab expositione Certi.

NVm hoc apud Deos incredibile? Num omnibus rebus ex aqua & terra generatio est? Num semen vitæ elementa sunt? Si autem quodcunque fit, ex terra & aqua prouenit, Daphne quæ ex terra & Ladone deducta est, hanc communem omniū genituram confirmat. Genita enim, vnde omnia generantur. Quòd si alias formâ su-

perabat, verisimile & illud, quæ prima à terra reddita sunt, cum naturæ pulchritudine proueniunt. Namque multæ corporum transmutationes constituuntur, in qnibus magna pulchritudo perspicitur. Quod primum apparuit, omnium est pulcherrimum. Non immeritò igitur Daphne, quæ ante cetera è terra progenita est, miram formam prætulit. *A Credibili*.

QVæ cum reliquis præstaret, in ardentissimum sui amorem succendit Apollinem, & non immeritò quidem. Nam si quid pulchri in terra versatur, id omne prouenit à Dijs. Si autem in terra cæteris bonis pulchritudo beatior, quibus pulchritudo inest, inest & deorum donum: Proinde amatorem Deum pulchritudo habuit. Nam Deornm dona omnes amant.

A Possibili.

DEus igitur cùm amore afficeretur, huiusce-modi morbo mederi statuit. Sed virtutes tales sunt, vt cū magna difficultate comparentur. Nam sine labore virtutem assequi non licet. ex quo appetentem virtutis laborare necesse est: & eam appetendo non occupat; quia virtutis finis non est eam videre. Quare qui Pythium amare dicunt, non Deorum naturam damnant, sed virtutis calumniatorem ostendunt, petiti character in petente exprimitur.

A Consequenti.

FVgientem puellam mater excepit. Cuncta mortalia huiusce naturæ sunt, vt è quibus proue-

prouenerint, in ea ipsa redeant. Itaque Daphne, quæ ex terra processit, in terram redacta est.

A Decenti.

TErra, exceptâ puellâ, continuò plantam extulit. Ambo hæc opera in terra fiunt. In eam enim homines recidunt, & ex ea arbores eduntur.

A Commodo.

CVm hæc primùm apparuit planta, Apollinis honori statim dicata est. Dij extra prouidentiam plantas non relinquunt, sed his coronari non verentur. Primitiæ enim terræ Dijs ponuntur, & hoc accommodatum diuinationis signum fuisse puto: quandoquidem virginem temperatam & modestam existimant. Et temperantiæ est oracula edere.

Conclusio.

QVibus igitur virtutibus voluptatem ignorauit, his Deo puella dicata est; quia perniciosam intemperantiam futura videre nefas est. Quare poëtas admiror, & idcirco poëmata venerari non desino.

DE LOCO COMMVNI.

LOcus communis est exaggerans oratio præsentium bonorum vel malorum. Quia legibus supplicium aut præmium est definitum.

Dicitur Locus communis eò quòd omnibus cõmuniter accommodetur eiusdem rei participan-

tibus. Contra proditorem oratio communitèr omnibus accommodatur huiuſcemodi actionis participantibus. Communiter, inquam, agit contra crimina, aut pro virtutibus nulla facta mentione perſonarum priuatarum. v.g. contra proditorem patriæ, contra furem, ſacrilegum, adulterum. Aut pro viro forti, & patriæ amantiſsimo, pro optimo Imperatore, pro optimo Antiſtite.

Procemium Locus Communis non habet, ſed iuniorum exercendorum gratiâ, quaſdam formulas, quibus Iudices aggrediemur, licebit fingere. Poſt hęc pones Contrarium, deinde Expoſitionem facies non vt docens (res enim nota eſt) ſed vt excitans auditorem. Tum inde per Comparationem ex ſimilitudine oſtendes, Hoc eſſe maius crimen. v.g. Sacrilegium eſſe maius & longè peius homicidio, vt patet. Poſtea collocabis Sententiam primariam actoris Sententiam calumniantem. Mox tranſgreſsionem ſeù digreſsionem coniecturalibus iniurijs ſuperiorem vitam afficientem: præterea miſericordiæ reiectionem. Poſtremò finiendum præexercitamentum his extremis capitibus: Legitimo, Iuſto, Vtili, Poſsibili, Honeſtoque Futuro.

Locus Communis ſtatuitur in genere Iudiciali.

Exemplum Loci Communis contra Tyrannum.

Procemium.

SIc leges, ſic iudicia apud nos verſantur? nempè legibus abrogationem dedit (vel vt in margine,

gine,legibus supplicium sustineat,vel pœnas luat) qui vt nusquam sint leges, efficit. Si enim euitatâ iustitiâ popularior futurus erat, fortaßè quis ipsũ iustitiâ liberasset. Postquàm autem à legibus liber violentior erit, vbi tyrannidem ab omni iudicio tutam iustè statuere licebit? Cæteri omnes quicunque iudicia agitare cœperunt, omni studio cauent, ne quid nocumenti ex causis iniquè iudicatis assequantur. Tyrannus verò, si permittatur, æquis iudicibus nocumentum infert: neque iudicia, imperante tyranno, vigebunt.

Ex Contrario.

PRoindè de hac re diligentiùs decernendum arbitror. Si maiorum instituta repetatis, nil magis curarunt, vt de patria mererentur, quàm vt omni potentia Rempub. liberarent, & meritò quidem. Nam cum aliquando variæ hominibus fortunæ accidant, eorumq́ue mentes immutent, fortunæ iniquitatem legum regulâ dirigentes, legesq́ue statuentes, tanquam vnam omnibus ex his sententiam effecerunt. Lex autem est ciuilis iniquorum directio, castigatioq́ue malorum, quæ fortuna perpetrauit.

Expositio.

QVorum quidem iste nihil animaduertens, cõsilium iniuit, vt omne ius proteteret ciuitatis. Et hæc ita secum loquebatur: Quid ista Dij? apud multos visus æquè vbique potens ab alijs tolerabor? (in margine, Supra omnes potens, alijs vt æqualis habear, patiar?) Quid stultè, quid temerè,

merè, fortunam, diuitias appetere permitto, si hæc à mnltis sustinebo? Pauperes, qui conueniunt, quid iudicabunt, quid arbitrabuntur, si lex mihi à multis dabitur? Quæ igitur erit liberatio? Occupabo arcem, & malè perditos absque impedimento, leges edam: hoc equidem pacto multis ego lex ero, neque plures mihi. Hæc igitur secum tyrannus agitat, neque sceleri finem facit: quādo Deorum beneuolentia prouidet, ne pro quibus gratias Dijs debemus, ea hodierno die conseruent.

Comparatio.

GRauis est homicida, sed tyrannus multò magis. Hic enim quem offendit, interficit: ille verò omnes ciuitatis fortunas perturbat. Quanto igitur infelicius (al. inferius, leuius, minus) est priuatæ cædis tristitiâ affici, tantò grauior est tyrannus hominum trucidatore.

Sententia.

CÆteris profectò hoc euenit hominibus. qui grauissima quæque perpetrarint, mentem malam exuere possint. Solus verò Tyrannus inuitum nō potest se dicere, eam concepisse libidinem. Si enim inuitus tyrannidem iniuit, fortasse quis ipsum omni iudicio liberandū censebit. Sed postquam consultorem perpetrauit, vbi non iudicium subibit, cùm ante opera crimen animo patrarit?

Transgressio Coniecturalis.

CÆteri quidem homines, quorū res apud nos agitur, recentibus criminibus afficiuntur, veteribus calumnijs absoluuntur. (al. propter

prio-

prioris vitæ rectè facta sæpiùs absoluuntur, præsentibusque delictis ignoscitur.) Solus autem tyrannus vtriusque vitæ criminibus damnatur: superioris quidem vitæ, quia noua veteribus longè grauiora existimantur. Quod non immeritò, vt veterum nouorumque scelerum pœnas luat, & vtriusque vitæ tristitiam subeat.

Misericordiæ reiectio.

QVi igitur tyrannum deprecando liberabunt? Per Iouem filij. Quin etiam cum ingenti gemitu hi lamentantur, tunc leges stare existimate, quibus multò iustius, quã illis suffragia adhibentur. Per tyranni filios, tyrannis altius, validiusque firmatur. Per leges verò iudicia muniuntur, vt æqui iudices effici possitis, & longè iustiores eritis, si legibus opem afferetis.

Legitimum.

SI enim lex est, patriæ liberatores omni honore prosequi, nefarios seruitutis autores prohibere, iustissimum sit, concedi oportet.

Iustum.

AEquum est enim tam iustas eum dare pœnas, quantum iustitiæ aboleuit.

Vtile.

SAlutaris est tyranni interitus, quo leges resurgunt, & æqua iudicia agitantur.

Possibile seù Facile.

FAcilè quidem præsens malum inhiberi potest. Non enim vt satellitibus tyranno ad retinendam, ita sociorum auxilio nobis ad dissoluendam tyrannidem opus est.

Honestum futurum.

PRoinde ad destruendam tyranni potentiam, iudicum suffragia sat esse videntur.

DE LAVDE.

LAus est expositio bonorum alicuius:

Laudationis genera sunt tria. Primum Encomion appellatum, quod olim in pagis cantari solebat, vndè nomen sortitur. Angiportus enim Athenienses comas, id est, pagos appellabant. Alterum Hymnus dicitur. Tertium Epęnon, id est, laudatiuum.

Hæc tria genera ita differunt: Encomion est, quo hominum laudes efferuntur: Hymno quidem Deorum: Epænon verò breui inscriptione completur. vndè Epigrammata, Tituli, Epitaphiaque proueniunt.

Ex arte Encomion effertur primum laudandi genus.

Laudationis diuisio. Laudantur personæ, vt Thucydides, Demosthenesque. Gesta siuè res, vt Iustitia, aut Temperantia. Tempora, vt ver, æstas. Loca, vt portus, pomaria. Animalia, vt equus, & bos. Plantæ vt vitis & olea.

Laudamus etiam aut quid publicè, aut priuatim. Publicè vt omnes Athenienses. Priuatim, vt Atheniensium quendam.

His capitibus in laudando vteris. Exordium oportet ad causam accommodari: deindè Genus po-

ponendum, quod in gentem, patriam, maiores, ac patres diuidendum est: dein Educatio, quam in exercitationem siuè institutionem, artem, legemque distingues. Post hæc maximum laudandi genus ex gestis constitues, quæ in bona animi, corporis, & fortunæ partieris. Animi, vt fortitudo, prudentia. Corporis, vt pulchritudo, velocitas, robur. Fortunæ, vt potentatus, diuitiæ, amicitiæ, clientelæ. Ad hæc Comparationem ingeres, in eo, qui laudatur, quod sit maius, induces. Postremò apto Epilogo, qui præcationi similior sit, pro arbitratu tuo claudes orationem.

Laus & Vituperatio ponuntur sub genere Demonstratiuo; nam à quibus aliquid laudamus, à contrarijs vituperamus.

Licèt in Loco Communi etiam laudemus, aut vituperemus; differt tamen iste à Laude in hoc, quòd in Loco communi pro viro forti dicentes eo consilio dicimus, vt præmium petamus: Laus autem per se simplex testimonium virtutis habet. Si autem vituperamus, vt supplicium detur illi, qui commiserit illud mali, hìc autem simpliciter vituperamus.

Laudis Thucydidis
Exemplum.

VTilium rerum inuentores, ex quibus quęque optima promanarunt, debito honore afficere, haud indignum censeri debet; & quod ab illis in lucem profectum est, iure ad primos eos autores referri. Thucydidem enim non ab oratione

laudabo, quòd propter eam tantùm laudare decreuerim: sed quando laudibus benemeritos ornare pulcherrimum est, tantò magis Thucydidem ante alios, quantò meliora præ cæteris omnibus adinuenerit. Neque enim in his, quæ ad benè dicendum pertinent, melius, neque Thucydide in dicendi arte sapientius quicquam inueniri potest.

A Patria.

THucydides igitur ex eo solo productus est, quod vitam sibi contulit & artem: neque aliundè ortus est, nisi vndè omnis eloquentia promanauit. Matrem Athenas inuenit.

A Maioribus.

AC pro genitotibus Regibus vsus est. Quod fortuna præstare potuit, nobiliore genere natus magnam potestatem, Rempublicâque popularem iniuit, vt vtramquè dirigeret, optimũque genus ciuitatis induceret: quãdoquidem ex vtroque non parum lucri comparatur. Non enim iniustè locupletatus, cum miram in dicendis caussis æquitatem seruaret: sed ciuilem egestatem cũ generis felicitate resarciens, magnam ex his dignitatem & famam sibi comparauit.

Ab Educatione.

POliticis moribus ac legibus enutritus, quæ sunt omnium maxima, domi militiæq́ue prçstans fuit, doctus pro tempore & philosophari & ductare exercitum. Nec eloquentiam sine armis, nec arma sine eloquentia curans, miro vtriusque disciplinæ studio detinebatur: & quorum non

vnam

vnam habebat artẽ, quàmuis natura diuersa erantq; cogebat in vnum.

A rebus gestis.

HIs igitur artibus institutus in viros prodijt: captato tamen tempore, quo ea ostenderet, in quibus esset optimè exercitatus. Repentè fortuna bellum obtulit. Ex rebus, quas cæteri Græci olim gesserant, familiarem sibi finxerat disciplinam; quinetiam cuncta obseruarat, quibus bellum geri solet. quæ enim singuli gesserant, temporis vetustate aboleri non permisit: quoniam non ignoratur, à quibus capta Platæa, vastata Atticæ loca, circumlecta ab Atheniensibus Peloponnesus, naualisque pugna à Naupacto visa. Hæc in obscuro iacere Thucydides non permisit, qui hæc omnia literarũ tradidit monumentis. Lesbos hucusque prędicatur: bellum in Ambratiotas vbique noscitur, nec temporis vetustate latet. Iniqua Lacedæmonum iustitia, Spacteria & Pylus magnũ Atheniensium opus non ignoratur. Ad hæc etiam vnde Corcyræi ad Athenas conuenerunt, Corinthijque aduersus eos exclamant. Æginenses verò accusantes in Lacedæmona veniunt. Prudentiâ vsus in conuentu Archidamus, Sthenelaidas verò ad bellum excitat. Contrà Pericles Laconicam legationem parùm honorans, laborantes Athenienses iniquo animo ferebat. Quam ob rem hæc omnia, scribente Thucydide, vniuersæ posteritati mandantur.

A Com-

A Comparatione.

QVis igitur huic Herodotum comparabit? Ille quidem res cum voluptate exponit, hic verò omnia cum veritate deſcribit. Quantò autem veritas grata voluptate maior, tantò Thucydides Herodoto præſtantior.

Epilogus.

AD hęc multa alia de Thucydide dici poterant, niſi quàmuis omnia diceremus, adhuc tamen magnus laudum tumulus ſupereſſet.

ALIVD EXEMPLVM.

Laus Sapientiæ.

Prooœmion.

FOrtunatiſſimi eſt Sapientiâ potiri, ſed eam pro dignitate laudare eſt penitus impoſſibile: quæ tantæ felicitatis eſt, vt communis Deorum poſſeſſio ſtatuatur. Varia ſunt Deorum ſtudia. Iuno enim nuptijs, Mars cum Pallade bello, igni Vulcanus, mari Neptunus præſidet: alius alio ſtudio detinetur. Participes autem quiſque Deorum eſt ſapientiæ: ſed in primis Iuppiter, qui quantò potentior, tantò eſt cæteris ſapientior.

A Genere.

SApientia autem Ioui ſummâ poteſtatem credidit, & hanc Dij habuere communem. Mox deſcendit in terras, & tunc Deorum filij in lucem retulerunt. Quare Poëtas admirari mihi conuenit:

nit: quippe qui Palamedem & Nestora, & si quis alius sapientiâ summâ prædit us canitur, Deorum fecere filios, non statuentes aliam Deorum naturam, quàm ipsi Dij statuère: sed communione generis virtutem fecere communem. Quibus Deorum virtutem possidere licuit, Deorum filij existimati sunt: & Deorum monumenta videntur, è quibus omnis sapientia prodijt.

A Sapientiæ operationibus.

SApientia igitur vtroque tempore nimiū valet. Alia enim in bello, alia in pace prosunt. Sola sapientia æquè ac vni, vtrisque dominatur. Versatur namqne in bello, perinde ac si pacem nunquā cognouerit: in pace verò, non secus ac si arma nusquam gesserit. Cui dominatur, eius tantum esse putatur: quandoquidem in pace fert leges, & vario quietis genere vtitur: in bello autem victorias parit: armis vires adhibet: in Senatu nihil iniquè decerni patitur: domi forisque scit æquè dominari. Sola sapientia, quæ Deorum sunt, iudicat: sola enim tanquàm Deus futura præuidet. Sola agricolis terram, nautis mare disponit: sine qua nec fructus legere, neque nauem ascendere conuenit. Quæcunque igitur mare occupauit, & terra hominibus protulit, hæc omnia sapientia disponit & regit: quippe quæ latère non patitur, quęcunque recondita cœli moles in se complectitur. Item quæcunque sol circuit, cunctaque astra, quæ circunfidunt, sola hæc sapientia mortalibus ostendit. Quæcunque etiam in terris sapiens non igno-

Facto Procemio, adiunges Genus, quod diuides, vt in Laudatione dictum est. Educationem præterea, & Gesta, ac Comparationem, Epilogumque, prout in Laudatiuo genere, pones.

EXEMPLVM, ET DECLAMATIO In Vituperatione Philippi.

Exordium.

NEque virtutem sine laude, neque vitium sine vituperatione præterire par esse iudico; siquidem ex bonorum approbatione, & improbatione malorum non mediocre lucrum comparatur. Æquum est enim, omnes eorum opprobria audiant, qui malè gesserunt, & Philippi maximè: quippe qui omnes malos omni scelerum genere superauit.

A Genere.

EO namque genere natus est, quod barbarorũ pessimum esse censetur, dum locum ex loco per ignauiam mutare quærit. Argiui primùm è proprijs finibus exiuere, vagantes ad, quam nunc occupant, confugère sedem, duplici implicati incommodo, dum bonis mali cedunt, ac peruersi inferiores ejciunt, cùm propter eorum ignauiam & auaritiam simul habitare non possent. (al. tutò habitarè datum non fuerit.)

A Patria.

HInc igitur genus trahens Philippus, in peiori ciuitate natus est, quando barbarorum omnium

nium pessimi sunt Macedones, Pelleque ciuitas, Macedonum longè pessima, cuius subditi verè miseri reputari possunt.

A Maioribus.

EX hac terra natus Philippus maioribus longè deterioribus vsus: cui Philippus progenitor fuit, qui prouinciæ ex genere dominari nequiuit: deinde Amyntas pater in regnum sociorum ope collocatus, ab Atheniensibus captiuus restitutus.

Ab Educatione.

APud quos diù obses fuit, & in media Græcia versatus non mores consuetudine mutauit, sed barbaricam intemperantiam in Græcorũ studia intulit, & diuisis horum moribus Græcis ac barbaris, his moribus permansit ijsdem, paremque malitiam in dissimili genere præstitit.

A rebus per tyrannidem, atque perfidiam gestis.

PRimùm quidem gentem suam in seruitutem redegit; & à quibus originem duxit, in eos primũ suam perfidiam ostendit. Hinc in finitimos profectus omnia vastauit, Peonas cepit, Illyricos occupauit, & Triballorũ regionem in suam potestatem redegit: tot ac tanta cepit, quot ad capiendũ prompta erant. Barbarorum corpora bello cepit, animos verò cũ corporibus minimè quidem, quãdo die noctuque omnes, qui armis seruiebant, defectionem animo agitabant, & libera mente erant, quàmuis re seruitutem paterentur. Constitutis autem

autem finitimorum barbarorum rebus, traiectâ Greciâ primū in Thracia Grecorū ciuitate adortus Amphipolim cepit: mox in Pydnam Potidæamq. irruens neque Pheras sine Pagasis, neque Magnessam sine Pheris inuasit, sed omnes Thessalorum ciuitates ipse cepit, & perinde ac monumentum generis seruitutem his omnibus intulit.

A mortis genere.

VErùm enimuerò de Philippi morte aliqua dicere non erit iniquum. Hic enim inuadens multa subuertit. Fracto omni fœdere, inducijsque parùm seruatis, socios in seruitutem redegit. Quod cùm Dij iniquè ferrent, vt violatam fidem vlciscerentur, decentem huic mortem intulerunt. Non enim hunc in bello sustulerunt, neque Aristea (id est optimè in bello se gerentem) suæ mortis testem fecerunt, sed in ipsis voluptatibus hominem perdiderunt, rati eas Philippi sceleribus honorificum fore monumentum, vt mortis & vitæ egregium intemperantiæ testimonium haberet.

A Comparatione.

AT hæc, quis huic Echetum compararit? hic parua quædam extrema coinquinauit, reliqua corporis dimisit; ille verò tota cum totis corpora fœdauit. Quantò enim totum coinquinatum parte grauius est, tantò Philippus Echeto perniciosior.

Peroratiuncula.

SI vixisset Philippus, malis finem, vt omnium est opinio, nunquam fecisset. Sed nunc, quando necessitas cogit, de Philippo dicere desinamus.

DE

DE COMPARATIONE.

Comparatio est oratio vel similia, vel maius cum minore ex collatione conferens. vel, Comparatio est rerum similium cumdiuersis, aut minorum cum maioribus collatio.

Comparantur vel honesta cum vtilibus, vel mala cum malis, vel bona cum bonis. & contra, bona cum malis, vel vtilia cum inutilibus, vel parua cum maioribus.

Tot comparare conuenit, quot laudare & vituperare contingit, Personas scilicet, & Res, Tempora, & Loca, Animalia, & Plantas.

Omnis Comparationis locus communiter grauis est, & maximè vbi parua cum maioribus comparantur.

Non oportet in Comparatione totum cum toto comparare, id enim socors supinumque foret, & minimè contentiosum, pugnaxue; sed caput cum capite conferendum, hoc enim vehemens: atqui diuidere totas res, laudis est, & non comparationis. Comparatio in hoc ipso non consistit, quando totum præexercitamentum est ipsa comparatio.

Comparatio instar laudis vel vituperationis fusiùs tractari solet.

Comparatio est in genere Demonstratiuo; similiter in Iudiciali ex Bonfinio,

Compa-

Comparatio Achillis & Hectoris.

Procemium,

DVm virtutem cum virtute conferre ſtudeo, Achillem cum Hectore comparabo, ſuâpte enim naturâ venerabiles ſunt virtutes: ſed comparatæ expetibiliores.

A Loco.

VTerque igitur quando mortalis eſt, & ex ciuitate natus, etſi non vnâ, è clara tamen patria ortum habuit. Alter enim Phthiæ natus, vndè Græciæ prouenit qui nomen impoſuit. Alter Troiæ, quam primi Græcorum habitarunt. Cùm autem nòn parùm ad laudem conferat, ex pari ciuitate eſſe natos, Hectori Achilles anteponi non poteſt.

A Parentibus.

EX clara namque ciuitate ambo nati, par genus ſortiti ſunt: ambo ex Ioue genus ducunt: quando Achilles Pelei filius eſt, Pelei verò Æacus pater fuit, Æacique Iuppiter: Hector quoque è Priamo genitus, qui patrem habuit Laomedontem, Laomedon verò Dardanum, Dardanuſque Iouem.

A Maioribus.

AMbo igitur ex progenitore Ioue ducti, conſimilibus parentibus vſi ſunt. Achilli Aeacus, Peleuſque fuere: quorum alter ariditate Græciam liberauit: alter ſuperatis Lapithis, quod egregium virtutis certamen fuit, Deæ coniugiũ ſortitus eſt:

Contra verò Hectori progenitor Dardanus, Dijs quàm primùm adiudicatus: pater autem Priamus, eius profectò ciuitatis rex, cuius mœnia, Dij ædificarunt. Sicut enim cum Dijs cohabitare, melioribusque adiudicari cõsimile est, ita Achillis Hector omninò consimilis.

Ab Educatione.

Ambo igitur ex ijs nati progenitoribus, ad fortitudinem educati sunt. Achilles enim à Chirone, à Priamo Hector à natura quidem ad virtutem formatus. Par vtrique in virtute educatio, parem vtrique gloriam attulit.

A rebus gestis.

Postquàm inter homines ambo prodiere, in vno bello pares vires præstitère. Primùm enim Hector Troianorum dux, & Troiæ propugnator fuit, & à Dijs coadiutus stetit: corruens suâ ruinâ patriæ ruinam secum traxit. Contra Achilles Gręcis pręfuit, & omnes præ timore in fugam vertens Troas vicit: Palladaque adiutricem habuit. qui postquam cecidit, Achiuorum vires labefactauit.

A Morte.

Alter à Pallade cæsus est, ab Apolline alter: & Dijs ambo nati Deorum manibus occubuère: vndè genus, hinc vitæ finem sortiti sunt. Quàm vita morsque consimilis, tam consimiles ambo censeri debent.

Epilogus.

Plura profectò alia erant, quæ de vtriusque virtute dici poterant, nisi parem gestorum gloriam ambo habuissent.

Ad

Ad confimile genus exercitationis comparare possumus Philippum cum Pyrrho, vt apud Liuium lib. 1. Macedonici belli. Et eundem Philippum cum Alexandro apud Iustinũ lib. 9. Item ex Plutarcho, Publicolam cum Solone: Alcibiadem cum Coriolano: Periclem cum Fabio: Annibalem cum Scipione: T. Flaminium cum Philopœmene: Aristidem cum Catone: Timoleonem cum Aemylio: Lysandrum cum Sylla: Agesilaum cum Pompeio: Dionem cum Bruto: &c.

DE ETHOPOEIA.

Ethopœia (idest Imitatio, à Prisciano Alloquutio dicta) est moris subiectæ personę imitatio.

Imitationis tria sunt genera: Idolopœia, Prosopopœia, Ethopœia.

Ethopœia quidem notam personam habet, solùmque morem format, vndè nomen accepit; vt qualia verba faceret Hercules, Euristeo sibi imperante. Hìc enim Hercules notus est: dicentis verò morem effingimus. Vel Ethopœia est imitatio sermonis ad mores, & suppositas personas accommodata, vt quibus verbis vti potuit Andromache, Hectore interfecto.

Idolopœia à Prisciano Simulachri fictio est, quæ personam notam habet, defunctam tamen, & loqui non potentem: vt Cicero pro Cœlio introducit Appium Clodiam sic alloquẽtem, Mulier quid tibi cum Cœlio? quid cum adolescentulo? quid cum alieno?

Prosopopœia, quæ & Confirmatio à Prisciano redditur, est, quando omnia finguntur, & mos, & persona: vt Menandri argumenta, vbi non res est, nec persona habetur proposita, vndè Prosopopœia nomen accepit, formatur enim cum more persona. Hoc est, Prosopopœia est sermo alicui rei contra naturam datus: vt Cicero, qui sæpè in inuectiuis patriam, & ipsam Rempub. loquentem introducit, quæ conformatio plurimùm valet ad commouendos audientium animos.

Ethopœiarum item alia affectum, alia morem, alia vtrunquè continet. Vel, alia est pathetica siuè passiua, & à Prisciano passionalis dicta, alia moralis, alia mixta.

Pathetica est, in qua personæ introducuntur loqui ex animi passione & continua commiseratione, vt quibus verbis vti potuisset Hecuba interfecto rege Priamo, & collapso super cadauer filij Polytæ apud aras summi Iouis.

Moralis est, in quà mores hominum ex eorum sermone exprimuntur, vt quibus verbis vti potuisset Rusticus inspectâ naui, quam nunquam antea vidisset.

Mixta est, in qua introducuntur personæ loqui partim ex animi affectu, partim etiam ex more. Vt quibus verbis vti potuisset Achilles super interfecto Patroclo pugnare decernens. Mos enim, deliberatio: affectus verò, amicus iacens. Clariùs, Hic exprimitur & animi passio ex morte amici, & mos etiam viri fortissimi cogitantis de bello, & vltione facienda.

Allo-

Allocutionis duæ sunt species, altera personarum infinitarum, vt quibus verbis vti posset quispiam discessurus à patria, à parentibus, ab amicis. Altera verò finitarum, vt quibus verbis vti potuisset Achilles ad suam Deidamiam profecturus ad bellum Troianum.

Allocutionũ itẽ aliæ sunt simplices, alię duplices.

Simplices sunt, quando personæ introducuntur secum loquentes, vt quibus verbis vti potuisset Scipio victor rediens Carthagine.

Duplices sunt, quando introducuntur personæ alios alloqui, vt quibus verbis vti potuisset Scipio victor ad exercitum.

In Allocutionibus sermo tribuatur pro decoro personarum: alia enim verba conueniunt adolescenti & iuueni, alia seni, alia honestæ matronæ, alia impudicæ fœminæ, alia gaudenti, alia dolenti, alia ridenti, alia verò ploranti, &c.

Ethopœia etiam moralium personarum locatur in genere Demonstratiuo, & Iudiciali.

Ethopœiam igitur cùm facere volueris, in ea stylo dilucido, conciso, siue breui, florido, dissolutoque vteris, & qui nec schematibus aspersus, nec inclinatus sit. Macrobrius V. Saturnal. cap. 1. ponit quatuor dicendi genera: Copiosum, in quo Cicero dominatur: Breue, in quo Sallustius regnat: Siccum, quod Frontoni ascribitur: Floridum & pingue, in quo Plinius Secundus luxuriatur.

Ethopœiæ capita diuides in tria tempora, præsens, præteritum, & futurum.

Exemplum Ethopœiæ Patheticæ.
Argumentum.
Si *qua verba iacentibus filijs Niobe dicat.*
A Præsenti.

HEù quali pro pristina fortuna discrucior, liberis nunc omnibus orbata, quæ iandudum tam pulchrâ prole gloriabar! Multitudo enim mihi ad inopiam redacta, & quæ paulò ante tanto liberorum ordine tam gloriosa incedebam, ne vnius quidem mater dici possum. Heù quantò meliùs erat hos non peperisse, quàm in has lachrymas incidisse? Orbata enim his, quæ nunquàm pepererunt, duriorem habet sortem. Namquod iucundum ac decens est, si experientia probetur, id tristitiam refert, si auferatur.

A Præterito.

ME miseram, consimilis mihi fortuna cum patre intercedit! Tantalus mihi pater fuit, qui inter Deos admissus, paulò post è Deorum societate decidit. Ego quidê à Tantalo nata genus meum ingenti miseriâ confirmaui. Cùm me Latona vidisset, hinc omnia mihi mala profluxere. Cùm in eius colloquium venissem, hinc statim filiorum mortes ortæ sunt. Vtilitati tunc meæ finem intulit Deæ consuetudo. Priusquam in certamen venissem, Latonâ expetibilior eram: postquàm clara facta sum, vniuersâ prole careo, cuius non parua mihi erat multitudo, vndè ingens mihi luctus propositus est. Et eò maiore luctu quid indi-

indiget, quò maiore veneratione dignum est. Proinde quò vertar? quibus obuiam ferar infelix? quod mihi in tanta filiorum clade sepulchrum sat esse poterit? Supersunt mihi præter hæc pœnæ.

A Futuro.

QVid lamenter hæc? Orandi sunt Dij, vt naturam mihi immutent, qua omnium miseriarum sensu liberari, & in ea, quæ nihil sentiant, mutari possim. Verùm magis timui, ne dum talis videor, minùs existimer lachrymare.

DE DESCRIPTIONE.

DEscriptio est oratio colligens, & apertè oculis repræsentans, quod demonstratur.

Describuntur autem Personæ, Res, Tempora, Loca, Animalia, Plantæ, & similia.

Personæ, vt apud Homerum in Odyssea, Rotundus erat humeris & ipse niger, ac crispus. Apud Virgilium, Os habitumque gerens & virginis arma Spartanæ.

Res, vt bellum nauale, pedestris pugna, quemadmodùm Historicus.

Tempora, vt ver, aut æstas, autumnus, hyems: & quæ in eis prouenriant, vt flores. Virg. Tempus erat, quo prima quies mortalibus ægris Incipit, & dono diuûm gratissima serpit. Apud Liuium, Iam ver appetebat.

Loca, vt cùm Thucydides Thesprotum portum hyemalem tanquàm figura exprimens. Et Virgi-

lius in 1. Aen. describit locum fictum apud Carthaginem: Est, inquit, in secessu longo locus, insula portum, &c. quæ pluribus versibus sequuntur. Frequentissimè etiam describuntur situs vrbium, montes, valles, campi, litora, regiones, flumina, villæ, horti, amphiteatri, fontes, specus, templa, luci, & cætera id genus. Si Descriptio vera est, Topographia appellatur: sin ficta, Topothesia.

Cum personas describimus, à primis ad vltima vsque progredi opus est: hoc est à capite ad pedes.

Cum res exponimus, ab his, quæ negotium antecedunt, incipiendum est, & quæ in negotio sunt, & quæ negotium sequuntur, ritè describenda. Exempli gratiâ, si belli ponamus descriptionem, primùm debemus dicere delectus militum esse factos, sumptus præparatos, timores qui fuerunt. Deinde congressus, cædes, mortes, victorias, laudes victorum: Eorum verò, qui victi sunt, lachrymas, direptiones, seruitutem, stuprationes, & similia.

Si tempora & Loca ab his, quæ hæc complectantur, & quæ in his consistant, initium sumemus.

Descriptionum aliquæ simplices, aliquæ compositæ. Simplices, vt pedestris vel naualis belli descriptiones. Compositæ, vt quæ res pariter & tempora coniungunt, quemadmodũ Thucydides, cum nocturnum in Sicilia bellum describit. Simul enim & quomodo gestum est, & nocte quomodo gerebatur, comprehendit.

Opor-

Oportet autem in descriptione stylum dissolutum efferre, hoc est, dicendi figurâ vti tenui, varijsque schematibus distinguere, & vbiquè descriptas personas, & negotia imitari.

In Descriptione vtimur Iudiciali & Laudatiuo siuè Demonstratiuo genere.

Descriptio Arcis Alexandriæ.

ARces in vrbibus pro communi tutela stant. Ciuitatum enim summitates sunt: quæ non magis ædibus muniuntur, quàm ciuitates ipsas muniunt. Atheniensium arx medium ciuitatis locum occupauit. Arx, quam Alexander in sua ciuitate statuit, quibus edicebat, ab his custodiebatur. In edito loco sita decentiùs hæc arx appellari potest, quàm ea, in qua Athenienses sapere cœperunt, quod pro viribus oratione prosequemur. Si quis eam in monte ciuitatis erigat, hæc in magnam altitudinem elata, à ciuitatis vertice Acropolis appellatur, & quòd ab aliquibus in ipsa ciuitatis summitate fundatur. In hanc viæ non æquæ, huic enim via, huic cliuus erit. Et vitæ aliquo modo nomina mutabunt: hâc pedibus itur, & communis via est, qua currus agi potest: hac gradibus ascenditur, qua currus peruehi non potest: gradus namque gradu crescit, viaque illa ita gradatim in altum educta non desinit, donec centum gradibus terminatur. Numeri enim terminus cliui finis est Mox vestibulum cliui gradus excipit, modicis cratibus occlusum: & columnæ stant quatuor altissimæ, quæ vias vndiquè in vnū

adi-

aditum ducunt. Regia multis columnis suffulta, quæ varium colorem emittunt, nimioque apparatu certantes mirum ornatum præferunt. Domus fastigium in orbem reducitur, vbi magna rerum omnium cõmemoratio depicta est. Adeunti verò arcem locus vnus quatuor æquis lateribus diuiditur: cuius mensura, quadrata nempè lateris forma, miro spatio excogitata. Mediam aulam columnæ circunstant: deinde porticus succedebant quæ paribus columnis distinctæ, quarũ mensura, si quam excedebat, intelligi non poterat: quæque porticus aliâ cõsimili terminatur: duplici columnarum ordine vtraque porticus diuiditur; alterâ enim desinente, iterum altera succedebat: in his armaria constructa. Hinc philosophantes inter libros nati constiterant, ciuitatemque vniuersam ad philosophiæ præstantiam hortabantur. Hinc veteres, qui Deos colere docti erant. Cuiusque porticus testudo aurata. Testa columnis sustentabantur, quæ ex ære conflata, auroque illita. Itaque aulæ non vnus ornatus erat, aliud alia continebat. Hic enim Persarum bella spectabantur. Mediaque columna cuncta sustinebat: & producta spatia locum illustrabant. Qui autem ingressus fuerit, quo introierit consimili columnarum ordine confusus, nec facilè dinouerit, nec vias inuenerit. Et quod eò illustriorem facit, arx ad continentem & mare spectat. Principia rerum in vertice columnarũ sculpta sunt. Et priusquàm in mediam aulam accedatur, diuerticula ad portas

tas

tas miro ordine formata ducunt, quæ ab antiquorũ Dijs nomen accepere. In his Obelisci duo marmorei stabant. Item Fons Pisitratidarum longè melior continebatur. Et quod incredibile miraculum erat, operariorum numerus videbatur: & quia non vnus artifex operi sat esse potuerat, totius arcis architecti spectabantur supra decem & duo præpositi. Accedenti autem ad arcem hanc locus æqualis & planus est, & ad stadium accommodatus, vndè locus appellationem accepit. Hâc verò alius ad similia locus est, nôn in æqualitatem ductus. Pulchritudo longè maior, quâm dici possit. Si quid prætermittitur, omni miraculo plenum est. Quare cùm omnia abundè dici nequeant, dimittamus.

Descriptio Habitationis Sancti Antonij, apud D. Hieronymum, in vita B. Hilarionis.

ET quia (inquit Hieronymus) se præbet occasio, & ad id loci venimus, dignum videtur breui sermone habitaculum tanti viri describere. Saxeus & sublimis mons per mille circiter passus, ad radices suas aquas exprimit: quarum alias arenæ ebibunt, aliæ ad inferiora delapsæ, paulatim riuum efficiunt: super quem ex vtraque ripa palmæ innumerabiles, multum loco & amœnitatis, & commodi tribuunt. Videres senem huc atque illuc cum discipulis beati Antonij discurrere. Hìc aiebant, psallere, hìc orare, hìc operari, hìc fessus

re fidere solitus erat. has vites, has arbusculas ipse plantauit: illam areolam manibus suis ipse composuit. hanc piscinam ad irrigandum hortulum, multo sudore fabricatus est. illum sarculum ad fodiendum terram pluribus annis habuit. Iacebat in stratu eius, & quasi calens adhuc cubile deosculabatur. Erat autem cellula non plus mensuræ per quadrum tenens, quàm homo dormiens extendi poterat. Præterea in sublimi montis vertice, quasi per cochleam ascendentibus, arduæ valdè, duæ eiusdem mensuræ cellulæ visebantur: in quibus venientium frequentiam, & discipulorum suorum contubernium fugiens moratus est. verùm hæ in viuo excisę saxo, ostia tantùm addita habebant. Postquàm autem ad hortulum venerant, &c.

DE POSITIONE, ET SVPPOSITIONE.

POsitio à Prisciano, græcè Thesis, quam Rhetores Græci Quæstionem vagam, nullis circunstantiarum cancellis inclusam, appellant. Latini Quæstionem infinitam: Cicero in Topicis Propositum, in partitionibus Consultationem: Est alicuius cōtemplatiuæ rei deliberatio in quæstione consistens. Hæc ad nullam certam personam, aut ad nullam partem circunstantiarum pertinet vt si tractemus, an nauigandum sit, an ducenda vxor, an colenda sit amicitia, an bellum sit gerendum, an philosophandum? non addentes Cui, sed

sed ipsam rem per se, & accidentia eius requirentes, quid euenturum sit illud facientibus? Si verò ponatur certa persona cū ipsis circunstantijs, tunc dicetur Latinè Suppositio, à Græcis Hypothesis, idest, Quæstio finita. Hanc Cicero in partitionibus Controuersiam, in Topicis Causam appellauit, vt si dicamus, an ducenda sit vxor à Sulpitio, qui sit diues, sine consanguineis, & tamen graues sustineat inimicitias. An Cato tempore belli ciuilis rectè duxerit Martiam vxorem. An Syllæ administranda Respub. Sitne Cæsari bellum suscipiendum aduersus Pompeium.

Positionis duæ sunt species, Ciuilis siuè politica vel actiua, & Contemplatiua siuè speculatiua vel theorica aut priuata. Ciuilis positio est, quæ agit de rebus ad ciues pertinentibus, vt si quæratur, Vtrùm ducenda sit vxor: vtrùm nauigandum; vtrùm ædificandum sit, ambulandum, Rhetoricę opera danda, Resp. administranda philosophis. Contemplatiua est, quæ ad solam animi considerationem pertinet magisque ad philosophos, vt Vtrùm sphæricum vel globosum sit cœlum, vtrùm plures mundi; Anima sitne natura aliqua. Et, eademne mortalis. Et, Mundusne extiterit aliquo tempore. Et id genus alia innumera.

Circunstantiæ autem Suppositionis sunt, nimirùm persona, negotium, causa, & reliqua: hoc modo: si ædificandum sit, hæc deliberatio personam non habet: si inuadentibus Persis Lacedæmonij Spartam munire deliberent, hęc Suppositio

perso-

personas habet Lacedæmonios decernentes. Negotium autem est munire spartam. Causa est Persarum aduentus.

Positionum aliæ sunt simplices, aliæ duplices & per comparationem. Simplices sunt, quæ simpliciter de aliqua re quærunt: Vt, An ducenda sit vxor? Duplices sunt, quando quęritur, an hoc, an illud sit faciendum, vt, Ducendane est vxor; an manendum in cælibatu? in quibus oportet ad alterum adhortari, ab altero verò dehortari.

Habet Thesis siuè Positio cum Loco communi magnam similitudinem: differunt tamen hoc inter se, quòd Locus communis ad amplificandam, & augendam causam assumitur, Positio ad explicandam & probandam. Et ille quasi certa re declamitatur: hæc disputatur & differitur. Denique ille affectuum, hæc considerationis est. Ex Reinhardo. Priscianus inquit: Inter Locum communem. & Positionem, hoc est differentiæ, quòd Locus communis est conuictæ & manifestæ rei exaggeratio, Positio autem dubiæ rei quęstio.

Positio in primis videtur in Præexercitamentis recipere oppositionem & solutionem, prout quęstio postulat.

Positio diuiditur primùm in Ephodum, quam procemij loco constitues Ephodus, idest ingressus, aggressus, acccessus, aditus, dicitur principium è directo ad narrationem tendens. Deindè Legitimo, Iusto, Inutili, Possibili, quæ finalia capita nuncupantur, vtèris.

Positio est in genere Deliberatiuo. Po-

POSITIO SIVE THESIS
An ducenda vxor.

Aggressus loco Prooemij.

SI quis est, qui omnia simul laudare quærat, matrimonium laudet, quippe quod è cœlo descendit, imò cœlum Dijs immortalibus repleuit, Deorumque pater constitutus est, vndè patris nomen ortum. Postquàm Deos tulit, eos genus custodire permisit: deinde in terras veniens, reliquis omnibus generationem attulit: videns quæ dederat, durare non posse, vt persisterent, mutuas successiones excogitauit. In primis quidem homines in fortitudinem extulit, per quos mares & fœmellas procreari statuit, & per quos bellũ geritur, his datum vt sacri coniugij munere perdurent. Deinde iustos cũ fortibus fecit, vt ab his genus seruetur, ab illis timore coacti homines æqua operentur. Ad hæc sapientes etiam produxit, vt optima prouidere, & eligere queant. Et quod admirabile est, temperantiam inducit, & voluptatum concupiscentiæ modum affert, legemque omnibus voluptatibus imponit. Modestia enim lege coërcet voluptates. Et quod per seipsum accusabile est, accedente matrimonio comprobatur. Quare si matrimonium Deos cęteraque produxit, fortesque simul & iustos, præterea sapiētes & modestos reddit, cur id non omni laude honoreque dignissimum censeamus?

Oppo-

Oppositio.

LAudemus profectò, inquiet aliquis, quando bonorum id causa est.

Solutio.

FOrtunam mihi, non matrimonium videris accusare. Quoniam mala, quæ homines malè agendo patiuntur, fortuna non matrimonium afferre videtur: quæ verò hominibus expectantur, matrimonium affert: in his, quæ à fortuna dantur, commodum nullum est. Magis igitur est matrimonium laudandum de his, quę habet, commodis, quàm accusandum de his malis, quæ prębet fortuna. Si magis matrimonij commodis indigemus, quàm fortunæ malis infestemur, vir matrimonio abstinendum? Non enim quę rebus grauia accidunt, hæc rerum recusationem pariunt. Scrutemur artes secundum vnumquodque. Agricolas sæpè fulmina deterrent, immissæque grandines agros vastant: nunquid agricolæ propter fulmina & grandines cultos agros deserunt? imò remanent, & colendis agris instant, quàmuis cœli tempestate tristentur. Item nautæ insaniente procellà naufragium patiuntur: nunquid propter hoc nauigare desinunt? nempè refectis repetè nauibus in discrimen reuocantur: tempus expectant, quo facilè, quò velint, traijcere possint. Ad hæc, bella pugnatorum corpora conficiunt; nec iccirco militiam recusant, quia in bello cadant: sed quia cū acerrimi pugnatores magnam laude & admiratio-

ratione spectantur, in pugna mortem non reformidant. Omne enim bonum latentem secum habet aduersitatem: neque propter aduersa, bona fugienda sunt; sed quæque aduersa bonorum gratiâ subeunda. Quamobrem cum haud absurdum est, agricolas, nautas, militesque laudis gratiâ queque difficilia equo animo ferre, nos coniugium damnabimus, quia tristitiam aliquando ferat?

Oppositio.

PRobè, inquam, dicet aliquis: quia viduas sæpè mulieres, pupillosque pueros facit.

Solutio.

HÆc mortis grauia: sed hunc affectum natura sciuit. Tu mihi matrimonium accusare videris, quoniam nec homines facit immortales, nec Dijs mortales annumerauit. Quid igitur dices? Coniugium accusas eorum quæ mors operatur. Cur hymenæorū dices quæcunque natura sciuit? Conuenit cadere quæ orta sunt. Si cadunt, iccirco cadunt, quia nati sunt homines. Cadentibus viris, viduas fieri vxores necesse est: hincque miseria oritur pupillaris. An matrimonium dices quæ à natura solâ nata sunt, destruere? At ego contrà, matrimonium omnem orbitatem solùm corrigere existimo. Moritur pater, & hinc pupillus oritur. At alterum patrem coniugium inuenit. Hic autem affectus è matrimonio non procedit, sed cum matrimonio contectus. Proinde matrimonium orbitatis interitus est, non fomentum. Orbitatem ex morte natura duxit: ex hy-

menæis matrimonium transfert, & quam mors viduam esse iussit, matrimonium viro alteri coniugauit: perinde ac vtriusquè amoris custos institutus. Quæ à principio dedit, ablata rursus reddit. Quare orbitatem auferre, non inducere scit matrimonium. Pater morte filijs aufertur: Matrimonio alij in eius locum reparantur; secundus namque pater nascitur. Quid igitur matrimonij commoda calumniaris? quando laudare potiùs, quàm accusare videris hymenæum. Quibus enim matrimonij commoda diminuere studes, his laudare, & non improbare videris: & cùm matrimonium accuses, nos cogis admirari. Quin etiam dum accusationem intendis rerum, benemerentis hymenæi catalogum facis.

Oppositio.

PRobè quidem, dicet aliquis: sed laboriosum est omninò matrimonium.

Solutio:

AT quid magis scit laborem soluere, quàm hymenæus, cùm eo laboriosa omnia leuentur? Gratum est cuiquè cum muliere versari, & postquàm rei venereæ satisfactum est, cum quanta lætitia puer speratur? expectatus apparet, apparens patrem alloquitur, in artium exercitationem venit, patri cooperatur, senatum frequenter concionatur, seniumque patris fouet, ac demum omnia agit, quibus quisque homo indigere videtur.

Epilogus.

QVamobrem quæcunque nobis commoda hymenæus inuenit, nemo oratione prosequi potest. Proinde magnus est hymenæus, qui Deos producit,& hominibus tribuit, vt Dij esse videantur. In quibus manere decreuit, iustitiam docet & temperantiam, voluptates concupiscit, quæ obesse nequeunt. Quare matrimonium quàm maximè omnibus exercendum non immeritò constitutum est.

Thesis modò posita perbellè à contrarijs Aphthonij locis, *Quòd scilicet non ducenda sit vxor*, exercitij studio tractatur à Reinhardo.

DE LEGISLATIONE.

LEgislatio est promulgatio alicuius legis, quæ gratiá exercitamenti potest accusari & defendi.

Legis igitur latio, quæ in exercitatioue versatur, duplex est. Altera enim legem latam tuetur: altera verò accusat.

Est autem lex inuentum donumque Deorum, compositio ciuitatis, delictorumque correctio.

Legislatio est ferè tota suppositio siuè Hypothesis, sed non seruat omnia, quæ sunt Suppositionis; introducitur enim in hac, persona incerta & non omnibus nota. quare positionis plus habebit, minus autem suppositionis. Quatenus enim figu-

ram in se habet personæ, superat consultationem, siuè propositum, positionem, thesin: sed quà definitionem non habet, minor est causâ, idest, hypothesi.

Videtur itaquè Aphthonius sentire, hanc legis inductionem siuè promulgationem magis hypothesi, quàm thesi deseruire.

In hac latione legis vtèris eisdem capitibus, quibus in negotiali, hoc est, Legitimo, iustò, vtili, & possibili.

In primis procemia statues; & post procemia quod contrarium appellatur: deinde supradicta capita, quibus hoc exercitamentum à causa siuè hypothesi differt, ordine collocabis.

Neque circunstantias habet promulgatio legis: vt si quis ferat, vendendos esse honores & magistratus, sine vlla temporis, aut belli, aut pacis ratione.

Hinc differentia est inter hanc legislationem, & constitutionem negotialem. In hac sunt circunstântiæ, in illa (vt iam dictum est) nullæ sunt. Cicero 2. de Inuentione duas facit generalis constitutionis partes: Iuridicialem, ac Negotialem. Hanc ait in ipso negotio iuris ciuilis implicitam controuersiam habere. In ea autem quæritur, Iustum sit, an iniustum? Vtile, an inutile? vt ait Marcus Fabius Victorinus.

Exemplum.

Accusatio legis iubentis mœchum in crimine deprehensum impunè interfici.

Procemion.

LEgem ipsam neque in vniuersum laudabo, neque penitus accusabo. Laudabo enim legem, qua adulterorum scelera auferuntur. Damnabo verò eorum opiniones, qui in puniendis adulteris, nullas iudicum sententias expectari censent oportere. Nam si largitionibus iudicia corrumpantur, ob idque iudicia sustulerimus, iniquas iudicum sententias arguimus. Si iusta iudicauerint, cur iustum est iudices laudare, legem verò huiusmodi periculo liberare?

Contrarium.

CÆteræ enim leges, quæ vnà congrediuntur, partim his ciuitatibus infestæ sunt, partim cum alijs consentiunt. Sola verò hæc omnibus legibus aduersatur. Quare si omnia, quæ in Repub. geruntur, vt præfecturæ, sacerdotia, decreta, iudicia patiuntur, eò magis legem ea pati oportere existimo. Quæcunque in bello benè geruntur, omnia hæc iudicia subeunt. Is imperator erit aut pontifex, quemcunque iudicum sententiæ constituerint. Id Senatusconsulti autoritatem assequatur, quod multorum sententijs fuerit comprobatum. Quin etiam victores præmia consequi non possunt, nisi his digni priùs iudicati fuerint. Quo

igitur pacto non absurdum. Erit omnia in iudicij inquisitionisque discrimen descendere: solam autem hanc legem iudicum recusare sententiam?

Oppositio.

DIcet profectò aliquis, Magna sunt mœchorum scelera.

Solutio.

NVm homicidarũ facinora maiora sunt? Num proditores grauiores? Num sacrilegi proditoribus detestabiliores? At hi omnes iudicia expectant. Neque proditor pœnas dabit, donec iudex sententiam tulerit. Neque homicida cadet donec fuerit homicidij accersitus: neque à superioribvs quicquam pati conuenit, nisi id priùs iudices edocti fuerint. Num igitur absurdum est, maiora maleficia ante iudicis sententiam pœnas non subire: solum autem adulterum sine quæstione, sine iudicio cadere, quem eò magis ante alios iudicare oportebat, quò alijs detestabilior esse censetur?

Oppositio Secunda.

AT quid refert, inquies, an mœchũ interficias, an iudicibus interficiendum tradas, si vtrinque sibi mors æqua imminet?

Solutio.

NImirùm quantum inter tyrannum & legem, ac Rempub. & regnum interest, tantùm in his discrimen esse videtur. Tyranni enim est interficere quem voluerit: legis autem eum, qui iure capitis fuerit accersitus. Populus quæcunque in con-

concione decernit, ea inquirenda esse statuit: Rex autem punit, neque vt populus, lexque inquirit. Contrariæ igitur sunt legis & tyranni actiones. Quo igitur pacto mœchum interficere, vel iudicibus tradere non differet? Ad hæc, qui se ex ipso mœchum interficit, se ipse facti autorem facit: qui verò iudici tradit, autorem facti iudicem statuit. Multò enim melius est, iudicem, quàm accusatorem supplicij esse autorem. Nam qui ex seipso mœchum interimit, alterius gratiâ interemisse videtur. Qui autem iudicio reum tradit, de pœnis tantùm reprehendi potest.

Oppositio Tertia.

DIcet hic aliquis, Difficiliores pœnas dabit mœchus, si ex improuiso cædatur: quòd si accusetur, antequàm damnetur, tempus id luctabitur.

Solutio.

COntrà verò sese habebit, si accusetur. Quoniam acerbiorem post hæc vitam ducet. Metus enim mortis est ipsâ morte grauior: Supplicijq. dilatio damni est exaggeratio. Sæpè enim ante tempus cadit, qui se casurum existimat, metumque patietur ipsâ experientiâ longè grauiorem. Quare mors adulteri, quæ præter spem accidit, non sentitur, quando supplicij celeritas sensum celat. Proinde inopinata mors omni ferè dolore & miseriâ caret: quæ verò prouisa est, & iamdudum imminet, cum ipso metu sæpius ac sæpius redintegratur. Hæc igitur consideranda sunt, quòd si quis ex se ipso mœchum interficiet, nullum supplicij

testem facit. Si verò iudicibus tradiderit, multos pœnæ spectatores facit. Modus enim mortis in frequenti hominum, spectaculo constitutus, ipsâ morte grauior est, maioremque tristitiam affert: quòd si adulteri clandestinâ morte conficiantur, minore miseria mulctantur. Suspitionem enim multis relinquunt, qua inimicitiæ causâ cecidisse videantur. Accersiti verò & damnati sine cuiusquã calumnia pœnas dabunt. Quare cum perniciosum quid sit adulter, omnemque iniuriam magnitudine superet, in primis accusetur, deinde morte mulctetur, & in iudiciũ potiùs accersiatur, quàm pœnas det, antequàm damnetur, vt sublatis adulterijs, liberorum generatio dilucidiùs enitescat. Extirpatis namque in posterum adulteris, vnde natus est puer, nemo dubitabit. Communis enim naturæ contumelia est adulterium. Ex quo fit, vt communi iudicum sententia auferatur. Proinde timeo, ne mœchus in occulto cæsus, his, à quibus cæsus est, plures sui consimiles, relinquat. Quia etiam alij, qui hos nescient, mœchorũ interfectores imitabuntur. Vndè huiuscemodi cædes non finis, sed principium fiet affectus.

PRO-

PROXIMA

ET COMPENDIARIA VIA

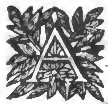
Ad Rhetoricam artem perdiſcendam cùm ex antiquorum, vel maximè Ciceronis, tùm recentium Rhetorum Libris

Monſtrata pueris, qui viuâ præceptoris voce, nedum ſcientiâ deſtituuntur,

PER IOANN. BAPTISTAM CONRADVM Monſanctopolitanum Picenum.

DE ARTIBVS,

Quas ſermocinales vocant.

RTIVM liberalium tres agunt de ſermone, Grammatica, Dialectica, & Rhetorica.

Grammatica docet emendatè loqui: Dialectica probabiliter de quauis re diſſerere: Rhetorica ornatè & eleganter dicere. vel,

Grammatica quid qua ratione dicatur, oſtendit: Rhetorica addit ornatum & cultum: Dialectica argumenta & probabilitatem.

De

De requisitis ad perfectam orationem.

AD perfectam orationem pertinet illud, vt doceat, moueat, delectet. Primum partim Grammaticæ est, partim Dialecticæ. nam illa, vt intelligat auditor, hæc vt fiat illi fides, efficit. Cætera Rhetoricæ sunt; hæc enim & concutere affectibus audientem, & audiendi voluptate tenere suspensum docet.

De differentia inter Dialecticam & Rhetoricam.

DIalectica & Rhetorica habent hanc discrepantiam dissimilitudinemque, quòd Dialectica thesin tantùm considerat: Rhetorica verò hypothesin, de quibus infra. Rursus Dialectica interrogatione & responsione astricta est: Rhetorica propositam rem perpetua oratione decurrit. Dialectica item perfectis vtitur syllogismis: Rhetorica enthymemata tum breuitate contenta est. Quid, quòd & illud inter ipsas differentiam facit, quòd Rhetor alium habet præter aduersarium, iudicem: Dialectico verò ille fert sententiam, *qui* aduersarius sedet, idest opponens. Vide Boëthium lib. 4. de differentijs Topicis

Altera differentia ex Zenone.

ZEno verò Stoicorum sectæ princeps manu demonstrabat differentiam inter Dialecticam & Rhetoricam. Nam cùm compresserat digitos, pugnúmque fecerat, Dialecticam dicebat eiusmodi esse: cum autem manum ipsam dilatauerat, pal-

palmæ illius similem eloquentiam esse aiebat. nimirùm quòd illa breuis & subtilis, hæc copiosa, atque ornata sit. Ex Georgio Valla Placentino initio suæ rhetoricæ. Quintilianus etiam lib. 2. institutionis oratoriæ.

De differentia inter Rhetorem, Sophistam, & Oratorem.

HOc inter Rhetorem, Sophistam, & Oratorem interest, quòd Rhetor est, qui docet literas & artes, traditor eloquentiæ. Sophista est, apud quem dicendi exercitium discitur. Orator verò, qui in caussis publicis & priuatis plenâ & perfectâ vtitur eloquentiâ. Ita Victorinus in prologo commentariorum suorum in Rhet. Cic. de Inuent. Sophistæ nomen apud Græcos latissimè patet ex Suida, & Autore magni Etymologici. Atquì hìc addimus, quòd dicendi illud exercitium, quod apud Sophistam, de quo agimus, discitur (qualis quidem in Græcia claruit Protagoras, vt est apud Platonem in dialogo ab ipso nomine illius inscripto contra sophistas, sed in alia à priori eius nominis significatione) nihil aliud est, quàm frequens declamandi vsus. Vndè is declamare dicitur, qui in fictis caussis siuè thematis, dicendo se exercet, vt posteà in veris caussis idoneus planè & expeditus & sit & habeatur. Hinc Declamationes dictæ. Vide Quintil. 2. de Oratoria institut.

De vtilitate Rhetorices.

RHetoricæ vtilitas ex eo intelligitur, præter alia, quòd eloquentia olim ex feris & imma-

nibus

nibus mites reddiderit homines & mansuetos. Cic. in præfatione operum Rhetoricorum de inuentione. Quē præcipuè vt huius artis facilè principem ab omnibus sanè eruditis iudicatum semper sequemur.

Variæ Rhetoricæ definitiones.

RHetorica est benè dicendi scientia. Ex Quintil. lib. 2 Orator. institu. Vbi nomen scientiæ communiter, non propriè accipere debemus, vt & ars intelligatur, aut etiam facultas. Nam vtroque hoc nomine propriè dicitur, vtpotè ars siue facultas benè dicendi. Hanc porrò definitionem vt mancam non recipit Sulpitius Victor; quia, inquit, etiam medicus potest benè dicere de his, quæ spectant ad medicinam, item cæteri artifices habent de suis artibus benè dicendi scientiam; & ideò ille addidit particulam, *in quæstione ciuili*; & facit plenam hoc modo: Rhetorica est bene dicendi scientia, in quæstione ciuili. Sed ex Georgio Leontino, (vt refert. Cicero in Rhetoricis de inuent.) de omnibus vtique rebus dicere Oratoris est. Vel ex Cypriano Soario, Rhetorica est ars, vel doctrina dicendi. Dempsit hic aduerbium, benè, quia subdit idem, Dicere est, ornatè, grauiter, & copiosè loqui. Bonciario verò definitur Ars benè dicendi. Cassandro, Ars quæ docet viam ac rationem rectè & ornatè dicendi. Cornelio Valerio, Est benè dicendi ratio, seu de quacunque re proposita prudenter, ornatè, copiosèque dicendi scien-

ſcientia. Alijs, Eſt ars liberalis, quæ viam & rationem eleganter, & ornatè dicendi tradit. Denique Ariſtides oratione Platonicâ primâ pro Rhetorica tom.3. Nihil, inquit, eſt aliud Rhetorica, quàm prudentia cũ facultate dicendi coniuncta; vt non ipſe tantùm quis optima quæque facere, ſed etiam alijs perſuadere poſſit.

De officio Rhetoricæ vel Oratoris.

OFficium Rhetoricæ vel Oratoris eſt dicere appoſitè ad perſuaſionem: Finis verò perſuadere dictione. Cic. in Rhetoricis de inuentione.

De differentia inter officium & finem.

INter officium & Finem ex eodem Cicerone ibidem hoc intereſt, quòd in Officio quid fieri; in Fine, quid Officio conueniat, conſideratur: vt medici officium eſſe dicimus curare ad ſanandum appoſitè: finem verò curatione, hoc eſt, arte medendi ſanare. Itaque quid facere debemus, officium dicimus: illud autem, cuius causâ facere debemus, finem appellamus.

Orator quid?

ORator eſt vir bonus dicendi peritus.

Quomodo acquiratur dicendi facultas.

EA dicendi facultas comparatur naturâ, arte, & exercitatione.

Quænam ſit materia Rhetoricæ.

MAteria ſubiecta Rhetoricæ eſt Quæſtio.

Quæſtio quid?

QVæſtio eſt quicquid ad diſputandum & dicendum proponitur.

Quæ-

Quæstionum genera quot?

QVæstionum genera duo sunt: Alterum infinitum, alterum finitum.

Quæstio infinita est, quæ rem generaliter proponit, remotis personis, temporibus, cæterisque similibus, quæ græcè Thesis, à Cicerone tum consultatio, tum propositum dicitur, vt Expetendane sit eloquentia?

Quæstio finita est, quæ rem proponit certis personis, temporibus, ceterisque similibus circunscriptam & definitam, quæ græcè Hypothesis, latinè controuersia & causa vocatur: vt, Iurene Milo interfecerit Clodium?

Harum quæstionum posterior potiùs pertinet ad Oratorem, seù Rhetorem, quippè quæ in publico, in curia, atque in foro, ciuiumque disceptationibus versatur. Prior verò eatenus ad Oratorem pertinet, quia in definito inest infinitum, & omnes causæ ad vim vniuersi generis referuntur. Ideò & Orator debet tenere naturam theseωn, seù infinitarum quæstionum; licèt earum tractatio sit propria philosophorum. Cic. in Partit. lib. 2. de Orat.

DE TRIBVS CAVSARVM GENERIBVS.

CAusarum igitur (sic enim hypotheses seù finitas quæstiones appellamus) tria sunt genera, Demonstratiuum, Deliberatiuum, Iudiciale.

De-

Demonſtratiuum ſeù Laudatiuum, & Exornatiuum, & Concionale, quo laus aut vituperatio continetur.

Deliberatiuum, quod verſatur in capiendi conſilijs, & dicitur Sermocinatiuum, quo ſuademus aut diſſuademus: hortamur, dehortamur; petimus, conſolamur.

Iudiciale ſiuè forenſe, quod verſatur in foro, & explicandis cauſis forenſibus: quo accuſamus aut defendimus.

De Didaſcalico genere.

Didaſcalicum ſeu didacticum genus propriæ cauſæ genus dici non poteſt, cùm non ad cauſam, ideſt hypotheſin, ſed potiùs ad infinitam quæſtionem, ſeù theſin referatur: niſi cauſam voces quamlibet quæſtionem, de qua certa ratione & arte diſputari vel dici conſueuit.

Eſt igitur Didaſcalicum ſeù Didacticum genus, quod continet theſes ſeù locos communes, quæ tractantur ſecundū præcepta & locos dialecticos.

De inſtrumento Oratoris.

PRæcipuum Oratoris inſtrumentum ſiuè opus eſt oratio ex diuo Seuerino Boëthio, non illa conciſa, hoc eſt, quæ mutuis interrogationibus & reſponſionibus Philoſophorum, quæ & Dialectice dicitur: ſed illa perpetua, qualem videre eſt in orationibus & declamationibus oratorum, quæ Rhetorice vocatur, quàmuis perpetua oratione Philoſophi nonnunquam vtuntur. Fabius 12. de Oratoria inſtitutione libro.

De

De diuisione orationis.

Diuidimus etiam orationem in æquabilem, quietam, & temperatam, ac quotidiano sermoni persimilem, qua philosophi, & dialectici vtũtur, qui sermo dicitur: & sublimem, violentam, concitatam, ornatam, copiosam, quæ Rhetorum propria est, vocaturq́. à Cic. lib. 1. Offic. & in Orat. tum contentio, tum oratio. Quàmuis enim, inquit, omnis locutio oratio est, tamen vnius oratoris locutio, hoc proprio signata est nomine. Habent & sophistæ & historici & poëtæ peculiare sibi quisque orationis genus, à Rhetoricæ orationis vi & sublimitate seiunctum.

Quod sit Oratoris opus, disces ex S. Augustino lib. 4. de doctrina Christiana. Dixit quidam vir eloquens, & verum dixit, ita dicere debere eloquentem, vt doceat, vt delectet, vt flectat. Quorum trium docere (inquit) est necessitatis: delectare suauitatis: flectere victoriæ. Horum item illud, quod primo loco positum est, in rebus ipsis constitutum est, quas dicimus: reliqua duo in modo docendi ea quæ dicimus. Vnde si quis etiam delectare vult eum, cui dicit, aut flectere, non id quocunque modo dixerit, faciet: sed interest quomodo dicat, vt faciat. Sicut est autem, vt teneatur ad audiendum, delectandus auditor: ita flectendus, vt moueatur ad agendũ. Et sicut (quibus verbis idem S. Augustinus instruit etiam concionatorem Ecclesiasticum) delectatur, si suauiter

loqua-

loquaris: ita flectitur, si amet quod polliceris, timeat quod minaris, oderit quod arguis, quod commendas, amplectatur: quod dolendum exaggeras, doleat: cùm quid lætandum prædicas, gaudeat: misereatur eorum, quos miserandos ob oculos dicendo constituis: fugiat eos, quos cauendos terrendo proponis: & quicquid aliud grandi eloquentia fieri potest, ad commouendos animos auditorum, non quid agendum sit, vt sciant: sed vt agant, quod agendum esse iam sciunt. Docere ergo (inquit) est necessitatis, delectare suauitatis, flectere victoriæ. Ideò autem victoriæ, quia fieri potest, vt doceatur auditor, & delectetur, & tamen non assentiatur. Oportet igitur eloquentem non solùm docere, vt instruat, & delectare, vt teneat: verùm etiam flectere, hoc est, mouere, vt vincat, idest, persuadeat.

De Speciebus orationis.

ORationum quatuor ferè sunt species. Ciuilis, qua vtuntur in concionibus, qui administrant Remp. Priuata, qua priuati inter se mutuò colloquuntur. Dialectica, qua compendio ij qui rogant & respondent ad interrogata, disserunt. Et Oratoria, qua vtuntur Oratores, quum laudant, accusant, vel defendunt aliquem.

De partibus Orationis.

PArtes orationis Ciceroni in Partitionibus sunt quatuor, Exordium, Narratio, Confirmatio, & Peroratio. Aristoteli item quatuor, sed pro Narratione habet Propositionem. & rectè, inquit Bon-

ciarius in Notis ad cap. 5. lib. 2. suæ Rhetorices, quia rarus est vsus Narrationis in omni genere. At Propositio, quanquam nulla est ferè Oratio sine illa, tamen non videtur inter præcipuas Orationis partes numeranda: potiùs particula quædam est, quæ vel in fine Exordij, *vel principio* Confirmationis collocari solet: quandoque etiā ipsius Exordij locum occupat, vt in priuatis consultationibus. Quibusdam quoque sunt quatuor, sed loco Confirmationis ponunt Contentionem, & est idem, quia Contentio continet disceptationem causæ, confirmans nostra, & confutans contraria. Boëthius sex facit, Exordium siuè prooemium, Narrationem, Partitionem siuè diuisionem, Confirmationem, Reprehensionem, quam & Confutationem dicimus, postremò Perorationem. Alij easdem partes factas à Boëthio explicant hoc ordine & his nominibus, vt prima sit Exordium, altera Narratio, tertia Propositio, quæ si non est simplex, appellatur Partitio, quarta Contentio seù Argumentatio, quæ fit confirmando, & refutando, quinta Peroratio. Denique Bonciarius *Grāmaticus* & Rhetor clarissimus, nisi veritus esset à Cicerone, Fabio, alijsque magnis Rhetoribus nimiùm recedere, tres duntaxat fecisset partes Orationis, Exordium scilicet, Cōfirmationem & Conclusionem. Et hoc, inquit, certè commodius est ad discendum, vt Exordium delectet conciliando, Confirmatio doceat disputando, Conclusio moueat incitando.

Exor-

Exordium præparat animum auditoris. Narratio rem gestam exponit. Propositio hinc summam causæ complectitur, cui additur Partitio, quæ membra orationis aperit. Contentio caussæ disceptationem continet, confirmans nostra, & confutans contraria. Peroratio artificiose finit orationem.

DE EXORDIO.

EXordium, ex Cic. ad Herennium, est principium orationis per quod animus auditoris aut iudicis cōstituitur vel præparatur ad audiendum. Ex Martiano verò Capella, Exordium est oratio noscendæ causæ præparans auditorem.

Præparatur auditor ad audiendum, si beneuolus, attentus & docilis reddatur.

Exordij genera siuè partes, siuè membra duo sunt. Principium & Insinuatio.

Principium est oratio, qua statim auditoris animum nobis idoneum & promptum ad audiendum reddimus.

Insinuatio est oratio, qua per dissimulationem, & veluti per circuitionem, hoc est, per ambages quasdam auditoris animum subiens, ipsum ad audiendum præparat.

Si genus causæ honestum erit, licebit Principio vti, vel non vti, cum aliàs auditoris animus tali caussæ faueat, ac eam lubens audire velit.

Si turpe erit, iam Insinuatione vtendum est.

Si dubium siue anceps, à beneuolentia Princi-

pium ſtatuemus, cauendo interim, ne quid turpitudinis pars illa nobis obeſſe poſſit.

Si humile, attentum auditorem faciemus, ſicut in obſcuro docilem, in admirabili beneuolum, attentum, & docilem.

Hæc igitur quinque ſunt genera cauſarum, ex quibus deducuntur Procœmia, ſcilicet Honeſtum, Turpe ſiue admirabile, Humile, Anceps ſiue dubium, & Obſcurum.

Genus cauſæ honeſtum eſt, cum ſtatim animus auditoris, re audita nobis fauet abſque longa præfatione, vt ſi quis defenderet virum bonum contra parricidam.

Turpe ſiue admirabile eſt, quo animus auditoris alienatus eſt, vt ſi quis apud Regem laudaret libertatem, & ſtatum Reip.

Humile, quod ab auditoribus contemnendum videtur, vt ſi quis ad Senatum de purgandis cloacis referret.

Anceps ſiue dubium, quod in ſe habet partem honeſtatis, & partem turpitudinis, vt in cauſa Iunij Bruti, turpe videtur patrem ſæuire *in filios*, ſed honeſtum eſt ob patriæ ſalutem.

Obſcurum, quod difficulate rei, de qua agitur, ab auditoribus vix percipi poteſt, quod genus verſatur potiſſimùm circa ambiguè ſcripta.

Cauendum eſt, ne exordia ſint Vulgaria, Communia, Commutabilia, Longa, Separata, Tranſlata, & contra Præcepta, ex Trapezuntio. Quibus addas, oportet, Vitium *Apparatum* dictum.

Exor-

Exordium Vulgare eſt, quod poſſit omnibus cauſis conuenire, vt Iouem ego optimum maximum inuoco: Vellem, ſi potuiſſet fieri, Iudices. De quibus vitioſis duobus exemplis meminit Cicero in Diuinatione contra Q. Cæcilium.

Commune eſt, quo etiam aduerſarius vti poſſet: vt in cauſa Horeſtis, Qui Horeſtem accuſat, vtitur hoc principio: Qui pietatem in parentes colit, is meæ fauebit cauſæ. Qui defendit, poterit vti eodem procemio.

Commutabile, quo etiam, paucis verbis mutatis, aduerſarius vti poſſet: vt ſi in eadem cauſa Horeſtis accuſator dicat, Vos qui pietatem in matrem amatis, ſtatuite exemplum, ne filij audeant ſæuire in matres. Sic contrà aduerſarius, Vos qui impietatem in parentes odio habetis, exemplum ſtatuite, vt filij audeant patres ab iniurijs, & inſidijs maternis vlciſci.

Longum, quod pluribus verbis, quàm cauſa poſtulat, compoſitum eſt, quod vitium dicitur creſcere in caput.

Separatum, quod non cohæret cum ipſa cauſa: vt ſi ageres contra adulterum, & multa diceres de furto, poenâ furti.

Tranſlatum, quod aliud efficit, quàm cauſa poſtulat, vt ſi quis faciat auditores dociles, cùm debeat facere beneuolos, vt ſi quiſpiam diceret, Res eſt iam aperta, vt vos docui Iudices, audite tantùm rem: re audita cognoſcetis, me non immeritò de meo aduerſario conqueri.

Contra Præcepta exordium est, quod neque docilem, neque beneuolum, neque attentum facit auditorem, vt si quis diceret: Audite Iudices, quæ vobis sum dicturus: vos hìc considetis, vt omnes audiatis: audite igitur, & rem meam, vt debetis, citò expedite.

Apparatum exordium est, quod nimis concinnè, & splendidè compositum est. Id eiusmodi est (inquit Cæsarius) vt secum adferat suspitionem longè ante habitæ præmeditationis. Quo vitio scatent orationes quæ texuntur & habentur vel hoc deplorando sæculo, potiùs ad colligendam auditorum gratiam. Sit igitur (vt Cicero ad Herennium nos admonet) sermo ad dicendum compositus leuis, sit verborum vsitata consuetudo.

Quo pacto auditores beneuoli, attenti. & dociles reddantur,

QVatuor modis ex Cic. in Rhetoricis ad Herennium, auditores facere possumus beneuolos, videlicet aut à nostra, aut ab aduersariorum, aut ab auditorum persona, aut à rebus ipsis. A nostra persona, si de nostro officio & facto sine arrogantia dicemus, aut si quales in Remp. aut in parentes, aut in amicos, aut in eos ipsos, qui audiunt, fuerimus, cùm modestia referemus. Ab aduersariorum persona beneuolentiam captabimus, si eos in odium, in inuidiam, in contemptionem non citra illorum culpam adducemus. Ab auditorum persona beneuolentia colligetur, si res eorum sine notabili aliqua assentationis suspitione laudabimus.

mus. A rebus ipsis, si causam nostram moderatè laudando extollemus, & aduersariorum per contemptionem deprimemus.

Attentos auditores faciemus, si pollicebimur nos de rebus magnis, nouis, mirabilibus seù inusitatis verba facturos, aut de illis rebus, quæ ad Remp. pertinent, aut ad eos ipsos, qui audient, aut ad Dei Optimi Maximi religionem, aut ad pietatem, nos esse dicturos.

Dociles tandem auditores reddemus, si summam rei breuiter & apertè exponemus, & si attẽtos eos faciemus. Nam docilis est ille, qui attentè vult audire.

DE NARRATIONE.

Narratio, ex Cic. in Rhetoricis de Inuentione, est rerum gestarum, aut perinde ac gestarum expositio. Vel vt à Martiano Capella definitur, Narratio est rerum gestarum aut verisimilium expositio. Vel vt à Georgio Trapezuntio, Narratio est oratio, quæ rem gestam aut perinde vt gestam diligenter exponit.

Species Narrationis sunt sex, Ciuilis, Digressoria, Historica, Fictilis, Fabularis, & Actiua.

Narratio Ciuilis, in qua narratur aliquid gestũ inter ciues, vt homicidium, sacrilegium, furtum, & aliquod etiam præclarum facinus.

Digressoria, qua Orator digreditur à re, de qua agit, ita tamen, vt eam confirmet, aut labefactet: laudet, aut vituperet.

Historica, qua narrantur res verè gestæ, sed ab ætatis nostræ memoria remotæ.

Fictilis, qua narrantur res quidem fictæ, quæ tamen fieri potuissent, quales sunt narrationes comicæ.

Fabularis, qua narrantur res neque veræ, neque verisimiles, quales sunt narrationes Ouidianæ, & aliæ fictæ apud Poëtas.

Actiua denique narratio, qua introducuntur personæ aliquid ex affectu, hoc est, dolore, lætitia, iracundia, odio, inuidia, narrantes.

Narrationis & maximè ciuilis tres sunt virtutes ac laudes, vt sit dilucida, breuis, & verisimilis.

Narratio ideò dilucida debet esse, vt iudex faciliùs intelligat. Breuis, vt faciliùs memoriâ teneatur. Verisimilis, vt iudex credat, quia narratio est quædam quasi sedes, ac fundamentum constituendæ fidei.

Dilucida fit narratio, si non sit confusa, si vera, si rem vsitatis verbis, & non longo verborum circuitu demonstrat, hoc est, vt Cicero tradit ad Herennium, si vt quicquid primum gestum est, ita primum exponimus, & rerum & temporum ordinem seruamus.

Breuis fiet, si vndè necesse erit, initium sumetur; & si non ab vltimo initio repetentur, quæ dicenda erunt. & si summatim, & non particulatim narrabamus, & si non ad extremum vsque, sed eòuqsue tantùm, quòusque opus erit, prosequemur: & si nullis vtemur transitionibus: & si non à

ſcopo (quod dici ſolet) deerrabimus: & ſi rerum exitus ita ponemus, vt quæ ante quoque facta ſunt, ſciri poſſint, tametſi reticeamus: & ne bis, aut ſæpius idem dicamus.

Veriſimilis erit narratio, ſi vt mos hominum, vt opinio, vt natura poſtulat, dicemus: ſi perſonarum dignitates & decorum ſeruabuntur: ſi cauſſæ factorum extabunt: ſi faciendi facultates, ſi tempus idoneum, ſi locus opportunus ad rem agendam fuiſſe oſtendentur.

Narratio ſeptem habet circunſtantias, Perſonam, factum, locum, tempus, modum, cauſam, & facultates. Vndè verſiculus:

Quis, quid, vbi, quibus auxilijs, cur, quomodo, quando.

Poëticæ narrationes non ſemper ſequuntur præſcriptum ordinem. Nam Virgilius deſcripturus errores Æneæ incœpit à Siciliæ diſceſſu vt in 1. Æn.

Vix è conſpectu Siculæ telluris in altum
Vela dabant læti, & ſpumas Salis ære ruebant.

Et Homerus deſcripturus bellum Troianum, cœpit ab ira Achillis. Sed Poëtis licet ordinem mutare, quia ad delectationem ſcribunt.

DE DIVISIONE SIVE PARTITIONE.

Diuiſio à Cicerone & ceteris ferè omnibus Partitio dicta, à nonnullis inter partes orationis recenſentibus Propoſitio vocata. Pars inuentionis eſt, per quam aperimus, quid cum aduerſarijs

sarijs nobis conueniat, & quid in controuersia sit, & quibus de rebus dicturi sumus. Cic. ad Herennium.

Partes Diuisionis sunt duæ: altera, quæ fit per enumerationem, altera verò per expositionem. Diuisio per enumerationem est, qua Orator numero siue ordine demonstrat, quibus de rebus sit dicturus, vt Cic. pro Gn. Pompeio, Primum mihi videtur de genere belli, deinde de magnitudine, tum de Imperatore eligendo, esse dicendum. Diuisio per expositionem est, qua Orator ostendit, quid cum aduersarijs conueniat, & quid in controuersia reliquatur, ex qua certum quiddam præscribitur auditori, in quo debeat habere animum occupatum, vt Cic. pro Milone, Nunquid igitur aliud venit in iudicium, nisi vter vtri insidias fecerit? Profectò nihil. Si hic illi, ne sit impunè: si ille huic, tunc nos scelere soluamur. Cæsarius alteram Diuisionis sectionem, præter primam datam à Trapezuntio verbis propè eisdem, licèt sub alijs appellationibus, quibus Cicero, adducit.

Diuisio debet habere breuitatem, ita vt nullum verbum nisi necessarium assumatur; & non debet genera rerum permixtè cum partibus, siuè speciebus implicare, quia vitiosum foret.

Genus rhetoricè definiendo, est quod plures partes, siuè species complectitur, vt animal, sub quo continentur omnes species animalium, scilicet Homo, Leo, Capra, Asinus, Bos, Equus, &c. Itaque pars siue species subest generi, vt patet.

Hinc

Hinc vitiosa est hæc diuisio. v.g. Primùm dicam de cupiditate, deinceps de audacia, postremò de auaritia aduersariorum, vndè hæc incommoda ad Remp. peruenerunt.

Ideò vitiosa est, quia commiscuit genus cum parte. Nam cupiditas est genus: auaritia verò est species siuè pars.

DE CONFIRMATIONE:

Confirmatio est nostrorum argumentorũ expositio cum asseueratione. Ex Cic. ad Herennium. vel. Confirmatio est oratio, per quam nostras argumentationes cũ asseuerarione exponimus. Ita Trapezuntius, sed in eundem sensum, vt luce clarius est. Cum asseueratione vterque ait, hoc est, cum instantia quadam, & vocis vultusque actione.

Confirmatio definitur alibi ab eodem Cicerone illa, per quam argumentando nostræ causæ fidem, autoritatem, & firmamentum adiungit oratio. Hìc in hoc, quod dicit argumentando, separat Confirmationem à Narratione. Nam & ipsa Narratio facit fidem, sed non argumentando, quod Confirmationis est proprium, vt Victorinus vult exponens hunc locum.

Sed de Argumentis Oratorijs dicetur infra.

DE

DE CONFVTATIONE.

COnfutatio, vt Cic. ad Herennium, est contrarium locorum dissolutio. Locorum ait, hoc est, tum argumentationum, tum argumentorum. vel, vt in Rhetoricis de Inuentione, sed sub nomine Reprehensionis, ita diffinitur. Reprehensio est per quam argumentando aduersariorum confirmatio, aut diluitur; aut infirmatur, aut alleuiatur. hoc est (vt Victorinus exponit) aut tollitur omninò quod aduersarius proposuit, aut infirmatur, aut leuius redditur.

Cæterùm quibus modis aut infirmari, aut omninò dilui possit aduersariorum confirmatio, dicemus infra.

DE PERORATIONE.

PEroratio, quàm alij epilogum, alij conclusionem, vt Quintilianus ait, & cumulum vocant, definitur à Cicerone ad Herennium sub nomine conclusionis, sic: Conclusio est artificiosus orationis terminus. Et in Rhetoricis de inuentione, Conclusio est exitus & terminatio orationis.

Peroratio ex eodem Cic. in Rhetoricis de Inuentione tres habet partes, Enumerationem, Indignationém, Conquestionem.

Enumeratio est quædam repetitio, per quam res dispersæ & diffusæ per orationem dictæ, vnum

in locum coguntur, & reminiscendi causâ, in memoriam, & quasi sub aspectum audientium reducuntur.

Indignatio est oratio, per quam aut in hominem, aut in rem quampiam magnum odium, aut grauis offensio concitatur.

Indignatio potest tractari ex omnibus locis cõmunibus, tam ijs, qui personæ, quàm ijs, qui rei iue negotio & causæ attribuuntur.

Conquestio est oratio, auditorum misericordiam captans.

In conquestione, auditorũ animi faciendi sunt acabiles, mites, misericordes, quò faciliùs commoueri possint ad commiserationem.

Materia commouendi ad misericordiam sumi- ex eisdem locis, & rebus, ex quibus tractatur teria Indignationis.

icut Indignatio, ex Victorino, propria veluti accusatoris, vt iram in reum suscitet: ita Con- tio propria est defensoris, vt in reum suscitet, rouocet miserationem.

eroratio, ex Martiano Capella, non tantùm e orationis, vbi tamen proprium locum te- sed vbi materia permiserit, in exordijs quo- & narratione per digressionem vti possumus.

DE RHETORICÆ PARTIBVS.

--nque partibus constat Rhetorica: Inuen- -spositione, Elocutione, Memoriâ, & Actio-

Actione seù pronunciatione. Ex his primæ duæ circa res: Elocutio verò circa verba versatur. In his potissimùm tribus ferè tota ars consumitur; Quia in omni oratione præcipuè spectamus, quibus de rebus quis dicat, quo quidque loco atque ordine, quibus denique verbis. Hæc tria nominari à Rhetoribus solent, Inuentio, Dispositio, & Elocutio. Memoria verò & Actio seù Pronunciatio parùm ab arte iuuantur. His adiecerunt quidam, vt Fabius lib. 3. cap. 3. ait, sextam partem, Iudicium, quod Inuentioni subiecerunt, quòd non inuenire solùm quid dicat, sed etiam expendere ac seligere debeat orator. Cic. 1. de Orat.

DE INVENTIONE PRIMA Rhetorices parte.

Inuentio est (vt Cicero ad Herennium ipsam definit) rerum verarum aut verisimilium excogitatio, quæ causam probabilem reddant, hoc est, quæ faciant, vt fides habeatur ijs, quæ ab Oratore dicuntur ad persuasionem. vel, Inuentio est rerum dicendarum apta excogitatio. Repetenda est hoc loco Inuentionis definitio ex Martiano Capella, per quam planior fiet illa Ciceronis: Inuentio est quæstionum argumentorumque sagax, inuestigatrixq. comprehensio. Hæc, inquam, definitio apertiùs explicat genera causarum, verbo quęstionum. Causæ enim sunt quæstiones ciuiles.

nem quendam rediguntur. vel, vt ab eodem in Rhetoricis ad Herennium definitur, Eſt rerum inuentarum in ordinem diſtributio, quæ demonſtrat, quid quibuſque locis ſit collocandum. Hinc illud Horatij in Arte de duplici diſpoſitione ſiue ordine grauiter (vt omnia) & eleganter expreſſum:

Ordinis hæc virtus erit, & verus, aut ego fallor,
Vt iam nunc dicat, iam nunc debentia dici,
Pleraque differat, & præſens in tempus omittat.

Duplex eſt Diſpoſitio, Altera partium orationis, quas ſupra quatuor, vel ſex eſſe diximus: quæ rurſum duplex eſt: Vna, quam ars ipſa & rerum natura adfert, vt primo loco, ſit exordium, inde narratio. Altera, quæ oratoris iudicio relinquitur: incidunt enim nonnunquam cauſæ, in quibus prętermiſſo exordio, à narratione, aut firma aliqua argumentatione incipiendum eſt: vel vbi narratio exordio & confirmationi meliùs ſubijcitur. Non rarò etiam confutatio cõfirmationem pręcedit. In orat. pro Milone. Alia eſt diſpoſitio locorum & argumentorum, quorum in confirmationibus & confutationibus præcipuus vſus eſt. Non nihil tamen in exordijs erit obſeruandum.

DE

DE ELOCVTIONE TERTIA parte Rhetoricæ.

ELocutio est idoneorum verborum & sententiarum ad inuentionem accommodatio. Ita in Rhetoricis ad Herennium Quod ergo, ait Cicero, ad inuentionem, intellige ad res inuentas. vel, Elocutio est orationis ornatus & splendor.

Elocutio, græcè phrasis, dicta cæteris Rhetoricis partibus anteferenda videtur, vt placet Trapezuntio. Hanc autem nemo ausus est oratori eripere. Si quidem Elocutione efficitur, vt cum quis ornatè, distinctè, apertèque dixerit, Eloquentia meritò esse videatur.

Elocutio quia difficillima operis pars, ex Quintiliano lib. 8. M. Antonius dicere solitus erat (vt est apud Cic. in primo de Oratore libro) à se quidem disertos visos esse multos, eloquētem autem neminem: quod idem Antonius disertos putabat dicere, quæ oportebat: ornatè autem dicere, proprium esse eloquentissimi. Idem Cicero ex Quintiliano ibidem de primis tribus Rhetoricæ partibus hanc tulit sententiam: quòd inuentio quidem, & dispositio, prudentis sunt hominis: eloquentia oratoris.

Quid inter Elocutionem & Eloquentiam.

INter Elocutionem autem & Eloquentiam, licèt quandoque apud autores hæ inter se confundantur

dantur voces, hoc ex Martiano Capella interest quòd Eloquentia totius operis oratorij vis atque virtus est: Elocutio pars tantùm habetur officij oratoris, vt per quam omnia, quæ mente conceperis (vt vult Quintilianus) promere, atque ad audientes proferre poteris. Vnde sine elocutione (inquit) priora vacua sunt, & similia gladio condito, & intra vaginam suam hærenti.

In quot partibus consistat Elocutio.

CONsistit in duabus partibus Elocutio, in verbis, & sententijs. Verba si Latina sunt & perspicua, magnum ipsi orationi ornatum addunt: sic & figuræ, si aptè & in loco accommodentur, orationem valde exornant. Vndè etiam ipsæ lumina orationis iure dicunrur.

Verba (vt in præsentia accipimus) aut simplicia sunt, aut composita. Rursum Simplicia aut sunt propria, aut translata, aut vsitata, aut ficta. Propria verba dicuntur, cum id significant, in quod primò denominata sunt. Translata sunt cum alium naturâ, hoc est, prima impositione intellectum, alium loco, hoc est, per occasionem præbent. Vsitatis tutiùs vtimur: Noua non sine quodam periculo fingimus. Nam si recepta sunt, modicam laudem afferunt oratori: repudiata etiam in iocos exeunt. Audendum tamen. nam (vt ait Cicero) quæ primò dura sunt, vsu mollescunt. Hucusque de simplicibus verbis ex Quintiliano.

Composita verba ex eodem Quintiliano sunt, quæ aut præpositionibus subiugũtur, vt innocens: aut è duobus quasi corporibus coalescunt, vt maleficus. Componuntur autem verba aut ex duobus Latinis integris, vt superfui: aut ex integro & corrupto, vt maleuolus: aut ex corrupto & integro, vt noctiuagus: aut è duobus corruptis, vt pedissequus: aut ex Latino & peregrino, vt biclinium: aut contrà ex peregrino & Latino, vt Epitogium: aut ex duobus peregrinis, vt Epirhedium.

Quot sint genera siue figuræ orationis non vitiosæ.

RVrsus dicimus nos & distinctiùs, sed ipsius Ciceronis verbis, tria esse genera siue figuras, in quibus omnis oratio non vitiosa consumitur, vnam grauem, quæ & sublimis, & grandis dicitur: alteram mediocrem: tertiam attenuatam, siue tenuem. Grauem idem Cicero deinde definit eam, quæ cõstat ex verborum grauium ampla & ornata constructione. Grauium (inquit) hoc est, magnorum, vt eorum quæ res magnas significant: cuiusmodi verba sententiæ requirunt, quæ & ipsæ in genere graues esse debent. Huic ex aduerso opponitur attenuata siue tenuis figura, vt quæ tam verbis, quàm sententijs vsque ad vsitatissimã puri sermonis consuetudinem demissa est. Mediocris porrò ea est, quæ vt graui quidem illa & sublimi ac grandi figura humilior existit: ita attenuatâ siue tenui grandior est & sublimior.

Qui-

Quidam inter dictas elocutionis figuras siue charactêres hoc per exempla faciunt discrimen, vt dicant, Graui illa & grandi figura Virgilium vsum esse in Æneide: Mediocri in Georgicis: Tenui atque attenuata in Bucolicis. vbi in prima Egloga Melibœus inducitur à Poëta ad Tityrum in hunc modum loquens:

> Tityre tu patulæ recubans sub tegmine fagi,
> Siluestrem tenni musam meditaris auenâ.

Cicero in Familiaribus Epistolis attenuatâ propemodùm & humili figurâ vsus esse censetur: mediocri in plerisque orationibus: qua etiam ipsi historici ferè vsi sunt, quanquam de Sallustio non idem omnibus est iudicium: Graui autem & sublimi in his libris, in quibus de rebus philosophicis, & in his cũ primis, in quibus de rebus diuinis suo more agit. Hac etiam dicendi figurâ seù phrasi non pauci ex Theologis, præsertim priscis illis, tam Græci, quàm Latini vsi sunt, & inter philosophos præ cæteris Plato. Quippe quòd hæc figura crebrioribus tum metaphoris, tum amplificationibus constet, quæ certè plurimùm ad ornatum & splendorem orationis faciunt.

Grauis & sublimis ea, quæ turget & inflata est aut nouis, aut nimium priscis verbis, aut duriter aliundè translatis, oratio non est, licèt ab imperitis sæpe talis habeatur, sed vitiosa. Ex Cic. ad Herenniũ. Mediocris deinde figuræ vitium est, quod dissolutum appellatur & fluctuans, vt quæ perfectæ & probè structæ orationis nullam retinet ratio-

eius rei, de qua loquimur, verba sunt aut esse possunt.

De Compositione perfectæ Elocutionis.

Compositio est apta verborum sententiarumq. collocatio. vel Compositio est verborum constructio æquabiliter perpolita. Æquabiliter (inquit ille) perpolita, id est, quæ ita sit facta verborum constructio & compositio, vt rotundè & volubiliter sine obstaculo fluat dicentis oratio.

Quæ compositio integra cõseruabitur, si fugiamus crebras vocalium concursiones, & literarum seù dictionum odiosas, asperas, inconcinnas coitiones, aut repetitiones: in quibus (inquit Bonciarius) maximè iudicio aurium vti debemus. sed aures eruditas esse oportet, & frequenti simul, atque accurata veterum Oratorum lectione conformatas. Meritò igitur Quintilianus nos admonet, quòd in omni compositione tria sunt necessaria, Ordo, Iunctura, Numerus. Ordinis obseruatio in verbis est singulis, & contextis siue coniunctis, hoc est, sententijs. In his cauendum est, ne decrescat oratio, ne fortiori subiungatur aliquid infirmius, vt sacrilego fur, aut latroni petulans. [illegible] enim debent sententiæ & insurgere, vt Cicero vbique id obseruauit: vt in secunda Philippica, Tu istis faucibus, istis lateribus, ista gladiatoria totius corporis firmitate, &c. Aliud [illegible]io maius superuenit. Quòd si [illegible]

turalis ordo, ex Bonciario, alius ab ...
iora atque nobiliora sunt, prius ponan.
ue Cœlum ac Terram, inquit: Ortum &
im: Diem ac Noctem: Viros & Fœminas
ixerim, quàm retrorsum.

De Iunctura.

IVnctura est, per quam leniter fluit, & nusq claudicat, nusquam offendit oratio: ea in bis, in incisis, in membris, in periodis consist. Primo loco ponit verba, quia ex verborum combinatione (vt docet Diomedes) fit comma, hoc est, incisum: ex commatibus colon, idest, membrum, & ex colis periodus. Periodus est oratio, quæ plenam aliquam atque absolutam sentētiam, pluribus membris inter se cohærentibus comprehendit: vt, Quanquam mihi semper frequens conspectus vester multò iucundissimus; hic autem locus ad agendum amplissimus, ad dicendū ornatissimus est visus, Quirites: tamen hoc aditu laudis, qui semper optimo cuique maximè patuit, non mea me voluntas, sed meæ vitæ rationes ab ineunte ætate susceptæ prohibuerunt. Colon seu Membrū est orationis pars absolutè aliquid significans, sed iustam nondum Periodum efficiens: vt, Etsi vereor Iudices, ne turpe sit, pro fortissimo viro dicere, incipientem timere. Comma seu Incisum est orationis pats nondū quicquam absolutè significans: vt, Quod erat optandum maximè, Iudices.

De

h
&
pos
fica
Per
tiones
stant. S
habent
busdam
til. lib. 9. c.
instanter pu

De Periodis.

CIcero Periodum Latinè dicit ambitum, circ tum, comprehensionem, continuatione circumscriptionem, quum tanquam in orbe i clusa currit oratio, quoad insistat in singulis pe fectis absolutisque sententijs.

Aristoteles testatur, Periodum orationem es quæ naturâ suâ principium habeat & finem. h est, partes mutuò ex se pendentes.

Periodus nô tam verborum & orationis, qua rerum est connexio in vnam sententiam, ade continua & apta, vt instar partium ferè syllogism cohæreat, & speciem præ se connexi & propositio nis hypotheticæ ferat.

Sunt particulæ quædam ad periodos conficien das aptæ, velut eæ, quarum altera ferè ad alteram spectat. vt, Tantùm, & quantùm. Adeò vt, Cùm tum, Etsi tamen, Is qui. Breuiter omnes particulæ Relatiuæ, Comparatiuæ, Aduersatiuæ, Causales, & Rationales. Huc & ablatiui pertinent absolutè positi, qui ferè consequentiam quandam significant.

Periodos magis recipiunt Exordia & Confirmationes, quàm Narrationes, quæ Colis ferè con-int. Sed & Contentiones & Disputationes raras bent Periodos: quòd hæc potiùs breuibus quidam membris, quasi aculeis, constent. Quin-... Vbicunque ...

cæſimque dicemus. Et paulò poſt. ... plerunque narrabimus. Et. Periodus ... mijs maiorum cauſarum. item comm... cis, & in omni amplificatione multùm ... logis poſſet.

Commatibus ferè conſtat ſermo qu... & familiaris. Nam hic modò breuia, m... giuſcula habet commata, tanquam articu... tionis. Neque tamen ex meris comma... ſermo familiaris, ſed crebrioribus.

Colis ferè vtimur in Epiſtolis Familiaribu... ſi quod argumentum grauius tractetur. In... Dialogis, & Philoſophicis diſputationibus.

Conſtat autem duobus, vt minimum, Com... tis. vt, Obſequium amicos, veritas odium pa... Plerunque tamen plura Commata ſunt in orat... nis membro, quemadmodùm articuli plures ... membro vno corporis.

Cola in Narrationibus crebra ſunt. vt, Mi... domum venit, calceos & veſtimenta mutauit, paulisper dum ſe vxor (vt fit) comparat, commoratus eſt. Sic in Contentionibus. vt, Quid enim tuus ille Tubero diſtrictus in acie Pharſalica gladius agebat? cuius latus ille mucro petebat? qui ſenſus erat armorum tuorum? quæ tua mens, oculi, manus, ardor animi? quid cupiebas? quid optabas?

De Numero Oratorio.

NVmerus Oratorius, qui & rhythmus dicitur à Quintiliano lib. 9. eſt certa quædam temporis

poris in syllabis obseruatio, quæ in principijs & clausulis Periodorum potissimùm adhibetur. Nam media, inquit Bonciarius, liberiora sunt, & ferè artem non desiderant.

Differt hic rhythmus à metro seu versu, quòd versus & certum habeat ordinem & finita spatia, à quo oratio abhorret vel maximè.

Sequentes pedes in principijs adhibentur. Aristoteli probatur Pæon primus, qui ex longa & tribus breuibus constat, hoc est, ex Choreo & Pyrrhichio. Nul – lum ⌣ i ⌣ gi ⌣ tur ⌣. Non – ha ⌣ bet ⌣ e ⌣ am vim. Cicero tamen frequenter à breuibus syllabis orditur, vt ab Iambo & Anapæsto. No ⌣ uum – crimen. Quid ⌣ e ⌣ im – tuus. A ⌣ ni ⌣ mad – uerti Iudices. am à longis in grauiore argumento. O – cle – ı – ti ⌣ am singularem. Et à Spondeo, sequen- tamen breuibus. Quan – quam – mi ⌣ hi ⌣ r. Et – si – ve ⌣ re ⌣ or. Si – quan – tum gris. A Cretico. Si – quid ⌣ est – in me. ⌣ mè – vellem. Quod – pre ⌣ ca ⌣ tus. hi pedes sunt probati. Aristoteles Pæon commendat, quippe qui pes tetrasyl- t ex Pyrrhichio & Iambo, id est, ex ous & longa. Te ⌣ me ⌣ ri ⌣ tas. Cui ongè præponit; præfert enim omni- ı, qui constat ex duobus Choreis, equētissimè vtitur. Com – pro ⌣ – se ⌣ cu – tus ⌣. Ar – bi ⌣ tran- ıs bre...

nomine,& ex nominibus adiectiuo potiùs, quàm substantiuo, aut certè vt altera e x postremis dictionibus polysyllaba sit. Deinde vt hic finis constet ex mistura longarum & breuium syllabarum, dominantibus ferè longis. Ad – mi ᴗ ni – stran – dum. Con – si – de ᴗ ra – te. De – se ᴗ te – ba – tur. Di – mi ᴗ ca – re – tis. Mo – re ᴗ di – cen – di. Lu – ce ᴗ uer – sa – ri. Aut æquali temperatura longarũ & breuium, Es – se ᴗ vi ᴗ de ᴗ a – tur. Ex eo genere est Dochimus ex Bacchio & Iãbo, id est, ex quinque syllabis constans scilicet, breui, duabus longis, breui, & longa. qui pes quouis loco, vt inquit Cicero, aptus est. A ᴗ mi – cos – te ᴗ nes. Rariùs autem fit, vt dominentur breues. De ᴗ es ᴗ se ᴗ po ᴗ test –, pro ᴗ hi ᴗ bu ᴗ e – runt. Reliqua vberiora & clariora de Numero Oratorio, quem Bonciarius, omni Scriptorum generi esse communem; sed ab alijs negligentiùs, atque incuriosiùs, ab Oratore verò artificiosè, ac diligenter tractari oportere, astruxit, videantur apud eundem, & maximè apud Diomedem Grammaticum.

De dignitate perfectæ Elocutionis.

Dignitas est, vt ad Herenniũ tradit Cicero, quę ornatã reddit orationẽ varietate distinguẽs.

Di-

Dignitas diuiditur in verborum & sententiarum exornationem.

Verborum exornatio est, quæ ipsius sermonis insignita continetur perpolitione.

Sententiarum verò, quæ non in verbis, sed in rebus quandam habet dignitatem.

Differentia hæc est inter vtranque exornationem, quòd sententiarum exornationes mutato ordine verborum, modò ipsæ sententiæ congruè dictæ maneant, exornationes & iam remanent. At verborum exornationes mutato ordine verborum, exornationes non remanent.

Nonnulli (vt annotauit etiam, sed obiter Ra-phaël Regius) ex vulgo siuè Oratorum siuè Gram-aticorum, quas Cicero & alij ex classicis Scrip-ibus Ciceronem secuti exornationes vocant, roprié planè & per abusum colores appellare ; cùm Color apud Oratores propriè dicatur ilis facti alicuius causa. Vnde & dicere so-x Cæsario, quoties factum aliquod narra-roponitur, quod nec verum, nec verisi-ctum istud non habere colorem. Hinc tyrâ VI. inducit Quintilianum roga-ere in adulterio deprehensa, vt facti t, Dic aliquem sodes, dic Quintilia-

ne, quæ diuiditur in tropos & sche-iè vocantur figuræ, vltimo loco

DE

SCHOLA QVART.

DE MEMORIA Rhetoricæ parte.

MEmoria est firma animi, rerum & verb[...] dispositionisque perceptio. In Rhet[...] Herennium.

Memoriæ duæ, vna naturalis, altera artific[...] aturalis est, quæ nostris animis insita est, & [...] obis sine multa cogitatione nata. Artificiosa v[...] ò ea est, quam ars & exercitatio auget & confi[...] nat. Vndè Quintilianus, Memoria excolendo [...] icut alia omnia, augetur.

Memoria vt eloquentiæ, ita rerum omniũ thesaurus est. Cic. in prologo de Oratore. Omnis enim disciplina memoriâ constat: frustraque docemur (vt Quintilianus ait) si quicquid audimus, præterfluat.

Artificiosa memoria constat locis & imaginibus. Loca vel sunt à natura, vel ab arte siue manu. A Natura, vt mons, antrum, scopulus, aut conuallis aliqua. A manu, vt ædes, theatrum, templum. Imagines sunt formæ quædam & notæ & simulachra eius rei, quam meminisse volumus: v.g. Equi, Leones, Asini, Lupi, Canes, Vulpes, Aquilæ, &c. Videatur Cic. ad Herennium. Quam sine memoria naturali, & declamandi exercitatione hæc omnia parùm prosunt.

Longiora ediscenda, per partes diuidantur. Diuisa enim per partes faciliùs memoriæ inhærescunt.

t[...]
m[...]
I[...]
citat.
tutio.
Qui
peratio[...]
frigidâ, v[...]
facilè quo[...]
rrà qui sicc[...]
Senes sunt o[...]

O L A
QVARTA
arte.
...um & verborum,
In Rhetoricis
artificiosa
est, & in
...osa m...
...nfi-
do,

scunt. Iure igitur nos variorum collecta hæc nostra in partes secuimus.

Ediscenda & memoriæ mandanda, non magnâ voce legenda sunt, sed murmure potiùs meditanda. Tum & nocte magis, interdiù maturiùs excitari memoriam manifestum est propter silentium. Ex Martiano Capella.

Simonides poëta perhibetur inuenisse præcepta memoriæ artificialis, ex memoria per ordinem discumbentium in quodam loco, qui subitò corruit, dum oppressa corpora iacerent confusa.

De artificiosa Rhetores, de naturali docent Physici.

Lædunt memoriam frigus atque humor, crapula, immoderatus potùs atque pastus, nimius somnus, cibus ad concoqnendum difficilis, & ...quidior ac iurulentus, pinguis, crudus: cæpæ, ...phanus, sinapi, caseus, nuces, &c. Violenta vi... inflatio, grauis ira, mœror, timor, & aliæ per...tiones. Siccitas autem & calor vtrumque ...rarum prodest.

...nt memoriã gubernatio valetudinis, exer... ...oderata, & ordo. Bona corporis consti... ...mperatio magnum est naturæ donum. ...dam & moderatã habent cerebri tem... ...cilè percipiunt, & bene retinent: qui ...arùm possunt capere: qui humidã, capiunt, sed non diù retinent: con... percipiunt, sed benè retinent. timidi, ebrij, ægroti, &c.

Plu-

Plurimùm iuuat abstinentia modera
ctus ratio, & remissio quædam studioru
continuus labor, ne sint intempestiua stuc
animus occupatus curis, sollicitudine, n
timore, irâ, & cæteris iam supra dictis. V
ante prandium, vel cœnam moderata cc
exercitatio.

Nihil æquè prodest atque vsus & diligenti
gendi, cogitandi, & sæpè repetendi cogitata, l
audita. Cicero vult, memoriam exerceri edis
dis ad verbum quàmplurimis & nostris, & alie
scriptis. Vide Marsilium Ficinum lib. 1. de studi
sorum sanitate tuenda.

DE PRONVNCIATIONE
Seù Actione quinta & vltima parte Rhetorices.

PRonunciatio à plerisque huius artis Scriptoribus (vt ait Quintilianus) dicitur Actio. Pronunciatio nomen accipit à voce, Actio à gestu.

Pronunciatio ex Cic. ad Herennium est vocis vultusque & gestus moderatio cum venustate.

Partes Pronunciationis (vt vult Martianus Capella) tres colliguntur, Vox, Vultus, Gestus. Cicero autem, & Quintilianus duas tantùm eius partes faciunt Vocem atque Motum, vt qui Motum subdiuidere videantur in Vultum & Gestum.

Vnam in dicendo Actionem dominari putat M. Cicero. Et Demosthenes interrogatus, quid esset

I
co
cit.
M
quan
flecte
æquab.
adipisci

moderata, &... studiorum, ne... ...istudiis, ne fi... ...tate, morore, ...s. Vtilis est ...corporis

esset in toto dicendi genere summum, Pronunciationi palmã dedit. Vndè non immeritò Æschines cum Rhodi exularet, & legeretur illa Demosthenis oratio, quam aduersus eum habuerat, mirantibus cunctis atque laudantibus, suspirans ait, Quid si ipsam audissetis bestiam sua verba resonantem? Habet enim nescio quid latentis Energiæ viua vox, & in aures discipuli de authoris ore transfusa, fortiùs sonat. Hactenus de Aeschine D. Hieronymus in prologo in Vetus Testamentum ad Paulinum meminit eisdem verbis.

Pronunciationis species sunt duæ, altera naturalis, altera artificialis. Naturalis à natura data est: Artificialis, quam dicendi studium & diligen...a auget & perficit.

Pronunciatio duas habet partes, scilicet figu... vocis, & corporis motum.

...ura vocis diuiditur in Magnitudinem, Fir...inem, & Mollitudinem.

...itudo vocis est amplitudo canora, quam ...aximè comparat, cura auget, & maxi...uat.

...o vocis est perseuerantia quædam de... ...ad auget, & maximè conseruat exer...nationis.

...ocis est volubilitas quædam facilis, ...tate orationis commodè possimus ...llendo, nunc deprimendo, nunc ...nunciando, quam facilitatem ...exercitatione.

Vt firmam vocem seruemus, prin... sedatâ &
da sunt voce quàm maximè ... diui...
Mollitudo vocis in tres partes ... Amplificatio...
monem, Contentionem, Amplificatio...
Sermo est oratio remissa & finitima...
næ locutioni, quæ conuenit Prooemio, N...
& Diuisioni.

Contentio est oratio acris & vehemen...
firmandum, & confutandum accommod...
de confirmationi, & confutationi poti...
conuenit.

Amplificatio est oratio, quæ aut ad iracu...
inducit, aut ad misericordiam trahit au...
animum, & hæc conuenit perorationibus,...
Sermo inquatuor partes diuiditur, Dignita...
Demonstrationem, Narrationem, & Iocation...

Dignitas est oratio cum grauitate, & vocis... missione, vt Cicero pro A. Licinio Archia: *Si q... est in me ingenij Iudices, quod sentio, quàm... exiguum, aut siqua exercitatio dicendi, in qua... me non inficior mediocriter esse versatum, aut... huiusce rei ratio aliqua ab optimarum artium... studijs & disciplina profecta est, à qua ego nullum... confiteor ætatis meæ tempus abhorruisse, earum rerum omnium, vel in primis hic A. Licinius fructum à me repetere propè suo iure debet.*

Demonstratio est oratio, quæ voce remissa demonstrat, quid fieri debeat, aut non debeat, vt apud Virgilium Aen. 1.

Si genus humanū, & mortalia temnitis arma,

At

At sperare deos memores fandi, atque nefandi.

Narratio est expositio rerum, quæ fieri soleant

) qualitate personarum, non solùm in Narra-

*ne,quæ est secunda pars Inuentionis,*sed etiam

escriptionibus,& narrationibus aliarum rerũ,

irgilius.Æn.1.

Illi se prædæ accingunt, dapibusq́ue futuris.

Tergora diripiunt costis, ac viscera nudant.

Pars in frustra secant, &c.

atio est oratio, quæ ex aliqua re pudentem

& *liberalem mouere potest.* Vt Cicero con-

tensium, qui cùm in iudicio Verris in de-

e testium dixisset: Non intelligo hæc ænig-

Cicero subridens subiunxit, Atqui debes,

ngem domi habeas. Acceperat enim

is à Verre Sphigem æneam magnæ pe-

tio diuiditur in Continuationem,& Di-

m.

atio est oratio clamosa,qua nullis ferè

timur, *sed* semper acceleramus. Vt

igario : Quid enim Tubero tuus ille

cie Pharsalica gladius agebat? Cuius

ro petebat? Qui sensus erat armorũ

tua mens? Oculi? Manus? Ardor

upiebas? Quid optabas? *Deinde*

iungit. Nimis vrgeo, commoueri

ens, ad me reuertar iisdem armis

oratio frequens cum raris inter-

 uallis

uallis acri vociferatione pronunc...
Virg. in 2. Æn.

Et procul, O miseri, quæ tanta insan...
Creditis auectos hostes? aut vlla pu...
Dona carere dolis Danaû? sic notus V...
Aut hoc inclusi ligno occultantur Ach...
Aut hęc in nostros fabricata est machin...
ros,
Inspectura domos, venturaque desuper...
Aut aliquis latet error, Equo ne credite...
cri.
Quicquid id est, timeo Danaos, & dona...
rentes.

Amplificatio diuiditur in Cohortationem, ...
Conquestionem.

Cohortatio est oratio, quæ aliquod peccatum amplificans audirorem ad iracundiam incitat, vt apud Virg. in 4. vbi Iarbas Iouem partim alloquitur.

Fœmina quę nostris errans in finibus, vrbem
Exiguam pretio posuit, &c.

Conquestio est oratio, quæ incommodorum amplificatione, audientium animum ad misericordiam inducit, vt Sinon apud Virg. in 2. Æn.

Heu quæ nunc tellus, inquit, quæ me æquora possunt
Accipere? aut quid iam misero mihi denique restat?
Cui neque apud Danaos vsquam locus, &c.

Præterea in Mollitudine vocis obseruandum est, vt

vt pro varietate rerum, de quibus in Oratione agit Orator, varietate vtatur, ita vt quædam strenuè, quædam acriter; quædam clementer, quædam mœstè, quædam hilariter pronuncietur. Hactenus de diuisionibus Pronunciationis Plazo Asulanus.

Denique cauendus est omnis immoderatus gestus, incondita vociferatio, furiosa brachiorum iactatio. Fugienda quoque inepta quorundam, & maximè nostri temporis vel Oratorũ vel Concionatorum, cantillatio, & fractæ vocis tremor. Sit honestus totus vultus & corporis gestus, & modestus atque aptus, & cũ oratione congruens. Hoc est, pro varietate rerum, nunc sublato capite, nunc demisso, nunc ad auditores directo, quando ad dexteram, quandoque ad sinistram verso, interdum brachio celeri, nunc lento, interdum acri aspectu, nunc hilari vt oporteat. Ergo omnia sic repræsententur, vt ex ani mo agi videantur.

Iuuat statis diebus adolescentes exerceri in aliqua priuata palæstra, quandoque etiam in Comœdijs atque Tragœdijs recitandis, modò accuratè c diligenter instituantur & corrigantur. Bon- arij est consilium..

De Constitutione siuè Statu.

-atum, Constitutionem appellat Cicero, qui: Omnis, inquit, res siuè materia, quæ in se- m habet in dictione aut disceptatione ali- controuers...

Constitutio dicitur Status eò quo…
nis controuersia.

Constitutio igitur est prima conf… ex depulsione intentionis profecta, ho… cisti, non feci, aut iure feci: *Hic inte…* cisti. Depulsio, non feci, aut *iure feci.* …

Intentio est eius facti aut *dicti obiec…* in reum intenditur.

Depulsio contrà est obiectioni, *hoc est* … tioni resistens oratio, aut negatio.

Omnis quæstio apud Oratores, *aut est fa…* dicitur constitutio status *coniecturalis: au…* minis, quia vis tantùm vocabuli *definiend…* verbis, & nominatur constitutio *definitiua:* … generis siuè qualitatis quia *de genere, hoc* … qualitate negocij controuersia est, *& appellat…* constitutio generalis: aut actionis, *vt cùm cau…* ex eo pendet, quòd nõ aut is agere *videtur, quem…* oportet: aut non cum eo, quicum *oportet: au…* non apud quos, quo tempore, quo *crimine, qua…* pœna oportet, vocatur constitutio *translatiua:* quia actio ipsa in hoc translationis & *commuta*tionis indigere videtur.

Constitutio coniecturalis est, in qua negatur factum, quod obijcitur, & quæritur, an sit factum. Exempli causâ: Teucer accusat Vlyssem de nece Aiacis: Vlysses negat.

Definitiua constitutio est controuersia, in qua agitur de nomine ipsius facti, & quid sit, quæritur. Vt Aliquis furatus est calicem in loco priuato, is accu-

accusatur sacrilegij, quippe qui negat esse sacrilegium, sed furtum. Atque ita vtrumque necesse erit definire, quid sit furtum, quid sacrilegium.

Generalis constitutio est controuersia, in qua quæritur, quale sit id, quod obijcitur, & reus fatetur, sed quæstio est, iure, an iniuriâ sit factum: v.g. Orestes dicit se iure matrem interfecisse, quia illa patrem interfecerat. Aduersarij negant, matrem indemnatam occidi oportuisse à filio.

Hæc constitutio generalis in duas distribuitur partes, iuridicialem, & negotialem. Iuridicialis est, in qua æqui & recti natura: aut præmij, & pœnæ ratio quæritur. Negotialis est, in qua quid iuris sit, ex æquitate, & ex more, & constitutione ciuili consideratur. Cui diligentiæ (ait Cicero) præesse apud nos iurisconsulti existimantur.

Translatiua constitutio est controuersia, in qua agitur de modo agendi, vt de mutandis iudicibus, de vero creditore, de vero debitore, de legitimo tempore aliquid petendi, & huiusce modi rebus.

Iuridicialis constitutio, siuè status, adhuc duplex est, absoluta & assumptiua.

Absoluta iuridicialis constitutio est, quum simpliciter aliquid defenditur, neque extranea re assumpta, sed per se & absolutè. Quam proinde Martianus Capella ita definit, Absoluta causæ cōstitutio est, quæ factum ipsum suâ naturâ & iure defendit, hoc est, in qua reus nullam rem vetitam

Absolutæ iuridicialis constitutionis æquum & ... natura, lex, consuetudo, æquum ... iudicatum, pactum.

Natura ius est, quod nobis non opinio... iam vis innata inseuit.

Lex ius est, quod aut populi, aut Imper... iussu constitutum est.

Consuetudo ius est, quod sine lege propt... uetustatem, æquè ac si legitimum sit, vsitatum...

Iudicatum, de quo alicuius, vel aliquorum sententiâ iam constitutum est.

Pactum, quod inter aliquos conuenit.

Assumptiua iuridicialis constitutio est, quæ ipsa ex se nihil firmi dat ad recusationem, sed foris non... nihil defensionis assumit. Apertiùs quoque hæc definitur ab eodē Capella in hæc verba: Adsumptiua est, quæ cùm in facto ipso nihil probabile reperiat, confugit ad ipsam causam, eamque iustam, vt facere deberet, allegat. Vt cùm Milo, qui Clodium occiderat, non poterit dicere hominem licuisse iugulare, caussam occidendi altruxit, insidias Clodij.

Assumptiuæ iuridicialis cōstitutionis loci sunt, concessio criminis, remotio criminis, relatio criminis, & comparatio criminis.

Concessio criminis est, cùm factum reus non defendit, sed vt ignoscatur, postulat.

Concessio criminis habet duas partes, Purgationem & Deprecationem.

Purgatio est, cum factum conceditur, culpa remoue-

fuisse ... fuisse ... se ipsu... ctum e... feci, sed ... Ex dict... ab Orator... fensorem, v... remnium.

mouetur. hoc est, quum negamus dolo esse fact aut consultò: sed reum aut per imprudentiam lapsum, aut necessitati parere coactum. Has enim habet partes, imprudentiam, casum, necessitatem. Inter quas quidem partes hoc interesse Martianus Capella docet, quòd Imprudentia fallit, Casus prohibet, Necessitas cogit.

Deprecatio est, cū peccasse quidem fatemur, sed misericordiam imploramus. Quod genus (aiunt) perraró potest accidere. Hæc versatur in loci affectuum. Commouent autem misericordiam ætas, dignitas, clementia iudicis.

Remotio criminis est, cùm crimen in alios conferimus, quorum aut iussu, aut fraude, scelere, & culpâ fatemur factum.

Relatio criminis est, cùm coactus aliorum peccatis, & iniuriâ lacessitos fecisse dicitur. vt, Orestes cum matrem occidit, veniam meretur, coactus scelere matris.

Comparatio criminis est, cùm dicimus necesse fuisse alterutrū facere, & id quod fecerimus, satius fuisse facere. vel, Quum aliquod factum, quod per ipsum non sit probandum, ex eo cuius causâ factum est, defenditur. Vt, cum obijcitur, fecisti: sed profui.

... dictis constitutionibus facilè formari potest ... actore disceptatio inter accusatorem & de... : vel sumatur ex secundo libro ad He...

De Argumentatione

ARgumenta, alia Dialectica, a
Loci, qui à Dialecticis tradun
quando opus fuerit, petantur. Nos h
tùm agamus, qui Rhetórici appellan
rum vsus etiam num frequentior si
tores.

Argumentatio, à Cicerone ad Here
finitur oratio, per quam res aliqua au
liter ostenditur, aut necessariè demonst

Duplex igitur Argumentatio, necessar
babilis. Necessaria ea est, per quam ea
strantur, quæ aliter ac dicuntur, nec fieri,
bari possunt: vt, Si mulier peperit, cũ viro
buit. Probabilis, per quam ea ostenduntu
ferè fieri solent, aut quæ in hominum opini
posita sunt. Ex his quæ plerunque fieri solen
Si mater est, diligit filium suum, vel omnes no
cæ oderunt priuignos. Quæ in hominum opi
ne posita sunt, tale exemplum dat Cicero in R
toricis de Inuentione: Impijs apud inferos pœn
esse præparatas.

Argumentationum Rhetoricarũ species à Bon
ciario quo Rhetor non alius post Ciceronem di
lucidiùs de hac facultate scripsit, decem nume-
rantur: Ratiocinatio siuè Syllogismus, Enthyme-
ma, Inductio, Exemplum: & hæ quatuor commu-
nes sunt tam Dialecticis, quàm Oratoribus. Sex
reliquæ sequentes magis propriæ sunt Oratorum,
quàm

quàm Dialecticorum, scilicet Dilemma, Inuersio, Sorites, Enumeratio, Comparatio, & Inductio Oratoria siuè Socratica, quam nos ab Inductione communi non secernemus, cùm nulla inter se appareat varietas.

Ratiocinatio est (vt definitur à Cicerone) oratio, quæ ex ipsa re probabile aliquid elicit, quod expositum & per se cognitum suâ se vi & ratione confirmet. vel,

Ratiocinatio est Syllogismus Rhetoricus siue Oratorius in quo rationibus vna vel pluribus additis maiori & minori propositioni, infertur conclusio.

Hic syllogismus seù Ratiocinatio ferè constat *quinque partibus*: Propositione: Ratione hoc est *propositionis*: Assumptione siue rationis confirmatione: Confirmatione seù approbatione, hoc *est assumptionis* ratione: & Complexione aut connexione siuè collectione siuè conclusione.

Posuimus cum Bonciario in distributione partium Ratiocinationis particulam ferè; quia interdum pluribus constat, quàm quinque, cùm vnaquæque probatio suam habeat confirmationem rationem, atque hæc rursus aliam.

Potest etiam fieri Ratiocinatio quadripartita, ando propositio per se perspicua nullâ indiget one, vel quando assuptio per se aperta non et confirmatione. Et quandoque trimem- mittitur probatio vel propositionis vel ia hæ duæ partes non indi-

ntatione.
tica, alii Rhetorica
tradantur, ab illis
Nos hic de his tan-
ellantur, vt quo-
dic apud Ora-
tecaniam de
tut probabi-
stetur.
tia, & pro-
demon-
ec pro-
ncer-
que

probatione. Ergo amplissima abso-
argumentatio quinquepartita est,
probat Cicero: breuissima, tripar-
quadripartita. Denique bimemb-
ris, ex propositione & assumptione.
at Propositio est, per quam summati-
mus quid sit quod probare volumus.
Ratio est causa, qua demonstratur i-
esse, quod intendimus. vel Ratio est, or-
affirmamus id, quod propositum est.
Assumptio est id, quod ex vi propositio-
mimus. Et Cicero, Rationis confirmatio
est ea, quæ pluribus argumentis corrobor-
uiter expositam rationem.

Confirmatio est oratio, qua confirmamu-
quod à nobis assumptum est. Hanc idem C-
in Rhetoricis ad Herennium definit sub nom-
Exornationis: Exornatio est, qua vtimur rei
nestandæ & locupletandæ causa, cõfirmatur arg-
mentatione. Hæc exemplis (inquit *Cæsarius*) sim-
libus, rebus iudicatis, & cæteris huiusmodi con-
stat: qua quidem dialectici non vtuntur, *quippe*
quæ exercitatio sit magis speciosa & elegans, quã
necessaria.

Complexio est, quæ cõcludit breuiter colligens
partes argumentationis.

Exemplum Ratiocinationis quinquepartitæ.

PRopositio. Meliùs accurantur ea, quæ consi-
lio & ratione reguntur, quàm quæ sine co-

Ratio. Domus ea, quæ ratione & consilio regitur, omnibus est constructior rebus & apparatior, quàm ea, quæ temerè & nullo consilio administratur. Exercitus quoque is omnibus partibus commodus regitur, cui præpositus est sapiens & callidus imperator, quàm is, qui stultitiâ & temeritate alicuius regitur. Eadem nauigij ratio: nam nauis optimè cursum conficit ea, quæ scientissimo gubernatore vtitur.

Assumptio. Nihil autem accuratiùs ac meliùs administratur, quàm mundus.

Confirmatio. Nam & signorum ortus & obitus definitũ quendam ordinem seruant: & annuæ commutationes non modò quadam necessitate semper eodem modo fiunt, verùm ad vtilitates rerum quoque omnium sunt accommodatæ; & diurnæ nocturnæque vicissitudines nullâ in re vnquàm mutatæ nocuerunt quicquam.

Complexio. Consilio igitur & ratione mundus administratur.

Aliud exemplum quinquepartitæ ratiocinationis ex Bonciario.

P*Ropositio*. Omnes artes & disciplinæ liberales expetendæ sunt.

***Ratio*. Quia illæ optimis institutis animum formant, & perficiunt hominem, qui alioqui à [illegible]s animantibus non multùm differret.**

***[As]sumptio*. At Rhetorica est vna artium libe-**

Approbatio. Non enim manuum ...
ingenij viribus exercetur, & in...
pulo semper floruit, semperque d...

Complexio. Ergo Rhetorica est ex...

Exemplum quadripartitæ ratiocin... sine ratione ex Cicerone.

PROpositio. Iudices, qui ex lege iura... catis, legibus obtemperare debetis...

Assumptio. Obtemperare autem leg... potestis, nisi quod scriptum est in lege, seq...

Confirmatio. Quod enim certius legis... testimoniũ voluntatis suę relinquere potuit... quod ipse magnâ cũ cura atque diligentia sc...

Complexio. Quòd si vos Iudices legibus o... perare debetis, & id facere non potestis, nisi ... scriptum est in lege, sequamini, quid causa... quin istum contra legem fecisse iudicetis?

Exemplum eiusdem quadripartitæ ratiocinat... nis sine confirmatione assumptionis ex eodem.

PRopositio. Qui sæpenumero nos per fidem fefellerunt, eorum orationi fidem habere no... debemus.

Ratio. Si quid enim perfidiâ illorum detrimen... ti acceperimus, nemo erit præter nosmetipsos, quem iure accusare possimus. Ac primò quidem decipi incõmodum est, iterũ stultũ, tertiò turpe.

Assumptio. Carthaginienses autem persæpe iam nos fefellerunt.

Com-

Complexio. Summa igitur amentia eſt, in eo rum fidem ſpem habere, quorum perfidiâ totie deceptus ſis.

Exemplum trimembris ratiocinationis ex eodem.

PRopoſitio: Aut metuamus Carthaginienſe oportet, ſi incolumes eos reliquerimus: au eorum vrbem diruamus.

Aſſumptio. At metuere quidem non oportet.

Complexio. Reſtat igitur, vt vrbem diruamus.

Exemplum bimembris ratiocinationis ex eodem.

PRopoſitio. Si peperit, virgo non eſt:

Aſſumptio. Peperit autem. Hîc nullâ eſt opus approbatione propoſitionis, aut aſſumptionis. Deinde per ſe conſequitur. Ergo non eſt virgo.

Neque Orator artificioſâ ſemper vti debet argumentatione, præſcriptum ſequendo ordinem; id enim ſatietatem generaret: ſed membra ſeù partes poſſunt eſſe ſine dicſcrimine prò arbitrio dicentis, vt videre eſt apud Oratores. Superiora hoc modo conuerti poſſunt.

Aſſumptio. Carthaginienſes perſæpe nos fefellerunt.

Propoſitio. Stulti ſunt, qui ſemel decepti eorum orationi fidem habent.

Complexio. Summa igitur amentia eſt in eorum fidem ſpem habere, quorum perfidiâ toties deceptus.

De

n o l a
...on enim manuum miniſterio,
...s exercetur, & in omni libero
...uit, ſemperque dominata eſt.
... Rhetorica eſt expetenda.

...artita ratiocinationis
ex Cicerone.
...i ex lege iurati iudica-
...rare debetis.
...autem legibus...
in lege, ſequamini.
...ius legis ſcriptu-
...re potuit, quia
...entia ſcripſit
...ibus obtem-
...illi quod
...auſæ eſt,

De Enthymemate.

ENthymema, vt Boëthius asserit, [...]
qua non omnibus præmissis pro[...]
infertur cōclusio. Dicitur etiam [...]
[...]catus siue imperfectus, quia ab e[...]
[...]positio, vel Assumptio. vt, Omnis virtu[...]
[...]dabilis: igitur Fortitudo est laudabilis. [...]
[...]titudo est Virtus: igitur est laudabilis. [...]
positio, illic Assumptio deest.

Propriè Enthymema, & optimum, fi[...]
gnantibus, hoc est, constat ex contrarijs, [...]
tionibus, inquiunt Cyprianus Soarius, & [...]
Bonciarius Rhetores: vt, Si fugienda est a[...]
sequitur, vt expetenda sit liberalitas. Cic. [...]
cùm fateamur satis magnam vim esse in vit[...]
miseram vitam, nonne fatendum est eandem [...]
virtuti esse ad beatam vitam?

De Inductione.

INductio (vt Cicero definit, & post hunc C[...]
rius Fortunatianus) oratio est, quæ rebus n[...]
dubijs captat assensionem eius, quicum constit[...]
ta est: cuius etiam vis est, vt assensione illa fia[...]
vt ei, cum quo instituta huiusmodi fuit argumen[...]
tatio, dubia quædam res propter similitudinem
earum rerum, quibus ille assensit, probetur. hoc
est, Inductio est oratio, qua ex rebus non dubijs,
& similibus illi rei, de qua agit Orator, concessis,
cogit aduersarium fateri rem ita esse, aut ita eru-
bescere, vt se conuictum fateatur.

Exem-

Exemplum.

Dic mihi quæso Xenophontis vxor: Si vicina tua melius habeat aurum, quàm tu habes: vtrùm illius, an tuum malis? Illius inquit. Si vestem illa, & cæterum ornamentum muliebre precij maioris habeat, quàm tu habeat, vtrùm tuum, an illius malis? Illius illa respondit. Age verò, Si illa meliorem virum habeat, quàm tu habeas, vtrùmne tuum, an illius malis? Tunc Aspasia erubuit, & se impudentiæ conuicta rubore confessa est.

Hac forma argumentandi maximè vtebantur Socrates, & omnes Socratici: qui ex eo, quod aduersarij concedebant, rem suam approbare solebant.

Constat autem Inductio tribus partibus. Prima quod ex vna similitudine siuè pluribus. Altera ex eo, concedi volumus. Tertia ex conclusione, quæ aut confirmat concessionem, aut quid ex ea conficiatur, ostendit.

Inductio Bonciario est congeries multorum singularium ad probandum aliquid vniuersè, siuè communiter: vt Pisistratus Tyrannus infelicem exitum habuit, Item Phalaris, Dionysius, Nero, Caligula, & alij plurimi. Ergo omnes Tyranni infelicem exitum metuere debent.

Verùm enimuerò hic ex Cæsario sciendum est, quod Inductio, quæ à Cicerone definitur, ea à Dialecticis apud Latinos exemplum appellatur, apud

Græ-

Græcos παράδειγμα paradigma, Qui C
tilianus ait, & generaliter vsi sunt S
in Omnium similium oppositione,
ijs, quę rerum gestarum autoritate
illud est in Sacro Euangelio apud I
Christum ille inducit de se loquente
los suos, posteaquàm pedes illorũ lau
plum enim dedi vobis, vt quemadmo
ci & vos faciatis. Sanè inter autores
huiuscemodi exempla memoriæ prodi
cipuus habetur Valerius Maximus, id
ex professo.

De Exemplo.

Exemplum definiunt Soarius & Bonc
ductionem imperfectam, nempe in
vno aut paucis singularibus aliquid vniue
cluditur, vt Dion quia hieme nauigare
naufragium fecit: ergo hieme nauigandum
est. & Sextus Pompeius impar viribus facil
pressus est ab Augusto, item Lepidus, & Anto
ergo cum potentioribus pugnandum non est,
ctenus Bonciarius.

Conimbricenses quæst. 2. art. 3. in lib. 1. P
Arist. Exemplum, inquiunt, est oratio, in qua a
quid singulare ex simili, aut similibus cõfirmat
Hungariæ Regina, vocato in auxilium Turca re
gnum amisit; ergo Mediolanenses, vocato in au
xilium Cæsare, ditionem amittent.

Toletus lib. 4. suæ dialectices cap. 18. dixerat
priùs definiendo clariùs & distinctiùs: Exemplum
est

eſt ab vno ſingulari ad alterum propter aliquam ſimilitudinem illatio, vt Deus pepercit Niniuitis pœnitentibus, ergo & nobis parcet, ſi pœnitentiam agemus. Poteſt exemplum aliquando à duobus vel tribus ſingularibus ſumi, ſemper tamen obſeruanda eſt aliqua ſimilitudo inter ea, in cuius virtute vnum ſingulare ex altero colligatur. Hucuſque Toletus.

De Dilemmate.

Dilemma, quod Cicero Complexionem vocat, alij ſyllogiſmum cornutum, quia (vt inquit *Bonciarius*) argumentationis quaſi cornua in eo *diſponuntur, vt qui alterum effugerit, in alterum incurrat, ideoque vtrinque ferit aduerſarium*: eſt *argumentatio*, in qua vtrumuis conceſſeris, reprehenditur. vt, Gabinium admonendum non *cenſeo*. Nam ſi bonus eſt, admonitione non *habet opus*, ſin improbus, eam contemnet.

Aliud.

De futuris angi metu non debemus. Etenim ſi *bona* ſunt, fruſtra metuimus, ſin aduerſa, *…feliciratem* duplicamus.

Aliud ſimile ſuperiori ex Cicerone inducente…*riam cum Catilina* ſic loquentem: Diſcede, *…e hunc mihi timorem* eripe: ſi verus, ne op…*ar: ſin falſus*, vt tandem aliquando timere…*am*.

…oſæ complexiones ex Macropedio ſunt, in … aut vtraque pars, aut altera conuerti, & in …iū retorqueri poteſt, vt: Accuſandus omni-

nò non est. Nam si veretur, qu[...]
qui probus est? si non veretur, qui[...]
qui id parui æstimet: Hìc inuertitu[...]
Prior, vt: Imò si veretur, maximè e[...]
vt corrigatur. Posterior, vt: Si no[...]
ipso est accusandus, quia improbu[...]
Non est hic puer tradendus priuato[...]
Nam si est literarum studiosus, non[...]
priuata institutione: Sin ocio est dedicu[...]
derit disciplina ignauo. Hìc inuertitur[...]
Imò si studiosus est, plus proficiet, si [...]
præceptorem habuerit.

In quo inuersionis genere mirabilis e[...]
nius ille Palearius Verulanus, dum Ma[...]
Ciceronis pro L. Muraena orationem ita[...]
dem retorqueret Muraenam, vt qui sunt [...]
tii iudicio viri asserant (quemadmodùm [...]
dam epistola Coloniâ ad Carolum Lan[...]
scripsit Orgetorix Sphinter) si reuiuiscat M[...]
lius, iturum eum in Aonij sententiam, si [...]
detur, condemnaturum esse Muraenam. Qu[...]
seruantissimi sunt puræ castæq. elocutionis a[...]
se non dubitare, si optimis illa temporibus, qu[...]
lingua Latina floruit, sic scripta fuisset, futur[...]
fuisse in honore, & precio. Laudant omnes [...]
cendi genus seuerum & graue, numerum in c[...]
lum tollunt, laudant suauitatem ingenij, quo[...]
antiquum obtineat, hæc repræsentet mirificum[...]
ciuem Romanum, quòd Reip. timeat, quòd au[...]
geat periculum, quòd vereatur, ne absoluto Mu-

raena

reretur, quidem accuſi raena milites, qui poſthac duces ſequentur, incen-
reretur, quidem accuſi dant Imperatores praui s cupiditatibus, quòd om-
c innertitur vtraque pa nibus veſtigijs aſſequatur, & diuinet interitum
maximè eſt accuſandi libertatis: fingat tamen qui legit, ſe eo tempore
r: Si non vetturdo eſſe, quo iudicium, illud fuit, quo maximè hæc
improbus eſt. Aliud dici vel potuerunt vel debuerunt. Hinc,

De Inuerſione.

Inuerſio ex Bonciario eſt argumentatio in aduerſarium retorta. vel,

Inuerſio eſt argumentatio, in qua ex aduerſariorum ratione non id quod ipſi volunt, ſed quod vtile nobis eſt, ſequi demonſtramus. Ex Macropedio.

Conſtat autem Inuerſio Propoſitione, Ratione, & Inuerſione.

Exemplum.

Propoſitio. Non ſunt legendi Poëtæ;
Ratio. Demulcent enim legentis animum & alliciunt:
Inuerſio. Imò ob id ipſum ſunt legendi, quia emulcent animum.

Eædem partes agnoſcuntur in exemplo allato onciario, licèt non explicatæ: vt,
ropoſitio. Falsò de me quereris,
tio. Quaſi te oderim, quia verbero:
erſio. Odiſſem potiùs, ſi non verberarem,
xu corrumpi ſinerem.

De Sorite.

s, latinè Ciceroni 2. de Diuin. vertitur
alis, definitur à Bonciario coaceruatio

propositionum, quibus veluti grad
clusionem descenditur, Soriten vu
primo ad vltimum: Græci captiosum
argumentandi genus, in quo ex vno
multas conclusiones annexas assurgu
plum ex Bonciario: Græcia vniuersa re
Atheniensibus, Athenienses à Themisto
mistocles ab Vxore, Vxor â filio; Ergo ab
ro tota Græcia regebatur.

In quo Sorite prædicatum Primæ propo
oportet fieri subiectum Secundæ, & ita dei
quousque perueniatur ad Conclusionem, i
subiectum primæ iungi debet cum prædicat
tremæ propositionis.

Sorites persimilis est Gradationi. Differunt
tantùm in hoc, quòd Sorites necessariò conc
sionem habet: Gradatio verò caret illâ. Item S
rites est ad probandum, sed Gradatio ad ornand

Cicero lib. 5. Tusc. quæst. probans, id solum
esse bonum, quod honestum, sic argumentatur;
Etenim quicquid est, quod bonũ sit, id expeten-
dum est: quod autem expetendum, id certè ap-
probandum: quod verò approbaris, id gratum
acceptumq́ue habendum: ergo etiam dignitas ei
tribuenda est. Quod si ita est, laudabile sit, necesse
est. Bonum igitur, omne laudabile, ex quo effi-
citur, vt, quod sit honestum, id sit solam bonum.

Zeno Stoicorum princeps & autor frequentio-
ribus Soritis vtebatur. Sed maximè omniũ Chri-
sippus solitus erat per Soriten argumētari, & gra-
datim

ne
mo.
C
illum

Expo
id op

datim interrogare. ex quo argumentatio fiebat numerosior, & aceruus quasi quidam gradatim cumulabatur propositionum & probationum: vt ita conclusio efficeretur ad probādum quod moliebatur, vltra præscriptum argumentationis.

De Enumeratione.

ENumeratio est, in qua pluribus rebus sufficiēter expositis & ceteris infirmatis, vna reliqua necessariò confirmatur.

Constat autem Enumeratio Expositione, Infirmatione, Conclusione. Et interdum tantùm Infirmatione, & Conclusione.

Fabius appellat Enumerationem, argumentum à remotione. Dialectici vocant argumentationem à sufficienti diuisione, siue à sufficienti partium enumeratione.

Exemplum Enumerationis constantis tribus partibus.

E*Xpositio*. Si illum ab hoc dicis occisum, cùm sine causa nunquam suscipiatur maleficium, cesse est aut metu, aut odio, aut spe alicuius cōdi aut amici alicuius gratiâ ab hoc esse occisū. *nfirmatio*. Sed neque odium, neque metum, e spem intercessisse, neque ad amicū aliquem m eius pertinere probare poteris.

clusio. Reliquitur ergo ab hoc non esse ccisum.

Aliud ex Bontiario.

tio. Quod Furtum domi meæ factum est, ttet vel à te vel à Lucio, vel à Paullo esse

Contra, A minori dicitur argumentatio, cum persona siuè res minor probationem præstat, maior concluditur, sic Mortem, quam etiam virgines Athenienses pro patria contempsisse dicuntur, ego vir consularis timerem? id est, contemnerem multò magis.

Denique A pari formatur argumētatio, quoties paria inter se conferuntur: vt, Licuit Catoni sequi bellū ciuile; Ergo licebit etiam Ciceroni. Si vxor viro fidem præstare debet; Ergo etiam vxori vir debet. Hactenus de Comparatione ad verbum, paucis omissis, Bonciarius.

DE GENERE DEMONSTRATIVO.

Demonstratiuum genus ex eo nominatum est (vt vult Cornel. Valerius, quem sequitur M. Ant. Bonciarius) quòd quale sit aliquid demonstret, vel laudando, vel vituperando, vel narrando vel docendo. Vocant etiam Panegyricum, hoc tertium dicendi genus, vt Cic. in Orat. Sed quoniam plura sunt orationum genera, eaque diuersa, quæ in vnam formam cadunt omnia, laudatio-n, scriptionum, & historiarum, & talium suasio-n, qualem Isocrates fecit panegyricum. Hinc -γυρικοὶ λόγοι, id est panegyricæ orationes. Et -itè Panegyricus, ci, g. m. dicitur sermo lau-s, demonstratiuus, popularis, plausibilis, -dus. Panegyris enim huius panegyris pen. id est nundinæ, publicus conuentus, -ici, vt sunt Olympici, nec non similes, -nterpr. Thucyd. quales quinto quoque anno

anno Athenis celebrari solitos scrib
lib. 6. Nam in huiusmodi conuentib
habebatur, idq. plerunque de vtilitatib
Eius duæ sunt partes, Laus, & Vitupe
est Oratio amplificatiua rerum bonarũ, q
personæ orator inesse dicit. Vituperati
oratio est amplificatiua rerum malarum, q
tæ personæ orator inesse dicit. Ideoque l
nus respicit tempus præsens; estque eius fi
honestas.

Demonstratiuum genus est triplex. na
personæ laudantur, vt Cæsar. aut facta, vt Sc
læ factum. aut res, vt Iustitia.

De Personarum laude.

TAle hic debebit esse exordium, quale & in
teris ferè, vt conciliet ac beneuolum fac
auditorem, vt attentum, vt docilem. Hoc en
efficere conamur in exordijs, vt amicè, vt intell
genter, vt attentè audiamur, sicut inquit in Pa
titionibus Cicero.

Beneuolentia petitur vel à personis, vel à rebus.
in primis ab officio.

Attentos reddimus auditores, si significemus
nos de rebus magnis, & necessarijs, & vtilibus
dicturos.

Docilis reddimus auditores, si breuiter sum-
mam negocij velut oculis subijciamus, & cùm or-
dinem rerum dicendarum ostendamus, tùm in
partes orationem diducamus. De quibus etiam
supra.

In

In Genere Demonstratiuo sumuntur prooemia, à persona nostra, ab eius, de quo dicturi erimus, ab eorum, qui audient, & à re ipsa.

Exordia in hoc genere liberiora sunt, quàm in Deliberatiuo, & Iudiciali: sæpè autem ab aliquo ducuntur affectu, velut à querela, gratulatione: item à studio & officio, à rei magnitudine, à virium nostrarum extenuatione; per quæ beneuolos, attentos, dociles facimus Auditores. Bonciarius.

Cauendum, ne Exordia sint vitiosa, & maximè ne longiùs petantur, aut nimis prolixa sint.

Narratio, qua personæ hic laudantur, est historica commemoratio totius vitæ, vbi perpetuam rerum seriem in dicendo sequimur.

Loci personarum sunt, Natales, pueritia, vbi de ingenio, & educatione, & disciplina dicitur. Adolescentia, vbi studia considerantur. Iuuentus & senectus, vbi res publicè aut priuatim gestæ. Mors, & opinio post mortem. Breuiter in laude personarum ostendendum est, quemadmodùm quisquam generatur, quo modo & à quibus educatus, quos habuerit artiū liberalium magistros, quos viuendi præceptores: quibus studijs iam de à prima ętate fuerit deditus: quid aut sapien- aut iustè, aut fortiter, aut magnificè senserit, rit, gesserit. Hunc ordinem seruat Æmilius is describens vitam Epaminondæ. Si quid ius occurrerit, id amplificandum, & propo- n est ad imitandum, quod ipsum quoque

præ-

præſtitit idem Æmilius agens de abſtinentia Epaminondæ.

Hìc etiam de tribus bonis ſcilicet externis, corporis, & animi meminerimus.

Externa bona ſunt Genus, diuitiæ, nobilitas opes, honores, autoritas, amicitiæ, liberi, propinqui, affines, & alia id genus.

Corporis bona, Forma, ſpecies, & ſtatura appoſita ad dignitatem, robur, vires, bona valetudo, celeritas, agilitas membrorum, oculi venuſti, flaui capilli, color ſuauis.

Animi bona, Ingenium, memoria, doctrina, & eruditio, probitas, integritas, pietas. Virtutes, velut prudentia, iuſtitia, fortitudo, temperantia. Item comitas, humanitas, benignitas, affabilitas, clementia, ciuilitas morum, & ſimilia.

Ab illis bonis, preter ea, id eſt, animi, quæ ſua cuiuſque propria ſunt, perinde quiſque, vt ijs fuerit vſus, ita aut laudari aut vituperari meretur. Hinc Cicero: Genus, inquit, forma, vires, opes, diuitiæ, cæteraque, quæ fortuna det, aut extrinſecus, aut corpori, non habent in ſe veram laudem, quæ deberi virtuti vni putatur. Sed tamen quòd ipſa virtus in earum rerum vſu ac moderatione maximè cernitur, tractanda etiam in laudationibus hæc ſunt naturæ & fortunæ bona. In quibus eſt ſumma laus non extuliſſe ſe in poteſtate, non fuiſſe inſolentem in pecunia, non ſe prętuliſſe alijs propter abundantiam fortunæ: vt opes & copiæ non ſuperbiæ videantur, ac libidini, ſed bonitati

ac

ac moderationi facultatem ac materiem dedisse.

Hìc nulla confirmatio est, quia non agitur de dubijs rebus. Tametsi incidunt interdum loci, vbi confirmatione & confutatione sit opus. vt, si quis laudet C. Cæsarem, excusabis eum, quòd bellum aduersus patriam mouerit.

In aliquo vituperando eadem ferè ratio est artificij locorumque, sed in diuersum commutata. Recenseri enim debent Natales obscuri, educatio mala, adolescentia luxu perdita, iuuentus omnibus flagitijs contaminata, senectus libidinosa, mors tali vitâ digna. De fortunæ bonis, quòd his malè sit vsus.

De Laude facti.

IN Laudatione facti exordimur similiter, ac paulò antè diximus. Narratione integra non sæpe vtimur, nisi sicubi dicendum apud eos foret, qui non prorsus tenerent historiam facti.

Loco Narrationis ponitur Propositio, qua summam rei breuiter complectimur.

Loci Confirmationis sunt, Honestum, vtile, [illegible] cile aut difficile. nam hos locos mutuamur à genere deliberatiuo. Perinde enim vt facienda [illegible] demus, ita facta laudamus. Honestum à circumstantijs, [illegible] tura petes, cætera ferè à [illegible]

Rarò est hìc Confutatio, quia non [illegible] ambigua, sed certa. Sunt autem loci contrarij locis [illegible] is, si qua fortè inciderit, [illegible] ationis,

Peroratio cõstat breui enumeratione, & [illegible]

Enumeratio est breuis eorum, quæ tota oratione sparsim dicta sunt, repetitio.

Affectus est vehementior animi commotio, vt misericordia, indignatio, ira, inuidia, timor, spes, gaudium, dolor.

De Demonstratione rerum.

IN demonstratione rerū potissimùm exordiendum est ab aliqua singulari laude illius rei, de qua es dicturus.

Si quis velit rem turpem laudare, tunc insinuatione anteuertendi sunt animi auditorum, & principio orationis excusanda turpitudo, quæ in causa videtur esse.

Neque aliqua in hoc genere narratio solet esse, nisi priuatarum actionum, quæ occurrunt inter laudandum (inquit Bonciarius) sed propositio, siuè partitio ponitur narrationis vice. Exemplum habemus in historiæ laude apud Angelum Politianum: Inter omne scriptorum genus, quibus vel Græcæ vel Romanæ literæ floruerunt, ij mihi haud dubiè de humanis rebus egregiè meriti esse videntur, per quos aut excellentium populorum, aut summorum principum, aut omninò illustriū virorū res gestæ fidelibus historiarum monumentis commendatæ sunt.

Confirmationis (quæ veluti perpetua quędam Narratio est) loci hic sunt ijdem, qui supra, Honestum, vtile, facile aut difficile. Honestas ab inuentoribus petitur, vtilitas à fine. Iam interdum fa-

facultas, interdum difficultas laudanda erit, idque prout res ipsa poposcerit.

Genus Demonstratiuum respicit tempus præsens.

Preterea notandum est, quòd Orator potest seperatim vti genere Demonstratiuo, & frequentissimè vnà cum genere Deliberatiuo, vt Cicero pro lege Manilia laudat Pompeium, vt persuadeat, eum vnicum Imperatorem deligendum esse. Et vnà cum genere Iudiciali, vt idem Cicero pro Milone laudat ipsum Milonem, contra vituperat Clodium, vt ostendat & cõfirmet, ipsum Clodium iure cæsum fuisse à Milone.

Dictio seù figura dicendi in genere demonstratiuo libera est, virtutem prædicans & exornans.

DE GENERE DELIBERATIVO.

IN Genere Deliberatiuo, quo suademus aut dissuademus, hortamur aut dehortamur, exordiendum est ab officio personæ, à necessitate, ab vtilitate rei, à periculi magnitudine & similib[illegible]

Cuiusque generis finis est vtilitas cum honest[illegible] coniuncta.

Si qua fuerit hîc narratio, eam sequi debet [illegible] positio. nam hæc quidem non potest vlla in[illegible] sa omitti. Neque verò simpliciter proponen[illegible] ed cum amplificatione quadam, si res ita p[illegible] rit.

Confirmationis loci in hoc genere sunt [illegible] n, vtile, facile, iucundum, tutum [illegible] onestas complectitur Virtutes, pruden[illegible]

iustitiam, pietatem, liberalitatem, clem-
fortitudinem, temperantiam, & reliquas.

Vtilitas consistit in retentione aut adeptione alicuius commodi, & in euitatione aut motione incommodi. Sunt enim vtilia, quæ non propter se, sed propter fructum aliquem, & ob cōmodum expetuntur.

Facultas consistit in viribus ingenij, corporis, & externorum, qualia sunt amici, diuitiæ, potentia, dignitas, gratia, autoritas, & hoc genus alia.

Tutum est, quod est metu periculoque vacuum, & nec commodis alicuius, nec saluti atque incolumitati officit.

Iucundum est, quod voluptatem & delectationem aut animi, aut corporis, aut vtriusque affert.

Nonnulli addunt necessarium locis generis deliberatiui, sed Fabius ad vtilitatem refert.

Confutatio à contrarijs locis petenda est.

Peroratio enumeratione & affectu constat.

Qui vult dissuadere, ostendet primò esse turpe, impium, minimèque Christianum. Deinde perniciosum, taleque damnum allaturum, cui nullis rationibus obsisti possit. Tertiò difficile, infinitis laboribus & sudoribus plenum, incertūque præterea ad optatum finem adduci queat. Quartò molestum, & non citra tædium longissimo temporis spatio huic rei insudandum atque immorādum. Quintò periculis vndique plenum.

Est exemplum generis Deliberatiui apud Cic. Philippica 7. vbi pax cum Antonio dissuadetur.

Deliberatio quandoque est de duobus, vt si deliberetur, vtrùm Carthago tollenda sit, an relinquenda: Quandoque de pluribus, vt si deliberet Annibal, quid potissimùm faciat, cùm reuocetur à Carthaginiensibus, an in Italia remaneat, an in patriam redeat, an in Ægyptum profectus occupet Alexandriam.

Sunt etiam deliberationes, aliæ propter se tantùm, aliæ propter rem extraneam, & aliæ partim propter se, partim propter rem extraneam.

Consultatio propter se est, quando consideratur aliquid propter rei ipsius qualitatem & naturam, nullius rei, quæ extra sit, habitâ ratione, vt si Senatus Romanus deliberet, an captiuos post prælium Cannense ab hostibus redimat. In hoc enim Senatus tantũmodò spectauit, honestumne sit, eos, qui ignaui fuissent, redimi.

Consultatio propter rem extraneam est, quando consultatur, an aliquid fiat propter aliquam causam, quæ extrinsecus veniat, vt si Senatus deliberet, Secundo bello Punico, soluatne legibus Scipionem, vt liceat, eum ante tempus consulem ...ri. Hæc enim consultatio non erat, Soluendusne ... legibus, an non? Sed an deligendus esse... alij recusarent eò proficisci, & vt amicis ...æ populis subueniretur.

...nsultatio partim propter se, partim propt... ...traneam est, quando consultatur, vtru... ...iustum & honestum sit, & assumitur a... ...extranea, vt si deliberet Senatu...

Sociali, Socijs Ciuitatem det, an non? Hæc ei consultatio est partim propter se, partim prop rem extraneam, ne bellum ab ijs, qui læsos se p tarent Populo Romano inferatur.

Prooemium in causis deliberatiuis debet esse modestum, & breuissimum, eo quòd res ipsa, d qua agitur & consultatur, satis facit auditores at tentos, vt tradit Cicero in Partitionibus. Nam neque arrogans (inquit Bonciarius) neque abrupta placere potest Deliberatio. Sumitur autem Exordium maxime ab officio personæ, vt Orator dicat, se nullo odio, studio, & affectu, sed caritate, officio, & alia quapiam honesta ratione accedere tam ad suadendũ quàm etiam ad dissuadendum. Maximè autem probantur exordia, quæ vel ab aliqua insigni vtilitate, vel ab vrgenti necessitate ducta sunt, qualem frequẽter legimus in Historijs.

Narrationem priuata deliberatio non admodũ requirit, sed conciones postulant: habet enim satis cognitam suam causam is, cui consilium de priuatis negotijs damus. Tum verò narramus, cum gestũ aliquid erit, ex quo nostra deliberatio nascitur, vt pro lege Manilia narrat Cicero, Bellum geri cum potentissimis Regibus: vndè nascebatur consultatio de Imperatore deligendo. Occurret etiam Narratio ferè semper in publicis deliberationibus, præsertim paullò grauioribus, cùm tunc docere oporteat multitudinem siuè populum.

Propositione, quæ nunquam planè omitti potest, vt[illegible]

ob
sunt,
tibus
seu fig
idem g
I
IVdici
cont
Hoc ge
bus omni
In exor

ve pacem suasuri, paucis proponemus, nos de pa-
ce humanę societatis conseruatrice consilium da-
turos prodijsse, &c.

Partitio rerum ordinem, de quibus dicturi su-
mus, ostendit.

Confirmatio circa potissimùm sex locos in sua-
dendo versatur, scilicet Honestum, Vtile, Iucun-
dum, Possibile, Facile, Necessarium: In dissuaden-
do verò circa his contrarios, idest, Inhonestum,
Inutile, Iniucundum, Impossibile, Difficile, non
Necessarium. Id quod facile videre est tum in
orationibus Ciceronis, tum in concionibus Liuij.
Sed quid horũ locorum vnusquisquè valeat, prę-
terquàm quòd facile est cognoscere, & ex dictis
in his collectaneis scire, videre etiam potest apud
Bonciarium.

Confutatio diluit quicquid ab aduersario possit
obijci.

Peroratione colligit Orator, quæ firmissima
sunt, hortatur, & affectus mouet. His igitur par-
tibus tractatur genus deliberatiuũ, in quo dig-
...eù figura dicendi grauis & prudens est. Respicit
...lem genus tempus futurum.

DE GENERE IVDICIALI.

...diciale genus est, quo controuersiæ
continentur. Cuius finis est æquitas...
...c genus ijs orationis partibus constat...
...nnis perfecta oratio.
...xordio beneuolentiã ducimus aut à no...
aut ab eius, pro quo dicimus com...

T

tione, aut ab aduerſarij, qui periculum faceſſat, inuidiâ, aut à iudicis perſona.

Attentio magnitudinem cauſſæ commem...

Docilitas perſpicuitatem & breuitatem po... cetur, ac ſummam cauſſæ indicat.

In hoc genere varij ſunt ſtatus, quos ſupra p... ſuimus.

Narratio eſt facti expoſitio. Narrabit accuſato[r] ſparſis in narrationem multis ſuſpicionibus, quæ cauſam adiuuare videantur.

Omnis narratio (ex qua certa ſententia, quam probaturus es, colligenda eſt) in vniuerſum debet eſſe probabilis, aperta, & ſuauis.

Ex narratione quæſtio, ſeu ſtatus, ſeu propoſitio ducitur, quæ cauſſæ commemorationi ſtatim ſuccedit, quod confirmationis omnis caput.

Accuſatoris Confirmatio ab his locis, voluntate, & poteſtate maximè petitur, quia ſuſpicionem probant, & arguunt hæc duo, voluiſſe lædere, & potuiſſe. Et res pro facto habetur, *ſi & voluntas* & facultas adſint. quæ duo dialecticè dicuntur à Fine, & Efficiente; quòd *ſi horum* alterutrum deſit, nihil fieri poſſe conſtat.

Voluntatis loci ſunt duo, qualitas *perſonæ*, id eſt habitus quidam, & frequens alicuius in rem aliquam ſtudium, vt non iniuriâ exiſti*metur hoc* voluiſſe patraſſe: & Cauſa inducens ad ſuſcipiendum facinus.

Cauſæ inducentis duo ſunt loci, Impulſio, & Ratiocinatio.

Im-

ſi
ſta
con
cum
rit, vn
eſt con
cionem
teſtimo
aliquod
reſponſi
tum, vt
ipſa, aut
ſuſpicioſu

Impulsio est affectio quædam animi, seù repentinus aliquis motus atque impetus, ægritudo, vinolentia, iniuriæ dolor, vlciscendi studium, & similia, in quibus animus ita videatur affectus fuisse, vt rem perspicere cum consilio & curâ non potuerit, & id quod fecit, impetu quodam animi potiùs, quàm cogitatione fecerit.

Ratiocinatio est, quæ à spe commodorum ducitur, & vbi vtilitas ex adeptione alicuius commodi spectatur, aut deuitatione incommodi. vt, si probemus, profuturum Clodio fuisse Milonis interitum, quemadmodùm Cicero in Miloniana: ex quo probabile fit, Clodium insidias posuisse. Contrà defensor negabit fuisse causam, si poterit: sin minus, eam vehementer extenuabit.

Potestas seù facultas constat signis, & circunstantijs.

Signum est dictum aut factum antecedens vel consequens, vel cum re cohærens, & adiunctum: cum quis alicubi aliquid ante vel dixerit vel fe-
rit, vndè coniectura sumatur, illum hoc, de qu
est controuersia, patrasse. Signa vel maximè su
ionem mouent, & quasi tacita sunt crimin
stimonia. vt telum, vt cruor, vt deprehen
quod quod ablatum ereptumue videatur, vt
onsum inconstanter, vt hæsitatum, vt ti
vt pallor, vt tremor, & similia quæ aut p
aut etiam antequàm factum est, aut p
osum crimen efficiant: vt Cicero

Exemplum de signo anteceden[tis].

VT, Clodium ait Cicero dixisse, Mil[onem intra tri]duo periturum.

Item Milo duxit vxorem & liberos se[cum in] rheda.

Igitur non est verisimile, profectum eum [ad pu]gnandum.

De sequente.

VT, Fugit, expalluit; inconstanter re[spon]dit.

De adiuncto.

VT, Erat respersa cruore vestis, ipse ferro a[c]cinctus, eo ipso in loco visus, in quo facinu[s]

Circumstantiæ sunt Locus, tempus, & cætera quæ hoc versiculo continentur.

Quis, quid, vbi, quibus auxilijs, cur, quomodo, quando.

Et hi iam dicti loci artificiales sunt, quia ab Oratore inuenti. Sed præter hos huc referendæ sunt illæ inartificiales probationes, vt quæ non ab Oratore inueniantur, sed ad eum cum ipsa caussa deferantur obiter, & velut à casu: qui & in tribus (vt vult Martianus Capella) positi sunt rebus, in Scriptura, vt tabellarum, in Autoritate vt testium, in Necessitate vt tormentorum.

A Scripto argumentum petitur, cum ad rei dubiæ probationem, vel chirographum, vel testamentum transactionis, aut tabulæ recitantur, cæteraq; re huiusmodi.

ar
di.
cep
accu
motu
Ge
di vehe
respicit

Ab

Ab Autoritate, vt Africanum dixisse, iure cæsum Tiberium Gracchum: aut cum testimonium, quò veritas nodetur, affertur.

A Necessitate, cum fides ex tormentis, aut somno, aut furore, aut vinolentia sumitur. Hinc illud passim celebratum adagium, In vino veritas.

His locis siuè probationibus addunt quidam rumores, & famam, quæ pars altera (inquit Cæsarius) consensum ciuitatis, & velut publicum testimonium vocat, altera sermonem sine vllo certo autore dispersum in ora hominum, cui malignitas initium dederit, incrementum credulitas. Hinc verissimè Ouidius dixit,

Sed nos in vitium credula turba sumus.

Et de fama, cuiusmodi sit, sapienter Virgilius,

Fama malum, quo nō aliud velocius vllum.
Mobilitate viget, viresq́ue acquirit eundo.

Peroratio duabus rebus constat, partim repetitione propositionis principalis, & potissimorum argumentorum, partim affectibus. Iam cuiusmodi affectus deceant in vnaquaque causa, sine p... ceptis sciri potest. Nam reo misericordiâ opus ... ccusator odium studet inflammare. Itaque stude... otus animorum incitat. Ille mitigare stud... Genus Iudiciale, in quo dictio seù figura di... ehemens est & concitata, præteritum tem... cit.

DE FIGVRIS RHETORI

FIGVRÆ seù Schemata Rhetorica, ... nelius Valerius inquit, sunt exorna... & lumina orationis, quibus supra q... dianum sermonem illustratur orati... veluti coloribus depingitur, vt sit eleganti... iucundior.

Duo quidem sunt Figurarum genera, á Cicer... ne quoquè obseruata, quæ dicuntur verborun... priùs, sententiarum deinde exornationes in ordi... ne, quem triplicem non solùm ille, de quo Cæla... rius mentionem fecit, consultò nobis factus ano... nymus, quia ab Ecclesia damnatus; sed etiam multi alij nostræ ætatis viri docti fecerunt. Primus ordo continet eas exornationes, quæ ad dictiones siuè verba peculiariter pertinent. Secundus eas, quæ sententijs magis subseruiunt, quàm verbis. Tertius eas, quibus oratio non solùm figuratur, sed etiam simul augetur & amplificatur, tum verbis, tum sententijs. Quas propterea breuiter nos vocabimus Exornationes Verborum, seù dictionum, Orationis seù sententiarum, & Amplificationis.

li... vi... int... rissi... nius. Antoi... ciarius... rionaci... ra, confi... Comple... lens...

DE EXORNATIONIBVS VERBORVM, seù dictionum.

REpetitio seu Anaphora & Epanaphora est, cũ ... orationis iteratur

E

ETORICIS

...a Rhetorica, vt Cor.
...sunt exornationes
...ibus supra quoti-
...atur oratio, &
...it elegantior &

...ra, à Cicero-
...verborum
...s in ordi-
...uo Cels
...us ...

vt, Scipio Numantiam sustulit, Scipio Carthaginem deleuit, Scipio pacem peperit, Scipio ciuitatem seruauit. Cic. vel, Nihil te nocturnum præsidium palatij, nihil vrbis vigiliæ, nihil concursus bonorum omnium, &c. nihil horum ora vultusque mouerunt. Teren. Hoccine est humanum factum aut inceptum? hoccine officium patris? Virgil. ecloga 10. Hic gelidi fontes, hic mollia prata Lycori. Hic nemus, hic ipso tecum consumerer æuo. Nulla hac figura frequentior, quæ adhibetur ad ornandam & exaggerandam orationem in omni dicendi genere, omnibusque orationis partibus, maximè tamen in confirmatione, confutatione, & conclusione; mouetque affectus, & valet in primis, vt notat Bonciarius ad exhortandum, ad obiurgandum, & exprobrandum.

Conuersio, quæ & Anastrophe, Epistrophe, vel Antistrophe, quæ & à Rutilio Epiphora appellata, est, cùm in fine orationis idem repetitur verbum. vt, Italiam Annibal armis vicit, ingenio vicit, dolis vicit. Cic. vel, Doletis tres exercitus Pop. Rom... interfectos? interfecit Antonius. Desideratis cla... ...ssimos ciues? eos quoque eripuit nobis Ant... ...onius. Autoritas huius ordinis afflicta est? affli... ...tonius. Hæc exornatio, quæ, vt aduertit Bo... ...ius, in Poëtis est rara, sed Oratoribus frequ... accommodatur tribus generibus, grau... ...nfirmationi, confutationi, & conclu...

...plexio, quæ & Symploce, al...

verbum tum in principio, tum in fine sæpè rursus repetitur. vt, Qui sunt qui fœdera sæpè ru... Carthaginienses. Qui sunt qui Italiam d... Carthaginienses. Qui sunt qui sib... uerunt? Carthaginienses. Qui sunt qui sib... lant ignosci? Carthaginienses. Tale est etiam legem tulit? Rullus. Quis tribus sortitus Rullus. Quis decemuiros quos voluit, renu... uit? Rullus. Quem principem renunciauit? lum. Cicero de lege agraria. Item Virgilius, ... ta super Priamo rogitans, super Hectore multa. Hæc exornatio multò rariùs vsurpatur ab Orat... ribus & Poëtis, Bonciarius credit, quia videtu... habere nimis apertam artis ostentationem, ni... tamen ea, quæ repetuntur, aliquo modo interle... varientur, & misceantur; applicarique potest tribus generibus, & graui figuræ, confirmationi, & confutationi.

Duplicatio siue Copulatio, quæ & *Ploce*, à nonnullis Anadiplosis, ab alijs Epanadiplosis appellatur, est, cùm idem verbum cum *emphasi*, hoc est, significantia quadam repetitur. vt, Sed tandem ad illum vsque diem Memmius erat Memmius. idest, erat sui similis. Simia est simia, etiamsi aurea gestet insignia. Vel, Anadiplosis, idest Duplicatio & Reduplicatio est finis versus in principio alterius repetitio. vel, quum prioris sententiæ verbũm vltimum, ac insequentis primũ, est idem. vt, — *sequitur pulcherimus Astur Astur equo fidens, &c.*

... Gallo ...

h... ve... vt... qu... adn... com... prox... consp... mouea... bilitas, ...

...o in fine oration
fœdera sæpe ruperunt
...e qui Italiam deforme
Qui sunt qui sibi post...
s. Tale est etiam, Qui
...ribus sortitus est?
...voluit, renuncia...
...nunciauit? Ru...
Virgilius, Mo...
...ctore multa...
...ur ab Orato...
...uia videtu...
...nem, ...
...o inte...
...test...

Gallo cuius amor &c. Tale eſt, — omnibus vni
Vni odiiſque viro teliſq; frequentibus inſtant.
In his vltima prioris verſus dictio iteratur in
initio ſequentis. Sed & Oratores hac figura vtun-
tur ſumma cum gratiâ & venuſtate. Cic. Hic ta-
men viuit? viuit, imò etiam in Senatum venit.
Hanc Cicero & alij, quos ſequutus eſt Cyprianus
Soarius, qui vnicâ figuræ huius voce contentus,
ne vocum multitudine ac diſtinctione ſuperfluâ
confuſionem pareret, prudenter tantùm dixit.
hìc geminari verba modis pluribus, dixerunt Cõ-
duplicationem, Capella in Rhetorica vocat Re-
plicationem. vt, Nunc etiam audes in horum
conſpectum venire proditor patriæ? Proditor in-
quam patriæ venire audes in horum conſpectum?
Cicero de Aruſpicum reſponſis, De religionibus
ſacris, & ceremonijs eſt concionatus P. C. Clodius,
Publius, inquam Clodius ſacra, & religiones negli-
gi, violari, pollui quæſtus eſt. Hæc figura locum
habet, quum iam feruet oratio, ac tum quidem ma-
vehementer commouet, & vulnus maius efficit
vt ille inquit. Conduplicatio igitur eſt exornati-
qua aut indignationis, aut commiſerationis,
dmirationis gratiâ, vnum verbum aut plu-
nduplicantur. Indignationis, vt in exe-
ximè allato: Nunc etiam audes in ho-
ſpectum venire, &c. Commiſerationis, v
eant patris lacrymæ, Vos moueat domu
s, Vos moueant tanti viri præclara fac
moueant vulnera, quę pro patria fortit
su

gnando accepit. Admirationis vt O facin-
ditũ, ò facinus inquam intolerabile. Adhibet-
exornatio Generi Iudiciali potissimùm, graui-
ræ, confirmationi, & confutationi, & peroratio-
Traductio, græcè Ploce, Metabole, Epanodi-
Tautulogia, à Rutilio Polyptoton, qua idem ve-
bum crebriùs ponitur, diuerso tamen in casu au-
genere, aut numero, & non modò auditoris ani-
mus non offenditur, sed oratio etiam concinnior
redditur. vt Cic. Pleni sunt omnes libri, plenæ sa-
pientium voces, plena exemplorum vetustas. Et,
Qui nihil habet in vita iucundius vitâ, is cum vir-
tute vitam non potest colere. Et Teren. Eius me
miseret, ei nunc timeo, is nunc me retinet. Virg.
Litora litoribus contraria fluctibus vndas Impre-
cor, arma armis, pugnent ipsique nepotes. Per-
sius. Ex nihilo nihil, in nihilum nil posse reuerti.
Habet hæc figura locum in Enthymematis, &
in argumentis à coniugatis, vt: Propter virtu-
tem nobilitas in laude est. igitur virtus magis
laudari meretur, quàm nobilitas. Et, Eum tu
hominem appellas, qui si fuisset homo, non sic hu-
manitatis studiosos persequeretur. Est etiam
Traductio, cum idem verbum voce, sed diuersâ
significatione ponitur: vt: Iucundum est amari,
si curetur, ne quid amari insit. Item. Dulce ab
initio amare omnibus videtur, sed multi aman-
tes inuenti sunt, qui de amore amarè conquesti

rationis vt O facinus inau
intolerabile. Adhibetur hæ
alij pot issimum, graui figu
itationi, & perorationi.
Metabole, Epanodus,
toton, qua ideas ver-
so tamen in casu aut
odò auditoris ani-
etiam concinnis
s libri, plena s
n vetustas, s
tà, is cum
en. Eius
inet. Vn

Vna eademque vox græca varijs attributa figu-
ris, & contrà varijs ac diuersis nominibus vna ea-
demque vocitata figura, quod passim ac liberè, sed
non ineptè ab illis magnis Rhetoribus, quos de-
inde nostri sunt imitati, factitatum est, cùm alij
alijs sub respectibus, proprijs tamen & germanis
fecerunt, fuit in caussa, cur perquàm tenui limite
postea diuiderentur omnes ferè figuræ, vix vt di-
scernere possimus. Tu verò lector homonymis,
his nominibus defines confundi & perturbari, si
in singulis primis cuiusque figuræ nostris vocibus
insistes. Ni credas, par est vt experiaris. Quadrat
hæc exornatio tribus generibus, omnibus figuris,
narrationi, confirmationi, & confutationi.

Articulus, qui & Asyndeton, Dialyton, Barchy-
logia, & latinè etiam Dissolutum, est cum multa
acerba sine coniunctione proferuntur, vt, Dum
ætas, metus, magister prohibebant. Et, Veni, vidi,
vici. Et, Acrimoniâ, voce, vultu aduersarios ter-
ruisti. Et, Abijt, excessit, euasit, erupit. Vti-
maximè hac figura, cum quid acriter & vehem
ter dicendum est, vt Virg. Ferte citi flammas, d
te tela, impellite remos. & Ter. Cæteros ruerem,
gerem, raperem, tunderem, & prosternerem. S
coniunctio addatur, perierit impetus ille, &
tionis, vt si dicas, Cæteros ruerem, & agerem
aperem, &c. Adhibetur hæc exornatio
ri, iudiciali præcipuè, omni figuræ, &
raui, confirmationi, confutationi,
Huic contrarium schema est, à Græ

Polysyndeton dictũ, Latinis versum Coniunct[illegible] aut Copulatum quum oratio multis coniunct[illegible] nibus cohæret. vt Virg. tectumque laremque a[illegible] maque Amicleumque canem. sed per has enim [illegible] non vsu [illegible] ticas coniunctiones factum est carmen non r[illegible] pandum. Sæpenumero in singulis verbis, non præc[illegible] rò etiam per plura commata: vt Cic. Me præ[illegible] teris & coiit, & obseruat, & diligit: Item: No[illegible] ita fractus sum, vt aut hominem me esse oblitu[illegible] sim, aut fortunæ succumbendum putem. Nam so[illegible] let non modò per copulatiuas, verùm etiam per disiunctiuas & alias eleganter fieri, & nonnunquã duobus, nonnunquam pluribus vel membris vel commatis.

Similiter cadens, græce Homoeoptoton, quum plures casus in eundem exitum finiunt. vt, Hominem laudas egentem virtute, abundantem felicitatē. Cic. Non odio bonorum, sed inuidiâ præmor malorum. Et Curtius, Ille nec castigare obstinatos, nec mitigare poterat iratos. Hæc figura, vt & ea quæ sequitur, fit elegantior & picturatior, si contrarijs, repetitione, adnominatione, alijsque similibus commendetur, & si ibi Compar, quod Parisonis vocant, vel Isocolon adsit. Cic. Sociorum inuocem subsidium, cùm à ciuibus interclusum sit præsidium? Quam colere gentē nunc instituam? vtrum custos accipiar, an vt proditor excludar? Si vt conseruator, vestra erit ignominia: si vt oppugnator, præcisa erunt omnia. Sed quid ego plura de [illegible]orum aut in me maledictis, aut in vos sceleratè

leratè loquar factis? quorum cognita improbitas me tacente coarguitur turpitudine vitæ, vt de ijs non sit necesse inimicos prædicare, de quorum scelere ne amici quidem aut ipsi possunt negare. Hic non solùm figura est in illis casibus, subsidium præsidium, &c. Sed etiam in illis verbis, accipiat, excludat. Nam & verba sicut nomina aliquo modo suos habent casus. Aptanda est hæc exornatio omni generi, omni figuræ, confirmationi, & confutationi.

Similiter desinens, græcè Homœoteleuton, cùm tametsi casus propriè non insunt in verbis, similes tamen exitus sunt. vt, Turpiter audes facere, nequiter studes dicere. Item, Viuis inuidiosè, delinquis studiosè, loqueris odiosè. Item, Audacter territas, humiliter placas. Sic, Abijt, excessit, erupit, euasit. En vides eundem sonum siuè rhythmū. Similiter cadens in nominum casibus est similiter desinens, in quibuscunque vocibus. Illud sciendum, inquit quidā, huiusmodi delitias, quæ Comparibus & Similiter cadentibus aut desinentibus constant, non modò fidem abrogare dicendi, sed & fastidium citò afferre. Quare parciùs vtendum in re seria. Competit omnibus figuris, præcipuè tamen mediocri; omnibus generibus, precipuè demonstratiuo, omnibus partibus, maximè tamen narrationi, confirmationi, & confutationi.

Membrum orationis Compar latinè dictum, est, par membrum, græcè Colon siuè Isocolon, o vocari ait, cùm res breuiter absoluitur sine to-

totius orationis demonstratione, quæ denuò ali-
membro excipitur, cum eodem tamen ferè nu-
mero syllabarum. vt, Inimico proderas, amicum
lædebas. Hic membrum eius orationis vnum est,
inimico proderas, quod mox excipitur alio mem-
bro, nempe illo, & amicum lædebas. Atque hæc
exornatio solis duobus membris cōstat: sed com-
modissima (vt idem ait Cicero) & absolutissima
est, quæ tribus constat membris, hoc modo, Et
inimico proderas, & amicum lædebas, & tibi ipsi
consulebas. Bonciarius recipit etiam vt visitatis-
simum Isocolon quadrimembre: rarò longius.
Membrorum autem paritas, inquit idem, non syl-
labis numerandis affectanda est, sed aurium iudi-
cio metienda, vt, In prælio mortem pater oppe-
tebat, domi filius nuptias comparabat: item,
Audacia Alexandro gloriam comparauit, sapientia
Platoni laudem vendicauit. Vtimur in omni ge-
nere figuraque, & partibus, maximè tamen in
narratione.

Agnominatio & Adnominatio, græcè Parano-
masia seu Prosonomasia & Paragramma, quum
plures dictiones voce similes, significatione dissi-
miles, aut additis, aut detractis, aut mutatis lite-
ris vel syllabis magna cum festiuitate collocamus:
vel est, cùm similitudine literarum deflectimus in
contrarium. vt Ter. Inceptio est amentium, haud
amantium. &, Tibi erunt parata verba, huic ho-
mini verbera. Cic. Philip. 3. de Pædagogo Anto-
nij dixit. Hem, cur magister eius ex oratore ora-

tor

tor factus sit? Idem ad Attic. 1. Consul autem ipse paruo animo & prauo: facie magis, quàm factis ridiculus. Idem 31. Fuerunt quos fames magis, quàm fama commouerit. Item, Oneri potiùs, quàm honori est; sic Ouidius vsus hac figura, Non honor est onus. Suetonius item de Tiberio & Nerone, alterum Biberium, alterum Meronem appellatos fuisse dixit. Et, Deligere oportet, quem vclis diligere. &, Nolo esse laudator, ne fortè videar adulator. &, Oppugnari vir bonus potest, expugnari autem non potest &, Non decet hominem genere nobilem videri mobilem. Teren. Quare æquum est vos cognoscere atque ignoscere. Tale est, quod occiso Fratre Bassianus dixisse fertur, cum audiret posse mitigari facinus, si diuum fratrem appellaret, Sit (inquit) diuus, modò ne viuus. Apta est hæc exornatio omni generi, sed demonstratiuo præcipuè, omni figuræ, & humili præsertim, narrationi, & conclusioni.

Nominatio, græcè Onomatopœia, hoc est, nominis fictio, Græcis inter maximas habita virtutes, nobis (vt Quintilianus autor est) vix permittitur. Hæc definitur à Cicerone, per quam cui rei nomen non sit, aut satis idoneum non sit, eam nosmet idoneo verbo nominamus, aut imitationis, aut significationis causâ. Imitationis cùm ...s vtimur, quæ pepœemena græcè, fictitia latinè dicuntur. Significationis, cùm vocabulo vti... translato, quò meliùs rem aliquam exprima..., vt fragor ciuitatis pro strepitu, & tumultu.

Inde

Inde enim sunt taratantarà, bombarda, rudere, mugire, vagire, murmurare, sibilare, balari, & similia. Hæc exornatio conuenit omni generi, omni figuræ, omnibus partibus orationis, præterquam narrationi, & diuisioni.

Pronominatio, siuè Antonomasia, cum nomen proprium permutatur, vt pro Iunone, Saturnia. pro Homero, poëta. Is enim propter excellentiam commune poëtarum nomen efficit apud Græcos, ita vt apud Latinos Virgilius. Africani nepotes pro Gracchis. Philosophus pro Aristotele, & Apostolus pro Paulo. Hæc exornatio, quæ poëtis, quàm oratoribus familiarior est, conuenit omnibus figuris, præcipuè graui, omnibus generibus, præcipuè iudiciali, confirmationi, & confutationi: vtimur laudando, lædendoque corpus, animum, & externa.

Denominatio siuè Metonymia, idest transmutatio. vt cùm nomen inuentoris pro re inuenta ponimus: pro Libero patre, seu Baccho vinum, pro Cerere frugem. Interdum hæc figura facit ad vehementiam, vt si quem Veneri deditum esse dixeris, id nimirum ardentius est, quàm si libidini. Sic & acrius est dicere Mauors, quàm bellax. Cùm effectum pro causa. vt, pallida mors. Cùm continens pro contento. vt, Nunc pateras libate Ioui. Cùm autorem pro opere. vt, Terentius semper in manibus habendus. Cùm pro exercitu dux. vt, Annibal ad Cannas LX. millia Romanorum occidit. Magis poëtis quam oratoribus conuenit,

uenit, & omnibus figuris, generibus, atque partibus.

Abusio seù Catachresis est, cùm pro certis & proprijs verbis vtimur similibus & propinquis. vt, si quis dicat, Vires hominis breues sunt, idest paucæ, & hic homo est paruâ staturâ. pro breui. Hic valet multo consilio, pro magno. Habuisti magnam orationem, pro longam. Sic enim dicendum erat. Nam Abusio dicitur quasi contra vsum. Vsurpatio etiam nominis alieni est abusio. vt, Parricida, qui vxorem occidit, cùm propriè sit, qui occidit parentem: A Metaphora differt, quòd Abusio est, vbi nomen defuit: translatio vbi aliud fuit. Omnibus conuenit generibus, figuris, atque partibus orationis.

Defectio siuè Eclipsis, cùm in oratione deest aliquid necessarium. vt apud Virg. Hæc secum: deest, loquitur. Sexcenta sunt apud Cic. vt, Pyliæ & Atticæ salutem. &, Hæc ad te meâ manu. &, Quòd mihi Bruti literas, gratum, &c. Verbum enim orationi absoluendæ deest etiam citra affectum, aut per sermonis interruptionem, vt sæpenumero in Comœdijs, & dicitur Reticentia, Præcisio, græcè Aposiopesis, aut studio propter facilem eius intellectum, vt: Italiam fato profugus Lauinaque venit Littora. Virg. pro ad Italiam, &c. Quadrat omnibus generibus, figuris, &c.

Permutatio siuè Allegoria est oratio aliud verbis, aliud sententiâ demonstrans, vt Vino vendibili suspensâ hederâ nō est opus. Et Ouidius de amo-

tione, aut ab aduersarij, qui periculum innotione, aut ab aduersarij, qui periculum inno-
tione, aut inuidiâ, aut à iudicis persona.
facessat, inuidiâ, aut à iudicis persona.

Attentio magnitudinem caussæ commemorat.

Docilitas perspicuitatem & breuitatem pollicetur, ac summam caussæ indicat.

In hoc genere varij sunt status, quos supra posuimus.

Narratio est facti expositio Narrabit accusator sparsis in narrationem multis suspicionibus, quæ causam adiuuare videantur.

Omnis narratio (ex qua certa sententia, quam probaturus es, colligenda est) in vniuersum debet esse probabilis, aperta, & suauis.

Ex narratione quæstio, seù status, seù propositio ducitur, quæ caussæ commemorationi statim succedit, quod confirmationis omnis caput.

Accusatoris Confirmatio ab his locis, voluntate, & potestate maximè petitur, quia suspicionem probant, & arguunt hæc duo, voluisse lædere, & potuisse. Et res pro facto habetur, si & voluntas eidem & facultas adsint. quæ duo dialecticè dicuntur à Fine, & Efficiente; quòd si horum alterutrum desit, nihil fieri posse constat.

Voluntatis loci sunt duo, qualitas personæ, idest habitus quidam, & frequens alicuius in rem aliquam studium, vt non iniuriâ existimetur hoc voluisse patrasse: & Causa inducens ad suscipiendum facinus.

Causæ inducentis duo sunt loci, Impulsio, & Ratiocinatio.

Im-

Impulsio est affectio quædam animi, seù repentinus aliquis motus atque impetus, ægritudo, violentia, iniuriæ dolor, vlciscendi studium, & similia, in quibus animus ita videatur affectus fuisse, vt rem perspicere cum consilio & curâ non potuerit, & id quod fecit, impetu quodam animi potiùs, quàm cogitatione fecerit.

Ratiocinatio est, quæ à spe commodorum ducitur, & vbi vtilitas ex adeptione alicuius commodi spectatur, aut deuitatione incommodi. vt, si probemus, profuturum Clodio fuisse Milonis interitum, quemadmodùm Cicero in Miloniana: ex quo probabile fit, Clodium insidias posuisse. Contrà defensor negabit fuisse causam, si poterit: sin minus, eam vehementer extenuabit.

Potestas seù facultas constat signis, & circunstantijs.

Signum est dictum aut factum antecedens vel consequens, vel cum re cohærens, & adiunctum: cum quis alicubi aliquid ante vel dixerit vel fecerit, vndè coniectura sumatur, illum hoc, de quo est controuersia, patrasse. Signa vel maximè suspicionem mouent, & quasi tacita sunt criminum testimonia. vt telum, vt cruor, vt deprehensum aliquod quod ablatum ereptumue videatur, vt responsum inconstanter, vt hæsitatum, vt titubatum, vt pallor, vt tremor, & similia quæ aut in re ipsa, aut etiam antequàm factum est, aut postea, suspiciosum crimen efficiant: vt Cicero inquit.

Exemplum de signo antecedente.

VT, Clodium ait Cicero dixisse, Milonem triduo periturum.

Item Milo duxit vxorem & liberos secum in rheda.

Igitur non est verisimile, profectum eum ad pugnandum.

De sequente.

VT, Fugit, expalluit; inconstanter respondit.

De adiuncto.

VT, Erat respersa cruore vestis, ipse ferro accinctus, eo ipso in loco visus, in quo facinus.

Circumstantiæ sunt Locus, tempus, & cæteræ, quæ hoc versiculo continentur.

Quis, quid, vbi, quibus auxilijs, cur, quomodo, quando.

Et hi iam dicti loci artificiales sunt, quia ab Oratore inuenti. Sed præter hos huc referendæ sunt illæ inartificiales probationes, vt quæ non ab Oratore inueniantur, sed ad eum cum ipsa caussa deferantur obiter, & velut à casu: qui & in tribus (vt vult Martianus Capella) positi sunt rebus, in Scriptura, vt tabellarum, in Autoritate vt testium, in Necessitate vt tormentorum.

A Scripto argumentum petitur, cum ad rei dubiæ probationem, vel chirographum, vel testamentum transactionis, aut tabulæ recitantur, cæteraque huiusmodi.

Ab

Ab Autoritate, vt Africanum dixiſſe, iure cæſum Tiberium Gracchum: aut cùm teſtimonium, quò veritas nodetur, affertur.

A Neceſſitate, cum fides ex tormentis, aut ſomnô, aut furore, aut vinolentia ſumitur. Hinc illud paſſim celebratum adagium, In vino veritas.

His locis ſiuè probationibus addunt quidam rumores, & famam, quæ pars altera (inquit Cæſarius) conſenſum ciuitatis, & velut publicum teſtimonium vocat, altera ſermonem ſine vllo certo autore diſperſum in ora hominum, cui malignitas initium dederit, incrementum credulitas. Hinc veriſſimè Ouidius dixit,

> Sed nos in vitium credula turba ſumus.

Et de fama, cuiuſmodi ſit, ſapienter Virgilius,

> Fama malum, quo nō aliud velocius vllum,
> Mobilitate viget, vireſque acquirit eundo.

Peroratio duabus rebus conſtat, partim repetitione propoſitionis principalis, & potiſſimorum argumentorum, partim affectibus. Iam cuiuſmodi affectus deceant in vnaquaquè cauſa, ſine præceptis ſciri poteſt. Nam reo miſericordiâ opus eſt: accuſator odium ſtudet inflammare. Itaque hic motus animorum incitat. Ille mitigare ſtudet.

Genus Iudiciale, in quo dictio ſeù figura dicendi vehemens eſt & concitata, præteritum tempus reſpicit.

DE

FIGVRIS RHETORICIS.

FIGVRÆ seù Schemata Rhetorica, vt Cornelius Valerius inquit, sunt exornationes & lumina orationis, quibus supra quotidianum sermonem illustratur oratio, & veluti coloribus depingitur, vt sit elegantior & iucundior.

Duo quidem sunt Figurarum genera, à Cicerone quoquè obseruata, quæ dicuntur verborum priùs, sententiarum deinde exornationes in ordine, quem triplicem non solùm ille, de quo Cæsarius mentionem fecit, consultò nobis factus anonymus, quia ab Ecclesia damnatus; sed etiam multi alij nostrę ætatis viri docti fecerunt. Primus ordo continet eas exornationes, quæ ad dictiones siuè verba peculiariter pertinent. Secundus eas, quæ sententijs magis subseruiunt, quàm verbis. Tertius eas, quibus oratio non solùm figuratur, sed etiam simul augetur & amplificatur, tum verbis, tum sententijs. Quas propterea breuiter nos vocabimus Exornationes Verborum, seù dictionum, Orationis seù sententiarum, & Amplificationis.

DE EXORNATIONIBVS VERBORVM, seù dictionum.

REpetitio seu Anaphora & Epanaphora est, cũ verbũ idem in principio orationis iteratur. vt,

vt, Scipio Numantiam sustulit, Scipio Carthaginem deleuit, Scipio pacem peperit, Scipio ciuitatem seruauit. Cic. vel, Nihil te nocturnum præsidium palatij, nihil vrbis vigiliæ, nihil concursus bonorum omnium, &c. nihil horum ora vultusque mouerunt. Teren. Hoccine est humanum factum aut inceptum? hoccine officium patris? Virgil. eclogâ 10. Hìc gelidi fontes, hic mollia prata Lycori. Hìc nemus, hìc ipso tecum consumerer æuo.

Nulla hac figura frequentior, quæ adhibetur ad ornandam & exaggerandam orationem in omni dicendi genere, omnibusque orationis partibus, maximè tamen in confirmatione, confutatione, & conclusione; mouetque affectus, & valet in primis, vt notat Bonciarius ad exhortandum, ad obiurgandum, & exprobrandum.

Conuersio, quæ & Anastrophe, Epistrophe, vel Antistrophe, & à Rutilio Epiphora appellata, est, cùm in fine orationis idem repetitur verbum. vt, Italiam Annibal armis vicit, ingenio vicit, dolis vicit. Cic. vel, Doletis tres exercitus Pop. Rom. interfectos? interfecit Antonius. Desideratis clarissimos ciues? eos quoque eripuit nobis Antonius. Autoritas huius ordinis afflicta est? afflixit Antonius. Hæc exornatio, quæ, vt aduertit Bonciarius, in Poëtis est rara, sed Oratoribus frequentior, accommodatur tribus generibus, graui figuræ, confirmationi, confutationi, & conclusioni.

Complexio, quæ & Symploce, ab alijs Epanalepsis & à Rutilio Cœnotes est, per quam idem

verbum tum in principio, tum in fine orationis repetitur. vt, Qui sunt qui fœdera sæpè ruperunt? Carthaginienses. Qui sunt qui Italiam deformauerunt? Carthaginienses. Qui sunt qui sibi postulant ignosci? Carthaginienses. Tale est etiam, Quis legem tulit? Rullus. Quis tribus sortitus est? Rullus. Quis decemuiros quos voluit, renunciauit? Rullus. Quem principem renunciauit? Rullum. Cicero de lege agraria. Item Virgilius, Multa super Priamo rogitans, super Hectore multa. Hæc exornatio multò rariùs vsurpatur ab Oratoribus & Poëtis, *Bonciarius credit*, quia videtur habere nimis apertam artis ostentationem, nisi tamen ea, quæ repetuntur, aliquo modo inter se varientur, & misceantur; applicarique potest tribus generibus, & graui figuræ, confirmationi, & confutationi.

Duplicatio siue Copulatio, quæ & Ploce, à nonnullis Anadiplosis, ab alijs Epanadiplosis appellatur, est, cùm idem verbum cum emphasi, hoc est, significantia quadam repetitur. vt, Sed tandem ad illum vsque diem Memmius erat Memmius. idest, erat sui similis. Simia est simia, etiamsi aurea gestet insignia. *Vel*, Anadiplosis, idest Duplicatio & Reduplicatio est finis versus in principio alterius repetitio. vel, quum prioris sententiæ verbum vltimum, ac insequentis primũ, est idem. vt. — sequitur pulcherimus Astur Astur equo fidens, &,

Pierides vos hoc facietis maxima Gallo

Gallo cuius amor &c. Tale est, —omnibus vni
Vni odijsque viro telisq. frequentibus instant.
In his vltima prioris versus dictio iteratur in initio sequentis. Sed & Oratores hac figura vtuntur summa cum gratia & venustate. Cic. Hic tamen viuit? viuit, imò etiam in Senatum venit. Hanc Cicero & alij, quos sequutus est Cyprianus Soarius, qui vnicâ figuræ huius voce contentus, ne vocum multitudine ac distinctione superfluâ confusionem pareret, prudenter tantùm dixit. hìc geminari verba modis pluribus, dixerunt Cõduplicationem, Capella in Rhetorica vocat Replicationem. vt, Nunc etiam audes in horum conspectum venire proditor patriæ? Proditor inquam patriæ venire audes in horum conspectum? Cicero de Aruspicum responsis, De religionibus sacris, & ceremonijs est concionatus P.C. Clodius, Publius, inquam Clodius sacra, & religiones negligi, violari, pollui quæstus est. Hæc figura locum habet, quum iam feruet oratio, ac tum quidem vehementer commouet, & vulnus maius efficit, vt ille inquit. Conduplicatio igitur est exornatio, qua aut indignationis, aut commiserationis, aut admirationis gratiâ, vnum verbum aut plura conduplicantur. Indignationis, vt in exemplo proximè allato: Nunc etiam audes in horum conspectum venire, &c. Commiserationis, vt: Vos moueant patris lacrymæ, Vos moueat domus nobilitas, Vos moueant tanti viri præclara facinora, Vos moueant vulnera, quę pro patria fortiter pugnan-

gnando accepit. Admirationis vt O facinus inauditũ, ò facinus inquam intolerabile. Adhibetur hec exornatio Generi Iudiciali potiſſimùm, graui figuræ, confirmationi, & confutationi, & perorationi.

Traductio, græcè Ploce, Metabole, Epanodus, Tautulogia, à Rutilio Polyptoton, qua idem verbum crebriùs ponitur, diuerſo tamen in caſu aut genere, aut numero, & non modò auditoris animus non offenditur; ſed oratio etiam concinnior redditur. vt Cic. Pleni ſunt omnes libri, plenæ ſapientium voces, plena exemplorum vetuſtas. Et, Qui nihil habet in vita iucundius vitâ, is cum virtute vitam non poteſt colere. Et Teren. Eius me miſeret, ei nunc timeo, is nunc me retinet. Virg. Litora litoribus contraria fluctibus vndas Imprecor, arma armis, pugnent ipſique nepotes. Perſius. Ex nihilo nihil, in nihilum nil poſſe reuerti. Habet hæc figura locum in Enthymematis, & in argumentis à coniugatis, vt: Propter virtutem nobilitas in laude eſt. igitur virtus magis laudari meretur, quàm nobilitas. Et, Eum tu hominem appellas, qui ſi fuiſſet homo, non ſic humanitatis ſtudioſos perſequeretur. Eſt etiam Traductio, cum idem verbum voce, ſed diuersâ ſignificatione ponitur; vt: Iucundum eſt amari, ſi curetur, ne quid amari inſit. Item. Dulce ab initio amare omnibus videtur, ſed multi amantes inuenti ſunt, qui de amore amarè conqueſti ſunt. Item. Meretrices in iuuentute merent, ſed in ſenectute mœrent [illegible]

Vna eademque vox græca varijs attributa figuris, & contrà varijs ac diuersis nominibus vna eademque vocitata figura. quod passim ac liberè, sed non ineptè ab illis magnis Rhetoribus, quos deinde nostri sunt imitati, factitatum est, cùm alij alijs sub respectibus, proprijs tamen & germanis fecerunt, fuit in caussa, cur perquàm tenui limite posteà diuiderentur omnes ferè figuræ, vix vt discernere possimus. Tu verò lector homonymis, his nominibus desines confundi & perturbari, si in singulis primis cuiusque figuræ nostris vocibus insistes. Ni credas, par est vt experiaris. Quadrat hæc exornatio tribus generibus, omnibus figuris, narrationi, confirmationi, & confutationi.

Articulus, qui & Asyndeton, Dialyton, Barchylogia, & latinè etiam Dissolutum, est cum multa acerba sine coniunctione proferuntur. vt, Dum ætas, metus, magister prohibebant. Et, Veni, vidi, vici. Et, Acrimoniâ, voce, vultu aduersarios terruisti. Et, Abijt, excessit, euasit, erupit. Vtimur maximè hac figura, cum quid acriter & vehementer dicendum est, vt Virg. Ferte citi flammas, date tela, impellite remos. & Ter. Cæteros ruerem, agerem, raperem, tunderem, & prosternerem. Hic si coniunctio addatur, perierit impetus ille, & quasi orationis, vt si dicas, Cæteros ruerem, & agerem, & raperem, &c. Adhibetur hæc exornatio omni generi, iudiciali præcipuè, omni figuræ, & præsertim graui, confirmationi, confutationi, & conclusioni. Huic contrarium schema est, à Grecis ipsis Po-

Polysyndeton dictũ, Latinis versum Coniunctũ. aut Copulatum quum oratio multis coniunctionibus cohæret. vt Virg. tectumque laremque Armaque Amicleumque canem. sed per has encliticas coniunctiones factum est carmen non vsurpandum. Sæpenumero in singulis verbis, non rarò etiam per plura commata: vt Cic. Me præ cæteris & coiit, & obseruat, & diligit. Item: Non ita fractus sum, vt aut hominem me esse oblitus sim, aut fortunæ succumbendum putem. Nam solet non modò per copulatiuas, verùm etiam per disiunctiuas & alias eleganter fieri, & nonnunquã duobus, nonnunquam pluribus vel membris vel commatis.

Similiter cadens, græce Homoeoptoton, quum plures casus in eundem exitum finiunt. vt, Hominem laudas egentem virtute, abundantem felicitate. Cic. Non odio bonorum, sed inuidiá præmor malorum. Et Curtius, Ille nec castigare obstinatos, nec mitigare poterat iratos. Hæc figura, vt & ea quæ sequitur, fit elegantior & picturatior, si contrarijs, repetitione, adnominatione, alijsque similibus commendetur, & si ibi Compar, quod Parison vocant, vel Isocolon adsit. Cic. Sociorum inuocem subsidium, cùm à ciuibus interclusum sit præsidium? Quam colere gentẽ nunc instituam? vtrùm vt custos accipiar, an vt proditor excludar? Si vt conseruator, vestra erit ignominia: si vt oppugnator, præcisa erunt omnia. Sed quid ego plurade illorum aut in me maledictis, aut in vos scelerate

lerate loquar factis? quorum cognita improbitas me tacente coarguitur turpitudine vitæ, vt de ijs non sit necesse inimicos prædicare, de quorum scelere ne amici quidem aut ipsi possunt negare. Hic non solùm figura est in illis casibus, subsidium præsidium, &c. Sed etiam in illis verbis, accipiar, excludar. Nam & verba sicut nomina aliquo modo suos habent casus. Aptanda est hæc exornatio omni generi, omni figuræ, confirmationi, & confutationi.

Similiter desinens, græcè Homœoteleuton, cùm tametsi casus propriè non insunt in verbis, similes tamen exitus sunt. vt, Turpiter audes facere, nequiter studes dicere. Item, Viuis inuidiosè, delinquis studiosè, loqueris odiosè. Item, Audacter territas, humiliter placas. Sic, Abijt, excessit, erupit, euasit. En vides eundem sonum sinè rhythmũ. Similiter cadens in nominum casibus est similiter desinens, in quibuscunque vocibus. Illud sciendum, inquit quidã, huiusmodi delitias, quæ Comparibus & Similiter cadentibus aut desinentibus constant, non modò fidem abrogare dicendi, sed & fastidium citò afferre. Quare parciùs vtendum in re seria. Competit omnibus figuris, præcipuè tamen mediocri, omnibus generibus, præcipuè demonstratiuo, omnibus partibus, maximè tamen narrationi, confirmationi, & confutationi.

Membrum orationis Compar latinè dictum, hoc est, par membrum, græcè Colon siuè Isocolon, Cicero vocari ait, cùm res breuiter absoluitur sine to-

totius orationis demonstratione, quæ denuò a...
membro excipitur, eodem tamen ferè ...
mero syllabarum. vt, Inimico proderas, amic...
lædebas. Hic membrum eius orationis vnum...
inimico proderas, quod mox excipitur alio m...
bro, nempe illo: & amicum lædebas. Atque...
exornatio solis duobus membris cõstat: sed co...
modissima (vt idem ait Cicero) & absolutiss...
est, quæ tribus constat membris, hoc modo...
inimico proderas, & amicum lædebas, & tibi...
consulebas. Bonciarius recipit etiam vt vsit...
simum Isocolon quadrimembre: rarò long...
Membrorum autem paritas, inquit idem, non...
syllabis numerandis affectanda est, sed aurium i...
iudicio metienda. vt, In prælio mortem pater op...
rebat, domi filius nuptias comparabat: ite...
audacia Alexandro gloriam comparauit, sapie...
Platoni laudem vendicauit. Vtimur in omni...
re figuraque, & partibus, maximè tamen ...
oratione.

Agnominatio & Adnominatio, græcè Para...
sia seu Prosonomasia & Paragramma, qu...
res dictiones voce similes, significatione d...
les, aut additis, aut detractis, aut mutatis l...
vel syllabis magna cum festiuitate collocam...
est, cùm similitudine literarum deflectimus...
trarium. vt Ter. Inceptio est amentium, ha...
mantium. &, Tibi erunt parata verba, huic h...
tis verbera. Cic. Philip. 3. de Pædagogo An...
dixit. Hem, cur magister eius ex oratore o...
to...

tor factus sit? Idem ad Attic. 1. Consul autem ipse paruo animo & prauo: facie magis, quàm facetijs ridiculus. Idem 31. Fuerunt quos fames magis, quàm fama commouerit. Item, Oneri potiùs, quàm honori est; sic Ouidius vsus hac figura, Non honor est onus. Suetonius item de Tiberio & Nerone, alterum Biberium, alterum Meronem appellatos fuisse dixit. Et, Deligere oportet, quem velis diligere. &, Nolo esse laudator, ne fortè videar adulator. &, Oppugnari vir bonus potest, expugnari autem non potest. &, Non decet hominem genere nobilem videri mobilem. Teren. Quare æquum est vos cognoscere atque ignoscere. Tale est, quod occiso Fratre Bassianus dixisse fertur, cum audiret posse mitigari facinus, si diuum fratrem appellaret, Sit (inquit) diuus, modò ne viuus. Apta est hæc exornatio omni generi, sed demonstratiuo præcipuè, omni figuræ, & humili præsertim, narrationi, & conclusioni.

Nominatio, græcè Onomatopœia, hoc est, nominis fictio, Græcis inter maximas habita virtutes, nobis (vt Quintilianus autor est) vix permittitur. Hæc definitur à Cicerone, per quam cui rei nomen non sit, aut satis idoneum non sit, eam nosmet idoneo verbo nominamus, aut imitationis, aut significationis causâ. Imitationis cùm illis vtimur, quæ pepœemena græcè, fictitia latinè dicuntur. Significationis, cùm vocabulo vtimur translato, quò meliùs rem aliquam exprimamus, vt fragor ciuitatis pro strepitu, & tumultu.

Inde

uenit, & omnibus figuris, generibus, atque partibus.

Abusio seù Catachresis est, cùm pro certis & proprijs verbis vtimur similibus & propinquis. vt, si quis dicat, Vires hominis breues sunt, idest paucæ, & hic homo est paruâ staturâ. pro breui. Hic valet multo consilio, pro magno. Habuisti magnam orationem, pro longam. Sic enim dicendum erat. Nam Abusio dicitur quasi contra vsum. Vsurpatio etiam nominis alieni est abusio. vt, Parricida, qui vxorem occidit, cùm propriè sit, qui occidit parentem. A Metaphora differt, quòd Abusio est, vbi nomen defuit: translatio vbi aliud fuit. Omnibus conuenit generibus, figuris, atque partibus orationis.

Defectio siuè Eclipsis, cùm in oratione deest aliquid necessarium. vt apud Virg. Hæc secum; deest, loquitur. Sexcenta sunt apud Cic. vt, Pyliæ & Atticæ salutem. &, Hæc ad te meâ manu. &, Quòd mihi Bruti literas, gratum, &c. Verbum enim orationi absoluendæ deest etiam citra affectum, aut per sermonis interruptionem, vt sæpenumero in Comœdijs, & dicitur Reticentia, Præcisio, græcè Aposiopesis, aut studio propter facilem eius intellectum, vt: Italiam fato profugus Lauinaque venit Littora. Virg. pro ad Italiam, &c. Quadrat omnibus generibns, figuris, &c.

Permutatio siuè Allegoria est oratio aliud verbis, aliud sententiâ demonstrans, vt Vino vendibili suspensâ hederâ nō est opus. Et Ouidius de amo-

tione, aut ab aduerſarij, qui periculum innoc…
faceſſat, inuidia, aut à iudicis perſona.
Attentio magnitudinem cauſſæ commem…
Docilitas perſpicuitatem & breuitatem …
cetur, ac ſummam cauſſæ indicat.
In hoc genere varij ſunt ſtatus, quos ſupr…
fuimus.

Narratio eſt facti expoſitio. Narrabit accu…
ſparſis in narrationem multis ſuſpicionibus …
cauſam adiuuare videantur.

Omnis narratio (ex qua certa ſententia, q…
probaturus es, colligenda eſt) in vniuerſum…
bet eſſe probabilis, aperta, & ſuauis.

Ex narratione quæſtio, ſeù ſtatus, ſeù pro…
ducitur, quæ cauſſæ commemorationi ſt…
ſuccedit, quod confirmationis omnis caput…

Accuſatoris Confirmatio ab his locis, vo…
…, & poteſtate maximè petitur, quia ſuſpi…
probant, & arguunt hæc duo, voluiſſe læ…
& potuiſſe. Et res pro facto habetur, ſi & …
…tas eidem & facultas adſint. quæ duo diale…
dicuntur à Fine, & Efficiente: quòd ſi hor…
utrum deſit, nihil fieri poſſe conſtat.

Voluntatis loci ſunt duo, qualitas perſon…
eſt habitus quidam, & frequens alicuius in re…
quam ſtudium, ut non iniuriâ exiſtimetur ho…
luiſſe patraſſe: & Cauſa inducens ad ſuſcipien…
…m facinus.

Cauſæ inducentis duo ſunt loci, Impulſio, &…
Ratiocinatio.

Im-

Impulsio est affectio quædam animi, seù repentinus aliquis motus atque impetus, ægritudo, violentia, iniuriæ dolor, vlciscendi studium, & similia, in quibus animus ita videatur affectus fuisse, vt rem perspicere cum consilio & curâ non potuerit, & id quod fecit, impetu quodam animi potiùs, quàm cogitatione fecerit.

Ratiocinatio est, quæ à spe commodorum ducitur, & vbi vtilitas ex adeptione alicuius commodi spectatur, aut deuitatione incommodi. vt, si probemus, profuturum Clodio fuisse Milonis interitum, quemadmodùm Cicero in Miloniana: ex quo probabile fit, Clodium insidias posuisse. Contrà defensor negabit fuisse causam, si poterit: sin minus, eam vehementer extenuabit.

Potestas seù facultas constat signis, & circunstantijs.

Signum est dictum aut factum antecedens vel consequens, vel cum re cohærens, & adiunctum: cum quis alicubi aliquid ante vel dixerit vel fecerit, vndè coniectura sumatur, illum hoc, de quo est controuersia, patrasse. Signa vel maximè suspicionem mouent, & quasi tacita sunt criminum testimonia. vt telum, vt cruor, vt deprehensum aliquod quod ablatum ereptumue videatur, vt responsum inconstanter, vt hæsitatum, vt titubatum, vt pallor, vt tremor, & similia quæ aut in re ..., aut etiam antequàm factum est, aut postea, suspiciosum crimen efficiant: vt Cicero inquit.

Exem-

VT, Clodium ait Cicero dixisse, Milonem duo periturum.

Item Milo duxit vxorem & liberos secum in rheda.

Igitur non est verisimile, profectum eum ad pugnandum.

De sequente.

VT, Fugit, expalluit; inconstanter respondit.

De adiuncto.

VT, Erat respersa cruore vestis, ipse ferro accinctus, eo ipso in loco visus, in quo facinus.

Circumstantiæ sunt Locus, tempus, & cæteræ. quæ hoc versiculo continentur.

Quis, quid, vbi, quibus auxilijs, cur, quomodo, quando.

Et hi iam dicti loci artificiales sunt, quia ab Oratore inuenti. Sed præter hos huc referendæ sunt illæ inartificiales probationes, vt quæ non ab Oratore inueniantur, sed ad eum cum ipsa caussa deferantur obiter, & velut à casu: qui & in tribus (vt vult Martianus Capella) positi sunt rebus, in Scriptura, vt tabellarum, in Autoritate vt testium, in Necessitate vt tormentorum.

A Scripto argumentum petitur, cum ad rei dubiæ probationem, vel chirographum, vel testamentum transactionis, aut tabulæ recitantur, cæteraque huiusmodi.

Ab

Ab Autoritate, vt Africanum dixisse, iure cæsum Tiberium Gracchum: aut cum testimonium, quò veritas nodetur, affertur.

A Necessitate, cum fides ex tormentis, aut somno, aut furore, aut vinolentia sumitur. Hinc illud passim celebratum adagium, In vino veritas.

His locis siuè probationibus addunt quidam rumores, & famam, quæ pars altera (inquit Cæsarius) consensum ciuitatis, & velut publicum testimonium vocat, altera sermonem sine vllo certo autore dispersum in ora hominum, cui malignitas initium dederit, incrementum credulitas. Hinc verissimè Ouidius dixit,

Sed nos in vitium credula turba sumus.

Et de fama, cuiusmodi sit, sapienter Virgilius,

Fama malum, quo nō aliud velocius vllum,
Mobilitate viget, viresque acquirit eundo.

Peroratio duabus rebus constat, partim repetitione propositionis principalis, & potissimorum argumentorum, partim affectibus. Iam cuiusmodi affectus deceant in vnaquaque causa, sine præceptis sciri potest. Nam reo misericordiâ opus est: accusator odium studet inflammare. Itaque hic motus animorum incitat. Ille mitigare studet.

Genus Iudiciale, in quo dictio seù figura dicendi vehemens est & concitata, præteritum tempus spicit.

DE FIGVRIS RHETORICIS

FIGVRÆ seù Schemata Rhetorica, vt Cornelius Valerius inquit, sunt exornationes & lumina orationis, quibus supra quotidianum sermonem illustratur oratio, & veluti coloribus depingitur, vt sit elegantior & splendidior.

Duo quidem sunt Figurarum genera, à Cicerone quoquè obseruata, quæ dicuntur verborum prius, sententiarum deinde exornationes in ordine, quem triplicem non solùm ille, de quo Cæsarius mentionem fecit, consultò nobis factus anonymus, quia ab Ecclesia damnatus; sed etiam multi alij nostræ ætatis viri docti fecerunt. Primus ordo continet eas exornationes, quæ ad dictiones siuè verba peculiariter pertinent. Secundus eas, quæ sententijs magis subseruiunt, quàm verbis. Tertius eas, quibus oratio non solùm figuratur, sed etiam simul augetur & amplificatur, tum verbis, tum sententijs. Quas propterea breuiter nos vocabimus Exornationes Verborum, seù dictionum, Orationis seù sententiarum, & Amplificationis.

DE EXORNATIONIBVS VERBORVM, seù dictionum.

R*Epetitio* seu Anaphora & Epanaphora est, cũ verbũ idem in principio orationis iteratur. vt,

vt, Scipio Numantiam sustulit, Scipio Carthaginem deleuit, Scipio pacem peperit, Scipio ciuitatem seruauit. Cic. vel, Nihil te nocturnum præsidium palatij, nihil vrbis vigiliæ, nihil concursus bonorum omnium, &c. nihil horum ora vultusque mouerunt. Teren. Hoccine est humanum factum aut inceptum? hoccine officium patris? Virgil. ecloga 10. Hic gelidi fontes, hic mollia prata Lycori. Hic nemus, hic ipso tecum consumerer æuo.

Nulla hac figura frequentior, quæ adhibetur ad ornandam & exaggerandam orationem in omni dicendi genere, omnibusque orationis partibus, maximè tamen in confirmatione, confutatione, & conclusione; mouetque affectus, & valet in primis, vt notat Bonciarius ad exhortandum, ad obiurgandum, & exprobrandum.

Conuersio, quæ & Anastrophe, Epistrophe, vel Antistrophe, & à Rutilio Epiphora appellata, est, cùm in fine orationis idem repetitur verbum. vt, Italiam Annibal armis vicit, ingenio vicit, dolis vicit. Cic. vel, Doletis tres exercitus Pop. Rom. interfectos? interfecit Antonius. Desideratis clarissimos ciues? eos quoque eripuit nobis Antonius. Autoritas huius ordinis afflicta est? afflixit Antonius. Hæc exornatio, quæ, vt aduertit Bonciarius, in Poëtis est rara, sed Oratoribus frequentior, accommodatur tribus generibus, graui figuræ, confirmationi, confutationi, & conclusioni.

Complexio, quæ & Symploce, ab alijs Epana-sis & à Rutilio Cœnotes est, per quam idem ver-

verbum tum in principio, tum in fine repetitur. vt, Qui sunt qui fœdera sæpè ruperunt? Carthaginienses. Qui sunt qui Italiam deformarunt? Carthaginienses. Qui sunt qui sibi postulant ignosci? Carthaginienses. Tale est etiam, Qui legem tulit? Rullus. Quis tribus sortitus est? Rullus. Quis decemuiros quos voluit, renunciauit? Rullus. Quem principem renunciauit? Rullum. Cicero de lege agraria. Item Virgilius, Multa super Priamo rogitans, super Hectore multa. Hæc exornatio multò rariùs vsurpatur ab Oratoribus & Poëtis, Bonciarius credit, quia videtur habere nimis apertam artis ostentationem, nisi tamen ea, quæ repetuntur, aliquo modo inter se varientur, & misceantur; applicarique potest tribus generibus, & graui figuræ, confirmationi, & confutationi.

Duplicatio siue Copulatio, quæ & Ploce, à nonnullis Anadiplosis, ab alijs Epanadiplosis appellatur, est, cùm idem verbum cum emphasi, hoc est, significantia quadam repetitur. vt, Sed tandem ad illum vsque diem Memmius erat Memmius. id est, erat sui similis. Simia est simia, etiamsi aurea gestet insignia. Vel, Anadiplosis, id est Duplicatio & Reduplicatio est finis versus in principio alterius repetitio. vel, quum prioris sententiæ verbum vltimum, ac insequentis primũ, est idem. vt, — sequitur pulcherimus Astur Astur equo fidens, &c.

Pierides vos hoc facietis maxima Gallo

Gallo

Gallo cuius amor &c. Tale est, — omnibus vni
Vni odijsq; viro telisq; frequentibus instant.

In his vltima prioris versus dictio iteratur in initio sequentis. Sed & Oratores hac figura vtuntur summa cum gratia & venustate. Cic. Hic tamen viuit? viuit, imò etiam in Senatum venit. Hanc Cicero & alij, quos sequutus est Cyprianus Soarius, qui vnicâ figuræ huius voce contentus, ne vocum multitudine ac distinctione superfluâ confusionem pareret, prudenter tantùm dixit. hic geminari verba modis pluribus, dixerunt Cõduplicationem, Capella in Rhetorica vocat Replicationem. vt, Nunc etiam audes in horum conspectum venire proditor patriæ? Proditor inquam patriæ venire audes in horum conspectum? Cicero de Aruspicum responsis, De religionibus sacris, & ceremonijs est concionatus P.C. Clodius, Publius, nquam Clodius sacra, & religiones negligi, violari, pollui quæstus est. Hæc figura locum habet, quum iam feruet oratio, ac tum quidem vehementer commouet, & vulnus maius efficit, vt ille inquit. Conduplicatio igitur est exornatio, qua aut indignationis, aut commiserationis, aut admirationis gratiâ, vnum verbum aut plura conduplicantur. Indignationis, vt in exemplo proximè allato: Nunc etiam audes in horum conspectum venire, &c. Commiserationis, vt Vos moueant patris lacrymæ, Vos moueat domus nobilitas, Vos moueant tanti viri præclara facinora, Vos moueant vulnera, quę pro patria fortiter pu-

gnando accepit. Admiratioṅ... ... dità,ò facinus inquam intolerabile. Adhibetur h... exornatio Generi Iudiciali potiſſimùm, graui fig... ræ, confirmationi, & confutationi, & perorationi.

Traductio, græcè *Ploce*, *Metabole*, *Epanodus*, Tautulogia, à Rutilio *Polyptoton*, qua idem verbum crebriùs ponitur, diuerſo tamen in caſu aut genere, aut numero, & non modò auditoris animus non offenditur, ſed oratio etiam concinnior redditur. vt Cic. *Pleni ſunt omnes libri, plenæ ſapientium voces, plena exemplorum vetuſtas.* Et, *Qui nihil habet in vita iucundius vitâ, is cum virtute vitam non poteſt colere.* Et Teren. *Eius me miſeret, ei nunc timeo, is nunc me retinet.* Virg. *Litora litoribus contraria fluctibus vndas Imprecor, arma armis, pugnent ipſique nepotes.* Perſius. *Ex nihilo nihil, in nihilum nil poſſe reuerti.* Habet hæc figura locum in Enthymematis, & in argumentis à coniugatis, vt: *Propter virtutem nobilitas in laude eſt. igitur virtus magis laudari meretur, quàm nobilitas.* Et, *Eum tu hominem appellas, qui ſi fuiſſet homo, non ſic humanitatis ſtudioſos perſequeretur.* Eſt etiam Traductio, cum idem verbum voce, ſed diuerſâ ſignificatione ponitur; vt: *Iucundum eſt amari, ſi curetur, ne quid amari inſit.* Item. *Dulce ab initio amare omnibus videtur, ſed multi amantes inuenti ſunt, qui de amore amarè conqueſti ſunt.* Item. *Meretrices in iuuentute merent, ſed in ſenectute mœrent.*

Vna

Vna eademque vox græca varijs attributa figuris, & contrà varijs ac diuersis nominibus vna eademque vocitata figura. quod passim ac liberè, sed non ineptè ab illis magnis Rhetoribus, quos deinde nostri sunt imitati, factitatum est, cùm alij alijs sub respectibus, proprijs tamen & germanis fecerunt, fuit in caussa, cur perquàm tenui limite posteà diuiderentur omnes ferè figuræ, vix vt discernere possimus. Tu verò lector homonymis his nominibus desines confundi & perturbari, si in singulis primis cuiusque figuræ nostris vocibus insistes. Ni credas, par est vt experiaris. Quadrat hæc exornatio tribus generibus, omnibus figuris, narrationi, confirmationi, & confutationi.

Articulus, qui & Asyndeton, Dialyton, Barchylogia, & latinè etiam Dissolutum, est cum multa acerba sine coniunctione proferuntur. vt, Dum ætas, metus, magister prohibebant. Et, Veni, vidi, vici. Et, Acrimoniâ, voce, vultu aduersarios terruisti. Et, Abijt, excessit, euasit, erupit. Vtimur maximè hac figura, cum quid acriter & vehementer dicendum est, vt Virg. Ferte citi flammas, date tela, impellite remos. & Ter. Cæteros ruerem, agerem, raperem, tunderem, & prosternerem. Hic si coniunctio addatur, perierit impetus ille, & quasi ...rationis, vt si dicas, Cæteros ruerem, & agerem, raperem, &c. Adhibetur hæc exornatio omni ...eri, iudiciali præcipuè, omni figuræ, & præser... graui, confirmationi, confutationi, & conclu... Huic contrarium schema est, à Græcis ipsis

Po-

Polysyndeton dictũ, Latinis versum Coniun aut Copulatum quum oratio multis coniunc nibus cohæret. vt Virg. tectumque laremque maque Amicleumque canem. sed per has enc ticas coniunctiones factum est carmen non vsu pandum. Sæpenumero in singulis verbis, non ra rò etiam per plura commata: vt Cic. Me præ cæ teris & coiit, & obseruat, & diligit. Item: Non ita fractus sum, vt aut hominem me esse oblitus sim, aut fortunæ succumbendum putem. Nam solet non modò per copulatiuas, verùm etiam per disiunctiuas & alias eleganter fieri, & nonnunquã duobus, nonnunquam pluribus vel membris vel commatis.

Similiter cadens, græce Homoeoptoton, quum plures casus in eundem exitum finiunt. vt, Hominem laudas egentem virtute, abundantem felicitate. Cic. Non odio bonorum, sed inuidiá præmor malorum. Et Curtius, Ille nec castigare obstinatos, nec mitigare poterat iratos. Hæc figura, vt & ea quæ sequitur, fit elegantior & picturatior, si contrarijs, repetitione, adnominatione, alijsque similibus commendetur, & si ibi Compar, quod Parison vocant, vel Isocolon adsit. Cic. Sociorum inuocem subsidium, cùm à ciuibus interclusum sit præsidium? Quam colere gentẽ nunc instituam? vtrùm vt custos accipiar, an vt proditor excludar? si vt conseruator, vel tia erit ignominia: si vt oppugnator, præcisa erunt omnia. Sed quid ego plu-

d. pa co & i in r eam demo men n *Men* hoc est, p Cicero

lerate loquar. factis? quorum cognita improbitas me tacente coarguitur turpitudine vitæ, vt de iis non sit necesse inimicos prædicare, de quorum scelere ne amici quidem aut ipsi possunt negare. Hic non solùm figura est in illis casibus, subsidium præsidium, &c. Sed etiam in illis verbis, accipiat, excludat. Nam & verba sicut nomina aliquo modo suos habent casus. Aptanda est hæc exornatio omni generi, omni figuræ, confirmationi, & confutationi.

Similiter desinens, græcè Homœoteleuton, cùm tametsi casus propriè non insunt in verbis, similes tamen exitus sunt. vt, Turpiter audes facere, nequiter studes dicere. Item, Viuis inuidiosè, delinquis studiosè, loqueris odiosè. Item, Audacter territas, humiliter placas. Sic, Abijt, excessit, erupit, euasit. En vides eundem sonum finè rhythmũ. Similiter cadens in nominum casibus est similiter desinens, in quibuscunque vocibus. Illud sciendum, inquit quidã, huiusmodi delitias, quæ Comparibus & Similiter cadentibus aut desinentibus constant, non modò fidem abrogare dicendi, sed & fastidium citò afferre. Quare parciùs vtendum in re seria. Competit omnibus figuris, præcipuè tamen mediocri, omnibus generibus, præcipuè demonstratiuo, omnibus partibus, maximè tamen narrationi, confirmationi, & confutationi.

Membrum orationis Compar latinè dictum, est, par membrum, græcè Colon siuè Isocolon, to vocari ait, cùm res breuiter absoluitur sine

to-

membro excipitur, cum eodem tamen numero syllabarum. vt, Inimico proderas amicum lædebas. Hic membrum eius orationis v... inimico proderas, quod mox excipitur ali... membro, nempe illo, & amicum lædebas. At... exornatio solis duobus membris cõstat: se... modissima (vt idem ait Cicero) & absolut... est, quæ tribus constat membris, hoc mod... inimico proderas, & amicum lædebas, & tib... consulebas. Bonciarius recipit etiam vt vsit... simum Isocolon quadrimembre: rarò longi... Membrorum autem paritas, inquit idem, non ... labis numerandis affectanda est, sed aurium iu... cio metienda. vt, In prælio mortem pater opp... tebat, domi filius nuptias comparabat: item Audacia Alexandro gloriam comparauit, sapientia Platoni laudem vendicauit. Vtimur in omni genere figuraque, & partibus, maximè tamen in narratione.

Agnominatio & Adnominatio, græcè Paranomasia seù Prosonomasia & Paragramma, quum plures dictiones voce similes, significatione dissimiles, aut additis, aut detractis, aut mutatis literis vel syllabis magna cum festiuitate collocamus: vel est, cùm similitudine literarum deflectimus in contrarium. vt Ter. Inceptio est amentium, haud amantium. &, Tibi erunt parata verba, huic homini verbera. Cic. Philip. 3. de Pædagogo Antonij dixit. Hem, cur magister eius ex oratore orator

...
r...
no...
nis
illis
nè di...
mur ...
mus, v...

tor factus sit? Idem ad Attic. 1. Consul autem ipse paruo animo & prauo: facie magis, quàm factis ridiculus. Idem 31. Fuerunt quos fames magis, quàm fama commouerit. Item, Oneri potiùs, quàm honori est; sic Ouidius vsus hac figura, Non honor est onus. Suetonius item de Tiberio & Nerone, alterum Biberium, alterum Meronem appellatos fuisse dixit. Et, Deligere oportet, quem velis diligere. &, Nolo esse laudator, ne fortè videar adulator. &, Oppugnari vir bonus potest, expugnari autem non potest. &, Non decet hominem genere nobilem videri mobilem. Teren. Quare æquum est vos cognoscere atque ignoscere. Tale est, quod occiso Fratre Bassianus dixisse fertur, cum audiret posse mitigari facinus, si diuum fratrem appellaret, Sit (inquit) diuus, modò ne viuus. Apta est hæc exornatio omni generi, sed demonstratiuo præcipuè, omni figuræ, & humili præsertim, narrationi, & conclusioni.

Nominatio, græcè Onomatopœia, hoc est, nominis fictio, Græcis inter maximas habita virtutes, nobis (vt Quintilianus autor est) vix permittitur. Hæc definitur à Cicerone, per quam cui rei nomen non sit, aut satis idoneum non sit, eam nosmet idoneo verbo nominamus, aut imitationis, aut significationis causà. Imitationis cùm …is vtimur, quæ pepoœmena græcè, fictitia latinè dicuntur. Significationis, cùm vocabulo vti…r translato, quò meliùs rem aliquam exprimamus, vt fragor ciuitatis pro strepitu, & tumultu.

Inde

cantarà, bombarda, rudere
orare, sibilare, balari, & simi
nuenit omni generi, omn
us orationis, præterquam

tonomasia, cum nomen
pro Iunone, Saturnia,
propter excellentiam
efficit apud Græcos
ilius. Africani ne-
pro Aristotele, &
atio, quæ poëtis,
nuenit omni-
us generibus
nfutationi
animum

uenit, & omnibus figuris, generibus, atque
tibus.

Abusio seù Catachresis est, cùm pro certis &
prijs verbis vtimur similibus & propinquis
quis dicat, Vires hominis breues sunt, idest pa
& hic homo est paruâ staturâ. pro breui. Hic
multo consilio, pro magno. Habuisti magnam
tionem, pro longam. Sic enim dicendum
Nam Abusio dicitur quasi contra vsum. Vsu
tio etiam nominis alieni est abusio. vt, Parri
qui vxorem occidit, cùm propriè sit, quioc
parentem. A Metaphora differt, quòd Abusio
vbi nomen defuit: translatio vbi aliud fuit. Om
bus conuenit generibus, figuris, atque parti
orationis.

Defectio siuè Eclipsis, cùm in oratione de
aliquid necessarium. vt apud Virg. Hæc secu
deest, loquitur. Sexcenta sunt apud Cic. vt, Py
& Atticæ salutem. &, Hæc ad te meâ manu.
Quòd mihi Bruti literas, gratum, &c. Verbu
enim orationi absoluendæ deest etiam citra af
fectum, aut per sermonis interruptionem, vt sæp
numero in Comœdijs, & dicitur Reticentia, Pr
cisio, græcè Aposiopesis, aut studio propter fa
em eius intellectum, vt: Italiam fato profugus L
naque venit Littora. Virg. pro ad Italiam, &
adrat omnibus generibus, figuris, &c.
mutatio siuè Allegoria est oratio aliudve
iud sententiâ demonstrans, vt Vino vendib

re Pyrami & Thysbes allegoria ... Hic cau...
magis tegitur, tantò magis æstuat ...
aliud dicitur, aliud, intelligitur. Fitq;
modis, per similitudinem, per argum...
per contrarium. Per similitudinem, vt
funguntur officio luporum quorum præsi...
cuaria nostra credemus. Item. Coruis i...
mus, columbas insectamur. &, Lupus est in f...
Per argumentum, vt si quis appellet aliquem...
bilem, ignobilem factum, Numitorem obsole...
Per contrarium vt si quis prodigum, aut luxu...
sum illudens parcum, & rerum suarum dilig...
tem appellet. Si quis etiam appellaret intem...
rantem & adulterum, alterum Hyppolitum, a...
Bellorophontem. Huius generis est etiam derit...
illa in Neronem, hoc disticho à Suetonio posita

Quis neget Æneæ magnâ de stirpe Neronem?
Sustulit hic matrem, sustulit ille patrem.

Hæc orationem non tantùm illustrat, sed etiam eleganter extendit. Vtimurque in omni figura, sed graui præeipuè, omnique genere, orationisque partibus, potissimùm tamen confirmatione, & confutatione.

DE EXORNATIONIBVS ORATIONIS seù Sententiarum.

INterrogatio (vt eam definit Cicero) est, per quã cùm enumerata sunt ea, quæ obsunt causæ aduersariorum cõfirmamus superiorem orationem. Interrogationum duæ sunt formæ. Simplex vna, quæ

...s allegoricè sic canit; Quo[que] ...tò magis æstuat ignis. Hic ... intelligitur. Fit[que] tribus ...nem, per argumentum, ...militudinem, vt si canes ...m quorum præsidio pe... ...tem. Coruis ignosci... &, Lupus est in fabula, ...ppellet aliquem ... ...itorem obsoletum ...rum, aut ... ...suarum diligen... ...laret intempe... ...politum, ...tiam deris... ...ia pos... ...onem? ...rem. ...etiam ...ra ...

quæ non recipitur inter schemata Rhetorica ... interrogare sic: Sed vos qui tandem? quibus ... venistis ab oris? Figurata altera, quæ multas ... bet species. Interrogamus enim nonnunqu... non sciscitandi gratiâ, sed instandi vel argu... vt Cic. Quid enim tuus ille Tubero districtus ... acie Pharsalica gladius agebat? &, Quousque ... dem abutère Catilina patientiâ nostrâ? Aut ... serationis causâ. vt, Sinon apud Virgilium, ... quæ me tellus, quæ me nunc æquora possunt ... cipere? Aut indignationis. vt, — & quisqu... numen Iunonis adoret Præterea? Aut admi... tionis. vt Dijboni, quid illic hominum liti... Aut acriùs imperandi gratiâ. vt, Non arma ex... dient, totaque ex vrbe sequentur? Hæc à Græ... appellatur Pysma, Herotesis, Erotema, Epi... chasmus. Hęc figura si tempestiuè adhibea... multum vigoris & aculeorum addit orationi, ... eam reddit omninò quasi viuidiorem, quàm ... simpliciter enuncietur. Tum verò commodi... mè adhibebitur, cũ quid argumentis est euictu... Habet enim vim maximam ad instandum & co... gendum aduersarium fateri rem ita esse, vt n... dicimus, hoc modo, Cùm igitur hæc omnia face... es, diceres, sic administrares, vtrùm animos S... orum à Rep. remouebas & alienabas; An non ... m. Audesne hoc dicere? nonne vides id om... ...atere? nonne sentis te nullo modo posse ... ...ere? Omnibus competit generibus, pręci... ...iali, cõfirmationi, & confutationi, omni-bus

...mmodata vehementer, aut...
tinet auditoris attentum tum venu[...]
nis, tum rationum expectatione.

Subiectio, græcè Hypophora, & *Ant*[...]
est, cùm quid aduersum nos, *aduersari*[...]
stros dici possit, quęrimus, & quod *dicio*[...]
mox subijcimus: vel, Subiectio est, cùm [...]
stræ interrogationi respondemus: *vt, Eum*[...]
minem appelles, qui si fuisset homo, non sic
hominis insectaretur? Sic, Ideone studia d[...]
mus, quòd magnus in his subeundus labor?
quaquã. & Ter. *Egon propter me illam decipi*[...]
feram sinam? Non faciam. Item Cic. *Domus*[...]
deerat? at habebas. Pecunia superabat? at eg[...]
bas. Et in Catilinam, *Nonne hunc in vincula du*[...]
ci, non ad mortem rapi, non summo supplicio
mactari imperabis? Quid tandem impedit te?
Mosne maiorum? at persæpè etiam priuati in hac
Rep. perniciosos ciues morte mulctarunt. An le-
ges, quę de ciuium reorum supplicio rogatæ sunt?
at nunquam in hac vrbe, si qui à Rep. defecerunt,
ciuium iura tenuerunt. An inuidiam posterita-
tis times? Pręclaram verò populo Romani refers
gratiam, qui te hominem per te cognitũ ad sum-
mum imperium extulit, si propter inuidiam aut
alicuius periculi metum, salutem ciuium tuorum
negligis. Item, *Sum pius, heu doleo, nam mihi*
sæpe nocet. Ad id responsum est, quod dixit, *Sum*

Quæro igitur, vndè iste tam pecuniosus sit factus? Amplum patrimonium relictum est. At patri[illegible] bona venierunt. Hæreditas aliqua obuenit? ex hæ-

Non potest dici, sed à necessarijs omnibus exhæredatus est. Præmium aliquod ex lite, aut iudici[illegible] cœpit? Non modò id non fecit, sed etiam in sua pa[illegible] ipse grandi sponsione vinctus est. Ergo si his [illegible] tionibus locupletatus non est, sicut omnes vide[illegible] tis, aut isti domi nascitur aurum, aut vndè n[illegible] est licitum, capit. Congrua est hæc exornatio [illegible] orationem nonnihil auget, generi iudiciali, & [illegible] liberatiuo, graui figuræ, confirmationi, & con[illegible] tationi.

Exclamatio, græcè Aria, Anaphonesis, & A[illegible] strophe, est, quę aliqua re exposita ad dolore[illegible] aut indignationem, aut commiserationem, [illegible] admirationem animos auditorum inducit: *Te nunc alloquor Africane, cuius nomen splen*[illegible] *ri & decori ciuitati est. Tui clarissimi nepotes* [illegible] *inguine inimicorum crudelitatem abluerun*[illegible] *em, O tempora; ò mores! & O cœlum, ò ter*[illegible] *aria Neptuni.* Neque ibi solùm exclama[illegible] vbi auditur O, sed quoties impotens affe[illegible] pit, ibi demum exclamatio est. vt, *Me* [illegible] *! Tale illud Virgilij, Quid non mortal*[illegible] *cogis Auri sacra fames?* Interdum per [illegible] inseritur. vt, *Tum lasciua proteruitas* [illegible] *ilans (hæc pudet ac piget) fœdauit* [illegible] *itiæ sordibus.* vt *ille* [illegible]

vt, proh quanta potentia regni Est tui. Aria quoque, hoc est, execratio refertur, vt supra videtur, talis est illa O scelus, ò portentum in vltimas ter. tandum. Graui maximè conuenit figu. omnibus vtimur generibus,& in conclusi cipuè ad indignationem, atque cõmisera commouendam. Hac si loco vtemur, & cùm rei magnitudo postulare videbitur, ad volemus indignationem animum auditoris. cemus, vt aliàs dictum est.

Insultatio, græcè Epicharma, siuè Epichar qua alicui contumeliosè quicquam nec sine i sione opprobramus. vt, Virg. 4. Æn. I, seque Italiam ventis, pete regna per vndas. Et Ouid. epist. quæ est Phædrę ad Hippolytum: I nunc, & meritæ lectum reuerere parentis. Quidam hanc comprehendunt sub Permissione, cùm per ironicam concessionem habet artificiosam prohibitionem, vt in allatis patet exemplis, sed de hac infra. Huius vsus idem ac illius.

Dubitatio, quę à Gręcis Aporia, & Diaporesis dicitur, ea est, qua Orator dubitat vtrum de duobus, aut quid de pluribus potissimùm dicat vel agat; maximè cùm propter rerum multitudinem, vel aliquo dolore affectus, ambiguus est, vndè sumat exordium. vt, Equidem quò me vertam, nescio. & Tu istud ausus es dicere homo omnium mortaliũ, quæro quonam te digno moribus tuis appellem nomine? Cic. pro Roscio, Quid primum que-

. . H O L A

potentia regni Est Venus also
hoc est, execratio oratoria
deretur, talis est illa Ciceronis
in vltimas terras expor
ne conuenit figura, & in
us, & in conclusione pp
atque commiseratione
vtemur, & raro
videbitur, ad quas
auditoris

quærat? aut vndè potissimùm Iudices ordiar? aut quod, aut à quibus auxilium petam? Deorum ne immortalium? populine Romani? vestramne qua summam potestatem habetis hoc tempore, fidem implorem? Tale etiam est, Eloquar, an sileam? & Terentius, Quid commemorem primùm laudem maxumè, &c. Hæc figura mirè, vt videtur ad affectum facit, & conuenit graui figuræ, iudiciali deliberatiuoque generi, maximeque principijs demonstratiui, confirmationi atque confirmationi.

Epicharis
ec fine
sequer
huius

Communicatio, græcè Anacœnosis, est (vt à Quintiliano definitur) cùm ipsos aduersarios consulimus, aut cùm Iudicibus quasi cõmunicamus, hoc est, deliberamus. vt, Quid suadetis? &, interrogo, quid tandem fieri oportuit? &, Hic conscientiã appello, an ferres hoc ab alio factum quod tibi nunc vis esse impunè? Mirè enim obiurgandum valet hæc figura, quæ præcipuè generi conuenit iudiciali.

Permissio, siuè Concessio, Epitrope dicta, à ... & Rufiniano confinis Communicationi, est ... aliqua ipsis Iudicibus relinquimus æstimanda ... qua nonnunquàm aduersarijs quoque. ... sed in eundem ferè sensum, cùm in ... endimus nos rem aliquam totam trad... edere alicuius voluntati. quod inuri... ius, vt Effundite, emite, facite quo...

rit. &, Hoc in bello amisi duos filios:
hi supererat, quem meæ senectutis ba
rabam, sed quoniam iniquæ fortunæ ita
ipsum, & filium vobis trado. Dicite, faci
bis decernite, quicquid vobis libuerit. E
Apostolorum, Sitne magis hominibus o
randum, quàm Deo, ipsi iudicate. Conuei
figuræ, generique præcipuè iudiciali, con
maximè, in qua commiserationem comm
studemus.

Licentia, quam & Parrhesiam vocant, def
à Cicerone, cum apud eos, quos aut veret
metuere debemus, tamen aliquid pro iure n
dicimus, quod eos minimè offendat. *vel sic,*
centia est, cùm simulatione quadam & species
bertatis, aut nostra, aut aliorũ errata ita reprehe
dimus, vt figuratè interim adulemur, vt est illu
Ciceronis in oratione pro Ligario, *Suscepto bello*
Cæsar, gesto etiam ex magna parte, nulla vi coa-
ctus, consilio ac voluntate mea, ad ea arma pro-
fectus sum, quæ erant contra te sumpta. Hìc non
solùm ad vtilitatem Ligarij respicit, sed magis
laudare victoris clementiam non potest, vt Quin-
tilianus annotauit. &, *Miramini Quirites, quòd*
ab omnibus rationes vestræ deserantur: quòd cau-
sam vestram nemo suscipiat, &c. id tribuite ve-
stræ culpæ, atque desinite mirari, &c. Sic Rutilius
ex Demosthene, *Sed ego liberam vocem veritatis*
apud vos omittam? Non inquam, nec reticebo
quod salus communis dicit. Sed hac figura pru-
dent-

denter, hoc est, lenibus verbis, vtendum est; eaque ipsa congrua est generi iudiciali, & deliberatiuo, graui figuræ, confirmationi, & confutationi: cum…

Auersio, siuè Conuersio quæ & Apostrophe etiam… sermonem conuertimus ad absentem, vel… præsentem, vel defunctum, vel ad nosmetipsos… Cicero orationem conuertit à Cæsare ad Q… ronem Quid enim tuus ille Tubero in acie… salica gladius agebat? &c. Tumue locum… hæc figura, quum iam feruet oratio, vt pa… exemplo, cùm mirè faciat ad cōcitandos an… Tale est, Vos enim iam ego Albani tumuli, Luci, vos, inquam, imploro, & obtestor. … tur hic Cicero de Clodio, quem vult iure occisum, quia Deorum aras, & templa sust… & disturbauerat. Sic, Te nunc alloquor Afri… cuius mortui nomen splendori ac decori est… rati. Vtimur in omni genere, & maximè in … figura.

Occupatio, à Græcis Paralepsis, à Latinis… usdam Preteritio, vel Pretermissio, cùm dic… s præterire, aut non scire, aut nolle dice… od tum maximè dicimus, vt Non dicam… is pecunias accepisse. Item, Non sum… atus, quòd ciuitates, regna, domos o… ulatus es. Furta, rapinas omnes tuas… Pretereo quòd adolescentiam omni sc… naris. & Nolim diceres, quàm tur… Teris magistratum. Hic enim me… id quod…

Tale est, Vertit Homerum, ne dican
Hæc Occupatio agnoscitur in illo Tere
ne addam, quod sine sumptu ingenuan
ralem nactus es. Conuenit graui figuræ,
generibus, ac partibus, excepta diuision

Additur ab alijs, inquit Macropedius, *H. proteron*, siuè Histerologia, cùm id quod posterius est, prius dicimus, vt: *Et torrere* flammis, & frangere saxo. & Ter. Valet, & Addunt *Chronographiã*, qua tempus describi *Topographiam*, qua locum describimus *Topo siam*, qua locum fingimus. Item *Imprecatione* qua alicui bonum vel malum imprecamur. *Obstationem*, qua per rem charam aut sacram al quid petimus. *Deuotionem*, qua nos vel periculo, vel morti deuouemus. *Comminationem, Exhortationem, Votum*, & id genus alias phrases, quas si singillatim explicare velimus, & figuris adnumerare, nullus foret scribendi finis. Cæterùm huiusmodi tam familiares & planæ sunt, vt nullus non facilè eas obuias agnoscat. Ergo ad tertium nobis propositum ordinem transeamus.

DE EXORNATIONIBVS AMPLIFICATIONIS, Hoc est, tum verborum, tum sententiarum, sublimiorum & ampliorum.

INterpretatio, à quibusdam Synonymia, à nonnullis Ermenia, ab alijs Exegesis, est quoties idem alijs verbis dicitur. fit autem ista iteratio duobus modis, pluribus verbis, aut pluribus sen-

ten-

tentijs seù clausulis. Pluribus verbis,
excessit, erupit, euasit. Cic. &, Egredere ali
do ex vrbe, patent portæ, proficiscere. &, Non
versari iam diutiùs non potes, non feram,
tiar, non sinam. Tale est, Prostrauit, afflixit,
lit. &, Hic eos, quibus erat ignotus, dece
fellit, induxit. Pluribus clausulis. vt, Re
radicitùs euertisti, Ciuitatem funditùs dei
&, Hic tu qua lætitia perfruere? quibus g
exultabis? quanta in voluptate bacchabere
Hæc si tibi tuus parens diceret, posses ab
niam petere? posses, vt tibi ignosceret, postu
Tale est, Patrem nefariè verberasti, parenti m
sceleratè intulisti. Vtimur hac figura in gen
iudiciali, graui & mediocri figura, confirma
ne, confutatione, & conclusione, & ferè q
vno modo non satis videmur dignitatem au
nitudinem rei demonstrare, atque ideò or
atque amplificandæ rei gratiâ idem pro
tatis subinde verbis, velut plura ingerim
esse est enim eius, qui audit, animum ve
er commoueri, cùm grauitas prioris
verborum.
atur interpretatione verborum, qua rei alicu
nitio, à Græcis Orismos, qua rei alicu
tas breuiter, & absolutè ostenditur.
Reip. est, in qua continetur dignitas
ciuitatis. Item, Iustitia est animi
nicuique quod suum est, tribuit.

Quam tu fortitudinem appellas, ego te
esse dico. Nam Fortitudo est contempt
& periculi cum ratione vtilitatis, & com
ne commodorum. Temeritas verò est cu
siderata dolorũ perpessione, gladiatoria p
rum susceptio. Aptanda est hæc exornati
generi, graui figuræ, confirmationi, & confu
ni; & est pernecessaria constitutioni definiti

Demonstratio, græcè Epidixis, est, cùm re
verbis exprimuntur, vt geri videantur, & an
oculos audientium poni. vt, Gracchus vbi p
spexit fluctuare populum verentem, ne ipse autl
ritate Senatus commotus sententiâ desisteret, i
bet aduocari concionem. Iste interea scelere, &
malis cogitationibus redundans volat ex templo
Iouis sudans oculis ardentibus, erecto capillo, cō-
tortâ togâ, cum pluribus alijs ire celeriùs cœpit.
Conuenit omnibus figuris, generibus, narrationi
præcipuè, & conclusioni, quę per amplificationem,
vel commiserationem fit.

Significatio, à Græcis Emphasis, est res, quæ
plus in suspitione relinquitur, quàm positum est
in oratione. scilicet, est amplior virtus altiorem
prębens intellectum, quàm quem verba per se
ipsa declarant. Virg. demissum lapsi per funem.
Nam magnitudo est significata seù demonstrata
Equi & altitudo. Idem. Non licuit thalami ex-
pertem sine crimine vitam Degere more feræ?
Et hæc est prima huius species, quæ plus signifi-
cat, quàm dicit. Sequitur altera species, quę etiam
id

temeritates id quod dicit, significat, & consistit in voce aut
vin laboris omnino suppressa, aut etiam abscissa. Supprimi- in
mpensatio tur vox, vt fecit pro Ligario Cicero. Quòd ... tu
m incon- tanta fortuna bonitas tanta non esset, quam ... id
ericulo- per te, per te ipse inquam obtines. Intelligo ...
omni loquar. Tacuit enim illud, quod Nihilominus ...
atio pimus, non deesse homines, qui ad crudeli...
t. eum impellerent. Absciditur per Aposio...
idest reticentiam, præcisionem, interruptio...
cum propter affectũ aliquid præciditur. Ter-
ais, omnium? Intelligitur enim pessime, au...
quid simile. Nam irâ commoti plus gestu se ...
quàm verbis exprimunt. Sunt verba quæ d...
Emphasim habentia. Virgilius. dum Cæsar ad ...
Fulminat Euphratem. Plus nimirum hic an...
concipimus, quàm si dixisset, bellat. Omni ge...
ongrua est hæc exornatio, omni figuræ, con...
ationi, & confutationi.

Confirmatio, Prosopopœia græcè fit, cùm ...
mutæ, aut mortui introducuntur loqui ...
io si reuiuiscat, dicet, Ego vrbi pacem pep...
ella concitastis. Si hæc etiam vrbs inui...
nunc vocem emittat in hunc modum:
lurimis trophæis ornata, triumphis dit...
mis, clarissimis locupletata victorijs, ...
seditionibus vexor ò ciues. Quam...
Carthago, viribus probata Numanti...
is erudita Corinthus labefactare non ...
nunc patiemini, ab hominibus tete...
ri atque conculcari. Et Cic. Si mecu...
in-

inquit, patria, quæ mihi vitâ meâ mul
si cuncta Italia, si omnis Resp. sic loque
li quid agis? & quæ sequuntur. Gra
conueuit figuræ, iudiciali generi & de
conclusioni, quæ per conquestionem, au
tionem fit, & amplificationi.

Effictio, græcè Characterismus, *qua e*
mus, & effingimus nostris verbis *personæ a*
figuram, quoad satis sit ad intelligendū. *vt,*
dico Iudices, rubrum, breuem, *incuruum, ca*
subcrispum, cæsium, cui sanè magna est *in m*
cicatrix, si quo modo potest in memoriam v
redire. Est species descriptionis rhetoricæ, *qu*
admodùm & Conformatio siuè *Prosopopœia. V*
tur hęc exornatione, nimirum Effictione, *quæ co*
uenit omnibus figuris, generibus, ac *orationi*
partibus, præterquàm diuisioni, Suetonius *in de-*
scriptione vitæ cuiusque Cæsaris, à Iulio *Cæsare*
orsus ad Domitianum vsque Cæsarem.

Gradatio, græcè Climax, ab Aquila Ascensus
vocatur, cùm de verbo in verbum fit gradatio,
vt, Africano virtutem industria, virtus gloriam,
gloria æmulos comparauit. &, Nam quæ reliqua
spes liberatis, si illis & quod libet, licet; & quod
licet, possunt: & quod possunt, audent: & quod
audent, faciunt: & quod faciunt, vobis molestum
non est? Habet in se quendam leporem superioris
cuiusque crebra verbi repetitio. Conuenit hæc
figura demonstratiuo magis generi, & mediocri
magis atque attenuatę figuræ, confirmationi, con-
futa-

n
In
adi
Ide
patie
quan
Est au

futationi, conclusioni, & prooemio nunquam, nar-
rationi nunquam, quia breuitati contraria est.

Transitio siue Transgressio, grecè Metastasis,
Metabasis, est, quæ cum breuiter ostendit,
dictum sit, proponit item breuiter, quid conse-
tur. vt, In patriā cuiusmodi fuerit, habetis:
in parentes qualis extiterit, considerate. Ite
Hactenus de fortunæ bonis diximus, nunc ad
mi bona transeamus. Facit autem ad docilit
hæc figura, quæ conuenit omni generi, omni
ræ, & partibus orationis præterquàm diuisio
conclusioni.

Correctio, à Grecis Epanorthosis dicta, & D
thosis, ac Phorismus, & à Rutilio Metanœa,
quæ tollit id quod dictum est, & pro eo id q
magis idoneum videtur, reponit. Cùm videli
d quod quasi lapsabundi diximus, aliud sup
entes rectius seù magis idoneum corrigimus.
sito vno verbo aliquod aliud melius ac vel
ntius reponimus. vt, Crudelis homo, atq
ne homo quidem. Ter. Filium vnicum ad
ntulum habeo. Ah quid dixi habere me? I
Chreme. Cic. Qua ille leges, si modò le
andæ sunt, ac non faces vrbis, & pestes Re
em. Non enim furem, sed raptorem, n
um, sed expugnatorem pudicitiæ, &
clementiam populi Romani, seù poti
n miram ac singularem. Punitus est
lla non pœna, sed proditio sceleris su
s amplificationis, & auget ora-
tionis

tionis reuerentiam: Facit auditorem ... quàm si statim ad optimum & elect... bum Orator deueniret. Potest appli... guræ, sed graui præcipuè, omnique gen... ciali maximè, omnibusque partibus, sec... tionibus potissimùm, & reprehensioni...

Interpositio & Interclusio, vulgò *Pa*... fit, dum in oratione aliquid declarandi ... terponitur. Virg. 1. Æn.

> Æneas (neque enim patrius cõsistere...
> Passus amor) rapidum ad naues præ...
> Achatem.

Quintilianus hanc figuram tunc fieri dicit, c... continuationi sermonis medius aliquis sensus... teruenit. Ponitur in omni genere sermonis.

Contentio, græcè Antitheton, aut etiam *Anti*thesis, cùm ex contrarijs amplificatur oratio. vel, Est rerum contrariarum seu diuersarum comparatio. hoc est, vt Cicero inquit, quum contrarijs opponuntur contraria, fitque vel verbis inter se pugnantibus, vel sententijs contrarijs. Senentijs, vt Habet assentatio iucunda principia, eadem exitus amarissimos affert. Ouidius,

> Donec eris felix, multos numerabis amicos:
> Tempora si fuerint nubila, solus eris.

Idem in Tristib.

> Ille habuit fidamque manũ, sociosque fideles,
> Me profugum comites deseruere mei.
> Ille suam lætus patriam victorque petebat,
> A patria fugio victus & exul ego.

Atque

Hic... do... Atrel... Orator... diocris... maior est...

auditorem accedi... m & electissimum ... test applicari omni ... usque generi, sed ... ribus, sed continu... cessioni. ... Igò Parenthesi ... andi causa ... sibere...

Atque hæc Cōtentio propriè figura sententiarum ... est, quum sententiæ contrariæ ex comparatione ... referuntur. Illa verborum magis est, quæ ex con... trarijs verbis efficitur. vt, In fuga, fœda mors: ... victoria, gloriosa. &c, Tacito cū opus est, clamas ... quum loqui conuenit, obmutescis. Omni ... uenit figuræ, omnique dicendi generi, sed ma... mè iudiciali, & in confirmatione atque reprehen... sione.

Circuitio, siuè Circuitus vt quidam ex Quint... liano, & græcè Periphrasis, idest Circumlocutio, ... est exornatio, qua id, quod vno verbo dici pot... pluribus verbis non absque summa venustate ... citur, vt in ornandis quæ pulchra sunt; vel nece... sitatis causà vt in dissimulandis turpibus. Bre... ter, Periphrasis est, quum significari breuiùs po... test, quod cum ornatu latiùs ostenditur. Cic. ... test (inquit) mihi denegare prudentia tua: pr... u. Et, Scipionis prouidentia Carthaginis opes fre... : pro Scipio Carthaginem fregit, Et, Virgili... ... len.

Tempus erat, quo prima quiês mortalibus ... ægris.
Incipit, & dono Diuûm gratissima serpit.

...éta describit initium noctis circũloque ... ...ctu deformia texit Sallustius, cùm dixit ... ...a sunt intima naturæ. Conuenit Poëtis ... ...us est astrictior. Conuenit graui & m... ... demonstratiuo ... generi ...

Expolitio siuè Repetitio probat
Epexergasia; sic enim interpretatur
(vt eam definit Cicero) cum in eode
nemus, & aliud atque aliud dicere vid
est, sententiam eandem *alijs atque alijs*
rationibus per diuersa verba variamus.
mus; in quā, seù commutabimus triplicit
bis, pronunciando, tractando: Verbis q
cum res semel dicta, iterum aut *sæpius ali*
bis, quæ idem valeant, profertur: hoc modo,
lum tantum est periculum, quod *sapiens pr*
lute patriæ vitandum arbitretur. *Idem sed*
verbis, Qui bonis est rationibus *præditus, pro*
ctò nullum discrimen vitæ sibi *pro fortunis Rei*
fugiendū putabit. Pronunciando, *quando idem*
commutata voce dicitur hoc modo, *Primùm al-*
ta voce, Tu hoc fecisti. Deinde *altiori voce, per*
interrogationē, Nonne hoc fecisti? *Postremò al-*
tissima voce, Nemo præter te *potuit hoc facere.*
Tractando, si sententiam *traijciamus aut ad ser-*
mocinationē, aut ad exuscitationem. per sermo-
cinationem, inquam, hoc est, *per sermonem fictū*
& *formatum* ab aliqua *persona pro illius digni-*
tate, hoc modo: Sapiens, *qui omnia Reip. causâ*
suscipienda pericula putabit, *sæpè ipse secum lo-*
quitur: Non mihi soli, sed *etiā atque adeò mul-*
tò potiùs natus sum patriæ. *Vita, quæ fato debe-*
tur, saluti patriæ *potissimùm soluatur. Aluit hæc*
me. tutè atque honestè produxit *vsque ad hanc*
ætatē: muniuit meas rationes *bonis legibus, opti-*
mis

) probationis, græc
pretatur à Budæo, cũ
in eodem loco ma
icere videmur, hoc
que alijs modis &
iamus. Variabi
mpliciter, ver
rbis quidem
itis alijs ver
modo. Val
as profa
sed alijs
prof

mis moribus, honestissimis disciplinis. Quid est, quod à me satis ei persolui possit, vndè hæc accepta sunt? Per exuscitationẽ mutatur res tractando, cùm & nos commoti dicere videamur, & auditoris animum commouemus, sic: Quis est tam tenui cogitatione præditus, cuius animus tantis angustijs inuidiæ continetur, qui non hũc hominem studiosissimè laudet, & sapientissimũ iudicet: qui pro salute patriæ, pro incolumitate ciuitatis, pro rei fortunis quàmuis magnum atque atrox periculum studiosè suscipiat, & libenter subeat? Equidem hunc hominem magis cupio satis laudare, quàm possim: idemque hoc certò scio vobis omnibus vsuuenire.

Fit etiam Expolitio septem partibus & capitibus ad formam Chriæ, Propositione, Ratione, Sententiâ, Contrario, Simili, Exemplo, Conclusione. vt videre est in sequenti Expolitione:

Propositio. Sapiens nullum pro Rep. pericu-'um vitabit.

Ratio. Ideò quod sæpe fit, vt cum Rep. perinoluerit, necessariò cum Rep. pereat.

Sententia cum ratione. Et quoniam sunt omcommoda à patria accepta, nullum incom'um pro patria graue putandum est. &c.

ntrarium. Etenim vehementer iniquum ·am, quam à natura acceptam propter pa·onseruaueris, naturæ, cum cogat, red-atriæ, cum roget, non dare. &c.

·*tudo cum ratione.* Itaque vti contem-

lus est, qui in naufragio nauim, qu
ult incolumem, ita vituperandus, qu
rimini suo plus, quàm saluti commun
Naue fracta multi incolumes fuerun
io patriæ saluus nemo potest enatare.
xemplum. Quod mihi benè videtur L
lexisse, qui se deuouisse dicitur, & pro l
s in hostes immisisse medios, amisit vit
on perdidit, re enim vilissima & parua, ma
n redemit: vitam dedit, accepit patriam
it animam, potitus est gloriâ, quæ sumn
laude prodita, vetustate quotidie magis en
it.
Conclusio. Quòd si pro Rep. debere accedere
periculũ & ratione demonstratum est, & exem.
comprobatum: ij sapientes sunt existimandi,
i nullum pro salute patriæ periculum vitant.
Hactenus Cicero Rhetor. ad Heren. 4.
Quanquàm autem prodest interdum (vt qui-
m inquit) in re aliqua commorari, ac diutiùs
ditorem in eius rei cogitatione detinere tamen
endum semper, ne Expolitio operosa fiat in re
ui, ne inde facias Periergian, hoc est, superua-
eam operam, nimisq'ue curiosam & immodi-
m loquacitatem. Apponenda est omni generi,
deliberatiuo præcipuè, omni figuræ, & graui
fertim, confirmationi, & confutationi.
Sententia, à Græcis Gnome, oratio est admo-
s pertinens. vt, Liberis est existimandus, qui

cos, veritas odium parit. Item, Labor improbus omnia vincit. Item, Necesse est, multos timeat, quem multi timent. Tales sunt & Catonis, & Salomonis sententiæ. Sic illud, Omnis qui se exaltat, humiliabitur, & qui se humiliat, exaltabitur. Aptissima est hæc exornatio omnibus generibus atque figuris, exordio, confirmationi, confutationi, amplificationi, & conclusioni. Sententias interponi (ait Scopa) raró conuenit, vt rei auctores, non viuendi preceptores, videamur esse: cum ita interponuntur, multum afferent ornamenti. Est enim necesse, eam comprobet tacitus auditor: tum ad causam videat accomodari rem certam ex vita & moribus sumptam.

Commoratio, quam Græci Epimonen vel Epizeusim vocant, est eiusdem dictionis sine medio congeminatio, cum impetu pronunciationis, vt Virg. Aen. 9. Me, me: adsum qui feci: in me onuertite ferrum O Rutuli, mea fraus omnis ic. Vos, vos appello fortissimi viri. Idem. Tu, Antoni, Cæsari ruenti atque omnia permiscee cupienti, causam belli ciuilis dedisti. Sunt à bus hæc figura, qua sæpe non ornatior, quàm mentior fit oratio, vocetur Palilogia. Horat. heu fugaces Posthume, Posthume labuntur & Virg. Sic sic iuuat ire sub vmbras. Hæc atio gratii precipuè quadrat figure, in cononem, & confutationem. Hac vti maxiuenit, atque id Oratoris boni maximè est. Huic exemplum (inquit Cicero, qui

...nullum attulit) satis i...
propterea quòd hic lo...
paratus, sicut membr...
...sanguis, perfusus est p...
...s. Hæc Cicero lib. 4. Rh...
...re, licèt nos cæteros seq...
...appinxerimus exempla;
...r per totum corpus anima...
exemplum. daret totam
...rpetua oratione, sicut & Ex...
...aque de causa à plerisque i...
...tur. Hac vtitur Cicero in M...
...ponendis insidijs commorat...
...nationibus siue Figuris mag...
...cta sufficiat. De reliquis studio...
Ciceronem, & Quintilianum
...s artis magnos Scriptores: ex c...
...buerit, M. Ant. Bonciarium Pe...
primis, & Cyprianum Soarium e...
tate Iesu, quos in Scholis inst...
omnium discipulus semper
habui, illum propter
claritatem, hunc
propter aucto-
ritatem.

† †
†

PROBLEMATA

OCTO RHETORICA

In formam syllogisticam redacta

Dabam ad prudentem virum & eruditum Aurelium Baranum Regiensem Illustrissimorum DD. Nerlhorum officiosissimum, & ad grauem in primis & doctum iuuenem Romæ natum, sed à Canapina oriundum Valerianum Capreolum.

PROBLEMA I.

Vtrùm finis Rhetoricæ sit benedicere, an persuadere?

PLATONI in Gorgia, & Aristoteli est persuadere: Quintiliano verò, quem sequitur Talæus, est benedicere.

Arguitur pro Quintiliano sic, Is est finis vltimus Rhetorices, ad quē om- ecepta referuntur: Sed omnia præcepta ·ices referuntur ad benedicendum: Ergo : finis Rhetoricæ est benedicere.

--a pro Platone & Aristotele. Quod ad ur nō est finis: Sed benedicere refer-

 tur

aliud. Ergo bendicere non est. r;quia finis est ille, ad quem referu se verò nusquàm refertur. Minor e tima;quia benedicere refertur ad pe. Intellige tu de fine eo, qui licèt pri tentione,tamen vltimus est in executi n admodùm inter differendum eiusden is terminis mihi promptè respondit d etrus Breyne Romanus.

o Quintilliano possemus iterum insurgere dicere per se finem referri quidem ad pe onem vt finem per accidens, non necessaric per Persuasionis euentus non est certus, sed ius: at Benedicere continetur viribus artis. riùs, Orator non semper persuadet, potest ta semper ornatè dicere.

ed contra pro Platone, & Aristotele. Licèt tor non semper persuadeat, id prouenit non rte, sed fit casu alio, scilicet ex morositate peruersitate auditoris.

lij distinguunt apud Goclerium, à quo hanc lematicam syluam mutuamur, inter finem rnum & externum: Ille quæritur in ipsa arte, extra artem. Illuc pertinet benedicere, huc persuadere. Sic finis artis docentis est co-io causarũ, idest præceptorũ ipsius persuasio-nis verò vltimus operantis est persuasio, ad m dirigitur cognitio præceptionum.

Sed tu, Lector, vtramuis sententiam sequaris. t: nos Ciceronem in Rhetoricis de Inuentio-

ric
quò
est per
propter
tanta ge
Ergo r
tiam non
Laudibusq

ne sequimur, qui: Officium, inquit, Rhetoricæ est dicere apposite ad persuasionẽ: finis verò persuadere dictione. Sed isto de problemate, in quo diutiùs, quàm par fuerat, immorati sumus, extricet nos Aristoteles, qui benè sensit, quò sæpè mores dicentis magis persuadeant, quàm oratio.

PROBLEMA II.

Vtrùm Rhetorica sit ars?

SOcrates apud Platonem damnat Rhetoricã; Ergo Rhetorica non est ars.

Respondetur quòd Plato damnat Rhetoricã *sophisticam*, id est adulterinam seù fucatam, non *autem* germanam & veram, quæ ei est ars, id est *via cum* ratione coniuncta, quæ certo consilio ad *optimum* finem refertur. Eodem modo idem *Plato* aliquando laudat, aliquando vituperat Poë*ticam* & Poëtas.

Obijcies rursum, Vsus veræ & germanæ Rheto*ricæ ex eodẽ* Platone est exiguus in Rep. Ergo, &c

Respondetur, per vsum intelligi effectum. Sed *quod Rhetorica* non consequatur suum officium, *per accidens*, nimirùm, vt idem Goclerius ait, *per summam* inopiam virorum bonorum in *generis* humani deprauatione.

...o reijciunda fucata Rhetorica, quæ insti*...on* admittit, & veris credibilia præfert.

...sq ue ad cœlũ versus Rhetores vel Oratores

...s, quos virtutum genitores appellat, ve...
...antùm delectat, sed in primis vtilitatē
quærētes, corū animos virtutibus imbu...

PROBLEMA III.

...erùm subiectum Rhetoricæ sit omnis res?

...robatur pars negans ex Sulpitio. Rhetori... est doctrina benedicendi in quæstione c... Sed quæstio ciuilis non est omnis quæstio... subiectum Rhetoricæ non est omnis res.

...obatur 2. ex Platone in Gorgia, vbi ait, Su-...tum Rhetoricæ esse tantùm eā orationem, in ciuilibus cœtibus versatur, & de rebus iu... & iniustis habetur. Ergo &c.

...d respondetur vtraque probatio extendi... hetoricā specialem seù forensem & ciuilē, tunc temporis adstricta erat ad res Politi- & potiùs ad persuadendū, quàm ad docendū parata erat. Et ideò præter illa tria genera ...arum, Demonstratiuū scilicet, Deliberatiuū, ...diciale, recentiores Rhetores addiderunt a scalicum seù Didacticum, idest Disputatiuū Doctrinale, quo vtuntur in Scholis scientia- Doctores, & in Ecclesijs verbi Dei Decla- tores.

Superflua igitur est illa appendix facta à Sul- ...io Victore, scilicet in quæstione ciuili.

Sed

Sed posset respondere Sulpitius. imò necessaria fuit illa additio. nã aliàs etiam Medicus potest benedicere de ijs, quę spectãt ad medicinã; & Dialecticus bendisserere de his, quæ ad logicã.

Sed concedimus totum. Tunc verò exercendo Rhetoricam, dicetur Medicus rhetor, & Dialecticus orator.

PROBLEMA IV.

Vtrùm sit vitiosum docere Tropis?

ARistoteles in Organo, Non est disputandũ, inquit, Metaphoris: Sed Metaphoræ sunt species Troporũ; Ergo vitiosũ est docere Tropis.

Atqui respondetur, Aristoteles vult, non esse ...sputandum Metaphoris, dum perfectè & dili...nter docetur, putà dum definitur seù demon...tur; nõ autem dum describitur, quia descrip...es cùm non declarent quidditatẽ seù essen... rei, sed qualitatem; ideò Metaphoras reci... Vndè idem Arist. 4. Rhet. cap. dicit; Pro...mina & sua, & translata sunt vtilia ad ...ndam solutam orationem.

PROBLEMA V.

...m numerus figurarum sit certus?

...rone Figuræ sunt propemodùm infi... ...rũ nõ est deter...

...s & certus, Ergo Figurarum non est ar...
...pondetur, Etsi enim ante cõprehensionem
...deatur quædam infinitas Figurarum; ta...
...reandem comprehensionem artis possun...
...uocari ad genera & species quasdam.

PROBLEMA VI.

Vtrùm Interrogatio sit Figura?

...Lij aiunt, alij negant.

Sed dices pro parte negante Homines si... ...etiã interrogant: Sed omnis figura est ab... ...Ergo Interrogatio per se & ex natura sua... ...st figura. Maior patet. Minor probatur à de... ...one ipsius figuræ, quam definiunt esse arte... ...a nouata dicendi formam; Ergo &c.

...d pro affirmante respondebis, Interrogatio... ...su esse figurã, scilicet cùm exercetur affe... ...s, admiratione, indig ...atione, desperatione.

PROBLEMA VII.

...rùm leges numeri Oratorij sint obseruandæ?

...Ratoris oratio sit prosà, quæ dicitur libera & soluta siuè pedestris; Ergo non est necesse, ...sit numerosa; Ergo eius leges non sunt obser... ...ndæ.

Respondetur, licèt oratoris oratio sit soluta, non

non tamen est dissoluta: etsi libera, tamen non licentiosa.

Sed quæres, cur dicatur libera?

Respondeo, quia eius membra recipiũt omne genus pedum; non tamen temerè quosuis, sed conuenientes rei, qua de agitur. Contrà, dimensio poëtarum est quasi seruilis, quia certis versuũ ac pedum legibus est adstricta;

PROBLEMA VIII.

Vtrùm numerus oratorius natus sit ex poëtico?

Sententia affirmans habetur prò vera.

Sed forsitan quispiam dicet: Posterius non potest esse causa prioris: Sed numerus poëticus est posterior numero oratorio, Ergo numerus oratorius non est natus ex numero poëtico. Paret totum; quia ante Dauidem, qui primus omnium suas preces numeris adstrinxit, homines vtebantur prosâ, idest sermone libero & soluto.

Respondent aliqui dicentes. non sequì: Sermo fuit liber ante metricam compositionem: Ergo oratio libera (quæ tamen numerosa est) fuit ante metricam.

Dico igitur, Sermonem fuisse quidem solutum è liberum ante metrum, sed eundem simpliciorem & minùs ornatum.

ORDO

ORDO ET SVBIECT

ARTIVM

c ex secunda Donati nostra editione, ex ...ctario reposita in gratiam Domini Ioan. Bapt. Smachiæ consobrini Fratris, Montis Virginij apud Brygianum Archipresbyteri.

Vo sunt artium genera. Alterum mechani cum, vt lanificium, nautice, agricultura ...urgia, sic dicta, quòd manuum officio exer...ur. Alterum, quod præceptionibus magis, ...nimi meditatione, quàm corporis exercitio ...itur. Hoc diuidi potest in quinque formas: ...icen, Mathematicen, Moralem, Naturalem, ...ernaturalem.

Logices partes sunt: Grammatice, Dialecti- Rhetorice.

Mathematices sunt: Arithmetice, Musice, ...ometria, Astronomia.

Moralis: Ethice, Oeconomice, Politice.

Naturalis: Physice, ac Medicina.

Supernaturalis: Metaphysice, & Theologia.

Septem priores liberales vocantur, quòd li- ...rum requirunt animum.

Politicæ partes duæ, Ius ciuile, & scientia mi- ...taris: quæ in terrestrē, naualemque distribuitur.

Me-

Mechanicarum artium ſubiecta ſunt, lana, nauis, agri.

Grammatices ſubiectum, eloquentia: Arithmetices, numerus: Muſices, numeri conſonantia: Geometriæ, magnitudo: Aſtronomiæ, magnitudo cum motus ratione. Ethices, quæ virtutum ac vitiorũ genera tradit, ſummũ bonum: Oeconomices, res domeſtica: Politices, Reſpublica: Phyſices, corpus: Medicinæ, corpus humanum: Metaphyſices, ens: Theologiæ, Deus.

Politice habet etiã has ſpecies: Ariſtocraiam, Democratiam, Oligarthiam, Timocraiam, Monarchiam.

Ariſtocratia igitur ſpecies quędam eſt Reip. bi optimates & delecti nobiliores dominantur ualis hodiè Venetorum fertur Reſp. quæ ſola riſtocratiã ſuam purã & illibatam adhuc conruauit: vndè dici ſolet, *Rempublicam Venetam amnum eſſe Virginem*, ac nullam ſenſiſſe cortionem. Ariſtocraticè etiam multi diù vixer, & præcipuè Romani, qui eiecto Tarquinio erbo, dum primùm Conſules, mox decem s crearent.

)emocratia, vbi Populus imperium habet; is Genuenſium eſt Reſpublica.

ligarthia, vbi pauci imperant, qualis tyranm Reſpublica fuit Athenienſium;

mocratia, vbi multitudine regitur ciuitas bernatur.

narchia in vnius modò imperio poſita eſt;

fitque

e per electionem, siuè hereditariam suc m.

ffert autem Aristocratiā (inquiunt) ab hia. I. quòd in hac diuitiarum potissimùm a virtutis ratio habeatur, adeò vt in Olig non viri probi, sed diuites imperent. II. quo ac fastus, aliorumq'ue contemptus vigea a verò non. III. quòd in hac discordijs & di onibus cuncta misceantur; in illa verò tran a magis sint omnia. Et certè Oligarchia com issimè conferri potest cum familia, in qua res & mariti rixis mutuis perpetuò sese exer c, liberis interim vel neglectis, vel crudeliter atis.

ursum artium genera tria sunt: Animi tan , vt Poëtice, Musice, Astrologia, Grammati- Rhetorice, Iuris scentia, Philosophia. Corpo- vt iaculatio, saltatio, velocitas. Animi & oris: vt ruris cultus, palæstra, chirurgice.

enique omne artium genus: aut est inspira- , vt Theologia: aut inuentum, vt Philosophia.

hilosophia, idest amor sapientiæ, est certa no- de artibus dicendi, de rerum natura, & de bus, quantum humana mens assequi potest c corupta natura.

hilosophia species non habet, sed distribuitur artes tres, in Logicā, quæ sermonis rationem plectitur: Ethicam, quæ mores & viuendi es docet: Physicam, quæ rerum naturas scru- tur.

Hinc

Hinc in laudem Philosophiæ scripsit Boëthius de Consolat. lib. 1. prosa 3. Itaque vbi in eam deduxi oculos, intuitumque defixi, respicio nutricem meã, in cuius ab adolescentia laribus obuersatus fueram, Philosophiam. Et quid (inquam) tu in has exilij nostri solitudines ô omnium magistra virtutum, superno cardine delapsa venisti?

Et Cicero lib. V. Tusculan. quæst. exclamauit: O vitæ Philosophia dux, ô virtutum indagatrix expultrixque vitiorum, quid non modò nos, sed omnino vita hominum sine te esse potuisset? Tu vrbes peperisti; tu dissipatos homines in societatem vitæ conuocasti: tu eos inter se primò domicilijs, deinde coniugijs, tum litterarum & vocum communione iunxisti: tu inuentrix legum, tu magistra morum & disciplina fuisti. Ad te confugimus: à te opem petimus: Tibi nos, vt antea magna ex parte, sic nunc penitus, totosque tradimus.

Theologia, ex S. Thom. est doctrina necessaria homini præter scientias naturaliter inuentas ab eo. Hæc illuminat intellectum, nutrit & roborat animam, & mouet affectum: aliæ verò scientiæ illuminant tantùm. Vndè meritò (inquit Hieronymus Sauonarola lib. 2. de ordine scientiarũ) hæc sola digna est nomine sapientiæ; cuius studium homines perfectos reddit, ac propemodùm beatos, & præponenda est regnis, & sedibus, atque in comparatione illius omnia sunt vt stercora existimanda. Tantùm enim distat hæc ab alijs scien-

antùm Deus distat à creaturis, dicente ... a, infinitus thesaurus est hominibus, qu... ... unt, participes facti sunt amicitiæ Dei.
Sap. VII.

...mmachus lib. 1. epist. 79. ad Hesperium.

..., inquit, bonas artes honore nutriri, atque ...ecimen esse Florentis Reipublicæ, vt disci...um professoribus præmia opulenta pendan-...

...artialis ad Liuidum lib. 1. Epigram. XLI.

...i ducis vultus, & non legis ista libenter,
Omnibus inuideas, Liuide, nemo tibi.

F I N I S.

...Æ, Formis Francisci Monetæ. ...o. DC. LIII.

Superiorum Permissu.

